

סוגיות עכשוויות באמנות המערכה

בין הקטבים

דיפלומטיה צבאית

מרכז דדו
לחשיבה צבאית
בין-תחומית

סוגיות עכשוויות באמנות המערכה

בין הקטבים

דיפלומטיה צבאית

גיליון 24-25

אדר תש"ף

מארס 2020

אמ"ץ - תוה"ד - מרכז דדו לחשיבה צבאית בין-תחומית
משרד הביטחון - ההוצאה לאור

Military Diplomacy

Dado center for Interdisciplinary Military studies

מפקד מרכז דדו לחשיבה צבאית בין-תחומית: תא"ל ערן אורטל
מפקד כתב העת: ד"ר תא"ל (במיל") מאיר פינקל
עורך ראשי: סא"ל רווה גלילי
המערכת: רס"ן איתי חימיניס, סרן אור גליק, סרן אייל הורוביץ, שאול ברונפלד
הפקה: רס"ל מור עזרא
עורכת לשון: האלי סולומון
מנהל תפ"י: יהודה סלומון

תצלום העטיפה: תמונה קבוצתית של קצינים שלקחו חלק במו"מ על כיס פלוג'ה.
במרכז - סא"ל יצחק רבין, מימין - בריגדיר טהא ביי, מפקד החטיבה המצרית
הרביעית, משמאל - קצין או"ם, 27.2.1949 (באדיבות: ארכיון צה"ל)

© כל הזכויות שמורות
למדינת ישראל - משרד הביטחון
ראה אור בישראל, התש"ף - 2020

All rights reserved to ©
The Ministry of Defence, Israel

הספר יצא לאור באמצעות משרד הביטחון - ההוצאה לאור

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן
במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי
אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר, כל חלק שהוא מהחומר
שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג בחומר הכלול בספר זה
אסור בהחלט, אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

Printed in Israel

לפניות למערכת בנוגע לפרסומים עתידיים ויצירת מנוי לכתב העת:
dadocenter1@gmail.com

הדעות והתפיסות המובעות במאמרים מבטאות את דעתם האישית של הכותבים
את מאמרי בין הקטבים ניתן למצוא באתר מרכז דדו (דרך אתר צה"ל)
או באמצעות עמוד ה-Facebook של מרכז דדו.

פתח דבר

"Diplomats are just as essential to starting a war as soldiers are for finishing it ... You take diplomacy out of war, and the thing would fall flat in a week"

Will Rogers

בדרך כלל, כאשר מדובר בפרסומים צבאיים על מאמצי שיתוף פעולה, על למידה הדדית ועל בעיות בתקשורת, הגופים הנדונים הם זרועות וחילות שונים בתוך אותו צבא. גיליון זה יוקדש לסוג אחר של יחסים, חוצי תרבויות במדים – קשרי החוץ (קש"ח) הצבאיים – היחסים בין צה"ל לצבאות זרים. הרקע לפרסום הגיליון הוא העובדה שתחום הדיפלומטיה הצבאית חווה בעשורים האחרונים תמורות משמעותיות בהפיכתו לנדבך משמעותי מהעשייה הצבאית בעוד שהכתיבה עליו, מצומצמת יחסית.

הגיליון נפתח בסקירה של תא"ל **ארז מייזל**, עד לאחרונה ראש חטיבת הקש"ח, שתחת פיקודו הפכה למערך, על ההשתנות האזורית ועל ההשתנות הגלובלית אשר העלו את חשיבותם של קשרי החוץ בשנים האחרונות. במאמר יודגם מדוע נדרש מלובשי המדים לעסוק בדיפלומטיה צבאית וינוהל דיון ביקורתי בנושא התפיסה הצה"לית הקיימת בעניין הקש"ח והאם היא עודנה רלוונטית לאור השינויים בהקשר הגאוגאסטרטגי.

לאחר מכן יחולק הגיליון לשני שערים, הראשון יעסוק במקרי מבחן לדיפלומטיה צבאית והשני בקש"ח כמקצוע צבאי. מקרי המבחן המובאים במאמרים של השער הראשון הם של האלוף (מיל") **מיקי אלדשטיין**, של תא"ל **עלא אבו־רוכן** ושל אל"ם **עמוס נחמני**, אשר מתארים את נסיונם האישי כנספחים בארה"ב, בסין ובקנדה (בהתאמה). ניתן ללמוד מהם כיצד מקדמים נספחי צה"ל בעולם את אינטרסי ישראל על ידי יצירת קשרים מקצועיים עם הממסד הביטחוני במדינה המארחת תוך התחשבות באינטרסים הביטחוניים והדיפלומטיים של מדינת ישראל. נוסף על כך, השער כולל מאמר על מדיניות הקישור בגבולות מאת סא"ל (מיל") **הראל צ'רניס** ששירת כמפקד מרכז קישור צפון (מרק"ץ) בשנים 2016-2018; מאמר מאת מייג'ור **איתן ארווין**, המשמש כנציג ה-TRADOC של צבא ארה"ב בישראל, על יחסי צה"ל וטריידוק; ומאמר מאת אנשי חטיבת תוה"ד תא"ל (מיל") ד"ר **מאיר פינקל** ואל"ם

(מיל") ד"ר **יגאל אייל** על הצורך בחשיבה מחדשת על בלמים ואיזונים בהפעלת הכוח הישראלית לאחר שהגורם האמריקאי, שריסן את ישראל לאורך שנים, צמצם דפוס פעולה זה עקב שינויים עקרוניים וארוכי טווח במדיניות האמריקאית וגם עקב החלטות נקודתיות של הנשיא טראמפ. השער ננעל במאמר היסטורי על ראשית הדיפלומטיה הצבאית במלחמת העצמאות מאת החוקר ד"ר **שמואל כהן שני**. השער השני, העוסק בקש"ח כמקצוע צבאי, מכיל מאמרים תאורטיים על קש"ח - אחד מאת רס"ן **שלי חורש**, ראש תחום בין-לאומי באגף הביטחוני-מדיני במשרד הביטחון, על תפיסה ועל עקרונות הדיפלומטיה הצבאית. מאמר נוסף מאת רס"ן **אורית אלון**, רמ"ד צפון אירופה בחטיבת הקש"ח, על דמות איש הקש"ח כיום וכיצד ראוי שתעוצב בעתיד. מאמר שלישי מאת רמ"ח היסטוריה לשעבר אל"ם (מיל") **בני מיכלסון** על שת"פ צבאי מחוץ למסגרת ברית, תוך התייחסות למקרי המבחן, כגון מלחמת לבנון הראשונה ומלחמת סיני. כמו כן כולל השער שלושה מאמרים על התמחויות ספציפיות בעולם הקש"ח: סא"ל **שי שול** על דיפלומטיה צבאית-רפואית, סא"ל **דובי רז** יחד עם רס"ן **נירית לנג** על דיפלומטיה צבאית במרחב הימי ורס"ן **דניאל אלבו** על דיפלומטיה צבאית בעת משבר. הגיליון נחתם בסקירת הספר "המתווך" מאת רס"ן **ענת שטרן**.

מערכת 'בין הקטבים' מבקשת להודות לראש חטיבת קשרי החוץ לשעבר, תא"ל ארז מייזל, על היוזמה ועל התרומה להוצאת הגיליון. אנו מקווים שתמצאו את המאמרים מועילים להבנת התפיסה העומדת כיום בבסיס פעילות הקש"ח, הניסיון שהצטבר בשנים האחרונות בתחום זה, וכיצד נכון לפתחו לעתיד.

תוכן העניינים

9	דיפלומטים לובשי מדים	תא"ל ארז דויד מייזל
21	שער ראשון (גיליון 24): מקרי בוחן בדיפלומטיה צבאית	
23	תפקיד שיתוף הפעולה הצבאי בדיפלומטיה המדינתית	מיכאל (מיקי) אדלשטיין
31	דיפלומטיה צבאית במרחב פעולה מוגבל: סין כמקרה בוחן	עלא אבורוכן
45	חשיבותה של הדיפלומטיה הצבאית כמכפיל-כוח ביטחוני	עמוס נחמני
59	דיפלומטיה צבאית וקישור מבצעי בגבול לבנון	הראל צ'רניס
75	למידה משותפת של צבאות: לקחים משיתוף הפעולה של צה"ל וצבא היבשה של ארה"ב 1982-1973	איתן אורווין
91	מי יאזן את ישראל? מדיניות הביטחון האמריקאית הנוכחית והסיכון של הקצנה בפעולות צה"ל	מאיר פינקל ויגאל אייל
103	בין הכומתה לצילינדר: ראשיתה של 'דיפלומטיית המדים' במלחמת העצמאות	שמואל כהן שני
125	שער שני (גיליון 25) קשרי חוץ כמקצוע צבאי	
127	דיפלומטיה צבאית - תפיסה, עקרונות והמלצות	שלי חורש-סגל
147	דמות איש הקש"ח בצה"ל	אורית אלון
159	שיתוף פעולה בין צבאות שלא במסגרת ברית	בני מיכלסון
179	דיפלומטיה ימית	דובי רז ונירית לנג
199	בית חולים שדה של חיל הרפואה - מענה רפואי הומניטרי בשירות הדיפלומטיה הצבאית	שי שול
211	חשיבות הדיפלומטיה הצבאית בעת משבר	דניאל אלבו

237

האיש מאחורי גבולות 1967 - ביקורת ספר

ד"ר ענת שטרן

נספחים

247

על הכותבים

251

מאמרים זוכי פרסים שפורסמו ב"בין הקטבים"

דיפלומטים לובשי מדים

תא"ל ארז דויד מייזל¹

ההשתנות הגלובלית בעשורים האחרונים מיצבה את מערך קשרי החוץ הצה"לי כבעל תפקיד מרכזי במאמץ שימור והרחבת מרחב הפעולה המבצעי של צה"ל ובמאמצי ישראל להעמקת יחסיה עם מדינות העולם. יחד עם זאת, על המערך לשאול את עצמו האם התפיסה המנחה אותו כיום עדיין רלוונטית לאור השינויים בסביבת הפעולה של צה"ל והאם עליה להשתנות לנוכח האתגרים הצפויים לצה"ל בשנים הקרובות? המאמר יציג את הטענה לפיה על מערך הקש"ח להקנות דגש גדול מבעבר לתכליות של הקרנת עוצמה והרחבת העומק האסטרטגי, כמו גם לשיתופי פעולה בתחומי בניין הכוח.

"Sometimes in this world, the best ambassador you can have is a man of war"

גיימס נורמן "ג'ים" מאטיס, לשעבר מזכיר ההגנה האמריקאי, 6 במרץ 2015

הקדמה

ב-1 בספטמבר 2019 לא החלה מלחמת לבנון השלישית. עם זאת, היום הזה עלול היה להסתיים אחרת. בעוד שהיה צפוי שחזבאללה יגיב לתקיפות שייחס לצה"ל שבועות ספורים קודם לכן,² הייתה קיימת חוסר וודאות באשר לשאלה האם תיווצר דינמיקת הסלמה שתוביל לעימות למלחמה בין הארגון לישראל. כיצד נמנעה המלחמה? אחד מהלקחים המרכזיים שהופקו בשנים האחרונות נוגע לחשיבות קיומם של ערוצי תקשורת עקיפים (למשל באמצעות יוניפי"ל) המאפשרים לישראל ולחזבאללה להעביר מסרים אחד לשני בצורה מהירה ואמינה על מנת למנוע מיס-קלקולציה בין הצדדים. בהתאם לכך, בשבועות שקדמו לתגובת הארגון התקיים

¹ תא"ל מייזל שירת כראש חטיבת קשרי החוץ (קש"ח) בצה"ל בשנים 2016-2019.

² <https://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.7772115>

מאמץ לאומי שתכליתו הייתה להבטיח שב"רגע האמת" יתקיימו אותם ערוצי התקשורת העקיפים שיאפשרו לצה"ל ולחזבאללה להעביר אחד לשני מסרים ואשר יסייעו במידת הצורך להפסיק את חילופי האש בין הצדדים. לדיפלומטים לובשי המדים של צה"ל, מערך קשרי החוץ (קש"ח), היה תפקיד מאפשר במאמץ זה. מאמר זה יעסוק בשאלה מהו תפקידו של מערך הקש"ח בצה"ל? ומהי תרומתו ליעדי צה"ל ומדינת ישראל?

חלקו הראשון של המאמר יוקדש להצגת הטענה לפיה ההשתנות האזורית וההשתנות הגלובלית בעשורים האחרונים מיצבו את מערך קשרי החוץ הצה"לי כבעל תפקיד משמעותי בהפעלת הכוח של צה"ל ובניינו וכחלק מהדיפלומטיה המדינית-ישראלית. לצורך כך, יתאר חלק זה את תחומי העשייה והתרומה העדכניים של מערך הקש"ח, בדגש על השתלבותו במאמץ שימור והרחבת חופש הפעולה המבצעי של צה"ל בזירות הגאוגרפיות בהן מתקיימות המערכות בין המלחמות (מב"ם); ובמאמצי מדינת ישראל להרחבת היחסים עם מדינות העולם. חלקו השני של המאמר יוקדש לדיון ביקורתי בפעילות הקש"ח בעת הנוכחית ובמבט קדימה. במוקד הדיון תעמוד השאלה האם התפיסה המנחה כיום את מערך הקש"ח הצה"לי עודנה רלוונטית לאור השינויים בסביבת הפעולה של צה"ל והאם עליה להשתנות נוכח האתגרים הצפויים לצה"ל בשנים הקרובות?

חשוב לי לציין בפתח דבריי, כי הצלחת מערך הקש"ח הינה בראש ובראשונה פועל יוצא של האנשים המצוינים החברים בו, כמו גם העבודה המשותפת עם יתר הגופים החברים בקהילת החוץ הלאומית ובכלל זאת, האגף הביטחוני-מדיני במשרד הביטחון.³

מדינה חזקה ומוקפת שותפים

"מדינה קטנה ומוקפת אויבים"⁴ הינה תפיסה רווחת בישראל ביחס לעצמה. האם היא עדיין תקפה? בעשוריה הראשונים של המדינה אכן סבלנו מסביבה ערבית עוינת לאורך כל גבולותינו ושיתופי הפעולה עם מדינות העולם היו מצומצמים ולעיתים חשאיים. באותן שנים פעילות הקש"ח של צה"ל התמקדה בשיח עם כוחות אר"ם,

³ מערך הקש"ח של צה"ל הינו חלק מקהילת החוץ הלאומית של ישראל (MIDDLE - Military, Intelligence, Defense, Diplomacy, Law, Economics) ובהתאם פועל לקידום אינטרסים לאומיים ביטחוניים בהתאם להכוונת משהב"ט/אבט"מ.

⁴ "אומה הקטנה המוקפת שכנים אדירים שליטי עולם" ("העולם" שהיה ידוע לעמנו בימים ההם) נמצאה כל הזמן תחת לחץ כפול: מדיני וצבאי מצד אחד, ותרבותי-רוחני מצד שני. השכנים רבי-הכח לא רק הטילו אימה אלא גם משכו וקסמו בתרבותם הרמה, וקסם זה הוא המקור למאבק הפנימי שהתחולל בחיי האומה מראשית ימיה ועד גלות בבל; ומגלות בבל עד היום הזה. הדים עמומים ממאבק פנימי זה הגיעו אלינו בהתנגשות שבין נביאי השקר ונביאי האמת. דברי "נביאי השקר" לא נשתמרו ואין אנו יודעים תכנם ומגמתם, אולם כל מה שנשאר בידינו מ"נביאי האמת" מעיד על מאמצי רוח גדולים לעמוד לא רק נגד השלטון הזר, אלא גם נגד ההשפעה הרוחנית הזרה של שכנים אדירים על אומה קטנה וחלשה מבחינה מדינית וצבאית, אבל מחוננת במידה יוצאת מן הכלל בתקיפות רוחנית ובעצמיות מוסרית". דויד בן-גוריון, "יחוד ויעוד".

נספחים זרים ובסיוע עקיף וחשאי לגורמים אשר חלקו אינטרסים משותפים עם ישראל. עם זאת, מאז ועד היום התרחבה בצורה משמעותית פעילות הקש"ח של צה"ל ונוספו לה משימות רבות ומגוונות:

א. **מגבולות עוינים לגבולות של שלום** - השינוי המשמעותי הראשון במאפייני פעילות הקש"ח של צה"ל התרחש בעקבות חתימת הסכמי השלום בין ישראל לבין מצרים (1979) וירדן (1994). הסכמי השלום יצרו נסיבות תקדימיות שבהן נוצר קשר ישיר ובלתי אמצעי בין צה"ל לצבאות ערביים. הקשר בין צבאות ישראל, מצרים וירדן מהווה היום נדבך מרכזי במערכת היחסים בין המדינות ומהווה עוגן לציבות ולוודאות גם בעיתות שבהן קיימת מתיחות מדינית בין הצדדים. צה"ל, באמצעות מערך הקש"ח, מצוי בקשר יום-יומי עם מקביליו בצד המצרי ובצד הירדני. בין הצדדים מתקיימים שורה ארוכה של שיתופי פעולה צבאיים, ביטחוניים ואזרחיים, בהשתתפות הזרועות והאגפים השונים בצה"ל, כמו גם משרדי ממשלה השונים. כך, גורמי השטח והניהול היום-יומי של הקשר מטעם צה"ל (מרכזי הקישור) עשויים למצוא עצמם מעורבים במשימות חילוץ והצלה, בפגישות מדיניות בהשתתפות ראשי המדינות או בקידום פעילות מבצעית משותפת. בד בבד, בין תפקידי מערך הקש"ח במסגרת מערכת היחסים של ישראל עם מצרים ועם ירדן, נכלל גם השיח עם גורמים רלוונטיים נוספים ובראשם ארה"ב. בהקשר המצרי, מתקיימת מערכת יחסים מורכבת המבוצעת ברובה באמצעות מערך הקש"ח, הכוללת את נספחי ההגנה האמריקאים בישראל ובמצרים ואת כוח המשקיפים הרב-לאומי בסיני (כמ"ר, שבו חיוני שימור הנוכחות הצבאית האמריקאית ברמה הנוכחית - USA presence is imperative)⁵. מערכת יחסים זו מהווה מרכיב משלים ולעיתים חיוני לציר היחסים הבינלאומי בין צה"ל לצבא המצרי. לא פעם נדרשת ישראל לשמש כגשר בין ארה"ב למצרים באופן שמסייע בשימור הסכם השלום המצרי-ישראלי (עוגן מרכזי בקידום היציבות האזורית).

ב. **התהוות בזירה הצפון-מזרחית** - שינוי נוסף ומשמעותי בפעילותו הדיפלומטית של צה"ל התרחש בעקבות הטלטלה האזורית במזה"ת שהחלה ב-2011 ובמיוחד בעקבות מלחמת האזרחים בסוריה. צה"ל נדרש לעדכן את תוכניותיו האופרטיביות לצד הרחבת המאבק למניעת התבססותה הצבאית של איראן בסוריה ולמניעת העברות אמל"ח לחזבאללה בלבנון; להסתגל לנוכחות הרוסית בסוריה כשחקן מעצמתי מרכזי בזירה; להירתם לקואליציה הצבאית הרב-לאומית שפעלה נגד דאעש; ולסייע למדינות האזור להיאבק בשלוחות דאעש שקמו בשטחן. הנכסיות והתעוזה שהפגינה ישראל

⁵ תפקידו של כוח המשקיפים הרב-לאומי (הכמ"ר - MFO) הינו לפקח על מימוש הסדרי הביטחון הנכללים בהסכם השלום בין ישראל למצרים באמצעות סיורים, תצפיות וביקורות. לצד מנכ"ל הכוח, גם ראשי נציגותיו בישראל ובמצרים הם אמריקאים. כמו כן, הכוח מורכב ברובו מסד"כ אמריקאי וזוכה לתמיכה כספית ולוגיסטית רבה מארה"ב.

נגד דאעש, איראן ושלוחותיה, לצד התפיסה שלפיה ארה"ב מתכנסת ופניה מזרחה, הובילו לכך שנוצר פוטנציאל גדול יותר מאי-פעם ליצירת שת"פ בין ישראל לשחקנים במזה"ת ולמעצמות המעורבות בו. מערך הקש"ח היה גורם המאפשר ומפתח ערוצי שיח חדשים למימוש הפוטנציאל. בד בבד, סייע מערך הקש"ח בתיאום עם מגוון גורמים זרים הפועלים ובעלי עניין בזירה, הבנת כוונותיהם, השפעה עליהם ולבסוף, גם מניעת חיכוכים עימם וצמצום עם היווצרותם. המערך מילא גם תפקיד מרכזי ביצירת מנגנוני עדכון ותיאום שוטפים בין צה"ל לארה"ב ולרוסיה, מתיאום נתיבי טיסה ועד תוכניות תקיפה. זאת ועוד, הפעילות המבצעית העצימה בזירה הצפון-מזרחית, והובילה להחרפת מתחים המגולמים בפעילות המב"ם, לפיו פעולות צבאיות שנועדו להרחיק את המלחמה עשויות להוביל דווקא להסלמה שתדרדר למלחמה. בנסיבות אלה, יכולתו של מערך הקש"ח להעביר מסרים בצורה מהירה ומהימנה ליריבים ולאויבים (המשטר הסורי, הממשל הלבנוני, צבא לבנון וחזבאללה) באמצעות גורמים מתווכים (כוחות שמירת שלום, נספחים) משפרת את יכולתו של צה"ל להבהיר את כוונותיו לצד השני, למנוע הסלמה או למנוע את התרחבותה למלחמה.

בשורות הבאות נסקור כמה מקרי מבחן מהשנים האחרונות אשר בעזרתם תתאפשר העמקה רבה יותר לתרומתו הייחודית של מערך הקש"ח להפעלה ובניין הכוח של צה"ל ולדיפלומטיה הישראלית.

שימור מרחב הפעולה הצה"לי לצד מניעת הסלמה (אפשרית) בזירה הצפון-מזרחית

הזירה הסורית

מאז חודש ספטמבר 2015 מהווה רוסיה שחקן מרכזי בזירה הסורית. על מנת לשמר את מרחב הפעולה של צה"ל בזירה, הופעל בהכוונת אגף המבצעים (אמ"צ) ובאמצעות מערך הקש"ח מנגנון תיאום מבצעי בין רוסיה לישראל שנועד בראש ובראשונה למנוע חיכוך בין הצדדים (de-confliction). מערך הקש"ח הופעל בהתאם להנחיות הדרג המדיני והמטכ"ל ובמענה לצרכיו המבצעיים של צה"ל בזירה הסורית. לצורך כך, החל המערך לקיים עם הצבא הרוסי פורומים משותפים, ערוצי שיח שוטפים ואף גובשו יחדיו פרוטוקולים המשמשים לניהול אירועים ב"זמן אמת". בכך, תרם מערך הקש"ח רובד נוסף במערכת היחסים בין צה"ל לצבא הרוסי המושתת על יחסי כבוד הדדי החיוניים לשיתוף הפעולה בין הצדדים ולמימוש האינטרסים שלהם. הפלת המטוס הרוסי בספטמבר 2018⁶ באמצעות טק"א סורי הייתה ציון דרך חשוב ביחסי המדינות והצבאות. האירוע היה עלול להוביל למשבר אמון חריף בין הצדדים

⁶ להרחבה ראה מאמר המכון למחקרי ביטחון לאומי - <https://www.inss.org.il/he/publication/the-crisis-over-the-downed-russian-plane-what-next>

ולגרום לנזק מתמשך ביחסים הבילטרליים בין המדינות ובכך ככל הנראה לצמצם את חופש הפעולה המבצעי של ישראל בזירה, אילולא הקשרים הבלתי אמצעיים שנקמו בין ההנהגות המדיניות והצבאיות. בהקשר זה, היווה מערך הקש"ח כלי פעולה נוסף בידי ההנהגה המדינית באמצעותו ניתן היה להבין ולהשפיע טוב יותר על הצד הרוסי. ערוצי השיח שנוצרו בין הצבאות בשנים האחרונות נוצלו לצורך כך מיד עם נפילת המטוס. הדוגמה הבולטת ביותר לכך הינה פעילות נספח צה"ל במוסקבה אשר שליטתו בשפה הרוסית, כמו גם היכרותו המעמיקה עם המוסדות והאישים הרלוונטים במדינה אפשרו לו לשמש גורם מאפשר ביכולתה של ישראל להבין את אינטרסי הצד הרוסי ואת האופן שבו רואה רוסיה את האירוע ומה כוונתיה להמשך. חשוב מכך, הנספח הצבאי נהנה מעמדה שאפשרה את העברת המסרים החשובים לישראל לצורך ייצוג עמדתה. נוסף על כך, נעזר מערך הקש"ח בקשר הישיר והייחודי עם הנספח הצבאי הרוסי בישראל, לצורכי הבנת העמדה הרוסית ולהעברת מסרים.

כיצד באו לידי ביטוי יכולות ותפקיד מערך הקש"ח במהלך האירועים? על אף היותה זירה כה מורכבת שבה פועלים שחקנים רבים בעלי אינטרסים שונים אשר עשויים להשפיע על צה"ל ועל מדינת ישראל, באמצעות הפעלת מערך הקש"ח התאפשר לזהות הזדמנויות ולאתר סיכונים פוטנציאליים, למפות יכולות ולהבנות מערכות יחסים אל מול כלל השחקנים בכל זירות העניין של צה"ל. כך למשל, בהקשר הפלת המטוס הרוסי, פעל מערך הקש"ח ואפשר לשמר את המשך חופש הפעולה של חיל האוויר בסוריה באמצעות הירתמות ושילוב כוחות עם המאמץ הלאומי למניעת משבר ביחסי ישראל-רוסיה.

הזירה הלבנונית

חזבאללה הינו השחקן המרכזי במדינה, אולם כיום אין לצה"ל ומדינת ישראל יכולת לקיים קשר ישיר עם הארגון. מבחינה זאת, הזירה הלבנונית מהווה אתגר מורכב יותר עבור מערך הקש"ח ביחס לזירות אחרות שבהן פועל צה"ל והוא נדרש לשמר ולפתח ערוצי קשר עקיפים עם הארגון. אחד מעורוצי קשר זה הוא יוניפי"ל (UNIFIL), כוח שמירת השלום של האו"ם הניצב בדרום לבנון מתוקף החלטה 425 של האו"ם.⁷

בעקבות התקיפות בלבנון ובסוריה ב-24 באוגוסט 2019 שכאמור יוחסו על ידי מזכ"ל חזבאללה לצה"ל⁸, נדרש מערך הקש"ח לוודא שכוחות יוניפי"ל ואזרחים (משני עברי הגבול) לא ייפגעו בתרחיש של חילופי אש בין חזבאללה לצה"ל. מעבר לחשיבות המוסרית של מניעת פגיעה בבלתי מעורבים, מרחב פעולה "נקי" הינו חיוני להפעלת הכוח של צה"ל. לצורך כך, עדכן מערך הקש"ח את הכוח המבצעי של צה"ל

⁷ להרחבה ראה מאמרו של סא"ל (במיל) הראל צ'רניס בגליון זה.

⁸ <https://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.7772115>

על מיקום הבלתי מעורבים ובה בעת, פעל מול כוח יוניפי"ל על מנת לוודא שהוא ישהה באזורים בטוחים ומוגנים בזמן חילופי האש הצפויים. הדבר היה אפשרי בזכות הקשר המתמשך והאינטימי בין מערך הקש"ח לבין מפקדי יוניפי"ל בארץ. ברקע, עומדת ההבנה כי כל פגיעה בבלתי מעורבים הייתה משרתת את הנרטיב הלבנוני על אודות תוקפנות ישראלית ו/או עלולה הייתה להוביל לתגובה בינ"ל שהייתה מגבילה בהמשך את חופש הפעולה של צה"ל. לטובת מימוש המטרה של מניעת מלחמה בין ישראל לחזבאללה, נעזר מערך הקש"ח בקשריו עם יוניפי"ל לצורך העברת מסרים לצד הלבנוני, ממשלת לבנון, צבא לבנון וחזבאללה. חשוב מכך, בערב שקדם לחילופי האש שהתרחשו ב-1 בספטמבר 2019, ארגן מערך הקש"ח מפגש בין מפקד יוניפי"ל גנרל סטפנו דל קול, לבין הרמטכ"ל, במהלכו הוצגו עמדות ישראל, לרבות רצונה להימנע ממלחמה עם חזבאללה. המפגש היווה שיא נוסף במסגרת תהליך הידוק הקשרים בין צה"ל ליוניפי"ל הנשען על שיחות ועל ביקורים הדדיים ותכופים אשר יצרו יחדיו מערכת יחסי אמון, כבוד הדדי והדדיות. קשרים אלה אפשרו למערך הקש"ח למלא תפקיד מכריע בערוץ העברת מסרים מהימן בין ישראל לצד הלבנוני במהלך חילופי האש באופן שאפשר לסייע במאמץ למניעת מלחמה.⁹

שיפור יחסי ישראל עם מדינות העולם

בחודש יולי 2018 הסכימה ישראל לסייע לממשלות ארה"ב, קנדה ומדינות אירופיות מרכזיות בחילוץ חברי ארגון "הקסדות הלבנות" מסוריה לנוכח חשש לחייהם. ארגון "הקסדות הלבנות" הינו ארגון אזרחי הפועל מאז 2013 ומורכב ממתנדבים סורים. הארגון פעל לחילוץ ולהצלת נפגעי מלחמה. כמו־כן, מספק הארגון מזון וסיוע לנזקקים, מתקן קווי חשמל, מעניק טיפול רפואי ועוד. הארגון, כולל כשלושת אלפים מתנדבים ונתמך על ידי סוכנויות סיוע מכמה ממשלות מערביות ותורמים חיצוניים. עד כה הציל הארגון מעל ל 100 אלף איש, וקרוב למאתיים מאנשיו נהרגו בזמן הפעילות.

חששן של המדינות שפנו לישראל היה שעם התחזקות המשטר הסורי והחזרה ההדרגתית של השליטה במדינה לידיה, הוא יבחר להתנקם בחברי הארגון אשר נתפסים בעיניו כאופוזיציה ואף כאיום. האינטרס המדיני של ישראל בהיענות לבקשה היה שיפור דימויה וחזוק נכסיותה בעיני מדינות המערב. משימתו של מערך הקש"ח בהקשר זה הייתה גיבוש והוצאה לפועל של תוכנית שתאפשר את חילוץם. המאמץ הדיפלומטי הצבאי היה מורכב מנדבכים ספורים – למערך הקש"ח לא היו

⁹ עשייתו של מערך הקש"ח מול הזירה הצפונית מתאפשרת בין השאר בזכות הסינכרון המבצעי ההדוק עם פיקוד צפון, עד לרמת החטיבה המרחבית. שיתוף פעולה זה בא לידי ביטוי בין השאר במהלך מבצע "אבן משתלבת" (IDF Defensive Engineering) של בניית מכשול לאורך הקו הכחול בין ישראל ללבנון, כולל בשטחי הסתייגות בראיית הלבנונים; ובמבצע "מגן צפוני" אשר נועד להתמודד עם איום המנהרות חוצות הגבול של חזבאללה. במהלך המבצע פעל מערך הקש"ח תוך שת"פ הדוק עם פיקוד צפון מול שורה של גורמים בצד הלבנוני, בדגש על יוניפי"ל, לצורך מתן מרחב פעולה מבצעי לצה"ל ובאופן שהוביל להכרה בינ"ל בהפרה לבנונית של 1701.

בני שיח במרחב שבו פעל הארגון ושממנו היה צריך לפנותם; ולא היה ערוץ שיח קיים עם חברי הארגון. שיתוף הפעולה עם ירדן בהקשר זה התאפשר בזכות מערכת היחסים ארוכה בין המדינות שבבסיסו עומד שיתוף פעולה הדוק ואינטימי בין הצבאות. בד בבד, נדרש מערך הקש"ח לסנכרן בין שורת גורמי ביצוע בצד הישראלי (מדרג החטיבה ועד למטכ"ל) שלקחו חלק בפינוי של חברי הארגון. כך, בלילה שבין ה-21 ל-22 ביולי, התאספו על הגבול, במעבר מאולתר ליד תל חזקה ומוצב 105 גורמים אזוריים ובינ"ל שחברו לכוחות צה"ל ויחדיו קיבלו את חברי הארגון ובני משפחותיהם לקראתם נסיעתם וקליטתם בירדן. בתוך שבוע מהנחיית הדרג המדיני, הועברו "הקסדות הלבנות" לירדן ובהמשך קיבלו מעמד של מבקשי מקלט בגרמניה, בבריטניה ובקנדה.

חיילי צה"ל במהלך פינוי "הקסדות הלבנות" ומשפחותיהם (אתר צה"ל)¹⁰

באופן דומה, נרתם מערך הקש"ח של צה"ל למימוש האינטרס המדיני של ישראל בחיזוק יחסיה עם מדינות אפריקה. בעשור האחרון נהנית ישראל משיפור משמעותי ביחסיה עם מדינות אפריקה, מגמה המתבטאת במגוון תחומים אזרחיים וביטחוניים. ישראל מייחסת חשיבות רבה למדינות הממוקמות באזורים אסטרטגיים לאורך חופו המערבי של ים סוף (דרום-סודן, אתיופיה, אריתריאה וג'יבוטי) וחולקת עם מדינות אפריקה גם אינטרס משותף של מאבק בטרור. לפי ראייתה של ישראל, חיזוק היחסים עם מדינות אפריקה הם בעלי חשיבות גם בשל המאבק בהברחות אמל"ח לרצועת עזה, שימור חופש השיט הישראלי והשפעה על הנעשה בארגונים רב-לאומיים, משום שלהצבעת מדינות אפריקה באו"ם עשויה להיות תרומה רבה

¹⁰ /קסדות-לבנות/מאמרים/ <https://www.idf.il/>

לבלימת יוזמות אנטי-ישראליות.

על רקע זה, נרתם מערך הקש"ח בשנים האחרונות לקידום יחסיה של ישראל עם מדינות אפריקה - ב-2015 מונה נספח צה"ל לאפריקה, בדרגת אלוף משנה במילואים, לאחר שנים רבות ללא נספח. הנספח מדלג בין המדינות וממפה הזדמנויות לשיתוף פעולה. עצם קיום הנספח ופעילותו מאותתים למדינות אפריקה על החשיבות שצה"ל ומדינת ישראל מעניקות לקשר עימן. נוסף על כך, מינוי הנספח כבר הוביל לכך שחלק ממדינות אפריקה החליטו להציב נספחים משלהן בישראל (למשל, נספח מאנגולה). כמו-כן, על בסיס עבודת מטה מקיפה שבוצעה במערך¹¹ הוחלט, כי במוקד מאמץ הקש"ח הצבאי מול מדינות אפריקה בשנים 2018-2019 יהיו מדינות הלוקחות חלק בכוחות שמירת שלום באזורנו - גאנה וטנזניה. לרשות מערך הקש"ח שורת כלים שבאפשרותו להפעיל לצורך משימת חיזוק היחסים עם מדינות אלה, כגון ביקורי בכירים, הדרכת קורסים (בעיקר בתחום הלוחמה בטרור) והרחבת הקשר עם נספחי המדינות בישראל. הגם שכך, בשל ההבנה, כי נדרש להרחיב ולשכלל עוד יותר את "סל הכלים" פותח כלי חדש - MTT (Mobile Training Team), יוזמה ביטחונית-צבאית למסגרת אימונים והדרכה מבצעית עם מדינות אפריקה. האימונים מועברים על ידי מדריכים מיחידות זרוע היבשה לכוחות המדינה שנבחרה. ה-MTT הוא פרי מאמץ בין ארגוני של כמה גורמים, בהם: חטיבת הקש"ח, נספח צה"ל באפריקה, מקחצ"ר וסיב"ט. מאז 2018 התקיימו אימונים במסגרת היוזמה בגאנה, ברואנדה ובטנזניה ובעתיד היוזמה מתוכננת להתרחב למדינות נוספות.

הדרך קדימה - האם תפיסת קשרי החוץ של צה"ל עודנה רלוונטית?

רוח התקופה הנוכחית בצה"ל היא של השתנות וחדשנות. מבחינה זאת, אני מוצא שסיום תפקידי בתקופה הקרובה הוא הזדמנות מצוינת לשרטט בקווים כלליים מתווה ראשוני להעצמת "שריר" קשרי החוץ של צה"ל בעתיד. אני משוכנע בכך שמחליפי יצליח בכך, גם אם בשונה מהאופן עליו אמליץ בשורות הקרובות. ראשית, אתעכב על מה שראוי לשמר. אבן היסוד של תפיסת ההפעלה של מערך הקש"ח הינה שפעילותו מבוססת על מגע ועל מפגש מתמשך עם "הצד השני" (Engagement), בשותפות לאומית, אזורית ובינ"ל מתוך אמפתיה, סבלנות, כבוד וחתירה למגע. בפשט ובלועזית, Aim2Engage! נוסף על כן, **מעריך הקש"ח הינו חלק אינטגרלי מצה"ל ("מילים לצד טילים")** הפועל כמכלול לצד הפיקודים המרחביים, הזרועות, גופי המטכ"ל ומשהב"ט.

¹¹ מערך הקש"ח ביצע מיפוי של הזדמנויות והסיכונים המגולמים בפעילות צה"ל באפריקה ושל יתרונותיו היחסיים של צה"ל בפעילות מול היבשת ביחס לגופים נוספים. לצורך כך נבחנו בין השאר מהן המדינות אשר תורמות כוחות לכוחות שמירת שלום אשר נמצאים בקשר עם ישראל (יוניפי"ל, אונדו"ף, כמ"ר); מהן המדינות להן נספחות מקומית בארץ; מהן המדינות שיש בשטחן יהודים או ישראלים שנדרש לחלץ בשעת חירום, ועל כן צורך ביצירת נגישות וחופש פעולה לשטחן; ומהן המדינות שהתעשיות הביטחוניות יכולות להיעזר בסיוע צה"ל בייצוא אליהן.

בעולמנו הרשתי, אשר מתאפיין בתלות הדדית גוברת בין שחקנים שונים ברחבי העולם, ישראל כבר שנים ארוכות איננה מכונסת בעצמה ומזמן זנחה את תדמית הווילה המבוצרת והמגודרת בלב "הג'ונגל" המזרח־תיכוני. בהתאם, גם צה"ל עשה בשנים האחרונות כברת דרך משמעותית בהסרת המחסומים הפסיכולוגיים, התרבותיים והחומריים הנדרשים לצורך מערכות יחסים מועילות יותר עם השותפים ובעלי הברית הרבים של ישראל. יחד עם זאת, הדרך העומדת לפנינו בהקשר זה עוד ארוכה. האם אנחנו מכירים בכך שיש הרבה שאנחנו איננו יודעים? האם אנחנו מוכנים לאמץ דפוסי התנהגות חדשים וטובים יותר? עלינו להמשיך להעמיק ולהרחיב את ידיעותינו על אודות מדינות העולם והפוטנציאלים הצבאיים והביטחוניים־מדיניים המגולמים בהרחבת שיתוף הפעולה עימן. למידה עיונית לא תספיק לצורך כך ואנו נדרשים לקיים שיח עם גורמים רבים ככל הניתן ברחבי העולם. עלינו להגיע למדינות, גם לרחוקות והקטנות שבהן, ולדחוק באנשינו לגלות נכונות רבה יותר לשיח עם גורמים זרים בארץ ובעולם. זה מאמץ מתמשך אשר מצריך השקעה של משאבים רבים ולא תמיד יניב תפוקות. מנגד, לפעמים לא יהיה דרוש יותר מכוס קפה או בקבוק יין כדי לסלול דרך לשת"פ ייחודי. המצוינות המבצעית של צה"ל מונעת מאתנו לעיתים להכיר בצורך או ביכולת להיעזר באחרים. אנחנו מתגאים באתוס של הסתמכות עצמאית. האם אנחנו יכולים להיעזר יותר או אפילו להישען ולהסתמך על שיתוף פעולה עם מדינות נוספות כדי לממש את חלק מיעדיו המבצעיים ובתחום בניין הכוח של צה"ל? אני משוכנע שכן!

לצד השותפים ובעלי הברית המסורתיים ובראשם ארה"ב, עלינו לשמר את השיח המקצועי והמורכב עם רוסיה ותורכיה כשחקנים בעל השפעה גוברת באזור, לפתח את ערוצי השיח העקיפים עם חזבאללה ולבחון את אפשרות קיומם (גם אם במסגרת טרילאטרלית) עם צבא סוריה. ההסדרות בגבול הימי־יבשתי עם לבנון הינן חשובות לצורך חיזוק יציבות המרחב. במבט דרומה, עלינו לאפשר ולעודד וויתורים טקטים לצורך שימור עוגני יציבות אסטרטגיים בדמות היחסים עם מצרים וירדן. לבסוף, קיים פוטנציאל שיש להמשיך לברר במרחב אסיה (בדגש ליפן, וויאטנם והפליפינים) ואף באמריקה הלטינית (בדגש לברזיל). התחרות על המשאבים והשפעה במרחבים אלה גוברת ועלינו לפעול כעת כדי להיות חלק מ"המשחק הגדול" בהן.

ניתן לדמות את מערך הקש"ח כיום למעין אוגדת בט"ש מטכ"לית רב־זירתית הפועלת 365 יום, 24/7, בהקשרים צבאיים וביטחוניים־מדיניים חוצי גבולות, ממצרים ועד להודו. אולם, האם תפיסת ההפעלה הנוכחית של המערך עודנה רלוונטית לנוכח ההשתנות בסביבתו? האם קיימים פוטנציאלים ללא ממומשים? המבנים הארגוניים הנוכחיים במערך הקש"ח התעצבו ברבות השנים בתגובה

לשינויים בסביבתה של ישראל ובצרכי צה"ל. עם זאת, תהליך התעצבותם לא היה בהילמה מלאה לאותם שינויים, ובעיקר נעשו התאמות ששינו באופן מצומצם את דמות המערך. מבנים ארגוניים מכתביים, לפחות במידה מסוימת, את אופן פעולת הארגון ואת האופן בו הארגון תופס את עצמו ואת יחסיו. מכאן עולה שייתכן ויציבות והמשכיות המבנים הארגוניים מעיבה על יכולתו לתרום בצורה משמעותית יותר לעשייה הצבאית והמדינית בישראל.

הן בצפון והן בדרום מערך הקש"ח נדרש לפעול באופן ששבר את מחיצות המבנים הארגוניים הקיימים ולסגל משימות ותחומי אחריות החורגים מאלה שלכאורה מוכתבים מהמבנים והתפיסות המוכרים. האם עתיד הכמ"ר בסיני הוא סוגיה עליה אמונה מחלקת הקישור למרות שבן השיח האמריקאי הוא הכתובת הרלוונטית לכך? כיצד נכון להתארגן לנוכח התגברות הפעילות המבצעית הגוברת של צה"ל בזירה הצפון-מזרחית? פעילות המצריכה שיח עם מעצמות עולמיות ואזוריות, יריבים ואויבים לצד שותפים, גורמים תת-מדינתיים ופעילות שוטפת בעצימות גבוהה לצד בניית מערכות יחסים בצורה הדרגתית לאורך תקופה ארוכה. הקשר עם "הצד השני" הוא דינמי ומגוון יותר מבעבר – האם מדובר רק בעוד מאותו דבר?

עבור בניין הכוח הצה"לי, מערך הקש"ח יכול וצריך לעשות יותר. כבר כיום, המערך מקנה לצה"ל יכולת לקיים תרגילים ואימונים עם מדינות רבות, כגון יוון, קפריסין וארה"ב. בתרגילים, לומדים כוחותינו לפעול בקואליציה עם אחרים, בים, באוויר וביבשה, במתארים לא מוכרים ובטופוגרפיות חדשות אשר משכללות ומשפרות ביצועינו. עם זאת, מספר האימונים והתרגילים המתקיימים קטן מאוד ביחס לפוטנציאל הקיים. כמו כן, כפי שהומחש בפרויקט "כיפת ברזל", קיים פוטנציאל לא ממוצה אף גדול יותר למערך הקש"ח בתחום המו"פ המדעי והטכנולוגי לצרכים צבאיים וביטחוניים. הקש"ח הצבאי נדרש לשכלל עצמו בזיהוי, יצירת וקידום שיתופי פעולה בתחום המו"פ. דרך אחת להתקדם בנושא תהיה לרתום את הגופים השונים האמונים על מו"פ בצה"ל ובמשרד הביטחון לכך על ידי המחשת הפוטנציאל המגולם בשת"פ בתחום המו"פ עם שותפים זרים להגדלת המשאבים והידע העומדים לרשות צה"ל ומשהב"ט. בנוסף, יש לפתח מנגנונים חדשים לשת"פ בתחום אשר אינם קיימים כיום ומחד גיסא יאפשרו את השקיפות הנדרשת ומאידך גיסא, יעמדו במגבלות ביטחון מידע.

עבור הפעלת הכוח הצה"לית, מערך הקש"ח צריך להקנות דגש גדול מבעבר לתכליות של **הקרנת עוצמה והרחבת ושימור עומק אסטרטגי**:

- א. מערך הקש"ח יכול לאפשר לצה"ל לפעול במרחב גאוגרפי מרוחק באמצעות רתימת שותפים רלוונטים ובה בעת למנוע את יכולתו של יריב לפעול בו.
- ב. שיתוף הפעולה בתחומי בניין הכוח והפעלת עם שותפים המקבלים ביטוי פומבי משקפים יכולת השפעה החורגת ממימדיה החומריים של ישראל ומחזקים את דימוי עוצמתה (מדובר במה שהאמריקאים מכנים - Flexible

(Deterrent Option, FDO). כך למשל אימונים ותרגילים משותפים מאותתים ליריב על היכולת הממשית לנחות במקום מסוים, לשנע כוחות, ועל תוכניות אופרטיביות מסוימות עם שותפים. אם היום צה"ל טס מערבה - מחר הוא עשוי בהחלט לטוס מזרחה. ביקורים, משלחות וקבוצות עבודה עם מדינות מסביב לעולם מאותתים ליריב על קשרים אפשריים בין הצבאות, על סיכומים לשעת חירום וחופש הפעולה שיינתן לצה"ל בעת הצורך. איתות על יכולות רכות וקשות הוא אמצעי לאכוף כללי התנהגות ולייצר הרתעה לצה"ל וכך להרחיק, ואף למנוע, את המלחמה הבאה.

ג. לצורך מיצוי הפוטנציאלים בתחום הפעלת ובניין הכוח בצורה טובה יותר עלינו **לבחון מחדש את הפריסה הגלובלית של מערך הנספחויות**. בחינה מעמיקה שבוצעה על ידי מערך הקש"ח בשנה החולפת מצביעה על כך שיש לבצע שינוי בפריסה הנוכחית באופן שיטיב יותר עם האינטרסים הביטחוניים והצבאיים של ישראל. מעבר לכך, גדילת מספר הנספחויות הישראליות לאורך ההיסטוריה הייתה **תהליך תגובתי ותוצאתי**. עלינו לשנות זאת ולחתור לצפות מראש, לגלות גישה יוזמת ולהיות גמישים דיו לצורך שינוי פריסת הנספחויות בהתאם לאינטרסים מתהווים וחדשים.

התקדמות בתחומים אלה ואחרים תאפשר לבסס את מערך הקש"ח כמכפיל כוח עבור צה"ל ומדינת ישראל - כגוף המאפשר להגדיל את עוגת המשאבים העומדת לרשותו, מאפשר שיפור ליכולות המבצעיות בזרועות ובפיקודים ומשיג יעדים צבאיים ומדיניים באמצעות יצירת מרחב עשייה רשתי משותף בין צה"ל לבין מדינות העולם.

שער ראשון (גיליון 24)

מקרי בוחן בדיפלומטיה צבאית

תפקיד שיתוף הפעולה הצבאי בדיפלומטיה המדינתית

מיכאל (מיקי) אדלשטיין¹

בשנים האחרונות עובר צה"ל שינוי תפיסתי - מהתפיסה הקלאסית של עצמאות ושל חופש פעולה, לתפיסה של שיתוף פעולה עם צבאות אחרים לצורך מימוש יעדים ומשימות. המאמר מתאר את החשיבות של שת"פ בין-לאומי לצה"ל, בדגש על יחסיו עם צבא ארצות הברית. לאור ניסיונו של המחבר כנספח ההגנה בארה"ב, מוצגות במאמר מספר תובנות על תפקוד נספח ההגנה, שנדרש להבין היטב את אינטרסי צה"ל ומשרד הביטחון ולחפש הזדמנויות ופוטנציאלים בצבאות זרים שיענו על הפערים הישראליים.

מבוא - חשיבות שיתוף הפעולה בין צבאות

זמן מה לאחר שנכנס גנרל (בדימוס) ג'ים מאטיס לתפקיד שר ההגנה, נפגשתי עימו לפגישת עבודה ביחד עם עוזרו הצבאי, תת-אדמירל פאלר (כיום מפקד פיקוד SOUTHCOM²). שר ההגנה פתח באמירה שמזה שנים רבות נבנתה עוצמתה של ארצות הברית על ידי הבריתות והשותפויות שהיא יזמה והובילה מאז מלחמת העולם השנייה. כיום, המשיך השר ואמר: "בריתות אלו, אלו שחתומות ואלו שאינן חתומות, חשובות יותר מכפי שההיסטוריה במאה שנים האחרונות לימדה אותנו." ויותר מכך הרחיב שר ההגנה, "אני מסכים לחלוטין עם האסטרטגיה הצבאית שפרסם ב-2016 גנרל דנפורד, יו"ר המטות המשולבים (JCS), שקבע שהבריתות והשותפויות הינן אחד משלושת הנדבכים שעליהם יבנה צבא ארה"ב את עוצמתו

¹ אלוף מיכאל (מיקי) אדלשטיין הוא נספח צה"ל בארצות הברית. הכותב מבקש להביע את הערכתו לעשייתה הענפה של חטיבת הקש"ח לאורך השנים הרבות, לתא"ל ארז מייזל על הנדבך הנוסף החשוב בעיצוב האסטרטגיה, בהקניית הידע ובפיקוד על הנספחים ושולח איחולי הצלחה לתא"ל אפי דפרין עם כניסתו לתפקיד כה חשוב זה בעידן שבו העולם רווי אתגרים, עולם שבו לנספחים תפקיד ייחודי בהבנתו ובהשפעה על מיצובם של צה"ל ושל מדינת ישראל לדורות הבאים.

² בין השנים 1952 ל-2008 חילק צבא ארה"ב את כדור הארץ ל-6 פיקודים אזוריים (EUROM, CENTCOM, INDOPSCOM, SOUTHCOM, NORDCOM, AFRICOM) ואת נוסף על הפיקודים בני הכוח (ARMY, NAVY, MARINES, AIRFORCE, SOCOM, CYBERCOM, STARTCOM, TRANCOM).

צבא של מעצמת על; זהו נדבך משמעותי לאסטרטגיית בניין הכוח והפעולה של צבא ארה"ב להתמודדות עם אתגרים בשגרה ובחירום".

שר ההגנה מאטיס הדגיש שלישראל יש מקום מיוחד בקרב המנהיגות האמריקאית, בקרב העם האמריקאי ובקרב המפקדים בצבא ארה"ב, בעבר ובהווה. גם אם אנחנו חלוקים בסוגיות מסוימות, המחויבות שנבנתה עם השנים היא מעל הכול. מאטיס עצר לרגע והוסיף, אנחנו האמריקאים רגילים בכך שעל פי רוב אנחנו הם אלו הנותנים הרבה והצד האחר נותן הרבה פחות, אם בכלל. אבל יחסי מערכות הביטחון האמריקאית והישראלית, הם יחסים שונים, הם יותר דו־כיווניים – It's more of a two way street. אבל באמת, הוסיף ואמר השר, אני יודע, ואינני היחיד, שבמישורים מסוימים אנחנו קיבלנו ומקבלים יותר.

שיתוף הפעולה עם ארה"ב כהמחשה

במאמר זה אבקש לעמוד על מקומם של שיתופי הפעולה בין צבאות, מה מניע שיתופי פעולה אלו, מה מותר עשייתו של הנספח בבניית שותפויות בין צבאות. אציג זאת דרך יחסי צבא ארצות הברית וצה"ל לא רק נוכח תפקידי אלא מהטעם שארה"ב הינה בעלת הברית היחידה של ישראל בארבעת העשורים האחרונים וכמעצמת על, ארצות הברית חותרת להישאר מעצמת על במאה ה־21.

בתחילתם, התעצבו היחסים בין צבא ארה"ב לצה"ל בהתאם להתעצבות היחסים הבין־מדינתיים אך בהמשך ניכר עד כמה ליחסים בין צה"ל לצבא ארה"ב קיים מקום ייחודי ועצמאי משלהם, ועל כך שומר הפיקוד הבכיר משני הצבאות, גם בעידוד המנהיגים באשר הם. ב־1947 היה הנשיא טרומן ראשון המנהיגים להתייחס לתוכנית החלוקה. תוך 11 דקות מהצגת התוכנית באו"ם הביע טרומן את תמיכתו בהקמתו של בית לעם היהודי. אך באותה הנשימה, משיקולי מדיניות חוץ ופנים, קבע הנשיא טרומן כי ארה"ב לא תסייע להקמתה.³ ארה"ב החלה להתקרב יותר לישראל בתחילת שנות ה־60 עם תחילת כהונתו של הנשיא קנדי. הנשיא קנדי שבר טאבו בעמדה ההיסטורית של הממשל עד אז, לפיה יש להתנגד לתמיכה בישראל מחשש ליצירת משבר נפט עולמי. השינוי המשמעותי הנוסף במדיניות ארה"ב כלפי ישראל החל לאחר מלחמת ששת הימים.

בראי היחסים בין הצבאות, השינוי המהותי התרחש מאוחר יותר, לאחר מלחמת יום הכיפורים⁴ ולאור תוצאותיה. מנקודת מבטו המקצועית של צבא ארה"ב הניצחון במערכה זו היה משמעותי עד מאוד שכן כידוע זה היה קרב אחרון (עד היום הזה)

³ הנשיא טרומן ראה לנכון למצוא מענה לפליטים היהודיים מאירופה נוכח הסבל הרב שלמד עליו עם שחרור מחנות ההשמדה והריכוז. עם זאת, תמיכתו בהקמת בית יהודי נבעה בשלבים מוקדמים (1946) משיקולי קהל התומכים היהודיים. בהמשך ניכרת הייתה עשייתו ובפרט בהשגת רוב תומך בהצבעה על תוכנית החלוקה – מספרו של דניס רוס Doomed to Succeed.

⁴ מחד גיסא נוכח ההבנה שללא סיוע של רכבת אווירית ישראל עלולה להיות בסכנה קיומית ומאידך גיסא תוצאות המערכה, המהפך בשתי חזיתות והניצחון המוחץ.

שבו שני כוחות מתמרנים בו זמנית. כך בראייתם לוחמת תמרון תייצג מלחמה עתידית אפשרית באירופה בין ברית נאט"ו בראשותם לבין ברית ורשה ובפרט בין הדוקטרינות והטכנולוגיות של המערב והמזרח. זה היה גם חלק מהשיקולים לסיוע שניתן מארה"ב לישראל במהלך המלחמה כדי למנוע מפלה של יכולות אמריקאיות מול יכולות רוסיות.

אחרי מלחמת וייטנאם ומעט לפני מלחמת יום הכיפורים הקים צבא היבשה (ARMY) את פיקוד TRADOC.⁵ בעקבות מלחמת יום הכיפורים שלח ה-TRADOC צוות למידה ששהה בישראל למעלה משנה ומשימתו הייתה חקירה של כל היבטי המלחמה. זאת על מנת לבסס את תורת הלחימה החדשה שהחלה להתגבש בשנת 1974 - "הגנה פעילה" ומאוחר יותר תפיסת ALB (Air Land Battle).⁶ בד בבד זכו הישגי צה"ל במלחמת ששת הימים ויום הכיפורים להערכה מקצועית רבה בקרב כל שרשרת הפיקוד בצבא ארצות הברית.

מפקד מבצעים (J-3) של סנטקום מבקר בישראל (מערך קשרי חוץ)

מאז ועד היום, רואה צבא ארה"ב בצה"ל צבא חדשני ומנוסה המהווה את אחד מהמוקדים המשמעותיים ביותר בעבורו ללמידה על אף ההבדלים המהותיים בגודל

⁵ בעקבות מלחמת וייטנאם הוקם ביולי 1973 ב-ARMY פיקוד חדש, TRADOC, שמשימתו שיפור תורת הלחימה והאימונים. בפועל מחקרו המשמעותי ביותר היה המחקר על מלחמת יום הכיפורים כאשר נוסף על כך הם חקרו את הקרב באבו עגילה וסיכמוהו כתמרון החדשני ביותר לאחר מלחמת העולם השנייה.

⁶ להרחבה על נושא זה ראו את מאמרו של נספח טריידוק בישראל, מייג'ור איתן ארווין, בגיליון זה: "למידה משותפת של צבאות: לקחים משיתוף הפעולה צה"ל וצבא היבשה של ארה"ב 1973-1982".

הצבאות ובמאפייני האתגרים. תחילה היו אלה עולמות התמרון היבשתי והאווירי אך בחלוף השנים, כתוצר של עולמות תוכן חדשים שהצטרפו לאתגרי הצבאות, כגון לחימה נמוכת עצימות והאיום על העורף הצבאי והאזרחי - העמיק שיתוף הפעולה לתחומים חדשים רבים ובכלל זה מודיעין, פיתוח אמצעי לחימה ועוד. לכן בחרו צה"ל וצבא ארה"ב להעמיק ולהרחיב את שיתופי הפעולה בתחומים חדשים שבהם שיתוף הפעולה הבין-לאומי היחיד של האמריקאים הוא עם צה"ל.

דוגמה כיצד נתפס השת"פ בעיני צבא ארה"ב ניתן ללמוד מנאומו של גנרל ווטל, עת קיבל אות הערכה מהרמטכ"ל רא"ל אביב כוכבי: "זוכר אני כיצד בשנת 2005 כאל"מ, מפקד חדש על הסוכנות להתמודדות עם מטענים, הגעתי ללמוד כיצד אתם מתמודדים בעזה ובלבנון עם מטענים מבית היוצר של איראן. מה שלמדתי פה הציל את חייהם של מאות אם לא אלפי לוחמים אמריקאים. מאז אני מלא הערכה מקצועית לכם וחש מחויבות ערכית לצה"ל ולמפקדיו."⁷ ובהתאמה, דבריו של מפקד חיל האוויר האמריקאי, הגנרל גולדפין, בהקשרי לקחי חיל האוויר הישראלי בהפעלת מטוס האדיר.⁸

בשנתיים האחרונות אנו עדים לשינוי נוסף ומשמעותי ביחסי צבא ארה"ב וצה"ל בדמות האמון שמביע צבא ארצות הברית בטכנולוגיות הביטחוניות הישראליות, כגון "מעיל רוח" ו"כיפת ברזל". זהו שינוי מהותי בעבור צבא ארה"ב הנוהג להתבסס כמעט רק על Made in USA. דבר זה נובע מצירוף דברים ועיקרם שצבא ארצות הברית למד בעשורים האחרונים עד כמה צה"ל מהווה כר למידה חשוב בעבורו מכיוון שהאתגרים המשתנים שעומדים בפניו, בהגנה ובהתקפה, מקדימים בכמה שנים את המפגש של צבא ארצות הברית. לדוגמה, לחימה בסביבה רוויית אוכלוסייה ותת-קרקע. לכך מצטרפת הסיבה הנוספת והיא שצה"ל מציג טכנולוגיות מתקדמות שהוכיחו הצלחה בשדה הקרב. פריצת הדרך לאמון ולאימוץ טכנולוגיות ישראליות הינה תוצר של שיח ענף בין מפקדים ומפקדות, תהליך ארוך שהאמונים על השת"פ בשני הצבאות בנו אותו יחדיו. כל זאת לצד צורך מבצעי אמריקאי מידי שעלה לקראת הצבת כוחותיהם במזרח אירופה ולאור לקחיהם מניתוח יכולותיו ואופן לחימת צבא רוסיה במזרח אירופה בשנים האחרונות - יכולות ה-נ"ט ועוד.

משקלו הנוכחי של שת"פ צבאי בדיפלומטיה מדינתית

בעיני הצבאות בעולם, ובכללם צה"ל, שיתוף הפעולה בין צבאות עובר שינוי תפיסתי בעשורים האחרונים - הכול מבינים כי שיתוף הפעולה הינו למעשה יכולת נוספת ומאפשרת הנדרשת בעת הנוכחית למימוש הייעוד והמשימות. גם בצה"ל ובמדינת ישראל חל לאורך השנים שינוי מהותי באופן תפיסת צה"ל את ארצות הברית ואת צבאה כיעד לשת"פ. מצד אחד, שיתוף פעולה נמצא לכאורה במתח מול העיקרון

⁷ בדברים שנשא בטקס בבית בן-גוריון בקריה תל-אביב - ינואר 2019.

⁸ בכנס במכון BROOKINS - פברואר 2019.

הראשון במעלה בתפיסת הביטחון של מדינת ישראל: מדינת ישראל תדע להתגונן בכוחות עצמה ותשמור על עצמאות חופש הפעולה.⁹ לצד זאת, הבנת חשיבות השת"פ והשלכותיו על הביטחון הלאומי לצד עומק השת"פ והאמון שנבנה בין צה"ל וארה"ב, הן בעיני המפקדים והן בעיני קברניטי המדינה בעשורים האחרונים, הביאו לכך שהשת"פ הבין-לאומי שצה"ל מקיים והשת"פ בין צה"ל וצבא ארה"ב בפרט, מהווים נדבך משמעותי באסטרטגיית צה"ל. למעשה, אלה נכתבו לראשונה כאחד מעקרונות תפיסת הביטחון הלאומי כאשר בכל עת של תכנון שת"פ ומימושו, נדרש לחשוב כיצד משמרים אנו את חופש הפעולה של צה"ל ומדינת ישראל.¹⁰ ועדיין, במהלך כהונתי כנספח ההגנה, נדרשנו לא פעם לברר ולהחליט ברמה המטכ"לית כיצד לפעול מול הצבא האמריקאי בכדי לשמר את נקודת האיזון לטובת העיקרון הראשון.

מפקד סנטקום בביקור בישראל, מסביר על ניקל גראס (מערך קשרי חוץ)

לשת"פ שצה"ל מקיים עם צבא ארה"ב ועם צבאות נוספים יש מישור חשוב נוסף: הדרג המדיני רואה בקשר בין צבאות אמצעי המאפשר שיח גם במקום שיש קושי במישורי שיח אחרים ולעיתים אף ככלי למניעת מיסקלקולציה. זאת ועוד, בדומה לקשרים דיפלומטיים, גם קיומו של שת"פ בין צבאות הינו ביטוי להכרה הדדית בין

⁹ מספר שיקולים עיצבו עיקרון זה ועיקרם ההיסטוריה של העם היהודי והשוואה בפרט, לצד ניסיון לא מוצלח מיום הקמתה ועד העשור האחרון כאשר בעיתות חירום לא תמיד אלו שקיימנו עם שת"פ היו לצדנו.

¹⁰ במסמך אסטרטגיית צה"ל אפריל 2018 - סוגיית השת"פ ככלל ועם ארה"ב בפרט: כחלק מתפיסת הביטחון הלאומי, כחלק ממאפייני הסביבה האסטרטגית, כמאמץ מאפשר בין המאמצים המופעלים במערכה צבאית,

המדינות על עשייתן. אך לשת"פ צבאי יש מקום ייחודי נוסף מעבר לעובדה שהוא עוסק בעולמות תוכן של ביטחון ושל דוקטרינה צבאית; דרך השת"פ מתקיים שיח בין ערכי האומה כפי שאלו באים לידי ביטוי בשדה הקרב, השת"פ בין הצבאות הינו ביטוי להכרה הדדית והינו משמעותי מאוד בהיבט ההצהרתי בין המדינות ומול מדינות אחרות.

לפני כמה שנים, כאשר הגענו לביקור בטמפה במפקדת SOCOM שבפלורידה, התבקשנו שלא להסתובב בסמוך למפקדת CENTCOM הסמוכה, נוכח רגישות מדינות ערב לישראל. ההנהגה האמריקאית חששה מתגובת מדינות ערב, הנמצאות תחת CENTCOM. גנרל ווטל, המפקד היוצא של פיקוד CENTCOM, והראשון ממפקדי הפיקוד שהגיע לביקור בישראל, זיהה שהזמנים השתנו. הוא הבין שלמדינות ערב מהמחנה הסוני המתון יש יותר מהמשותף עם ישראל מאשר השונה. לכן, בבואנו אליו לפני כשנתיים להזמינו לביקור הוא נענה ברצון ועמד על כך שביקורו לא יהיה חשאי אלא יפורסם בפומבי, וכך היה. ביקורו זה הינו ביטוי לאסטרטגיה אזורית חדשה שאותה יבקש מפקד פיקוד CENTCOM לקדם.

תפקוד הנספח בעת הזו

מאפייני תפקיד נספח ההגנה השתנו בצה"ל ברבות השנים ואני למד מעמיתיי הנספחים בווישינגטון עד כמה שונים תפקיד הנספח ומהותו בין המדינות. בעידן המודרני, הנספח הראשון המוכר הינו הגנרל קלארמונט (General Edward Claremont) אשר שירת מטעם בריטניה בשנים 1856-1881 כנספח והיה למעשה מעין קצין תיאום (שדכן - ATTACHED), בהיותו חלק מצבא צרפת בעת מלחמת קרים בין רוסיה לצרפת, לבריטניה ולטורקיה. לאחר מלחמת העולם השנייה התעצב תפקיד נספח ההגנה כמי שאמון על ייצוג האינטרסים הביטחוניים של מדינתו לצד היותו קצין איסוף מודיעין. לא בכדי, במרבית צבאות העולם, האמון על הנספחים היוצאים לתפקיד הינו גוף המודיעין (בארה"ב זהו ה־Defense Intelligence Agency) והם האמונים על הקשר עם הנספחים המכהנים במדינתם. כך, רבים מבין הנספחים היו קציני מודיעין.

בשני העשורים האחרונים השתנתה התפיסה ובמרבית המדינות המערביות החלו למנות מפקדים כנספחים (ולא כמסלול שירות). גם בצה"ל ובמשרד הביטחון השתנתה התפיסה¹¹ וכיום מרבית הנספחים הם מפקדים¹² שבעבורם תפקיד הנספח הינו התפקיד הראשון בתחום הדיפלומטיה הצבאית. **בארה"ב, תפקיד הנספח עדיין מהווה מסלול שירות מקצועי מלא כאשר הנספחים כפופים למפקד הפיקוד האזורי** אף שהכשרתם, שילוחם ועיבוד הדו"חות מתבצע בסוכנות המודיעין הצבאי

¹¹ כך עברה חטיבת הקש"ח מאמ"ן לאג"ת - שינוי מהותי.

¹² והשאר הם עמיתנו עובדי משרד הביטחון. בעבר, היו הנספחים מרביתם קציני מודיעין ובפרט במדינות מפתח.

(DIA). בהיבט זה, אם כך, יש שונות בין צה"ל לצבא ארה"ב בתפיסת תפקידו של הנספח.

חודשים ספורים לאחר הקמת המדינה מונה נספח צה"ל הראשון לארה"ב, סא"ל אפרים בן ארצי, ובחלוף השנים הוסיפו צה"ל וצבא ארצות הברית נספחים לזרועות ואף קציני קישור בחלק מהזרועות (קציני הקישור הינם חלק אורגני של הזרוע שבה הם מוצבים ומכיוון שכך, מצביע הדבר על אמון רב), ולצידם נציגי משרד הביטחון – סיב"ט ועוד. צה"ל אף זוכה להיות בין הצבאות הבודדים אשר מתאפשר להם להציב קציני קישור בצבא היבשה האמריקאי ואף בחלק מהסוכנויות הלאומיות האמריקאיות.

טרם הגעתי לארה"ב נפגשתי עם שמעון פרס ז"ל לשיחה על יחסי ישראל וארה"ב כאשר בתחילתה ציין פרס כי הנספח צריך לראות את עשייתו כמשפיעה בעבור מדינת ישראל לעשרות שנים ולכן ההתנהלות בעשייתו צריכה להתנהל דרך משקפיים אלו. בחלוף שלוש שנים יכול אני לומר שפרס צדק עד מאוד. הנספח עוסק ומשיק לעולם המדינאות ונדרש לניתוח רחב של מכלול השלכות מקיומו של שיתוף הפעולה או מהקמתו של שיתוף פעולה חדש. לדוגמה, על הנספח להבין האם תרומתו של שיתוף פעולה חדש בין צבאות נמצא בהלימה לאינטרסים של מדינת ישראל מול מדינות אחרות. זאת ועוד, עשיית הנספח אינה מסתכמת בערוצי הצבא בלבד שכן לא מעט מעשיית הצבא האמריקאי נקבע במקומות נוספים, כגון מחלקת המדינה (משרד החוץ האמריקאי), המועצה לביטחון לאומי, בית הנבחרים והסנאט. בשני ההקשרים המוזכרים, השיח והעשייה המשותפת בשגרירות, של הנספח עם העמיתים ממשרד החוץ, הינו מאפשר וחשוב.

מישור עשייה נוסף לנספח הינו השיח והקשר עם הנספחים הזרים, המהווה אמצעי נוסף בהקשר צבא ארה"ב ובהקשר כלל האינטרסים של צה"ל ושל משהב"ט. בזכות זה ניתן ללמוד רבות על תחומי שת"פ נוספים שבהם עוסק הצבא האמריקאי (או לא), להחליף דעות כיצד לקדם סוגיות ועוד. יתר על כן, הנספח, כלובש מדים, יכול וצריך לכוון קשרים עם נספחי מדינות שעומן אין לנו יחסים מדיניים, שכן השתייה במקום זה, אשר אינו מחייב, מאפשרת ליצור שיח, לברר סוגיות ואף להעביר מסרים. הנספח נדרש לגלות מרחבי שיתוף פעולה שיתנו לצה"ל ערך מוסף ומענה לפערים ולאתגרים שעומדים על פניהם ומשהב"ט ובאותה המידה למצב את צה"ל כנכס משמעותי לשת"פ בכל מישורי העשייה של משרד הביטחון בפרט ושל מדינת ישראל ככלל. על כן, הנספח נדרש להכיר את כלל אתגרי צה"ל, מעבר למשימות המוכתבות ע"י הזרועות, וחובתו לתור אחר ידע ומרחבי שיתוף פעולה שיקדמו את צה"ל.

בהתבסס על שיחותיי עם נספחי צה"ל בעבר, עם עמיתיי הנספחים הזרים ועם עמיתיי הגנרלים האמריקאים בעבר ובהווה ומניסיוני שלי, תפיסת הפעולה של נספח צבאי צריכה להתחשב בשלושת היסודות המאפשרים שיתוף פעולה בין צבאות.

הראשון הוא זיהוי אינטרסים משותפים. בהקשר זה אציין כי גם בהינתן אינטרסים סותרים מסוימים, בשיח ובניהול נכון הם אינם מהווים מכשול. היסוד השני הינו הערכים שלפיהם פועלים הצבאות - אין זה מובן מאליו שהידע לכך קיים אצל הצבא האמריקאי וזהו יעד קבוע לעשייתו של הנספח. והיסוד השלישי הינו יצירת אמון, בין מפקדים וצבאות. יסוד זה מהותי לא רק להקמתו של שיתוף פעולה אלא גם להתגברות על אתגרים הצפויים במעלה הדרך.

סיכום

בזהירות ניתן לומר כי אנו נמצאים בפתחה של תקופה היסטורית בהתעצבות המערכת הבין-לאומית, מעצמות עסוקות בניסיון לעצב, או לשמר, סדר עולמי חדש. לתהליכים אלו תהיה השפעה על מדינת ישראל ואפשרי שיבואו לידי ביטוי ביחסי ישראל, ובהלימה גם ביחסי צה"ל, עם צבאות בעולם. ניכר כי למדינת ישראל ולצה"ל נכסים, בדמות הישגי עבר והווה, המהווים בסיס עוצמתי למיצובנו בעת החדשה. לנו הנספחים יש תפקיד רב חשיבות בהבנת התהליכים הדינמיים, בהבנת תפקידנו בעיצוב ובהשפעה דרך נכסים אלו שכן מדינות מחפשות את קרבת המנצחים ובפרט כאלה המצטיינים במקצוענותם ובמצפן הערכי שלפיו הם פועלים.

דיפלומטיה צבאית במרחב פעולה מוגבל סין כמקרה בוחן

עלא אברורוכן¹

דיפלומטיה צבאית במדינות בעלות מערכת יחסים מורכבת עם ישראל, אשר יש להן רצון לשת"פ עמוק מחד גיסא, ומאידך גיסא סימנים של עוינות ושל חשדנות המתבטאות גם בהקשרים רשמיים כמו הצבעות באו"ם - היא מרחב פעולה מוגבל אך קריטי. למרות הקשיים לנהל דיפלומטיה צבאית במדינות כאלה, ההזדמנויות עצומות. לאור ניסיונו של הכותב כנספח צה"ל בסין, מוצג השת"פ עם סין כדוגמה להתנהלות הישראלית במרחב מוגבל - כיצד מורידים חסמים, מזהים פוטנציאלים ומייצרים השפעה בטווח הארוך. במורכבות זו, נדרש הנספח הצבאי ליכולות מגוונות, הכוללות טיפוח קשרים ועידוד שת"פ מחד גיסא, ולבלימת זעזועים מאידך גיסא. איזון זה מצריך אינטליגנציה בין-אישית, חברתית ותרבותית שתסייע לנספח לשפר את תדמית ישראל ולפעול באפקטיביות במרחב שאינו תמיד ידידותי לנוכחותו.

מבוא

"דיפלומטיה צבאית" הינה מקצוע עתיק יומין. מצביאים בעת העתיקה ובימי הביניים נהגו לשלוח שליחים למשימות שתכליתן סלילת הדרך להכרעה. בדרך כלל - כריתת בריתות עם צבאות ועם כוחות קטנים יותר שיצטרפו למאמץ העיקרי במלחמה. זוהי למעשה המהדורה הקלאסית של "שת"פ מבצעית", אשר בה שימשה הדיפלומטיה כלי נוסף בארגז כלי המלחמה.

בעת המודרנית התפתחה הדיפלומטיה הצבאית כמקצוע של ממש. במקום לכוון בריתות מלחמה, ברוב המקרים היא לבשה צורות "רכות" ולקחה על עצמה תפקיד במיתון קונפליקטים, ביצירת הזדמנויות להתקרבות ולשיתופי פעולה ובהרחקת עימות. במאה האחרונה, ניתן להצביע על דוגמאות רבות שבהן לדיפלומטיה הצבאית היה משקל מרכזי בניהול הקונפליקטים ביחסים בין מדינות יריבות בכל העולם. אם

¹ תא"ל עלא אברורוכן הוא המזכיר הצבאי לנשיא המדינה.

נתבונן במקרה הסיני, נמצא דוגמאות מובהקות לכך כמו הקונפליקט מול יפן סביב בעלות על איים בים סין המזרחי, מחלוקות הגבול מול הודו בחבל דוקלאם, משבר חצי האי הקוריאני ובעת האחרונה ב"מלחמה הקרה" ההולכת וצוברת תאוצה בין סין וארה"ב.

בעוד שבחלק מצבאות העולם "דיפלומטיה צבאית" הינה מקצוע מרכזי בהווה הביטחונית, ההכרה בחשיבותה של דיציפלינת קשרי החוץ (קש"ח) בצה"ל ובמשרד הביטחון טרם הובהרה לחלוטין. אמנם נראה שבשנים האחרונות היא צוברת תאוצה, אך בהחלט ניתן לקבוע שהיא עדיין נמצאת בשלבי התפתחות בוסריים. בדרך לבניית "תורה" או אפילו "תורת לחימה", כפי שגורסים אחדים, מתפתח בימים אלו דיון עקרוני סביב שאלת המפתח: האם נכון לעשות שינוי תפיסתי בסיסי בהתייחסות צה"ל ומשרד הביטחון לתכלית הדיפלומטיה הצבאית? האם מדובר במקצוע בעל זכות קיום לצד מקצועות הצבא הקלאסיים והמוכרים? ברור אפוא, ששינוי תפיסתי כזה, שיצריך משאבים רבים, דורש תחילה הכרה בערכיות ההישגים של פעולות מערך הקש"ח.

במאמר זה, מנצל אנוכי את זווית הראייה הייחודית שבה אני נמצא בשלהי כהונתי כנספח הגנה בסין כדי להציע גישה שמצדדת בשינוי עומק באשר להתייחסות צה"ל ומשרד הביטחון לעולם תוכן הדיפלומטיה הצבאית בכלל, ובפרט אל מול מדינות מסוימות שלהן פוטנציאל השפעה דרמטי על מצבנו הגאוגרפי-אסטרטגי והביטחוני. לפי תפיסה זו, מצופה שצה"ל יגדיר רף ציפיות גבוה בהרבה מזה הקיים כיום וידרוש שדרוג רב-ממדי של מערכת הקש"ח האמונה על המשימה. בתוך כך, יהיה צורך בשינוי מסלול המיון, ההכשרה ומשך השירות של חלק מנספחי ההגנה (אלה שמיועדים לשרת במדינות שיוגדרו כמורכבות ובעלות פוטנציאל חשיבות אסטרטגי).

בפרק הראשון אתייחס באופן רחב לתפקידי הנספח,² הדיפלומט הבכיר מטעם מערכת הביטחון. אשתמש בענווה גם בתובנות אישיות ולעיתים בגישה ביקורתית שעשויות לחדד, להבהיר או להוסיף נדבך לשאלת ההישג הנדרש מהמקצוע שלנו ולאופנים השונים להשגתו.

בשני הפרקים הנוספים, אפנה לדיון בתפקידו של נספח הגנה בסביבת העבודה שתכונה "המרחב המוגבל". תחילה אנסה לאפיין את האלמנטים הייחודיים ואת ההבדלים בהישג הנדרש מפעולה במדינות שבהן מתקיימת הגדרה זו. לאחר מכן אציע אופני פעולה אפשריים שעשויים לשפר את ביצועינו בסביבת עבודה מוגבלת ואולי אף להפוך את המגבלה ואת הקושי להזדמנות. לשם כך, אשתמש בניסיון הדל שצברתי בתפקידי כנספח הגנה בסין - מדינה המקיימת ללא עוררין הגדרה זו.

² כיום מקובל להשתמש במונח "נספח הגנה" במקום "נספח צבאי". עוד מבקש לציין שבכל פעם שאציין "נספח" במאמר, הכוונה הינה לנספח ההגנה עצמו ביחד עם המעטפת המקצועית והמעטפת הלוגיסטית שתומכות אותו בחטיבת הקש"ח בצה"ל (אג"ת) ובמשרד הביטחון.

על דיפלומטיה צבאית ונספחי ההגנה

מנספח ההגנה מצופה לפעול במרחב הפעולה הגאוגרפי והביטחוני-מדיני שהוגדר בעבורו, למען השגת יעדי צה"ל בשגרה ובחירום. חטיבת הקש"ח מיקדה את הגדרת ההישג הנדרש מהנספח באופן הבא: "הרחקת ומניעת עימותים, הגדלת חופש הפעולה האסטרטגי, העמקת היחסים המיוחדים עם בעלות ברית וסיוע למאמצים לאומיים תוך שימור היתרון האיכותי-ביטחוני וצבאי".

בכל מדינה או מרחב פעולה, מתקיימים מאפיינים ייחודיים השונים לעיתים באופן קיצוני ממרחבי פעולה אחרים. המדינות שונות בקשריהם המדיניים עם ישראל, בקשרים ההיסטוריים והעכשוויים עם מערכת הביטחון ועם צה"ל, במידת המחויבות שלהן, בחופש הפעולה של הנספח, באילוצים הפוליטיים, המשפטיים, ועוד ועוד. עוד בטרם נכניס לדיון את שאלת האינטרסים, התוצאה הינה שבכל מדינה קיים פוטנציאל שונה להשפעה ודרך שונה לפעולה.

חטיבת הקש"ח קובעת את "מידת החשיבות" של כל מדינה ומתקפת את קביעתה מדי פעם במסגרת מסמך "חובק עולם"³, אבל הנספח החי היטב את "השטח" יוכל לדייק באומדן פוטנציאל ההשפעה הקיים בפועל, ולטייב את אופן מימוש המשימה. לסנסורים של הנספח בשטח ישנו תפקיד מרכזי בחילול השיח מול המטה ברמת אביב ובקריה בדבר שינויים בסטטוס מדינת היעד.

משימתו הראשונה אפוא של הנספח תהיה ללמוד את המאפיינים הייחודיים של מרחב הפעולה שעליו הוא אמון, להבין לעומק את האינטרסים הביטחוניים והמדיניים שלנו מול "מדינת היעד" ולחקור את האינטרסים שלהם ביחס למדינת ישראל ולצה"ל. המרחב הפשוט ביותר לפעולה הינו כמובן זה החופף והמשותף. שם נכון להתחיל ובאמצעותו לקדם את האינטרס המובהק שלנו. בקצה השני, לנספח יש אחריות לנהל את האיזון העדין במידת קידום האינטרס של מדינת השותף, במיוחד כאשר עלותו במשאבים או בקונפליקט אחר גדולה יחסית.

ראוי לציין כאן בנימה ביקורתית, שבמקרים רבים, במציאות, הציפייה להבנת עומק כזו גדולה ממידות הנספחים, שממשיכים להגיע לתפקיד הדיפלומטי היישר מתפקידי שטח כמפקדים לוחמים ולאחר הכשרה קצרה בלבד. ברור אפוא, שכדי לאפשר לנספח לספק תוצרי עומק מעין אלה, על מנגנון הקש"ח הצבאי לערוך שינוי רב-ממדי בתפיסת התפקיד ובתפיסת ההפעלה. על כך ארחיב בהמשך.

³ מסמך עיתי שמופק ע"י חטיבת הקש"ח, מתבסס על מדיניות משרד הביטחון (אבט"ם) - אגף ביטחוני-מדיני וניזון מדו"חות נספחי ההגנה. המסמך מכווין את פעולת הנספחים בהתחשב בדינמיקה במרחב הבינ"ל ובהתאם לאינטרסים של מערכת הביטחון ושל מדינת ישראל.

מדרג השת"פ

מדרגה ראשונה היא המימוש הפרקטי והמוחשי ביותר ליעודנו כנספחי הגנה יהיה יצירת פלטפורמות לשת"פ מבצעי גלוי או חשאי עם הצבא או עם ארגון ביטחוני אחר של השותף. היכולת לחולל שת"פ מבצעי הינה מורכבת והיא יכולה להתקיים לעיתים נדירות יחסית בשגרה או בחירום.

מדרגה שנייה הינה שת"פ לבניין כוח של צה"ל. קשר כזה יכלול אימונים ותרגילים שנועדו לשדרג את כשירותו המבצעית של צה"ל (דוגמה מובהקת ואקטואלית הינה תרגיל חטיבת הקומנדו שנערך לאחרונה בקפריסין) או לחלופין הצטיידות באמל"ח ובמערכות משמעותיות מתוצרת מדינת השותף.

מדרגה שלישית הינה "הדיפלומטיה הצבאית". זהו ממד רך שתכליתו סלילת הדרך להשפעה ישירה או עקיפה. בפועל, בעבור הנספחים במרבית המדינות, זוהי הפעולה הרלוונטית ביותר, המשמעותית ביותר וצרכנית הזמן הגדולה ביותר. המונח "דיפלומטיה צבאית" (כמו כל תחום דיפלומטיה אחר), מטבעו הוא רחב בממדיו, עמוק במשמעויותיו ומגוון מאוד בצבעיו.

על אף אי הנוחות שלנו כאנשי צבא במצבים של חסך בהגדרות ברורות של יעדים, מטרות ומשימות, אל לנו לנסות ולכפות על עולם הדיפלומטיה (שבו רובנו עדיין נחשבים אורחים מזדמנים) הגדרה מתוחמת וגבולות גזרה שייעקרו אותו מליבתו וממהותו כתחום ש"גם השמיים לא יכולים להיות גבולותיו"

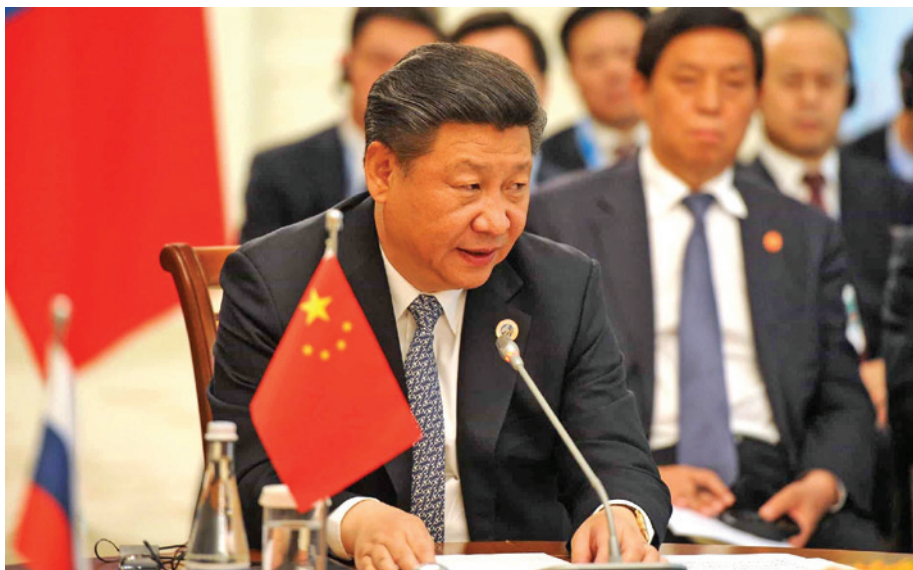
לא קיים ולא נכון שיתקיים "פק"ל לנספח". ה"דיפלומטיה הצבאית" הינה "מרחב פעולה" ולא "אופן פעולה". בתוך מרחב זה, מצופה מנספח ההגנה לקיים באובססיביות ובחוכמה שני וקטורים: הראשון והמרכזי הינו "זריעת זרעים" והשני (שנדרש יותר ב"מרחב הפעולה המוגבל") הינו "בלם זעזועים".

בעולם הדיפלומטיה, "זריעה" משמעה בניית קשרים ובניית תדמית. באופן טבעי, ככל שנצליח לטפס בקשרינו האיכותיים ל"קומות הגבוהות" של המערכת הביטחונית (אלה שמשרתים כיום ואלה שאנחנו משערים שישרתו בעתיד), הקומות שבהן מתקבלות ההחלטות המשמעותיות והאסטרטגיות – כך יגדל הסיכוי שקשרינו יניבו פירות.

קשר משמעו גשר ונגישות. קשר מוצלח מותיר את הצד השני כבן שיח קשוב לצרכינו ונכון לפעול לקידום האינטרסים הביטחוניים והאסטרטגיים שלנו בכל עת. במיוחד כאשר נבקש סיוע מסוג כלשהו, אבל עדיפה מכך המחויבות הקבועה שנצליח ליצור להזדהות ולפעולה גם בהיעדרנו. השפעת הנספח נמדדת בעיקר בטווחי זמן ארוכים. אין זה נכון לחפש רווחים מידיים ולא בהכרח אפשרי למדוד את המשקל הסגולי של פעולותינו במודל תפוקות כלשהו.

במצב שבו העולם משתנה בקצב מהיר, לא ניתן להצביע ולכוון באופן מדויק היכן נקבל תמורה ואלו פירות בדיוק נקצור. היכרות אינטימית עם המתרחש בגזרה,

רגישות ומעקב אחר התפתחויות וחיזוי שינויים ומהלכים בעלי פוטנציאל השפעה על ביטחון מדינתנו, יאפשרו בחירה מדויקת יותר של סוג הזרעים או השתילים שצפויים להניב יותר פירות. כאלה שמתאימים לאקלים ולאדמה הספציפיים. כדי להבטיח קציר פורה חייב הנספח להשקיע מאמץ גם בהשקיה של הזרעים שהוא בעצמו זרע, אבל חשוב לא פחות - בטיפוח השתילים ששתלו קודמיו. על הנספח מוטלת האחריות לבחור את המעגלים הרלוונטיים להשפעה כדי לתעל באופן מדויק יותר את מידת ההשקעה והזמן המוגבלים.

שי ג'ינפינג, נשיא הרפובליקה העממית של סין ומזכיר כללי של מפלגתה הקומוניסטית, בביקור ברוסיה (הקרמלין)⁴

מנגד, בעיני המדינה המארחת, משמש הנספח כתובת לקידום האינטרסים הביטחוניים והצבאיים שלה בישראל. כאשר מדובר במדינות שיחסינו עימן מורכבים, חלק מהבקשות לשת"פ ביטחוני הופכות למאתגרות במיוחד. כך, ב"מרחב המוגבל" מתפתחת משימה יום-יומית שעיקרה "בלימת זעזועים", קרי, ניהול האיזון בין התפקיד הקלאסי של כל נספח כמנוע וכמחולל לבין תפקידו כ"סכר". חשוב להדגיש שאין מדובר בסכר שעוצר את הזרם (מתכון לריקבון...), אלא סכר שמאט את הזרימה ומתעל אותה בקלילות ובעדינות (מבלי לעורר משברים) לנתיבים ולערוצים שבהם נוח לנו להתנהל ולשלוט.

<http://en.kremlin.ru/events/president/news/52211> ⁴

דיפלומטיה צבאית ב"מרחב פעולה מוגבל"

"מרחב מוגבל" הינו מרחב שכלפיו קיימת מדיניות שאינה מאפשרת לנספח ההגנה לממש את מלוא סל הכלים שברשותו להשגת ייעודו. מרחב מוגבל בהכרח יכול שתירות מובנות, ניגודי אינטרסים ובמקרים מסוימים אף מוטיבים של עוינות, חשדנות וחוסר אמון מצד אחד השותפים או מצד שניהם.

במצבים שבהם קיימות מגבלות קשיחות על אופי ועל עומק השת"פ הצבאי, הופכת הדיפלומטיה הצבאית "הרכה" לכלי קריטי לפעולה. לא רק משום שהוא היחידי האפשרי, אלא בעיקר משום חשיבותו ופוטנציאל השפעתו על ההישג הנדרש. עד כאן התייחסנו אל הכלל וכעת אעמיק במקרה הסיני.

כאשר עסקינן במעצמה רבת השפעה כמו סין, העובדה שהיא חברה כה קרובה של אויבנו טומנת בחובה גם לא מעט הזדמנויות בעבורנו. על כן, ל"הישג נחשב" של הדיפלומטיה הצבאית עשויה להיות השפעה ישירה על חילול מהלכים אסטרטגיים בזירה האזורית והבינ"ל, או לחלופין מניעה של מהלכים בעלי פוטנציאל היזק עצום.

כך לדוגמה, לסין יש השפעה יום-יומית על עוצמתה הצבאית, הכלכלית והמדינית של איראן. ככל שארה"ב מקשיחה עמדותיה כלפי איראן, גוברת התלות של האחרונה בסין. באופן תאורטי, לסין יש פוטנציאל ממשי להשפיע על מהלכים מלחמתיים באופן עקיף מול איראן או בתחום הפרוליפרציה באזורנו (תפוצת הנשק הגרעיני).

לפי תפיסה זו, חשיבות הצלחתנו ביצירת מנוף או מנופי השפעה על סין אינה פחותה מיצירת קשרים ומהשפעה על מדינות אחרות, שקשובות ממילא לצרכינו ומחויבות לאינטרסים הביטחוניים שלנו (ולכן קיימת השפעה נמוכה על איראן או שהן נטולות השפעה לחלוטין). הדבר נכון גם בהשפעה הפוטנציאלית הקיימת לסין על לבנון, על הרשות הפלשתינית, על סוריה ועל מדינות רבות אחרות באזור.

דוגמאות אלה מוכיחות כי לא תמיד קיימת קורלציה בין חשיבות המדינה ובין רמת החופש שלנו לפעול בה. היותה של מדינה מסוימת מוגבלת או מגבילה, אינה משחררת אותנו ממחויבות לפעול במרץ אלא להפך. עובדת היותנו קצינים שחונכו ש"בלב הקושי נמצאת ההזדמנות" והתרגלו לפתור בעיות מורכבות, מטילה על כתפינו אחריות כבירה "להוציא מים מן הסלע".

מנופי הדיפלומטיה הצבאית- מה הם וכיצד הם נבנים?

בטרם אפנה לעסוק בשאלת אופן הפעולה, אציין כמה עובדות חשובות על אודות המאפיינים הייחודיים של המרחב הסיני.

בבואנו לנתח את מפת האינטרסים הביטחוניים ולאפיין את הדפ"אות השונות, עלינו להבין את מערכת היחסים הרחבה והמדינית בין שתי המדינות. כבר כאן נמצא את אבן הנגף הראשונה. הבה נצא מהתאוריה אל המעשה, אל קרקע המציאות.

המדינה הסינית מנהלת מולנו מערכת יחסים דו־פרצופית. במישור המדיני, התמיכה בציר האנטי ישראלי הינה כאמור גלויה ועקבית. הצבעות שליליות באו"ם ועמידה "עיוורת" ואוטומטית לצד הפלשתינים, האיראנים והמדינות העוינות לנו. באותה נשימה, לסינים מוטיבציה גבוהה והם פועלים לצורך קידום שת"פ מול ישראל במישורים רבים. הסינים מעריצים את העם היהודי ורואים הן בהיסטוריה העתיקה שלו והן בהישגיו בעת החדשה מודל להשראה, ללמידה ולחיקוי. ברור שיחסינו עם סין אינם עומדים בפני עצמם והם מושפעים באופן ישיר וגלוי ממערכת היחסים המורכבת בין סין לארה"ב.

מהצד שלנו, באותו זמן שהמדינאים בישראל מביעים מורת רוח מהעמדה הסינית הרשמית כלפינו, היא גם מוגדרת על ידם כ"מדינה חשובה" שיש לטפח את הקשרים עימה. שני ביקורים של ראש הממשלה בזמן קצר יחסית בבייג'ינג, עלייה לרגל של שרים ושל ראשי מערכות השלטון בישראל לחומה הסינית וחתימה על עשרות הסכמים לשיתופי פעולה בתחומים המדיניים, הכלכליים, המסחריים, האקדמיים ואחרים לא מותירים ספק באשר לנכסיותה האסטרטגית של סין בעברונו.

מבלי לדון במאמר זה בהיסטוריה המורכבת של יחסינו הביטחוניים עם סין, כיום מכיל המצב קונפליקט מובנה. בעוד שבישראל, מסיבות שונות, השת"פ הביטחוני עם סין מוגבל ואינו בסדר עדיפות גבוה, לשותף הסיני יש אינטרס מובהק לנהל מערכת קשרים ושיתופי פעולה רחבים ככל שניתן מול צה"ל ומול מערכת הביטחון הישראלית.

כידוע, צבא סין נמצא בשיאו של תהליך רפורמה שתכליתו התחדשות והתעצמות. המטרה שהגדירו מפקדי הצבא ונשיא המדינה הינה "להפוך לצבא שמסוגל לנצח מלחמות". צבא סין צמא לידע ולניסיון. לא מפתיע אפוא, שמפקדיו רואים בצה"ל צבא ראוי ללמידה ולחיקוי. בהלימה לרוח זו, מציב צבא סין בישראל משלחת נספחים בכירה של ארבעה קצינים, מציע בכל שנה תוכנית שת"פ ענפה ומייחס לכל רכיב בתוכה עדיפות גבוהה.

אל מול פערים עצומים במוטיבציה ובציפיות של שני הצדדים, ברור שנקודת הפתיחה שלנו מול הסינים נחותה. הנכונות המצומצמת שלנו לשיתופי פעולה משמעותיים אל מול מעצמה בעלת השפעה דרמטית על הכלכלה הישראלית ועל אזורנו בהווה ובעתיד עשויה להיות אף מביכה. כאן המקום שבו מצופה שנצליח למצוא שביל זהב המגשר על הפערים באינטרסים ולחבר כמה שיותר נקודות שישפיעו לטובה על האיזון ביחסים וימזערו את הקונפליקט. זהו המרחב שבו נדרש הנספח להיות בשיאו - מקצוען, יצירתי ונחוש.

בטרם נגבש ונעצב מדיניות חוץ ונקבע את אופי קשרינו עם צבא סין, עוד חשוב להתייחס לעובדה שסין מגבירה את השפעתה ופעילותה בזירה הגלובלית כולל המזרח התיכון. קיימת אפשרות סבירה שבטווח הזמן הבינוני או הארוך, תפעיל סין כוח צבאי גלוי בזירות הסמוכות לגבולותינו היבשתיים או הימיים. במצב זה, לא

ניתן יהיה להפריז בחשיבות ההיכרות והקשרים שלנו עם שכבת הקצונה הבכירה של צבא סין. ברורה התועלת הפוטנציאלית שתתקיים, במידה ולחלק מהם תהיה (באותה נקודת זמן) גם היכרות אישית מוקדמת. עדיף אפילו שתהיה מידת חיבה/ הזדהות או מחויבות כלפי צה"ל.

ממגבלה להזדמנות - מיצוי אופטימלי של מרחב מוגבל

לאחר שלב איתור האינטרסים המשותפים ואלו העשויים להוביל להתנגשות, יש לפעול להסרת חסמים מסורתיים הקיימים בינינו ובין פעולות שנגדיר כחשובות למימוש משימתנו. בשלב השני יש למפות את מעגלי ההשפעה הפוטנציאליים החלופיים. בשלב השלישי נפעל במרץ ובאובססיביות כדי ליצור אימפקט מצטבר.

הסרת חסמים באמצעות דיפלומטיה צבאית

במקומות שבהן עשויה להיות הזדמנות בתוך מרחב הפעולה המוגבל, הנספח אינו תמיד אורח רצוי. אחת המיומנויות החשובות בדיפלומטיה צבאית הינה אומנות הסרת מחסומים (באופן אלגנטי). מיומנות זו הינה תוצר הנובע מרמת המוטיבציה והמקצועיות שמתבטאת ביכולות בין-אישיות ובמיומנויות השימוש בכלים תרבותיים. כך לדוגמה, התעקשות מול השותף הסיני לפתוח בפנינו הכשרה בפורום בינ"ל במב"ל סין, או במקרה אחר, שכנוע נספחים ממדינות מוסלמיות שהתנגדו באופן עקבי להשתתפות ישראלית בתרגיל בין-לאומי חשוב לאימון כוחות שמירת שלום (וקיבלו על כך גיבוי מהמדינה המארחת).

במקום אחר במאמר עמדנו על מורכבות ההתמודדות שלנו מהכיוון ההפוך. אין ספק שתפקידנו כסכר או כמחסום בפני השותף מבלי "לשבור את הכלים" מחייב וירטואוזיות בין-אישית ותרבותית לא פחותה.

במצבים שבהם החסמים מול שותפים מסוימים קשיחים ורבים, נכון לאתר באופן יצירתי מרחבי השפעה חלופיים, ובהם להשקיע את מרצנו וזמננו.

מרחבי השפעה חלופיים

פעולות "זריעת זרעים" ליצירת דימוי חיובי לצה"ל ולמדינת ישראל אינן מוגבלות לעולם הצבאי והביטחוני המובהק. בכל מדינה, ניתן למצוא פלטפורמות אזרחיות משמעותיות שדיפלומטיה צבאית עשויה להיות אפקטיבית בהשפעה עליהן. בהמשך, במסגרת מה שמקובל וחוקי באותה מדינה, ניתן לנצל את כוחו של המעמד המיוחד שלו אנו זוכים כקצינים בכירים ואת יכולת החדירות הגבוהה שהמעמד מעניק ליצירת נגישות לקהלי יעד אלה.

בסין, למשל, פורחים מכוני מחקר שונים שמשקיעים את מיטב המוחות והמשאבים בכתיבת מחקרים ועבודות בנושאים אסטרטגיים. חלקם, מסתבר, עושים זאת מטעם הממשל ומעורבים באופן ישיר בגיבוש מדיניות החוץ ובייעוץ לבכירים ביותר במערכת

המדינית והביטחונית ולנשיא סין בעצמו. חוקרים במכונים הנודעים צמאים לשמוע גישות שונות וישמחו בכל עת למפגשים עם קצינים בכירים מהמזה"ת בכלל ומצה"ל בפרט. כאן, דיפלומטיה צבאית לבדה עשויה להיות מאותגרת ואין בה די. היא חייבת לגייס לצידה ידע רחב והכנות יסודיות ובוודאי גם את עמיתנו מהמחלקות המדיניות במשרד החוץ, האמונים על הדיפלומטיה הציבורית. ראוי לציין שבעת הזו שבה סין מתחילה להתרגל למעמדה המתהווה כמעצמה עולמית, ראשי המדינה מבינים שלא יוכלו להימנע לאורך זמן מנקיטת עמדה בסוגיות גלובליות. בהתאם, הדינמיקה במזרח התיכון על סוגיותיו האסטרטגיות הבערות מהווה מושא מרכזי ללמידה על ידי מקבלי ההחלטות בסין. בתוך כך, זוהי עת קריטית להשמיע את האמת הישראלית כדי לזכות בהחלטות מעט יותר מאוזנות ומתחשבות.

פלטפורמה נוספת שאותרה הינה הפקולטה לשפה ותרבות ערבית ב" B.L.U.", אוניברסיטת בייג'ינג לשפות. פקולטה זו מכשירה, כך מסתבר, את מרבית הדיפלומטים הסינים, האזרחיים והצבאיים בכל הדרגים לכהונה במדינות ערב השונות. קהל יעד משמעותי שהתרגל במשך שנים לשמוע את הנרטיב הערבי בלבד. במיוחד לאור העובדה שהפקולטה נבנתה על ידי אחד מנסיכי איחוד האמירויות ונושאת את שמו. מטעמים ברורים, הרצאה של קצין ישראלי (עדיפות להרצאה בשפה הערבית אם מתאפשר) שתהפוך בשאיפה למסורת קבועה בכל מחזור אקדמי, היא הזדמנות פז למימוש יעדי הדיפלומטיה הצבאית ב"מרחב מוגבל". בעבור הנספח, זו גם הזדמנות בלתי רגילה ללמידה על קשריה של סין במדינות השונות באזור המכונה בפיהם "מערב אסיה".

דוגמה נוספת למרחב פעולה חלופי הינה קהיליית הנספחים הזרים. בסין, קהילייה זו הינה אחת הגדולות והמגובשות בעולם (למעלה מ־220 נספחים מכ־140 מדינות). חלקם קצינים בכירים מאוד (תא"לים ואלופים). תחת ההבנה שסין מהווה כיום מחולל גלובלי להתרחשויות אסטרטגיות, נספחים רבים נשלחים לסין כתחנה חשובה לפני קידום לתפקידי מפתח במדינותיהם. קל אפוא להסיק, שמודל חיובי ופעלתן של הנספח הישראלי יהווה בסיס הן לקשרים עתידיים חשובים אבל לא פחות חשוב מכך – ליצירת תדמית חיובית עבור ישראל.

השירות המשותף והממושך יחסית מספק הזדמנויות רבות ומגוונות לנספח ולבני משפחתו כדי לבנות דימוי חיובי. לצד מופעים קבועים ומקובלים כמו השתתפות בקבלות פנים, אירוח בבית, נוכחות בימי עיון ובטיולים משותפים, הצטיינות ביצירת התדמית מצריכה פעלתנות ויוזמה של מהלכים נוספים. הן ביוס־יום והן באירועים מיוחדים. התנדבות לארגן ולנהל אירועים לרווחת הקהילה, סטנדרט אירוח גבוה, סטנדרט ניהול הקשר הבין־אישי בשגרה ובחגים הם אלה שישפיעו על מידת המחויבות העתידית. כאן בולטת האחדות שבין דיפלומטיה צבאית לבין אינטליגנציה בין־אישית ואינטליגנציה תרבותית וחברתית, נושא שעליו נרחיב בהמשך.

בה בעת שבתחום הבין-אישי נוטים מרביתנו כישראלים להצטיין באופן טבעי, כאן המקום להודות בחולשתנו כמערכת בניצול פלטפורמה ייחודית זו להישג נדרש ביצירת קשרים ישירים מול מערכות מקבילות מסביב לעולם. מלבד ההפריה ההדדית והשיח הוולונטרי והספונטני, מקובלת מאוד העברת מסרים לדרגים ביטחוניים בכירים באמצעות הנספחים העמיתים. למצב המיוחל שבו מערכות הקש"ח הצבאיות והציבוריות פועלות ביעילות, בשותפות ובאופן מסונכרן, קיימת עוד כברת דרך ארוכה.

השפעה מצטברת

במרחב מוגבל, בדרך כלל חסומה הדרך לאנשי מפתח בכירים ולמהלכים ממוקדים לתכלית של השפעה ישירה. על כן, במצבים כאלה, ההזדמנות קיימת בפעילות הפונה לקהל הרחב וביצירת אימפקט מצטבר. אירועים מולטי-טורליים שמאורגנים על ידי השותף יהיו פתוחים בדרך כלל לכלל המדינות. יש לנצל את העובדה שלמארחים קיים אינטרס בהצגת תמונה בין-לאומית רחבה ככל שניתן ולייצר נוכחות ישראלית. **השתתפות בכנסים ביטחוניים, תרגילים צבאיים או תחרויות בין-לאומיות מכילה תועלת מחומשת:**

1. **אמירה מול השותף** – עצם ההשתתפות היא הערכה וכבוד ליוזמה ולהזמנה שלכם. משמע – אתם חשובים לנו!
 2. **אמירה מול העולם** – כך למשל, הרצאת קצין רפואה ממקרפ"ר בפני קהל עצום של 3,000 אנשי מקצוע בכנס בינ"ל לרפואה מצילת חיי אדם בבייג'ינג. הישגה של הדיפלומטיה הצבאית באמצעות במה זו הינה במסר העקיף הבא: יש בינינו הרבה מאוד מן המשותף. חשוב לנו לשתף ולתרום מניסיונו לכולכם.
 3. **מלחמה בהסתה ובתצורות שונות של BDS** – אירועים בין-לאומיים הינם פלטפורמה נהדרת להראות לחלק הזה של העולם, שכולל לא מעט מדינות אסלאמיות וערביות, את פנינו האמיתיות והיפות. את היותנו אנשים פתוחים ונחמדים.
- כך לדוגמה, בכמה כנסים בין-לאומיים שארגן הצבא הסיני ושאליהם הגיעו משלחות מצה"ל, בחרו המשלחות האיראניות להדיר רגליהן, לעיתים בחוסר תבונה בוטה למדי. בכך היה הישג כפול – נוטרלה באופן פאסיבי פעולתם והם גם נחשפו בערוותם בפני המארח ובפני הקהילה הבין-לאומית.
- בהזדמנויות רבות נוכחותנו מונעת תופעות של BDS וזריעת שטנה ושקרים מצד אויבינו. כך למשל, הרצאה מלאת הסתה ושקרים של גנרל לבנוני על במה מכובדת בפני נציגים משבעים מדינות לא נותרה ללא מענה ספונטני והולם.
4. **הזדמנות ליצירת קשרים** – אירועים בינ"ל הינם לרוב ארוכים ונפרשים על פני כמה ימים. עצם הנוכחות יוצרת הזדמנויות לשיחות בין-אישיות רבות

ולהיכרות עם אנשים משמעותיים. הן מקרב בכירים מהמדינה המארחת והן מקרב מדינות אורחות. האקלים באירועים מהסוג הזה מעודד שיח פתוח יחסית. נוסף על כך, ריבוי של הפסקות, ארוחות משותפות וחגיגות, מפגשים מזדמנים במעלית ובתור לקראסונים. בתרגילים ובתחרויות הצבאיות – ריבוי של משחקי כדורסל או כדורגל, שעות של נסיעה משותפת באוטובוס ורגעים ארוכים של שיחות כנות וספונטאניות מסביב למדורה. בקדנציה אחת של נספח, יכולים הוא בעצמו וקציני צה"ל שמתארחים מטעמו לפגוש ולהשפיע על מאות ואולי אף אלפים של קצינים עמיתים מצבאות העולם כולו והעולם המזרחי בפרט. אלה גשרים קטנים אמנם, אבל הערך הסגולי המצטבר שלהם עשוי בהחלט להיות משמעותי.

מרבית הכנסים וחלק מהתרגילים הבינ"ל, מושכים גנרלים בכירים מאוד מהצבאות וממשרדי ההגנה השונים. אלה הן הזדמנויות נדירות לפגוש באופן בלתי אמצעי רמטכ"לים של צבאות כמו פקיסטאן, עיראק, ערב הסעודית, כווית, בחריין, איחוד האמירויות, תוניסיה ועוד. מלבד החלפת כיבודים, לחיצות ידיים וחיוכים, בתכנון מראש אפשר לנצל את ההזדמנויות גם לשיחות רציניות ומעניינות או אפילו להעברת מסרים.

5. **למידה וייבוא של ידע** – במפגשים עם הקהילה הצבאית הבינ"ל נגלה שגם לנו, רחמנא ליצלן, יש מה ללמוד ולהחכים. אמנם, בדרך כלל נתקשה למצוא תורות לחימה, מתודות וטקטיקות קרביות ראויות לייבוא, אבל בכל זאת נוכל לקבל השראה מאופן התנהלות או מאישיות של קצינים בעלי שיעור קומה. לרוב, מפגשים מהסוג הזה מהווים פלטפורמה טובה ללמידה על דיפלומטיה צבאית ועל האופנים המגוונים שבהם היא ממומשת בפועל על ידי מדינות שונות ועמיתים מקצוענים אחרים.

"גואנשי" – עקרון מפתח להתמודדות במרחב מוגבל

גואַנְשִׁי, בסינית Guānxi 关系, הינו מונח שמשמעותו המילולית – מערכת יחסים, קשר בין דברים. ביום־יום, מתייחס גואנשי לדרך הנכונה לניהול יחסים בין בני אדם על פי אמות המידה המקובלות במסורת הסינית. שימוש נכון ב"גואנשי" הוא ערובה ליחסים שישמרו על הרמוניה לאורך זמן במערכת המשפחתית, הקהילתית או המדינית. בבסיס הגואנשי, הקפדה על כללי כבוד וטקס הנובעים ממחויבות, מאמון, מהדדיות וממודעות להיררכיה בכל אחת מהמסגרות. עיקרון זה מיושם באופן מלא במסגרת הצבאית הסינית גם בימינו. כללי ההתנהגות אינם כתובים אבל הם ברורים ומוטבעים בכל פרט בחברה.

בהכללה רחבה, ניתן להגדיר מיומנויות נדרשות למשימות הדיפלומטיה בכלל כשילוב של שלושה ממדים – "אינטליגנציה בין־אישית", "אינטליגנציה חברתית" ו"אינטליגנציה תרבותית". מינון גבוה של מולקולות מכל אחד משלושת האלמנטים

הללו יסייע לכל סוג של דיפלומט להצטיין בתפקידו. בעבור הדיפלומט הצבאי במרחב מוגבל ולא ידידותי, שימוש מוצלח בכל אחד מהם בנפרד ובשלושתם יחד עשוי להיות קריטי להישרדות וליכולת בסיסית לפעולה. קל וחומר אם מבקשים להגיע להישגים של ממש.

קצרה היריעה מלדון בכל אחד מעולמות תוכן אלה בהרחבה. בהקשר למקצוע שלנו, ניתן להגדיר בקצרה אינטליגנציה בין-אישית גבוהה כאיזון עדין בין "חוצפה ישראלית" לבין מדרגות גבוהות של נימוסין ושל טקט. "טקט" הוא מידת התבונה, הרגישות וההתחשבות בזולת.

אינטליגנציה חברתית הינה היכולת שלנו לפעול ולתרום באופן טבעי וחיובי בתוך קבוצה או פורום של קהל יעד משמעותי, ודרך כך להשפיע ולקדם את מטרותינו. אינטליגנציה תרבותית הינה היכולת לבצע שימוש מושכל במוטיבים תרבותיים ייחודיים הקיימים בסביבת העבודה, כאלו שייצרו אצל הצד השני הערכה וכבוד כלפינו. אלה יכולים להיות מפתח בדרך להתקדם אל עבר שיח בנושאי ליבה כמו אינטרסים משותפים וכו'.

ככל שאלמנטים תרבותיים מושרשים עמוק יותר בחברה מסוימת ודומיננטיים בהוויה של אותה מדינה, כך שימוש נכון בהם עשוי להפוך יעיל יותר.

כך, לפי עיקרון גואַנְשִׁי, כבוד שלנו כזרים ל"כללי הטקס" יזכה אותנו בכבוד ובהערכה ובהתאם, ביחס של פרטנר רציני. לחלופין, זר (במיוחד מערבי) שינהג שלא לפי הציפיות המקובלות, ייתכן שיזכה בכבוד הנובע מדרגתו או ממעמדו, אבל כבוד זה יהיה מאולץ ונטול מוטיבציה לקשר מתמשך.

עיקרון זה נכון בכל חברה, אבל ניתן לקבוע שבחברה המזרחית הוא בולט יותר מאשר במערב. בעיני הסינים, גם כאשר קיימים אינטרסים משותפים מובהקים, צד שינהג שלא בכבוד עשוי להיות מוחרם ולאבד את מעמדו כשותף.

אחרית דבר

לקשרינו הביטחוניים עם מדינות ידידות ותומכות חשיבות עצומה. הן לבניין הכוח והעוצמה של צה"ל והן לקידום אינטרסים מדיניים, כלכליים ומשניים נלווים. משחר הימים, נועד לדיפלומטיה הצבאית תפקיד חשוב גם בבניית גשרים חדשים בין צבאות שנלחמו, ושעודם נלחמים, האחד בשני. לא פעם, אלה הובילו למהלכים מדיניים ולשלום בין העמים.

לישראל שאיפה קבועה לשלום. צה"ל, לצד ההיערכות למלחמה והחתימה לניצחון, שותף למאמצים המדיניים הקבועים למניעה ולהרחקה של עימותים פוטנציאליים. לנספחי ההגנה תפקיד משמעותי במאמץ זה.

בעוד אנו משתמשים כיום במשורה בדיפלומטיה צבאית גלויה במרחבים מוגבלים מעטים, אנו חייבים לחתור לפתיחת ערוצים גם אל מול מדינות אשר מולן קיים נתק זמני או עוינות היסטורית. מבלי להרחיק לכת, ניתן לדמיין מצבים שבהם

הדיפלומטיה הצבאית מובילה במקומות בהם הדיפלומטיה הציבורית חלשה או נעדרת.

הלך רוח זה, שבמרכזו ציפייה גבוהה להישגים ממשיים במרחב המוגבל או העוין, חייב להיות מובל על ידי מטה בעל חזון ובעל תפיסות מבוססות כמו גם תורה מפותחת. בזמן שלדעתי לא נדרש שינוי מהותי בתפיסת תפקיד נספח ההגנה במדינות ידידותיות, יש להגדיר מחדש תפיסה ייעודית לנספח הגנה במרחב המוגבל. לשם כך, יש לדייק תחילה בהגדרת ההישג הנדרש, ובהחלט לצפות מנציגי צה"ל הפועלים במרחבים המוגבלים לחולל שינוי ולהגיע להישגים מובהקים.

בשלב בחירת המועמדים, על המטה להגדיר קריטריונים ודרישות נוקשות לתפקיד. בזמן שהנספחים הנבחרים לא בהכרח חייבים להיות אלופי משנה מיחידות לוחמות (כפי שמקובל כיום), עליהם לשאת דרגת "אלוף" בגוֹאֵנְשִׁי.

בשלב הבא, נדרש לבנות מסלול הכשרה ייעודי ומותאם. בעבור נספחים המיועדים למלא תפקיד במדינות מורכבות וחשובות כמו סין, ראוי שנאמץ מוקדם ככל האפשר את תפיסת העולם שמקבלת תאוצה בעשורים האחרונים במדינות רבות, ורואה בדיפלומטיה הצבאית כמקצוע שדורש פרק ממושך של הכשרה (שנה עד שנתיים הכוללים הכשרת שפה ותרבות), ובהתאם, משך שירות ארוך יותר (ארבע או חמש שנים).

בשלב המימוש, הנספח יהיה סנסור מרכזי נוסף במערך הדיפלומטיה הצבאית והמדינית המסונכרנת. במצב אופטימלי שבו המערכת המדינית והביטחונית מתואמות, שותפות ומשלימות האחת את השנייה, דיפלומטיה צבאית יכולה להפוך כלי מרכזי ומשמעותי בפיתוח קשרים אסטרטגיים עם מדינות שלהן עמדה ניצית כלפינו במישור המדיני.

חשיבותה של הדיפלומטיה הצבאית כמכפיל־כוח ביטחוני

עמוס נחמני¹

בשנים האחרונות הפנים צה"ל כי הוא מתקשה להתמודד לבדו עם מפת האיומים שעברה שינויים מרחיקי לכת. מאמר זה סוקר את התועלות הפוטנציאליות הצומחות מתוך מקצוע קשרי חוץ צבאיים, לצד התשומות הכרוכות בכך. צה"ל צפוי לשמר את עצמאות פעולתו ואת ייחודו, אך יחד עם זאת לבחון כל פעולה גם בראי האפשרות לממשה עם שותפים.

We may not be on the same team, but we are on the same side.

מבוא

אלוף משנה עמוס נחמני

נדמה כי בעשורים האחרונים, וביתר שאת בעשור הנוכחי ומאז פרוץ "האביב הערבי", הפנים צה"ל כי הוא מתקשה להתמודד לבדו עם כל האתגרים, כל הזמן. מפת האיומים הביטחוניים על מדינת ישראל שעימם נדרש הצבא להתמודד ומולם להיות מוכן - השתנתה, התפצלה, השתכללה והשתכפלה מאז הנסיגות מלבנון ומעזה במחצית הראשונה של שנות האלפיים. ממצב שבו נדרש צה"ל לדעת להרתיע, להתריע ולהכריע אל מול כארבע מדינות/ משטרים עם צבאות קונבנציונליים בעיקרם, התפצלה התמונה המודיעינית (ועימה גם רלוונטיות המקורות וזמן המדף של

¹ אלוף משנה עמוס נחמני הוא נספח צה"ל בקנדה.

המודיעין), השתנו מתווי האיום (ועימם רלוונטיות התפיסות, המערכות והכלים המופעלים נגדם) והתפצל הקשב הנדרש. מאפיינים בולטים נוספים לאתגרי התקופה הם הלחימה במסגרת "המערכה שבין המלחמות", ואיומים חוצי־זירות - שכפול האיום מזירה לזירה ו/או איום רב־זירתי.

אמירה מוכרת היא ש"המלחמה אינה אלא המשכם של המהלכים המדיניים באמצעים אחרים".² אולם מתברר כי צבאות מדינתיים, אותם הגופים האמונים על הלחימה, מאומנים היטב ואף הולכים ומשתכללים גם בהפעלת כלים לא אלימים במסגרת מאמצי מדיניות - בתכנון ובמימוש שיתופי פעולה טקטיים ואסטרטגיים ובניהול "דיפלומטיה של שלום". במאמר זה אסקור את התועלות הפוטנציאליות הצומחות מתוך מקצוע הדיפלומטיה הצבאית (שהיישום שלה הוא שיתוף פעולה צבאי). העמקה בפוטנציאל שיתופי פעולה צבאיים נדרשת כדי להבין מה הן התשומות הנדרשות, ובעיקר להבנת הצורך בהעמקת מאמצי מיסוד המקצוע בצה"ל.

שיתופי פעולה צבאיים - למה ובשביל מה?

צבא המבקש להתמקצע ולהתנהל בממד הדיפלומטיה הצבאית חייב להכיר בערך ובאיכות של צבאות אחרים, ואת מגבלות כוחם (ובוודאי את מגבלות כוחו של הבודד, עוצמתי ככל שיהיה). נוסף על כך צריכה להיות לארגון תפיסה ששיח שיתופי הינו חלק מהתרבות הצבאית, בעיקר בקרב הקצינים הבכירים.

מעל כל אלה, הבסיס לעיסוק בדיפלומטיה צבאית הוא הפוטנציאל לערך מוסף משמעותי הצפוי לצמוח משיתוף פעולה עם צבא ידודתי או במסגרת של צבאות. הערך המוסף המדובר עשוי להיות נקודתי או מערכתי; מוגבל במשכו או ארוך־טווח; תומך בניין־כוח או אופרציה; מידי או נצור ליום פקודה. שיתוף הפעולה עשוי להיות מפלטו של החלש, הנסמך על אחרים ומחפה על פערים מהותיים תחת חסותם, אך באותה המידה מהווה שיתוף הפעולה מקור להפגנת עוצמה ולהכפלת כוחם של חזקים אלה באלה. כך או כך, מדובר במהלך תועלתני.

צה"ל, הארגון הצבאי המנותח במאמר זה, נדרש למצוא איזון בין עצמאות ואי־הישענות, לבין העצמת עיסוקו בגיוס תמיכה וביסוס יסודות ומסגרת מאפשרת לשיתוף הפעולה (דיפלומטיה צבאית), ללמידה ולשיתוף פעולה בונה כוח/ יכולת (שת"פ צבאי) וכן לשיתוף פעולה מבצעי ואסטרטגי (שת"פ מבצעי). אל מול השיקולים הללו, ניסחה אסטרטגיית צה"ל מ־2015 בבהירות את יעד שיתוף הפעולה הצבאי כדלהלן:

"שיתוף פעולה אסטרטגי - חיזוק היחסים עם ארצות הברית ופיתוח קשרים אסטרטגיים עם מדינות מפתח נוספות וביסוס מוקדי תמיכה בעולם (יהדות

² גנרל קרל פיליפ גוטפריד פון קלאוזביץ, "טיבה של המלחמה", תרגום Princeton University Press 1976), פרק 1, חלק 24.

התפוצות ואחרים) וחיזוקם.³

את הערך המוסף ניתן לחלק לשלוש רמות ניתוח:

ברמה הלאומית: הנחיה לשיתוף פעולה בין צבאות כחלק ממהלכים מדיניים וככלי להגשמת יעדים לאומיים. לדוגמה, צירוף צבא למסגרת צבאית בין-לאומית כלשהי (כגון ברית נאט"ו או הצטרפות לקמפיין צבאי/ קואליציה) כמהלך מאקרו-אסטרטגי המשקף את מדיניותה הביטחונית (ולא רק) של אותה המדינה.

ברמה האסטרטגית: שילוב מערכות, תוכניות אופרטיביות נצורות, התעצמות, בניין-כוח ומהלכים אופרטיביים ממשיים, בין צבא לצבאות אחרים שעומדים מועצמים קשריו ואשר עליהם נסמך או בהם מסתייע בתחומים מסוימים (ולהיפך). לדוגמה, הברית המדינית בין ארה"ב וישראל מתבטאת גם בהיות המערכת הצבאית בארה"ב (החל ביו"ר המטות המשולבים ועד תוך הפיקודים והזרועות הרבות והמגוונות בצבא האמריקאי) בעלת הברית הצבאית האסטרטגית ביותר של צה"ל.

ברמה המבצעית-טקטית: תיאום מבצעי בין צבא אחד לאחר או בין צבא למסגרת צבאית (כוח רב-לאומי וכד') הנדרש לאור תחומי ממשק, פעילות מקבילה באזור תחום, למימוש תוכניות אופרטיביות ועד כדי התמודדות עם איום או עם יריב וכד'. דוגמה לכך ניתן למצוא בתיאום האווירי סביב חלק מן התקיפות האוויריות של הקואליציה כנגד דאעש בסוריה וכן במנגנוני התיאום שמוסדו בין ישראל לרוסיה למן כניסת כוחות רוסיים לסוריה בקיץ 2015.

יתרה מכך, ברמה זו מתאפשר מגוון רחב מאוד של תפוקות ושל תוצרים, מכל סוג והיקף - רחוק משדה הקרב ועד כדי שיתוף פעולה מבצעי כתף אל כתף בין חיילים מצבאות שונים אל מול משימה משותפת (אגב אותה הקואליציה כנגד דאעש). כל אלה נוצרים בהתאם לאינטרסים ההדדיים, ודוגמאות לרבות מתפוקות אלו יפורטו בהמשך.

היתרונות בשיתוף פעולה עם צה"ל

"דיפלומטיה לעולם איננה פועלת בואקום. היא משכנעת לא באמצעות צחות הלשון של העוסקים בה, אלא באמצעות הרכבה מאחזת של תמריצים וסיכונים", הנרי קיסינג'ור⁴

חלק מן התפוקות העשויות לצמוח משיתוף הפעולה הצבאי נעוצות בליבת ההצדקה לקיום היחסים (ברמה הלאומית והאסטרטגית). כך, מדינות רבות (מערביות, ולא רק), בהחלטת מדיניות או בעידוד מצד צבאותיהן, רואות פוטנציאל גדול בקשר עם צה"ל, ממגוון סיבות:

1. מדינת ישראל נתפסת כ**כוח אזורי**, הן בהיבט יכולות, הן מבחינה מודיעינית

³ אסטרטגיית צה"ל (לשכת הרמטכ"ל, אוגוסט 2015), פרק א' - המסגרת האסטרטגית, סעי' 4 - עקרונות תפיסת הביטחון הלאומי, ס"ק ה'

⁴ מתוך המאמר "הצעדים הבאים עם אירן", הושינגטון פוסט, 31 ביולי 2006

- והן בהשפעתה על האירועים המתרחשים במזרח התיכון. קרבה צבאית שופכת אור בעבור מדינות אלו על המתרחש (לעיתים גם על שצפוי להתרחש), ומאפשרת לגופי ההערכה לגבש תמונת מצב אופרטיבית בעבור קברניטיהם.
2. **יכולת מודיעינית מפותחת** - מדינת ישראל, על שלל גופי המודיעין שבה, וצה"ל ספציפית - על בסיס אגף המודיעין ויכולותיו - נחשבים כמקור הידע המקצועי, המהימן והמדויק ביותר על השחקנים ועל התהליכים במזרח התיכון. תמונת המצב האופרטיבית שהוזכרה לעיל נסמכת על חומרי גלם מודיעיניים ו/או על תוצרים מעובדים, אשר אמ"ן חולק עם גופי המודיעין הצבאי המקבילים לו. אמ"ן נתפס בעיני שותפים (נוכחיים וכאלה השואפים להיות) כגוף יצירתי, בעל תעוזה, מקצועי מאוד ואשר נמצא בחזית טכנולוגיית האיסוף. זוהי יכולת אשר דומה לה מחזיקים רק בודדים מבין הצבאות שעיימם נמצא צה"ל בקשר, ומכאן שהרצון בשיתוף פעולה מודיעיני הינו טבעי.
3. **הכרת סימפטומים** - בשנים האחרונות אנו עדים לתופעה גוברת של חיקוי בין זירות פעולה שונות וכן לתופעות שהינן חוצות-זירות. הרצון (ההדדי) לשיח מבצעי ומודיעיני בין צבאות בהקשר זה נועד לנסות ולצפות תופעות ביטחוניות ולהיערך אליהן מבעוד מועד. לדוגמה, תופעת המפגעים הבודדים המבצעים אקט של טרור בעזרת כלי רכב הנוגח באזרחים או בחיילים ("פיגוע דריסה"), הופיעה באזורי יהודה ושומרון ובירושלים ולאחר מכן נצפתה באירופה בפיגועים שיוחסו לנאמני דאעש. בעולם תקשורתי כמו בעת זו, אשר בו הזדהות און-ליין, שיתוף ברשתות חברתיות וחיקוי הינן דרכים מוכרות להפצת אידיאולוגיה ודרכי פעולה, הכרה מקדימה של התופעות עשויה לסייע בהיערכות ובסיכול.
4. **יכולת מוכחת וניסיון מבצעי** - צה"ל הינו צבא הנמצא בחיכוך מבצעי תמידי. האתגרים המבצעיים במזה"ת אשר משתנים ללא הרף, והמענים הדוקטרינליים כמו גם הטכנולוגיים, מציבים בפני צה"ל צורך מתמיד בהשתנות, בהתפתחות תפיסות, תורות לחימה, אמצעים, יכולות, מסגרות ועוד. חיכוך שכזה מניב תהליך למידה מתמשכת - מעין מעבדת ניסויים למערכות ולתפיסות, שממנה צומחות תובנות מבצעיות, מופקים לקחים ומתפתחים פתרונות ושיטות. מעטים הם הצבאות בעולם אשר להם הזדמנויות למידה שכאלו. צבאות רבים מוצאים עצמם כבעלי ידע תאורטי ויכולות שברובן נותרות נצורות. הקשר עם צה"ל בהיבט זה נועד בעיקר ללמוד מניסיונו של האחר, ולעיתים אף ללמוד את תהליך הלמידה ויישום הלקחים עצמו. גם חלוקה בתובנות מבוססות משיטות פעולה (Concept of Operations - CONOPS) ומיכולות של מערכות ושל פלטפורמות, הינה ערכית ביותר בעבור כל צבא.
5. **מדיניות הנכונה לחלוק** - רכיב חיוני במערכות יחסים. את כל שלעיל ייתכן שניתן לקבל גם משותפים פוטנציאליים אחרים, אולם נכונותו של צה"ל

לחלוק בידע המדובר אינה דבר להקל בו ראש, ושותפים נוטים להיכנס בדלתות הנפתחות בעבורם (להבדיל ממקומות אחרים). נכונות זה"ל לשתף תלויה כמובן בהדדיות ובתמורות הצומחות בעבורו מן היחסים, כפי שיפורט בהמשך.

היעדים האסטרטגיים והטקטיים של זה"ל ביצירת שיתופי פעולה עם צבאות זרים

לבד מאותן הסיבות האסטרטגיות לשתף פעולה, שמהן נהנה גם זה"ל באופן הדדי בקשריו עם צבאות אחרים, ישנן מספר סיבות נוספות, אסטרטגיות וטקטיות, לנכונות הצה"לית לקשור קשרים בין-לאומיים:

1. **"הסברה": הכרה ביכולות ולגיטימציה לפעולה** - שיתוף הפעולה הבין-לאומי מאפשר הקרנת יכולות, הסברה והשפעה ביחס לכוונות, ומהווה ביסוס לעצמאות, לחופש הביצוע וללגיטימציה לפעולה. הכרת האיומים, הכרת אופן ההתמודדות עימם (ה-CONOPS כנ"ל) והכרת עקרונות הפעולה, מסייעים להסברת הפעילות הצה"לית ומניעה במקרה הצורך. לדוגמה, הכרה לעומק של צבאות של מדינות שותפות (בעיקר מערביות) את נוהל "הקש בגג", מאפשרת לרכך ביקורת על פגיעה במבנים בעלי שימוש דואלי או בסביבה אזרחית.
2. **ערוץ משלים לדיפלומטיה (או ערוץ עוקף למדיניות מוצהרת/פוליטיקה)** - לא מעט מדינות הנוטות ברובד הציבורי/ תקשורתי והפוליטי הגלוי להיות ביקורתיות כלפי הפעלת כוח מצד מדינת ישראל, מאפשרות במקביל לצבאותיהן להיות ביחסים הדוקים מאוד עם זה"ל, לטובת כלל התמורות הצומחות מתוך יחסים אלה, לטובת תמונה מודיעינית משקפת (נקייה משיקולים פוליטיים) ולעיתים אף כציר "שחרור לחצים" (ביקורת בערוץ אחד ושיתוף פעולה מעשי בציר אחר).
3. **הקשר הצבאי/ביטחוני כחלק בתצרוף מדיני רחב יותר** - אטרקטיביות זה"ל לשיתוף פעולה בעיני השותפים בהקשרים שהוצגו לעיל, עשויה להוות "קלף" חשוב ביחסים המדיניים בין מדינת ישראל למדינות אחרות, לאו דווקא בשל רצון בשיתוף פעולה צבאי מלכתחילה. לדוגמה, ניתן לראות ביחסיה הצבאיים של ישראל עם שכנותיה לאגן הים התיכון, יוון וקפריסין, נגזרת של הידוק יחסים מדיני, החלטה על "ברית אזורית" ואף ריאקציה ליחסים מתוחים עם תורכיה. יחסים אלה התהדקו לאו דווקא עקב אטרקטיביות צבאית הדדית, אלא בשל אינטרסים רחבים יותר.
4. **רשת של שותפויות** - כאמור בתחילת מאמר זה, אסטרטגיית זה"ל סימנה באופן ברור את הדרך בהקשר השותפויות הצבאיות. ניתן לראות בשותפויות לידע, להערכה, ליכולות, לתכנון ולבניין הכוח כגורם מאזן לעצמאות הביצוע

המאפיינת את תפיסת הביטחון הישראלית מאז הקמת המדינה. ככלל, מדינת ישראל אינה שותפה בקואליציות ואינה מצפה שאחרים ילחמו את מלחמותיה. מאידך גיסא, רשת צבאות מגייסת תמיכה, מבטיחה סיוע ובונה כוח ליום פקודה באופן שעשוי להרחיק עימות (בבחינת ללכת בלי ולהרגיש עם). דוגמה לכך ניתן לראות במאמצי צה"ל בשנים האחרונות

5. להידוק יחסיו עם ברית נאט"ו (ועד כדי פתיחת נספחות צבאית לנאט"ו בבריטל). כאמור, ישראל איננה, וסביר שלא תהיה, שותפה בברית. אולם הידוק וגיוון שיתוף הפעולה והשפה המשותפת עם מנגנוניה כמו גם עם חלק מחברותיה, מהווים "עיצוב מציאות" ומסר של תמיכה אשר סביר שנקלט גם אצל יריביו.

אם כן, מה יכולים צה"ל ומדינת ישראל להפיק מן התפוקות הללו? מה הם הסיכונים והרגישויות? ואילו תשומות נידרש להשקיע על-מנת לממש את עולם הדיפלומטיה הצבאית? על אלה אפרט להלן.

סיכונים	תפוקות
<ul style="list-style-type: none"> • תפיסות עולם שונות • גבולות גזרה ומדיניות • פערי תרבות וקצב • שונות בתהליכי העבודה • ביטחון מידע ופרסום • אמצעי תקשורת ייעודיים • קשרים אישיים • קשב בכירים • מרחק והפרשי שעות • ויתור על שליטה 	<ul style="list-style-type: none"> • מכפיל ומשלים כוח • פיזור סיכון • עלות נמוכה • גמישות וזמינות • למידה • 'חוכמת העני' • מימון • ערוץ לתיאום אופרטיבי • ייצוג ושיקוף

התפוקות והיתרונות של שיתופי פעולה צבאיים בעבור צה"ל

1. **מכפיל כוח** - אל מול צורך בתפוקה נתונה, ההיעזרות בשותף מאפשרת להגיע ליעד מהר יותר, ו/או לחיסכון בעלויות או בהשקעה ו/או לחלוקה בעומס הנדרש להגעה לתוצאה, או לקבלת תפוקה גבוהה יותר אל מול השקעה זהה (אך גדולה יותר בסה"כ עקב צירוף יכולות/ קשב השותף הנוסף).
2. **משלים כוח** - אל מול יכולת או נגישות מסוימת, שיתוף הפעולה עשוי לייצר אלמנט משלים, עד כדי יכולת חדשה לחלוטין (אשר לא הייתה קיימת בידי שני הצדדים בנפרד). לדוגמה, כאשר לשותף אחד יש נגישות לאזור מסוים

- (אשר לשני אין), ואילו לשותף השני ישנה יכולת מיוחדת שאותה ניתן להפעיל לקבלת תפוקה כלשהי באותו האזור, ניתן להעביר את היכולת לשותף הנגיש או לייצר נגישות לשטח בעבור השותף בעל היכולת ("כוח מעל כוח").
3. **פיזור סיכון** - תחומים רבים של שיתוף פעולה טומנים בחובם הנמכה דרמטית בסיכונים. זאת משום שהחלטה לקדם מהלך/ יכולת מסוימים לבד, מתבססת, כמעט תמיד, על שיקולי עלות-תועלת (זמן, עלויות ישירות, עלויות אלטרנטיביות, חיי אדם), ואילו הידיעה שניתן לקצר את הדרך עשויה להשפיע מאוד על עצם ההחלטה לבצע את המהלך.
- הדבר נכון למבצעים איסופיים, למהלכי מחקר ופיתוח עתירי זמן, להון אנושי ולמשאבים, להקמת יכולת חדשה (כאשר ניתן ללמוד מלקחי שותף שכבר התקדם באותו התחום) ועוד.
4. **עלות (מאקרו) נמוכה** - חוכמה ידועה היא כי "זול יותר להתגלח על זקנו של האחר". ההישענות על ניסיונו, על יכולותיו או על מימונו של שותף לפעולה נתונה, מקיימת אמרה זו, בכפוף למשקל שנחליט להעניק לשני רכיבים סובייקטיביים ומורכבים לכימות: חשיפת הסוד והוויתור על השליטה (ראה התייחסות בהמשך). בעשייה העצמאית ישנו יתרון מובהק של חוסר-תלות ושל אחריות לסוד. בהחלטה לפתוח נושא או סוד מסוים לשותף ולסמוך על חלקו בפעילות (שהפכה משותפת), אנו מוותרים על שליטה. אין בכך רע, אולם רכיבים "רכים" אלו אינם בחינם.
5. **גמישות וזמינות (מבצעית, אך לא רק)** - שיתוף פעולה המעמיד יכולות וכלים חדשים או אפילו סד"כ חדש פוטנציאלי (של צה"ל או של השותף) לרשות משימה נתונה, מגדיל את סל הכלים ואת דרכי הפעולה האפשרויות במענה לאותה המשימה או לאותו אתגר. בכך גדלה הגמישות המבצעית, אך גם הזמינות נשכרת: במצב שבו שיתוף הפעולה מאפשר הכפפת יכולת, נגישות או כוח של השותף למשימה או לאתגר נתונים, עשוי צה"ל למצוא עצמו מקבל מענה מהיר בהרבה מאשר במקרה שבו היה נדרש לבנות את היכולת, הנגישות או הסד"כ בעצמו. לא מדובר בחזרה על יתרון "מכפיל הכוח" שצוין לעיל, אלא על זמינות מבצעית של ממש, העשויה להוות שיקול מכריע ביכולת לבצע משימה נתונה ובהחלטה לממש אותה. סדרי הזמנים המתקצרים עשויים להיות עד כדי מיידיות (שעות או ימים ספורים). לדוגמה, אם אל מול משימה מורכבת מעבר לגבול יש צורך לבנות יכולת, תרגולת, העמדת כוח ומעטפת (שבועות-חודשים של הכנות), הרי שכאשר לשותף יש נגישות וסבירות לנוכחות במקום, הזמינות המבצעית גוברת דרמטית.
6. **למידה** - היכולת ללמוד מניסיונו של האחר כבר הוזכרה לעיל. אולם, תפוקת הלימוד אינה רק במובן הפשט שבלמידה הדדית, אלא עמוקה בהרבה: צה"ל יכול לא רק ללמוד כיצד צבא שותף מתמודד עם סוגייה נתונה (ולהיפך, רבים

מבקשים ללמוד מזה"ל), אלא לקבל משוב על הגישה ועל הפרספקטיבה שלנו. הממשק עם צבאות אחרים, הן ברמת התרגול והאימון והן ברמת המודיעין, מאפשר לקבל זווית שונה על ניתוח המידע, על בחירת דרכי הפעולה ועל הכלים המופעלים. שותף עשוי להביא עימו גישות אחרות, שיטות שונות וחשיבה מזווית אחרת למה שאנו מורגלים. האתגרים שלנו נראים לו שונים, וחשוב לשמוע זאת ולהכניס דברים מסוימים לפרופורציות אחרות. לעיתים כתוצאה מן ההליך המחשבתי עשויות לצמוח תובנות אחרות ודרכי פעולה חלופיות, ואף כאלו שהינן ערכיות ביותר לצה"ל.

7. **"חוכמת העני"** - תפוקה משלימה לסעיף הקודם. צה"ל הינו צבא משופע בהון אנושי, ביכולות, בטכנולוגיה מתקדמת, בעליונות מבצעית וטכנולוגית ברוב הממדים והזירות, בנגישות מודיעינית מרשימה ועוד. דווקא חלק מן השותפים הקטנים יותר, אלה שאין להם אותו שפע היכולות והנגישויות שישנן בארגז הכלים הצה"לי, נאלצים לפתח מענים אחרים, לעיתים פשוטים וזולים יותר וממקורות אחרים. הדוגמה הקלאסית לכך היא בהשוואה בין המאמצים המושקעים בפיתוח נגישות מודיעינית ייעודית, לבין האיסוף ממקורות גלויים. אמ"ן מצא כי שותפים נעדרי נגישויות ויכולות סייבר מתקדמות לרוב מצליחים למצות הרבה יותר ממקורות גלויים (מודיעין ערכי ומשמעותי לשלל צרכים) מאשר מי שיש לו נגישות ייעודית (יקרה מאוד לפיתוח ולהחזקה). את השיטות ואת דרכי הפעולה הללו ניתן ללמוד וליישם, לרוב בעלויות נמוכות מאוד.

8. **מימון** - כבכל כלכלת שוק ועולם עסקי, ניתן לקדם שלל משימות ומהלכי בניין כוח על בסיס מקורות מימון (מלא או חלקי) של שותפים הנדרשים לאותו האתגר ואשר אין להם נגישות (עצמאית / זולה יותר) לפתרון. משמע, האתגר משותף, הידע (ברובו) ישראלי, והמימון לפתרון שייך מענה לשני הצדדים נחלק (הפחתת סיכון, כאמור) או מגיע כולו מן השותף. נוסף על כך, כאמור, הניסיון המבצעי הצה"לי מהווה בעיני השותפים בסיס ידע להשקעה ולקיצור דרך משמעותי לפתרון. בעיני השותף עשוי מימון להקנות לעיתים לא רק מענה לאתגר נתון, כי אם גם מקפצה למדרגה המבצעית / הטכנולוגית הבאה.

9. **ערוץ לתיאום אופרטיבי** - השיח עם שותפים מאפשר תיעול כל צורך בתיאום אופרטיבי (ועד כדי מניעת חיכוך - De-Confliction) לתוך מנגנון סדור של שיח מקצועי, המשקלל מכלול אינטרסים רחב יותר. לדוגמה, התיאום האווירי עם רוסיה מאז הציבה כוחות בסוריה בקיץ 2015 הינו כורח מדיני ומבצעי, אולם כבד בבד הוא מאפשר ערוץ תקשורת סדור, צמצום טעויות, מנגנון למניעת אסקלציה ולבירור טענות הדדיות (כאשר ישנן), וקבלת החלטות בהקשר רחב בהרבה מאשר המשימה הנתונה. בעיני המחבר, דוגמה ספציפית

זו הינה אחת המוצלחות ביותר לדיפלומטיה צבאית בשנים האחרונות, דווקא בין שני צבאות שמעולם לא עבדו הרבה יחד, בוודאי שלא בשיתוף פעולה מהותי.

10. **ייצוג ושיקוף** - המובן המופשט ביותר של הדיפלומטיה הצבאית. העשייה אל מול השותפים טומנת בחובה אלמנט של ייצוג את צה"ל על יכולותיו, על עמדותיו, על הערכותיו, על תוכניותיו, על ערכיו ועוד. כל אלה הינם ערוץ דר-צדדי: הבא במגע עם השותפים למד את אותם המרכיבים לגביהם, ומאפשר לגבש תמונת מצב ברורה על יכולותיהם, על כוונותיהם ועל תוכניותיהם, ומכאן גם על הפוטנציאל להמשך, על העמקה או הרחבת שיתוף הפעולה איתם, כמו גם על הסיכויים לתמיכה מהם בשעת צורך מהותי.

סיכונים ורגישויות של שיתופי פעולה צבאיים בעבור צה"ל

לצד התפוקות, טומן בחובו עולם שיתוף הפעולה הצבאי/ ביטחוני גם לא מעט סיכונים ורגישויות ("חסרונות"), הדורשים מודעות מראש, כמו גם ניהול רגיש ומקצועי של הקשר, המשימה והסיכון. להלן עיקריהם:

1. **תפיסות שונות** - לשותף עשויות להיות גישה אחרת ואף מסקנות שונות לגבי אותה המשימה או אותם הנתונים. הניתוח שלו לאותו האתגר עשוי להניב שורה תחתונה אחרת מזו של צה"ל, וזאת לעיתים גם לאחר שהשקעות כבר בוצעו, קרי לא רק ביציאה לדרך ובעצם חשיפת הסוד (אם היה כזה), אלא גם בהתפתחות יחס השותף לגבי המשימה/ הפרויקט הנתונים בכיוון שונה מזה שתוכנן.

2. **גבולות הגזרה והמדיניות לשיתוף הפעולה (Policy)** - כל צבא פועל בתוך מסגרת של מדיניות. זו עשויה להיות מרחיבה מספיק בכדי להכיל את תחומי העניין המשותפים, ועשויה שלא. היא גם עשויה להיות גמישה, אך מאידך גיסא להיות מוסדרת בתהליכי אישור נוקשים ביותר, ללא גמישות עד לאישור המהלך הנתון (או עד לשינוי המדיניות). המדיניות עשויה גם להשתנות (כחלק מן הרובד האסטרטגי שאותו הזכרנו בתחילת מאמר זה), ולעיתים אף באופן קיצוני - ראו את שיתופי הפעולה הביטחוניים והצבאיים שהיו לנו בעבר עם מדינות, כגון תורכיה ודרום-אפריקה וכיצד השתנו. דוגמה קיצונית אף יותר היא איראן והמהירות הרבה שבה שינתה את עמדתה ב-180 מעלות למול ישראל. אך לצה"ל יש שותפות אסטרטגיות וטובות בהרבה מאלו שצוינו, אשר גם אצלן סוגית ה-Policy היא משמעותית מאוד. ארה"ב היא הדוגמה הקלאסית - המערכת הצבאית האמריקאית לא "גונבת סוסים". באם הפעולה הנתונה איננה במסגרת המדיניות, היא תיפסל או תשונה באופן שיותאם למדיניות הקיימת או שיתבקש שינוי למדיניות. אין קיצורי דרך אחרים.

3. **פערי תרבות וקצב** - באנגלית ישנן עשרות דרכים מנומסות לומר 'לא' שישראלי יפרש כ'כן'... העבודה עם שותפים מתנהלת בנקודת המפגש לא רק של הצרכים הצבאיים, אלא של תרבויות. קצבי העבודה, התרבות הארגונית, תהליכי אישור והיררכיה ועוד, עשויים להיות שונים באופן יסודי מאלה של צה"ל. הדוגמה הבולטת ביותר לכך הם הבדלי הגישות והזמנים בין ה"כאן ועכשיו" הישראליים לבין התהליכים ארוכי הטווח של רבים משותפינו. כאשר מפקד זרוע בצבא שותף הציע אימון מסוים במשותף עם צה"ל (אשר שמח על ההזדמנות לאור מיעוט שותפים שערים ניתן לערוך אימון מן הסוג הספציפי), עלה לאחר מכן מגורמי המטה של השותף שתהליכי התכנון, האישור והקצאת הכוחות שלהם ככל הנראה לא יאפשרו מימוש אימון שכזה בשלוש השנים הקרובות... בהקשר זה גם הזמינות והמיידיות שהוזכרו לעיל כיתרונות, עשויים להיות בדיוק הפוכים - הלחץ המבצעי של האחד אינו תמיד סיבה לפאניקה אצל האחר, ולא בהכרח יצדיק האצת תהליכים, שינוי בתוכניות או הקצאת משאבים במהירות שלה קיווינו.
4. **שונות בתהליכי עבודה** - כאן לא מדובר בפערי התרבות אלא בנוהלי העבודה עצמם אצל השותף. אלה עשויים להיות שונים מאוד משל צה"ל, להתנהל ע"פ קריטריונים אחרים לחלוטין, לדרוש תהליכי בחינה או אישור שונים ואף כאלו שלא קיימים בצה"ל, סדר פעולה המקדים רכיבים מסוימים או דוחה אחרים ועוד. יתרה מכך, בממשק עם שותפים אנו לעיתים מופתעים לגלות שיש להם נהלים משלהם, סטנדרטים ולעיתים אפילו (מעט) אגו מקצועי, אשר אנו עשויים לטעות ולהתעלם מהם. עם כל רצונם של שותפים בקרבתו של צה"ל ובשותפות עימו, עלינו לכבד את עצמאות תהליכיהם (תוך ניסיון מקצועי להתאימם ליעדים ולקצבים החיוניים לנו. אחרת אין נקודת ממשק רלוונטית).
5. **ביטחון וחלוקה במידע** - תהליכים משותפים גוררים חשיפה הדדית. תשלום המחיר בנושא זה מתחיל כבר בחשיפת עצם הרצון בשיתוף פעולה סביב נושא מסוים (עובדה המסגירה שקיים פער או שצה"ל מתייחס לאתגר מסוים, או שנבנית יכולת מסוימת, תו"ל וכד'), ממשיך בשיח המקצועי (לפי עומקו), בהעברת חומרים (ובהגדרה כיצד יישמרו חומרים אלה מרגע שעברו לחזקת השותף), בביטחון רשתות התקשורת שעליהן יעבדו בהקשר השותפות או שבהן יאוחסנו חומרים אלו, בסיווג ביטחוני לעוסקים בחומרים ועוד. בכל אלו עשויים להיות גם הבדלי סטנדרט משמעותיים - בהחלט ייתכן שרשת מאובטחת בצה"ל נראית אחרת מאשר אצל שותף נתון, שהסינון הביטחוני נעשה אחרת ושהשימוש בסלולר מתנהל תחת נהלים אחרים. כלל הרכיבים הללו יהוו מסגרת ביטחונית לשיתוף הפעולה, יגדירו את הערכת הסיכונים לעבודה המשותפת ואת הפשרות שניאלץ לעשות (ומה גבולותיהם), וייתכן

- שבסופו של דבר אף את ההחלטה האם בכלל להתקדם.
- אתגרים אלה אינם חד־צדדיים - ישנם מקרים שבהם הצד הנדרש להשתפר בסוגייה הביטחונית יהיה דווקא צה"ל, ולעיתים מוטלות עליו מגבלות ביטחוניות ובירוקרטיות משמעותיות כיצד לשמור על סודותיו של האחר (וראה ניהול הסוד בפרויקט ה-F35 תחת סטנדרטים אמריקאיים).
6. **תקשורת/פרסום** - משלימי ביטחון המידע. עולם שיתוף הפעולה הצבאי (בשל הרגישות הטבעית וסודיות התחומים בהם עוסקים) הינו מועד לקשיים בכל מקרה של חשיפה ושל פרסום. יתרה מכך, בהיותו חלק מתצרף מדיני-אסטרטגי רחב יותר (אשר, כאמור לעיל, לעיתים מתקדם במקביל ולעיתים כציר עוקף מעצורים באפיקים אחרים, פוליטיים), הרי שרגישותו לפרסום ולחשיפה תקשורתית מתעצמת.
7. **אמצעי תקשורת ייעודיים** - ממד אחר של ביטחון המידע. ההתנהלות הפנימית של צה"ל או בתוך קהיליית הביטחון הישראלית, מתאפשרת גם במערכות מאובטחות (רשתות משותפות, מחוברות, בעלות מנגנוני הכנסת חומרים או על בסיס פתרונות אד-הוק מבוססי השפה המשותפת וההבנה כי סטנדרט האבטחה דומה). כל אלו (המערכות או אחידות הסטנדרט) אינם קיימים בעת עבודה עם שותף, אשר לעיתים הינה בתחום המסווג. כיצד מנהלים שיחת טלפון בנושא סודי עם שותף היושב מחוץ לישראל? כיצד שולחים לו מייל? כיצד מעבירים קבצים עתירי מידע רגישי? ברירת המחדל היא עבודה ברמת "בלתי מסווג" עקב היעדר חיבורים. הפתרון לעבודה מסווגת טמון במערכות משותפות ייעודיות לצה"ל ולשותף נתון או ברשת עם כמה שותפים. אולם, ההסכמה על הסטנדרטים האבטחתיים במערכות אלה (בתכנון ובהפעלה), האישורים הנדרשים, נוהלי ביטחון המידע לפריסתן והתחזוקה המשותפת, כל אלה אינם פשוטים כלל ועיקר.
8. **קשרים אישיים** - עולם שיתוף הפעולה הצבאי מבוסס מאוד על אנשי הקשר, על אנשי המקצוע ועל פותחי-הדלתות לקשר. אמנם ההתנהלות הינה במסגרת מדיניות, כאמור, אולם גם במדיניות הגמישה ביותר, אנשים ספציפיים הם אלה שיקדמו או יעכבו תהליכים. ברוב שיתופי הפעולה מסומנים 'אבירים' לתחומים מסוימים, ואלה אף נוטים להישאר בתפקידיהם לאורך זמן. חילופי גברי כמו גם שינויים ארגוניים נוטים להשפיע מאוד על תהליכי אישורים, על קצבי עבודה ועל עצם הנכונות לשיתוף פעולה.
9. **קשב בכירים** - בעולם של קשרים אישיים וארגוניים, דרגות בכירות ודירקטיבה גבוהה מסייעות מאוד לפריצת תחומי שיתוף פעולה חדשים. שיתופי הפעולה הצבאיים נוטים לדרוש קשב בכירים לא מועט ומעורבות אישית שלהם, כולל פגישות ונסיעות (בדומה לערוצים המקבילים בתחומי המדיניות והאסטרטגיה). ישנם צבאות שבהם הקדשת הקשב הזה הינה קלה

יותר (ואף נתפסת כחלק מן התפקיד בדרגות בכירות), אולם בצבא מתחכך ועמוס מבצעית, כגון צה"ל, לעיתים השקעת הקשב הנדרש הינה בעייתית מאוד אל מול שטף האירועים ולאור סדרי העדיפויות.

10. **מרחק והפרשי שעות** - ממד מעצים לקשיי התקשורת ולפער התרבותי. בסופו של יום, ישנם אקטים אשר, חרף נפלאות הטכנולוגיה ופתרונות הגישור התקשורתיים, אין ברירה אלא לדון בהם או לקיימם פיסית אל מול השותף, פנים אל פנים. לכך יש מחירי מרחק, זמן וקשב כאמור, עלויות הטסה ומנהלות, אשר מועצמים כאשר עולה צורך לנסוע לצד השני של כדור הארץ. בסופו של דבר, כאמור, מדובר בויתור על שליטה בפעולה ובסוד - "הן עם לְבַדָּד יִשְׁכַּן, וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב"⁵ אינה בהכרח אסטרטגיה טובה, אבל היא בהחלט עשויה להימצא כפשוטה יותר לניהול...

התשומות הנדרשות לניהול המקצועי של משאב שיתוף הפעולה והדיפלומטיה הצבאית

כל שלעיל מסביר, לתפיסת המחבר, את המורכבות, אך גם את הפוטנציאל העצום, שבעבודה עם שותפים בכלל רבדי התכנון והעשייה הצה"ליים. אם נפשט - ניתן לייצר כמעט כל סוג שיתוף פעולה, וכנגזרת כל סוג של תפוקה (בין שהייתה ניתנת לייצור בהשקעה גדולה יותר ללא שיתוף הפעולה, ובין ששיתוף הפעולה יצר משהו חדש). זאת, אמנם, במחירים מסוימים, אולם לרוב כמכפיל כוח חיובי - ישיר או אלטרנטיבי - ותוך העצמה מקבילה את חוסנם האסטרטגי של צה"ל ושל מדינת ישראל.

אל מול תפוקות אלו עומדות תשומות הנדרשות להשקעה לטובת התמחות בדיפלומטיה הצבאית בצה"ל, ובראשן המשאב האנושי - הקדשת אנשים מתאימים, הכשרות ייעודיות בסיסיות, מסלולי פיתוח והכשרות מתקדמות, תקצוב ותיקנון. כמו־כן, נדרשים מדיניות ברורה (אסטרטגית וטקטית), מרכיבי תכנון, מערכות תקשורת ייעודיות וכמובן, החלטה מודעת לוותר על שליטה וסוד.

ניהול הקשר עם שותף כולל מרכיבים מקצועיים רבים, כגון הכרת עומק עם ארגונו, עם יכולותיו ועם כוונותיו, מיפוי פוטנציאל והצפתו, רתימה והנעה לטובת צורכי צה"ל, זיהוי מגמות ושינויים, גישור פערים והבנת אילוצים ומגבלות ועוד. שליטה בכל אלה מאפשרת סנכרון כלל מרכיבי מערכת היחסים (לפי צרכינו ובקשות השותף), הסדרת תהליכים במאקרו וניהול משוואה רחבה המכווינה את התפתחות שיתוף הפעולה בראייה כוללת ובסטנדרט אחיד. את אלה נשאף שיבצעו טובי האנשים, המתפתחים מקצועית לאורך זמן.

הרמטכ"ל לשעבר גדי איזנקוט, אימץ את ההמלצות להקמת חטיבת קשרי־החוץ בצה"ל ולמיסוד מקצועי במסגרת מערך.

⁵ התנ"ך, ספר במדבר, פרק כ"ג, פסוק ט'

אכן מדובר במקצוע לכל דבר, הדורש בניין כוח על בסיס מיונים ולאור דרישות קדם (שפות זרות, מאפייני אישיות מסוימים ועוד), הכשרה ייעודית מעמיקה, ניסיון מצטבר וראייה רחבה והבנת עולם שהינו רחב מצה"ל וממדינת ישראל. במבנה הצה"לי שנבחר לניהול הקש"ח, טמונה ליבת המקצוע בשתי חוליות: ענפי הקש"ח בזרועות ובמטכ"ל, ושליחי צה"ל בחו"ל (הנספחים הצבאיים, "נספחי ההגנה"). על שתי חוליות אלו, לצד המדיניות שבמסגרתה הן פועלות, להיות חדות ומקצועיות יותר, תוך פיתוח המקצוע באופן שידייק עוד יותר את המבנה ואת הפתרונות הצה"ליים בטווח הארוך. בהקשר זה חשובות גם ההכרה והשוואת המודלים מצבאות אחרים.

דוגמה להתלבטות באשר למודל המתאים עולה בנושא נספחי צה"ל במדינות השותפים, אשר לגבי הכשרתם ישנו מתח מתמיד בין שתי האסכולות המרכזיות: דיפלומט צבאי (איש מקצוע לתחום המגיע מתוך העשייה הקש"חית), מתקדם במסלול מקצועי ייעודי, ואשר עשוי אף לצאת למספר שליחויות לאורך הקריירה) אל מול מפקד מאחת הזרועות הנבחר לשליחות אחת. המודל הראשון מבטיח התמקצעות ארוכת טווח ומינוף הניסיון בחזרה אל תוך המערכת, אולם זאת במחיר של מיצוב התפקיד כאיש מטה מובהק, המנותק משהו מן העשייה בשטח. מאידך גיסא, מפקד מן השטח מבטיח חיבור עדכני לצורך ולכוחות, אולם נדרש להכשרה מחודשת בכל מחזור, אינו בעל רקע קש"חי ודיפלומטי, ועד שילמד את אלו תוך כדי תפקידו הקצר יחסית, תסתיים שליחותו והוא ישוב לשטח או יפרוש (כך או כך - מערך הקש"ח אינו נשכר מניסיונו המצטבר). בהקשר דילמה ספציפית זו ממליץ המחבר על שינוי הדרגתי לכיוון המודל המקצועי (המקובל ברוב הצבאות המערביים), וזאת הן בשל הפוטנציאל להגברת המקצועיות הדיפלומטית מעבר ליכולות מערכת המיון וההכשרה הנוכחית לנספחים, המוגבלת בזמן (מסלול מקצועי יאפשר, בין היתר, רקע מקדים משמעותי הרבה יותר לשליחות דרך הכרת השותף, המנגנונים ועבודת המטה מולם, לימודי שפות זרות רלוונטיות לאורך זמן, הבנה עמוקה של האסטרטגיה הצה"לית הכלל קש"חית והפרטנית למדינה ועוד); הן היכולת לסמן מסלול מקצועי לקצונה הבכירה במנגנוני הקש"ח הזרועיים (מעבריות למטכ"ל ובחזרה); והן משום שהמודל הנוכחי (השני שהוצג לעיל) כבר נוסה ותוצאותיו תלויות פרסונה מדי, והרוב המכריע של הניסיון ושל הידע אובדים.

ולסיום:

ראשית, על המפקדים הבכירים בצה"ל לבחון את העשייה עם שותפים מתוך **אינטרסים בלבד**, ולא מתוך עמדות.

אין משמעות לדעתנו על שותף מסוים, אלא רק לאינטרסים הניתנים למימוש בסיועו. אם נמצאו כאלה - הרווח כולו שלנו, ואם אינם, לא יתקיים שיתוף פעולה.

כפי שאמר אחד מגדולי הדיפלומטים האמריקאים "לארה"ב אין ידידים או אויבים קבועים, הכול אינטרסים".⁶

שנית, יש לזכור שבשיתוף פעולה צבאי (ואסטרטגי) **אין הכרח בסימטריה**, כל עוד ישנם עניין ותרומה הדדיים במשוואה הרחבה. ייתכן שלשותף יהיה עניין בנושא שצה"ל אינו נתרם ממנו, אך פתיחות בתחום זה תוביל לנכונות מצד השותף לעשייה מקבילה (או מאוחרת יותר) בתחום אחר, ממנו ייצא צה"ל נשכר. לשם כך נדרש ניהול משוואה רחבה וסבלנית, והבנה כי כל דרג הינו (גם) רכיב בתצרף רחב יותר, עד לרמה הלאומית. דוגמה לכך מן השנים האחרונות הינם האימונים שצה"ל מבצע במדינות שכנות באגן הים התיכון (קפריסין, יוון), אשר התאפשרו כחלק מתצרף רחב יותר של יחסים אזוריים אסטרטגיים (וממש לא צבאיים בתחילתם), אשר הובילו להנחיה מן הדרג המדיני להידוק שיתוף הפעולה הצבאי (עוד בטרם גובשה בצה"ל הערכת פוטנציאל לערכיות הקשרים), המשיכו בפתיחת נספחות צבאית באתונה והתפתחו בשנים האחרונות למימוש תפוקה ערכית ביותר בעבור צה"ל. התמורות הישירות הניתנות, במקרה זה, קטנות בהרבה מן התפוקה שצמחה.

ולבסוף, **צה"ל ימשיך לשמר את אי-תלותו, את עצמאות פעולתו ואת ייחודו** (ככל הניתן). גדולת הדיפלומטיה הצבאית היא ביכולת לבחור באלו נושאים ועם אלו שותפים נצעד יחד. המלצת המחבר היא להמשיך במגמה זו ואף להעצימה, **ולשקול כל פעולה** (בוודאי ארוכת טווח ועתירת משאבים) **גם בראי האפשרות לממשה עם שותפים**. הרוב יתבצעו לבסוף עצמאית, חלק (הולך וגדל) יבשילו למהלך משותף. התהליך המחשבתי הוא החשוב, והוא אשר יביא ערך.

⁶ הנרי קיסינג'ר, *The White House Years*, 1979.

דיפלומטיה צבאית וקישור מבצעי בגבול לבנון

הראל צ'רניס¹

היחס הישראלי לכוחות שמירת שלום בכלל, ולכוח יוניפי"ל בגבול הלבנוני בפרט, מאופיין בביקורת ובאכזבה. יחד עם זאת, עיון בתפקוד יוניפי"ל מאז 2006 מגלה תמונה מגוונת יותר מהצפוי. על אף שחלק גדול מהביקורת הישראלית נגד יוניפי"ל מוצדק, הכוח הרב־לאומי ממלא תפקיד חיובי מכמה היבטים. מאמר זה ידון בתפיסות הישראליות לגבי תפקיד כוח יוניפי"ל וינסה להסביר מדוע במרבית המקרים אנו מתאכזבים מהביצוע. מן הראוי לציין שאמנם יש פגמים במנדט, בתרבות הארגונית ובהרכב של יוניפי"ל, אבל קיומו בשטח, על כל ליקוייו, יכול לקדם מציאות משופרת מול לבנון במידה וגורמים ישראליים יאמצו גישה דיפלומטית ריאליסטית הממצה את יתרונות הכוח הרב־לאומי.

מבוא²

האתוס המוכר של הסתמכות על עצמנו וסלידה בראשיתית מ"בְּנָאוּסִים", גורר אחריו גם נימת גלגול כלפי כוחות בין־לאומיים באשר הם. דומה כי זלזול שכזה אינו יכול לפרוח על קרקע פורייה יותר מאשר זו של גבול ישראל-ללבנון. ברקע לשגיאות הרווחות, כגון "הוא אמור להיות ניטרלי, הוא מהאו"ם"; "חייל שוקולד", עומדות סיבות מבניות המזינות את ההסתייגות ולעיתים אף מעוררות בוז כלפי כוחות שמירת שלום (כש"ש). כוונתי בעיקר לעצם המפגש בין יחידות חוד צה"ליות, שמטבען חותרות למגע אגרסיבי מול אויב, לבין כוחות שסמכויותיהם מוגבלות למעשה. נוספת לכך האכזבה מגרסתו המשודרגת של יוניפי"ל שהתיימר, החל מקיץ 2006, לוודא את פירוז דרום לבנון מתשתיות צבאיות של חזבאללה, אך כשל במשימה מרכזית זו.

ברשימה שלהלן אנסה להתבונן שוב על חלק מהתפישות המקובלות במקומותינו

¹ סא"ל (מיל') הראל צ'רניס, בתפקידו האחרון פיקד על יחידת הקישור לכוחות זרים של אג"ת בפיקוד הצפון (מרכז קישור צפון - מרק"צ).

² הרשימה שלהלן מציגה תובנות אישיות ואינה מתיימרת להיות מאמר אקדמי

כלפי דיפלומטיה צבאית בכלל וכלפי האינטראקציה עם כש"ש בגבול לבנון, בפרט. מבעד לעדשה זו, אדון בתועלת הגלומה בנוכחות יוניפי"ל ובטיפוח מערכות יחסים עם הכוח, לצד המחירים הכרוכים בדבר. בתוך כך, אני מקווה שיישפך מעט אור על חלק מהעשייה הדיפלומטית-הצבאית, על מהלכי הקישור המבצעי ועל הלקחים שניתן להפיק מפעילות זו באשר לתפקידם ולתפקודם של כוחות שמירת שלום בגבול זה ואולי גם בגבולות אחרים.

משלל הלקחים, אתעכב במיוחד על תובנות שעולות מהשיח העקיף עם צבא לבנון, תחת האכסניה של יוניפי"ל, במסגרת המפגשים הטרי-לטרליים (להלן, טריל") שמוסדו לאחר מלחמת לבנון השנייה וממשיכים להתקיים מדי חודש וחצי לערך. במהלך השנים היו מפגשים אלה מעין אכסניה לשיח עקיף על סוגיות שונות ולפיכך ניתן גם להסתכן באינדוקציה עקרונית לשיח מול צבא לבנון בכלל.

הרשימה נחתמת בשלל תובנות בדיעבד על עצם השימוש בכוח שמירת שלום מטעם האו"ם וכן באלו פרמטרים צריכים לדעתי להשתנות בו ובכוח חדש שיוקם, אם וכאשר תפקוד אותנו חלילה מלחמה נוספת בצפון.

האינטרסים שניסוד מאמצי הדיפלומטיה הצבאית והקישור המבצעי בגבול לבנון

יחידת הקישור המטכ"לית-פיקודית, מרכז קישור צפון, מקיימת מסכת ענפה של מגעים עם יוניפי"ל, ולפיכך ניתן לומר שמתקיים אפיק עקיף ומוגבל גם מול מארחיו הלבנוניים של הכוח. התיאום בשטח והמסרים מועברים לצד הלבנוני (לאחר סנכרון מבית - מטכ"ל, פיקוד, אוגמ"ר, חטמ"ר), דרך מנגנון הקישור של יוניפי"ל שבראשו מוצבים תמיד אל"ם צרפתי וסא"ל אירי וצוותם מונה למעלה מ-30 קצינים, משלל מדינות.

ככלל, התנהלות הקישור הצה"לי בגבול לבנון נגזרת במידה רבה מהכורח לפעול למניעה ולהרחקה של מלחמה לא רצויה. מאמצי הקישור מסייעים להפחתת חיכוך מיותר בגבול ובכך תורמים לביטחון ולתחושת הביטחון ביישובים שלאורכו. זאת, בעזרת פעילות ומסרי de confliction בשגרה, וביתר שאת סביב מבצעי בט"ש, תרגילים ותקופות מתיחות. בזמני מלחמה, מתמקדים מאמצי הקישור המבצעי בסיוע (צנוע) למאמץ המבצעי, במניעת פגיעה בכש"ש ובתמיכה במסרי הדרגים האופרטיביים-אסטרטגיים.

שקט, מתבססים - כישלון רצוי של יוניפי"ל

פן חשוב של החתירה להרחקת מלחמה נוגע להכרח לחשוף את פעילות חזבאללה מדרום לנהר הליטאני - תא השטח שיוניפי"ל מחויב להותיר נקי מאמל"ח שאינו שייך לצבא לבנון. בשנת הפעילות הראשונה של יוניפי"ל תחת המנדט המחודש שנוסח במועצת הביטחון (מועבי"ט) בקיץ 2006, נרשמו כמה הישגים ראשוניים

בדמות חשיפת תשתיות נטושות של חזבאללה בדרום. סד"כ יוניפי"ל גדל מכ-3,000 איש למצבה של כ-15,000 קצינים, חיילים ואזרחים ודומה היה שרבים מהם נחושים לבצע, גם אם בזהירות ובפרופיל נמוך, את מצוות פסקה 12 בהחלטה 1701:

"...מסמיק את יוניפי"ל לבצע כל פעולה שנדרשת באזורי פריסתו, שיוניפי"ל יעריך כאפשרית, בכפוף ליכולותיו, כדי להבטיח שלא ישתמשו באזור הפעולה לפעילויות עוינות כלשהן, ולהתנגד לניסיונות למנוע בכוח את יוניפי"ל מלבצע את חובותיו..."³

החלטיות יחסית זו פגה באבחה אחת לאחר פיגוע המטען שספג הגדוד הספרדי ביוני 2007. המג"דים ומפקדי הסקטור המזרחי ששלחה מדריד מאז ואילך, הונחו כנראה שלא להפגין את יכולתם המבצעית האמיתית; המחלקות המשפטיות של יוניפי"ל ושל מטה האו"ם בניו יורק גילו יצירתיות לגליסטית נלעגת, כדי להצדיק הימנעות מפעולות שיסכנו את הכוחות בחיכוך עם חזבאללה. יוניפי"ל נמנע מאז מפעילות בנדל"ן המצוי לכאורה "בבעלות פרטית", בעוד מצה"ל דורש יוניפי"ל לקבל "ראיות" שיהיו קבילות מבחינה משפטית, כל אימת שישראל מלינה על כך שהחלטה 1701 מופרת דרך שגרה.⁴

מאז ועד היום (זולת הפסקה קצרה שיש להצטער עליה), מקפיד צה"ל לדחות את טיעוני יוניפי"ל ושולחיו בנושא, בדגש על הטענה המופרכת בדבר "היעדר מנדט" לפעולה ב"נכסים פרטיים". צה"ל גם שולל מכול וכול את התכתיב שקיבל יוניפי"ל מצבא לבנון (צל"ב) בנפש חפצה, האוסר על הכוח לפעול עצמאית לאור מידע צה"לי המצביע על איום טרור פוטנציאלי.⁵ הצבעות שכאלה מועברות אחר כבוד למודיעין צל"ב אשר "בודק" את "הטענה" ובחלוף זמן משיב ליוניפי"ל שלא נמצאו ממצאים חריגים כלשהם...

מדינות רבות המגדירות עצמן "ידידות" של לבנון, מסייעות לה לכסות עצמה במסכת בדיות וטענות מגוחכות המציגות את פעילי חזבאללה המקיימים שגרת איסוף מל"מ על הגדר כ"אזרחים" תמימים. את דרום לבנון הן משווקות כאזור

³ תרגום חופשי של:

"... Authorizes UNIFIL to take all necessary action in areas of deployment of its forces and as it deems within its capabilities, to ensure that the area of operations is not utilized for hostile activities of any kind, to resist attempts by forceful means to prevent it from discharging its duties..."

⁴ בשיח אינטימי עולה כי ברור למפקדים בעלי ניסיון קרבי שז'רגון דיני ראיות אינו מתאים לתחביר המבצעי. בעוד שבתהליך סדור של הפללת מטרה יש כמובן מקום לשיקולים ראיתיים, הרי שהסרת איום לא יכולה להמתין למשפטי האו"ם עד שיבואו על סיפוקם.

⁵ זאת בעקבות תקרית סמוך לכפר תולין בשבת 3 ביולי 2009 עת עצרו חיילי הגדוד הצרפתי צעיר שדרש מהם במפגיע להבין לאן מועדות פניהם. אזי תקפו תושבי הכפר את הסירור, פצעו שניים מחייליו, חטפו את כל הנשק של הכוח וסקלו את השריוניות באבנים. בעקבות התקרית הוכתב ליוניפי"ל "תיקון במנדט" כאמור לעיל. תיקון חד-צדדי זה נתפש מאז כחלק מהמנדט, כפי שמקפיד כל מפקד כוח לחפוף את הבא אחריו. ישראל כשלה עד כה בניסיונותיה (הרפים) לביטול התיקון השערורייתי (שציר הפרלמנט של חזבאללה, עלי פיאצ', בידך עליו). אגב, בחלוף שנה, ביולי 2010, באו מ' הסקטור (איטלקי) והמג"ד הצרפתי למפגש סולחה עם תושבי תולין. הם צפו יחד בגמר גביע העולם בכדורגל, לא לפני שמפקד הסקטור התנצל על "טעויות עבר..." את ה"תמורה" על התנצלות זו פגשו חיילי יוניפי"ל הצרפתים בשני פיגועים נגדם בשנה שלאחר מכן, ב-26 ביולי וב-9 בדצמבר.

- משגשג ויציב, תוך התעלמות מחבית חומר הנפץ התופחת תחת רגלי התושבים. אנסה לעמוד על הסיבות העיקריות בגינן, להבנתי, מתנהל יוניפי"ל בצורה זו:
- א. חשש מאבדות - המדינות התורמות, ודאי המערביות שבהן, פחות מתעניינות באופן הראוי בהפעלת השיניים שהקנה המנדט, תאורטית, ליוניפי"ל. חשוב להן יותר לתרגל יחידות בהתפרסות מעבר לים, מבלי ליפול לבור יקוש פוליטי בדמות חיילים המושבים לארצם בארונות.
 - ב. תפישת חזבאללה כגורם מייצב בלבנון - מדינאים ומתכננים אסטרטגיים רבים בעולם מוכנים לבלוע את הצפרדע ולאפשר לחזבאללה "לייצב" את לבנון. הדברים בולטים עוד יותר דווקא על רקע המודעות ה"פתאומית" שלהם לסכנות החתרנות האיראנית באזור. מתוך התמכרות ליציבות מדומה, יש באו"ם ובאירופה מי שסבור ש"טענותיה הלא מוכחות של ישראל" הן שמאיימות על היציבות בלבנון ולא הנשק של חזבאללה...
 - ג. המנגנון - זה עלול להישמע ציני, אבל כוחות שמירת השלום בכלל ויוניפי"ל בפרט, מהווים מצע לחלוקת משרות דיפלומטיות נוחות, קבלת תקציבים בין-לאומיים וכיו"ב אינטרסים "ביורוקרטיים" שמזינים מנגנונים מנופחים באשר הם. במדינות עולם שלישי מתווסף גם שיקול פוליטי בדמות הצבה של יחידות שעלולות לאיים על ארמון הנשיאות, הרחק מהבית ככל שניתן... גורמים הפועלים לאור שיקולים שכאלה מעדיפים להימנע מניעור הסירה "רק בגלל שצה"ל טוען שיש שם רקטות".

תפישות רווחות - מבט נוסף

התופעות הללו מעוררות כמובן כעס בישראל. אבל כדי להיטיב להתמודד עם האתגר הדיפלומטי שמציבה התנהלות יוניפי"ל והאו"ם, חשוב להבין לא רק את אינטרסי המדינות השולחות שתוארו לעיל, כי אם גם להיפטר מתפישות לא מדויקות שפיתחנו אנו במעלה השנים. תמיד כדאי להגיע חדים אל שולחנות תכנון ודיון. לפיכך אציג מספר מיסקונספציות רווחות לגבי יוניפי"ל ואציב אותן בהקשר מורכב ומאוזן יותר, לטעמי:

ניטרליות

UNIFIL (United Nations Interim Force in Lebanon) מעולם לא הוגדר ככוח ניטרלי. עם הקמתו במרץ 1978, בעיצומו של מבצע ליטאני, הוגדרה משימתו העיקרית: וידוא נסיגת צה"ל חזרה אל צידו הישראלי של הגבול הבין-לאומי. עד מאי 2000 לא מימשה ישראל את הצו הזה, שגולם בהחלטת מועצת הביטחון מספר 425. מכאן שיוניפי"ל לא יכול היה להיות ניטרלי בכל השנים הללו. דרישת ישראל הייתה שהכוח יפעל באופן נטול פניות - impartial. לא יכולנו לצפות ל-"neutrality" מכוח או"ם שעצם הווייתו נועדה לסכל את מהלכי צה"ל באזור דרום לבנון (אד"ל)

יחד עם רס"ן סעד חדאד ואח"כ באזור הביטחון, יחד עם צד"ל שהיה נתון לפיקודו של הגנרל אנטואן לחד. במערכת, ישנם עדיין בכירים שלמדו כבר אז לנקוט חשדנות כלפי יוניפי"ל, מכיוון שחלק מאנשיו אף סייעו למחבלים. מעברו השני של המתרס, דורות רבים של חיילים אירופיים ואחרים חוו את נחת זרועם של צה"ל ובעלי בריתו בדרום לבנון. מן הסתם, היינו נחושים למגר את קיני המחבלים שרחשו חיבה יתרה לפעילות מתוך כפרים, לעיתים מזומנות בסמיכות למוצבי יוניפי"ל. בשיחות שקיימתי בהזדמנויות שונות עם ותיקי יוניפי"ל, שחלקם עלו והתקדמו בסולם הדרגות, הציפו בני שיחי זיכרונות קשים מימים אלה. אם כן, ראשיתו של הדם הרע בין צה"ל ליוניפי"ל, הוא בדם שנספך.⁶

גם המנדט המעודכן של יוניפי"ל מקיץ 2006 אינו ניטרלי, בכך שאינו גוזר גזירה שווה בין לבנון לישראל. הפעם, כף המנדט נוטה לרעת לבנון: רק על אדמתה, שמיה ומימיה מתקיים פיקוח. עם זאת, דומה כי הכוח מנסה דווקא עתה לשמור על ניטרליות שאינה במקומה ולרוב גוזר גזרה שווה בין הפרות לבנוניות (שאתן רובן ככולן יוניפי"ל "לא מוצא") לבין הפרות צה"ל ובראשון טיסות חיל האוויר בשמי לבנון. הללו נועדו, כמובן, לשם התמודדות עם האיום הגדל מצד חזבאללה, איום שהאור"ם והקהילה הבינ"ל בכללותה לא טורחים למגר, כידוע. כרקע לכך, בין היתר, עומדים היבטים פרסונאליים למחצה בדמות ותיקי יוניפי"ל לובשי אזרחי שספגו את היחס העוין לישראל בימי המנדט הקודם. הללו המשיכו להרעיל את הלך הרוחות בנאקורה ואף הצליחו להנחיל (לדראון?) את הגישה ה"ניטרלית" המסויגת מצה"ל. ברגעים של גילוי לב עדיין ניתן לשמוע את חלקם מסבירים ש"גם ללבנונים מגיעה יכולת התגוננות מפני תוקפנות, לא רק לישראל, ואת זאת הם עושים באמצעות ההתנגדות". אין זאת אלא אימוץ של היגיון "ההתנגדות" מבית המדרש של חזבאללה.⁷

השלכות על הפעילות הקישורית – חלק ניכר מהשיח השוטף בין מרכז קישור צפון ליחידת הקישור של יוניפי"ל מתמקד בחשיפת הפרות לבנוניות על החלטת מועבי"ט 1701 (שמתוקפה פועל יוניפי"ל מאז 2006). שיח זה כורך את העשייה הטקטית במהלכים דיפלומטיים שתכליתם להצר את צעדי חזבאללה גם בפריזמה המדינית. תועלות:

א. הדיווחים הטקטיים הרבים והסטטיסטיקה שנאגרת סביבם מספקת "תחמושת" דיפלומטית בפורומים ובהקשרים שונים.

ב. השיח המבצעי השוטף מייתר לעיתים את הצורך בחיכוך ישיר מול האויב,⁸

⁶ כותב שורות אלה הפיל עצמו קורבן למתקפה מילולית חריפה למדי כאשר דרש מיוניפי"ל לגלות נחישות מבצעית למימוש המנדט. "אל תטיף לנו על מבצעות! נהרגו לנו עשרות קצינים וחיילים במהלך השנים!", הטיח מפקד בכיר.

⁷ חלק מאנשים אלה מתגוררים שנים ארוכות בעיר צור, נהנים ממשכורות מוגזמות ונעדרים כמובן תיאבון כלשהו להרפתקאות שיובילו למימוש מנדט הכוח...

⁸ הכוונה לחיכוך לא רצוי בבט"ש. כמובן שלא מדובר בגישה גורפת, ודאי לא בעבור השדה האופרטיבי.

מול האוכלוסייה בדרום לבנון ואף מול גורמים סוררים בצבא לבנון. זכור לי מקרה שאירע בסוכות 2017 כאשר חייל לבנוני התגרה בכוחותינו והתנהל באופן מסכן. כלי הקישור המבצעי סיפקו מענה אלגנטי - הסרה מהירה של האיום מבלי לשחוק את ההרתעה, אך גם ללא סכנת התלקחות ואתגרי לגיטימציה מיותרים. במקרה זה ניתן היה גם לשמור על חיים ואינטרסים וגם להימנע מלשחק לידי של הפרובוקטור, שכנראה ייחל לכך שנשתמש בכלים האחרים שבאמתחתנו.

ג. הפעילות של יוניפי"ל מעיבה על פעילות חזבאללה מדרום לליטאני ולו בשל האנרגיה שהארגון נאלץ להשקיע בטשטוש עקבותיו ובהמצאת שקרים גרוטסקיים שביירות נאלצת להשמיע בעבורו.

חיילי הגדוד הגנאי מתשאלים "אזרחים" שעסקו באיסוף מל"מ סמוך לגדר

על כל פנים, להקשר לעיל נודעת גם השלכה שלילית מבחינתנו, מכיוון שהארגון העמיק את התחפרותו בתוך מבנים אזרחיים. הפרשנות המשפטנית המעוותת של האו"ם וצמרת יוניפי"ל להחלטה 1701 מקהה גם את העוקץ הזה של יוניפי"ל. לא זו אף זו, הדבר מהווה סיוע למעשה לפשע המלחמה התופח והולך של חזבאללה: היטמעות בבתי אזרחים לבנוניים, כדי לפגוע באזרחים ישראלים. יוצא מכך שהן לבנון והן ישראל אינן יכולות לצפות לניטרליות מצד יוניפי"ל.

ניתן כמובן לדרוש זאת, בהינתן צורך ונסיבות מתאימות, אולם בחשיבה המתרחשת בתוך הבית פנימה, עדיף לא לשגות בתקוות או באכזבות שווא. כדאי לזכור שכל צד משתמש ביוניפי"ל לצרכיו ומנסה להסיט אותו לכיוון הרצוי לו.

"לא משנה מה נעשה, האו"ם תמיד נגדנו"

אמנם אנו סובלים מביקורת בינ"ל שחלקה הגדול אינו הוגן כלל ועיקר. אולם כדאי לזכור שעגמומויות בגין חוסר צדק מקשה על איתור ועל ייצור הזדמנויות. מה גם שעובדתית, מדינת ישראל וצה"ל בתוכה השיגו הישגים רבים ששיפרו את המאזן האסטרטגי והטקטי, גם מול מדינות ומוסדות מאתגרים למדי. בהקשר זה יוזכרו:

א. עשייה דיפלומטית-אסטרטגית סייעה למדינות אירופה להבחין בטבעו הטורוריסטי של חזבאללה. בריטניה, שהפגינה גישה נחשונת בהגדרה האירופאית של הארגון כטרוריסטי, אף הודיעה באחרונה (25 פברואר 2019) כי אינה מבחינה עוד בין "הזרוע המדינית" של חזבאללה לזו הצבאית. לא בכדי מרבה מזכ"ל חזבאללה להידרש לעניין הסנקציות ולא במקרה הוא מקפיד לשמר את הנרטיב השקרי על ייעוד נשקו.⁹ מהלכים אסטרטגיים-מדיניים שמצרים את צעדיו מדאיגים את נסראללה, ויעידו על כך התייחסויותיו הנשנות לעניין.

ב. דיפלומטיה צבאית-מדינית השתלבה עם מהלכים חשובים שהובילה שגרירת ארה"ב באו"ם לשעבר, ניקי היילי, שבזכותם הוכנסו תוספות חשובות למנדט יוניפי"ל, לאורם שדרג הכוח את תצורת הבט"ש שלו. אין מדובר בשינוי דרמטי, אבל ניתן לשער שחזבאללה היה בוחר שלא להיתקל בסיוורים רבים ומגוונים יותר של יוניפי"ל. במישור הדיפלומטי, חשוב להוסיף כי חברות מועבי"ט מנעו קבלה של נוסח אמריקאי נשכני יותר, שהיה מאלץ את יוניפי"ל לבצע שינויים עמוקים עוד יותר במתווה פעילותו. אחרי ככלות הכול, מדובר בכוח צבאי הסר למרות מועבי"ט ומטה האו"ם.

אך אין צורך להיתלות במסדרונות כה מרוחקים על מנת להראות שיפור ביטחוני באמצעות דיפלומטיה צבאית. שחקנים בינ"ל, לובשי מדים ואזרחי, מעריכים את ישראל ואת צה"ל בתוכה בגין האחריות ושיקול הדעת שנוקטים כוחותינו. הדברים ניכרים פעמים רבות בעיתות מתיחות טקטית ואף אופרטיבית, שבהן ערוצי הקישור מתגלים כצינור מקצועי להעברה יעילה של מסרים. כאמור, תכליתם, לרוב, למנוע הסלמה של אירוע בשטח ו/או למזער סיכוני מיסקולקולציה וליצב מחדש מאזן ההרתעה חיובי. בשנים האחרונות נמנעו תקריות חמורות מאוד, תודות למסכת

⁹ דוברי הארגון מקפידים להפוך את היוצרות וטוענים שאילולא "נשק ההתנגדות", שמרתיע את ישראל, צה"ל היה פולש ללבנון חדשות לבקרים ורוצח באזרחיה באין מפריע. ישראל נכשלה עד כה בהטמעת הנרטיב הנכון - אילולא התוכנית הזדונית של איראן לאיום מהותי על ישראל משטח לבנון, לא היה צורך להשקיע ולו שעת טיסה אחת במשימות שונות בשמי לבנון או במוכנות מבצעית משמעותית בעבור זירה זו.

מחושבת של מסרים אסטרטגיים, בין היתר בעזרת יוניפי"ל ובכירי או"ם. כמורכן, אנשי מרכז קישור צפון מקיימים שגרה של סיורי גבול עם קצינים מיחידת הקישור של יוניפי"ל, כדי לעמוד מקרוב על אתגרים מבצעיים שונים. בסיורים אלה מונחת לעיתים קרובות תשתית הידע והתובנות שמאפשרות לכוחות האו"ם לתפקד ביעילות במצבי חירום ולתרום למניעת הדרדרות. אגב, בשיחות הנרקמות במהלך הסיורים עולה גם לא אחת תובנתם כי הטרור שמפעיל חזבאללה מופנה גם במידה רבה בתוך דרום לבנון – כלפי יוניפי"ל וכמובן כלפי אזרחי הדרום שנאלצים לקבל תכתיבים מסוכנים, כגון קטיושה מתחת לחדר הילדים.

כמובן, המגע האינטנסיבי על רקע מבצעי מאתגר, מהווה גם רכיב הסברתי חשוב. אחרי שאורחינו הבכירים הרבים מתעוררים ממתקפות ה־power point הם יכולים לפגוש את צה"ל בשטח, באירועי אמת. לשמחתי, התמונה המתרבת בתודעתם של רבים היא חיובית למדי. שותפים התוודו בפנינו לא אחת כי הגיעו עם עמדה מוטה נגד צה"ל ("בריון שכונתי", "אגרסיביים חסרי אבחנה") ואז גילו להפתעתם שצה"ל העוצמתי פועל במקצועיות נגד אויב בלבד. אנשים אלה "מסבירים" אותנו באופן משכנע הרבה יותר מרוב מאמצי ה"הסברה" שלנו. זכורה לי משלחת בכירים ממדינה אירופית שביקרה משני עברי הגבול במטרה להפיק דו"ח בעבור ממשלתה, אשר התפלאה לקבל זווית חדשה מכיוון בלתי צפוי. בין יתר סקירות השטח, תודרכה המשלחת ע"י קצין או"ם שהציג נכוחה את מצב העניינים. כה שונה הייתה התמונה שקיבלו ממנו, ביחס לנרטיב שאליו הורגלו, עד שאחד מהם תמה בקול רם "כמה כסף הישראלים שילמו לקצין הזה?!" הקצין עמד על דעתו וגיבה אותה בתמונות ובנתונים, שכנראה לא היה מנוס אלא להכלילם בדו"ח של המשלחת.

אם כן, נוכחות יוניפי"ל בדרום לבנון מהווה חרב פיפיות. מחד גיסא, פעילות כוח בינ"ל מתעד עשויה לסייע בהצגת ניקיון כפינו ולשמוט את הלגיטימיות של "תגובה" לבנונית. כך אירע, למשל, ב־3 באוגוסט 2010 עת נהרג סא"ל (מיל") דב הררי ז"ל מירי צלפים לבנוניים. האו"ם הזים את שקרי לבנון והבהיר שצה"ל לא חולל את התקרית. מאידך גיסא, אלפי פטרולים שמבצע הכוח מדי חודש מבלי למצוא "ראיות" לנוכחות צבאית של חזבאללה מדרום לליטאני, מכרסמת בהיקלטות מסרי ישראל ולפיכך בלגיטימציה לפעולות מנע.

ייזום שיח על פעילויות בט"ש נע במתח שבין רצון לשמר חופש פעולה, לבין הצורך להימנע מתקרית קטלנית שמקורה באי הבנה. ההשלכות האסטרטגיות של תקריות בגבול לבנון עלולות, כידוע, להיות מרחיקות לכת. המתח מתחדד כל אימת שהודעה מוקדמת ליוניפי"ל מזמנת, כפי שפורסם בעבר, נוכחות מתריסה של "אזרחים" שמתלווים לצבא לבנון, הנתון להשפעה הרסנית של חזבאללה. מנגד, נוכחות יוניפי"ל, שמתעד בדבקות כל אירוע עשויה למנוע חיכוך מיותר.

"חיילי שוקולדה"¹⁰

לעיתים מזומנות נחמץ ליבו של קצין הקישור המתקשה להסביר למג"ד מדוע חיילי האו"ם "שלו" מנופפים בדגל תכול במקום לעצור את מחבלי חזבאללה שפועלים בסמוך ואשר עלולים לגרום לתקרית גבול חמורה. התסכול מובן ולעיתים התנהגות יוניפי"ל אכן נובעת מרמת חיילות נמוכה וכשירות מבצעית לקויה. דא עקא, ביוניפי"ל משרתים גם קצינים וחיילים בעלי ניסיון קרבי עשיר - מהמערכות באפגניסטן, במאלי, בעיראק וכו'. לוחמים אלה מסוגלים בהחלט ליישם את מנדט יוניפי"ל כהווייתו, אך הם אינם רשאים לפעול לאור העקרונות המקצועיים המוכרים לכל לוחם. לעיתים קשה לדרגי השטח בצה"ל להבין שגם קציני יוניפי"ל וחייליו כפופים להנחיות ולפקודות של דרגים מדיניים, במטה האו"ם ובבירות המדינות ששלחו אותם למשימתם.¹¹

בכל מקרה, חשוב לציין שלעיתים פוגשים קצינים ביוניפי"ל המוכנים ליטול סיכונים לשם מילוי משימתם בדרום לבנון. במקום לזלזל (חברינו חשים בכך, לדיעת ה"גיבורים" שעולבים בהם בעברית מתחת לשפם), ניתן לשוחח עם שותפינו¹² מקרב כוחות שמירת השלום על מה שמתסכל גם אותם. גאוותם המקצועית הנרמסת תחת תכתיבי ה"מנדט" המגוחכים, מוקרנת כלפי מעלה ואני מאמין שהדברים עשויים לסייע למדינות התורמות כוחות ליוניפי"ל, לאמץ גישה מאוזנת יותר כלפי האיום מלבנון.

"מדינת לבנון = חזבאללה, אז למה יוניפי"ל עובד איתם?"

אני סבור שמדובר בהפשטה מזיקה. לבנון היא מדינה המורכבת כידוע מכוחות רבים שחזבאללה הוא אכן החזק שבהם. אולם גם חזבאללה אינו פטור משחיה בביצה סמיכה של איזונים עדינים ודינאמיים מאוד.¹³ ההיסטוריה הקרובה מלמדת שכאשר כוחו היחסי של חזבאללה בזירה הלבנונית מצוי במגמת נסיגה זמנית, גוברת השפעתם של מתנגדיו וגם בצבא לבנון מתקבלות החלטות מרעננות.

היותו של יוניפי"ל כוח של האו"ם, מחייבת אותו לפעול אל מול המדינה המארחת (שהיא חברה לגיטימית באו"ם) ומול כוחותיה המזוינים.¹⁴ החלטה 1701 יצאה מנקודת הנחה שצבא לבנון ויוניפי"ל משתייכים ל"טובים" שצריכים רק לוודא ש"הרעים" (שאותם המלחמה אמורה הייתה לשחוק עד דק), אינם משיבים מצב לקדמותו מדרום לליטאני. האשם בכך שהמציאות שונה, אינו יכול ליפול רק על כתפי יוניפי"ל. אנשיו אינם אחראים לכך שכוחו הצבאי של חזבאללה לא אוין

¹⁰ אחסוך מהקוראים את הביטויים העדכניים יותר...

¹¹ הללו נוקטים, כאמור, פרשנות מצמצמת להכעיס של המנדט.

¹² מטבע הדברים, לא כולם ראויים לתואר שותפים. פוגשים גם אזרחים וקצינים עוינים שאינם בני תקנה ואחרים שיש לעבוד מולם בנהל 'חשדה וחשדהו', גם לאחר זמן רב.

¹³ אחרת, מדוע הארגון החזק ביותר באזור אינו ממש את יכולתו המוכחת לכבוש באבחה את לבנון ולהשליט בה את חוקי השריעה? קל לכבוש, קשה הרבה יותר לשלוט ולנווט אח"כ את הספינה...

¹⁴ לבנון אינה מאלי או סומאליה שרמת חוסר המשילות בהן הצריכה פעילות בני"ל אגרסיבית ובלתי תלויה ב"מדינה" המארכת.

במלחמה ולכך שבסופה לא הייתה עמדתנו מספקת על מנת לדרוש פירוז עמוק גם מצפון לליטאני. אפילו אם היו מפקדי יוניפי"ל מעוניינים בכך, הם לא יכולים לשאת באחריות לאזלת היד שמגלה הקהילה הבינ"ל כלפי המצב בלבנון. אותן מדינות המתקראות "ידידות" ו"תומכות" של לבנון לא הטילו את מלוא כובד משקלן כדי למנוע את נפילתה של לבנון כפרי בשל בידי הציר הרדיקאלי. כך שגם אם יוקם כוח בינ"ל בסד"כ של גייס משוריין בסיוע פוגי כ"מ, הוא לא יצליח לעקור ללא גיבוי מדיני את שורשי היבלית שאחזה בלבנון.

אם מישוהו מאיתנו נהנה לחבוט ללא הקשר קונקרטי דווקא ביוניפי"ל, אולי כדאי שישקול להוציא תסכולים במקום אחר. הכאת הנער החלש בכיתה, לא תפתור את בית הספר מנחת זרועו של הבריון השכונתי. אפשר וצריך לבוא בדרישות וללחוץ לעיתים על יוניפי"ל, אך בהקשר מתאים ולתכלית מוגדרת.

במישור הדיפלומטי-מדיני, אני סבור שבכוחנו לגרום בהדרגה לתומכיה של בירות בעולם לפעול אחרת. האם הם באמת צריכים לסייע לדמוקרטיה השנייה במזה"ת לשקר לגבי הגורם ש"אונס" אותה לפעול לפי תכתיבי טהראן? האם אכן לא ניתן לתמוך באופן נחרץ הרבה יותר בגורמים מתונים בלבנון?

תועלת נוספת הגלומה ביוניפי"ל - מיצוי הזדמנויות למציאות משופרת

מותר דיפלומט צבאי מעמיתיו, הוא בפוטנציאל לקיים שיח מקצועי או להגיע להבנות לא כתובות סביב נושאים טקטיים. ברי כי סוגיות טקטיות כרוכות באינטרסים ובאילוצים מדיניים למכביר. אולם קיים מרחב ביניים שניתן לנצל מבלי להיקלע למניפולציות פוליטיות ותקשורתיות.

הרמטכ"ל רא"ל גדי איזנקוט נפגש עם מפקד יוניפי"ל, הגנרל סטפנו דל קו, 9.12.2018 (אתר צה"ל)

מארג הקשרים ולעיתים אף האמון היחסי שנוצר, כאמור לעיל, בשיח אינטימי עם יוניפי"ל בגבול לבנון, יכול לשמש מסד נוח לקידום מציאות טקטית משופרת. זאת בעזרת אמצעים המאפיינים את עולם הדיפלומטיה הצבאית. בעוד שמיקום קו הגבול הבינ"ל צריך להידון בבוא העת במו"מ מדיני בין ירושלים לביירות, הרי שצריך וניתן לדון באופן מקצועי בתוואי הקו הכחול,¹⁵ במסגרת הטרי-לטרלית שנוסדה, כזכור, לאחר מלחמת לבנון השנייה. הנחת העבודה של שיח שכזה היא שכל אתגר בשטח עשוי לייצר הזדמנות לשיח טקטי עקיף. הצלחה של שיח כזה עשויה להקל על אתגרים טקטיים, על עבודות להנחת תשתיות הגנה ואף לתרום לשחיקת הגיון "ההתנגדות" הגורס כי "רק בכוחו של נשק ההתנגדות ניתן להגיע להישגים מול הציונים".

ניסיון השנים האחרונות בהקשרים שכאלה עשוי להניב כמה תובנות עקרוניות על מו"מ עקיף עם צבא לבנון, דרך יוניפי"ל:

- א. **תרבות מו"מ** - דומה שהקלישאות על אורחם של עמי המזרח התיכון בניהול מו"מ זוכות ל"תיקוף" רבתי כשעסקין בלבנון, "אומה של סוחרים ממולחים". ככלל, מי שמשליך יהבו על חתירה שיטתית לחולל בזה אחר זה פתרונות win-win, צפוי ככל הנראה להתאכזב. כך, למשל, הסכמות ביניים משמשות לרוב בתור "מרחב שיגור" לסט הדרישות הבא; ניסיונות לייצר בהדרגה אמון סביב שולחן המו"מ יתרסקו נוכח הגיבוי הרופף מאוד לכל מהלך של המשלחת הלבנונית, אם ייתפש בעיני פטרוניה המגוונים כפייסני מדי מול ישראל. גם פטרון שיחפוץ בעיתוי כלשהו להעניק גיבוי שכזה, יחשוש ליפול קורבן להדלפה מרושעת שמקורה בנציג הפטרון היריב.
- ב. **"100 מטר משיכות"** - בימי פעילותה של ועדת שביתת הנשק (ועש"ף) בין ישראל ללבנון (1949-1967) הושגו כמה וכמה פתרונות טקטיים הנוגעים לסימון הגבול, לשימוש בדרכים וכן להסדרי עיבוד של חלקות חקלאיות. בשונה מן הוועדה ההיסטורית שפעלה תחת משטר שביתת נשק,¹⁶ הטריל' פועלת תחת סד לחצים ושינויים תדירים למדי. רק צירוף נסיבות אסטרטגי נדיר מאפשר שיח תכליתי במסגרת זו. כאשר "הכוכבים מסתדרים במסילתם", עשויה המשלחת לטריל' לקבל גיבוי קצר מועד לדיון על פתרונות טקטיים של בעיות מקומיות במרחב הגבול. אולם אם השיח על מיקום חבית סימון או תנאים לעיבוד חקלאי במטע כלשהו לא מסתיים במהרה, יש לצפות לשינוי האופייני התורן במפת הזיקות וההשפעות התנדודית של לבנון.
- ג. **שיח צבאי** - הניסיון מלמד שכל עוד מתקיים דיון מקצועי בגדרי המסגרת

¹⁵ המוגדר כקו נסיגה ולא כגבול קבע.

¹⁶ הסכם שמיקומו בהיררכיה של הדין הבינ"ל שני רק להסכם שלום. במקרה של לבנון היה השיח בועש"ף פרודוקטיבי ולעיתים אף ידידותי, ודאי בהשוואה לפורומים המקבילים בהם התכתשנו עד אין קץ עם סוריה ומצרים.

הצבאית-טקטית, עשויה מסגרת הטריל' לייצר פתרונות win-win מקומיים. ד. **עמימות בונה** - שוררת בקרבנו נטייה להכניס פירוט נוקדני של דרישות מיקרו-טקטיות. כפי שניתן לשער, שכנינו אינם נהנים להצטייר כמי שמבצעים באדיקות משימות שהכתיב להם מפקד "ציוני". לפעמים, Less Is More. ה. **יוניפי"ל כמאפשר** - יוניפי"ל הוכיח יכולת "לששכן" הבנות מגוונות ולכן ניתן לשקול להיעזר בשירותיו. עם זאת, מומלץ להיזהר שלא להיקלע למארב דיפלומטי שבו ינסו להציגנו כמי שסירבו להצעה בינ"ל, וכיו"ב.

יוניפי"ל 2.0 - תובנות בדיעבד

בחלוף כמעט 13 שנה ממועד האתחול מחדש של יוניפי"ל, צפות אצלי בדיעבד שאלות רבות בנוגע להתנהלות האסטרטגית של מדינת ישראל וצה"ל בסיום מלחמת לבנון השנייה וההחלטות שהתקבלו בנוגע ליוניפי"ל:

האם נכון היה להסתמך על מנגנון סיום בחסות האו"ם?

האו"ם בכלל ומועבי"ט בפרט אינן במה אוהדת במיוחד כלפי ישראל, ודאי לא בסיטואציות שבהן דם אזרחים רבים זועק ממסכי הטלוויזיה.¹⁷ ההשפעה האמריקאית על הממשל הלבנוני בימי ראש הממשלה פואד סניורה והסכמת חזבאללה להיות מיוצג ע"י יו"ר הפרלמנט נביה ברי, אפשרו לכאורה להשיג מנגנון סיום שאינו נשען על החלטת מועבי"ט. משום מה נבחר דווקא מנגנון מבוסס מועבי"ט. אמנם צרפת וארה"ב היו פעילות מאוד בגיבוש נוסח החלטה 1701 אך מטבעו של שדה הפעולה האו"מי, אפשר היה לצפות מראש לנוסח שיהיה רחוק משלמות. הבחירה באפיק או"מי לסיום המלחמה מעלה סימני שאלה נוספים, לאור הרצון שהביעה ביירות (ומאחוריה חזבאללה) לסיים את המלחמה כבר בימיה הראשונים. בשלבי המלחמה האמורים היו בידינו מספיק מנופי השפעה זולת מועבי"ט. מאידך גיסא, אין ערובה לכך שכוח בינ"ל שמוקם בהובלה אמריקאית ולא תחת אצטלה או"מית, דוגמת כוח המשקיפים הרב-לאומי בסיני (כמ"ר), היה מהווה חלופה מוצלחת הרבה יותר. זה כמובן תלוי במנדט שהיה מגובש ובכוננות האמריקאית לפעול להשגת מימון וסד"כ מתאים. לדעתי, יש מספיק סיבות להעריך שמזכירת המדינה קונדוליסה רייס הייתה נעתרת לבקשה להוביל הקמה של כוח שמירת שלום יעיל יותר, עם מנדט מנוסח כהלכה, או לחלופין לקדם כוח ניטור רב-לאומי בעל סמכויות נשכניות במיוחד.

¹⁷ בד"כ מאשימים "בעולם" את ישראל ולא את מי שמבצע מדיניות צינית פושעת של היטמעות באוכלוסייה. גם לא את הדיפלומטים המערביים שהתעלמו במשך שנים מפשע המלחמה המתהווה. על כל פנים, ברמה העובדתית נהרגו מאות אזרחים לבנוניים ונפגעו תשתיות אזרחיות למכביר (הגם שיש בינינו מי שרצה לפגוע בתשתיות אזרחיות רבות יותר, כדאי לזכור שהזולת לא רואה את מה שלא מימשנו אלא את מה שכן מומש, וזה לא מעט. בעיני הקהילה הבין-לאומית זה הרבה יותר מזוי).

האם בכלל נכון היה לפרוס כוח בינ"ל בדרום לבנון?

כוחות בינ"ל, ודאי מטעם האו"ם, נוטים לסרבול ולוקים כאמור בזהירות יתר. הם מתקשים לעקור את שורשי הלענה וצפויים להוות עכבה מבצעית ואסטרטגית במלחמה הבאה. עם זאת, בקיץ 2006 דרשנו היערכות של אפקטיבית של צל"ב בדרום ונצרכנו למנגנון שיפקח עין על התהליך. בהיעדר תיאבון לשהות צה"לית מתמשכת מצפון לקו הכחול, קשה לחשוב גם בדיעבד על חלופה אחרת שלא הייתה מותירה את תפוח האדמה בידי של צה"ל, זולת נוכחות בינ"ל.

מדוע רק עד הליטאני?

הרי במלחמה הוכח שחזבאללה מהווה איום על ישראל גם מאזורים מרוחקים יותר. אם כן, מדוע להיצמד להגייון מבצעי ששימש את צה"ל עוד ב-1978 וברי כי אינו שריר עוד? על כך ניתן לומר שדיפלומטים, בהגדרה, יתקשו לקבע קווים טובים יותר מהקווים שאליהם הגיעו כוחותינו בלחימתם. לדאבון הלב, הסעיף בהחלטה 1701 העוסק באפשרות פיקוח במרחבים לבנוניים נוספים, דוגמת הגבול עם סוריה (גס"ל), נוסחו באופן רופס ולא מחייב. קריאות רפות המושמעות לעיתים רחוקות מצד מתנגדי חזבאללה בלבנון להפעלת הסעיף האמור, אינן מתקבלות. כל עוד לא שונו מיסודם מאזני הכוח בלבנון, לא תגיע בקשה מביירות ליוניפי"ל לפעול למניעת הברחות נשק מצפון לליטאני.

מדוע להתפשר על נוסח החלטה הנתון לפרשנות?

הדיפלומטים שעמלו על גיבוש ההחלטה (והשיגו הישגים חשובים, כגון פריסת צל"ב בדרום), יכולים לטעון שצה"ל לא סייע בידם להגיע להישג טוב יותר. כפי הנראה, לפני המלחמה לא גובש תיק מו"מ משותף לצה"ל ולמשרד החוץ עם טיטות מקצועיות שיגלמו ידע צבאי מקצועי ויפרטו דרישות מבצעיות מדויקות יותר. כמו־כן, יש לשוב ולהזכיר כי ב-2006 המעשה הצבאי לא ייצר מנוף מספק בידי הדיפלומטים להכתבת נוסחים מוצלחים יותר.

האם נשקל עד תום המתח בין גודל הסד"כ לאיכותו ולמאפייניו?

ברי כי הקרנת עוצמה היא חשובה וכי אלפי אנשים משפיעים על כלכלת הדרום ומכאן שגם על שרידות הכוח. עם זאת, מדוע צריך 15,000 אישה ואיש? אולי 7,000 יספיקו? מדוע לאפשר ל-38 מדינות לתרום לכוח ולא לדרוש סד"כ קוהרנטי יותר? עתה נהיר כי נכון היה להתעקש על כוח קטן והומוגני יותר שיוכל במאפייניו וביכולתו לשים דגש על פעילות פיקוח ואכיפה עצמאית, אמיצה, מפתיעה וחודרנית.

מדוע לשדרג את יוניפי"ל במקום להקים כוח חדש?

אני סבור שניתן וצריך היה לדרוש הקמתו של כוח חדש. ברור שהמנגנון הישן שאף להנציח את עצמו ושמח על ההזדמנות להתנפח לממדים חסרי תקדים. נהיר גם האינטרס של מטה האו"ם להסתמך, כדרכו, על כוח קיים בתור עכב בקרקע. אולם אפשר וצריך היה להתנגד לכך.¹⁸ ברי לכל בר דעת שגוף שאנשיו מבוססים שנים במדמנה הלבנונית, תחת מנדט לעומתי כלפי ישראל עד שנת 2006, לא ישנו את עורם בן לילה. כך זכינו בתענוג המפוקפק של עבודה מול אנשים שחלקם הורגל לראות בנו גורם "פולש".

למה להסכים למגורי יוניפי"ל בלבנון בלבד?

ברוב עורמתם דרשו הלבנונים כי לצד הקביעה שהפיקוח ייעשה רק בשטחם, יוגדר שאנשי יוניפי"ל "החדש" יורשו להתגורר בלבנון בלבד. השמחה על כך שהמנדט רואה את הבעיה בצד הלבנוני עיוורה את עינינו מלראות שאנשים שייחשפו רק לנרטיב הלבנוני יהיו נתונים להשפעה ואף להפחדה מצד הלבנונים.¹⁹

האם מאז 2006 ועד היום היטבנו להתנהל מול יוניפי"ל?

ההתחלה נראתה מבטיחה. למרות הרגישות הרבה, יוניפי"ל ענה ולו על חלק מהציפיות שנתלו בו. אולם עד מהרה חזבאללה החל לשוב לאיתנו ולנגוס לעצמו חזרה נתחים גדלים מסדר היום הלבנוני. ואנו, במקום רק להתאכזב, בצדק, מיוניפי"ל היינו חייבים להבין שיוניפי"ל הוא רכיב משנה בלבד. כפי שלא ניתן לרכוב רק על גלגלי העזר של האופניים, כך גם לא ניתן לצפות מערב רב של כוחות הערוכים בדרום לבנון, לבלום מגמה כלל לבנונית ולמעשה כלל אזורית. העקיצות כלפי יוניפי"ל היו צריכות אמנם להיות לעיתים עוצמתיות עוד יותר, כמו למשל, בהקשר לפרשנות המשפטית הנלווה של המנדט. אולם לצידן היה חייב להגיע מחבט רב זרועי ובין-קהילתי שיניע מהלך נגד התבססותה החתרנית של איראן במרחב. כמדינה שהצליחה להשפיע עמוקות על סדר היום העולמי בנושא הגרעין הצבאי באיראן, היה עלינו להניע מהלכים עתירי עוצמה עוד יותר גם במישור האזורי, והלבנוני במיוחד. נזכרנו בכך מאוחר מדי.

¹⁸ הרי אותה "יעילות" או "מית המיטה עלינו את הטעות הגלומה בהעלאת אונטס"ו לרמת הגולן, כדי להוות מסד להקמת אונדוף"ף ב-1974. אפשרנו לאונטס"ו לפקח על גבול שלא היה קיים בעת הקמתו ב-9-1948. ממשלות ישראל לדורותיהן הכריזו על ביטול משטר שביתת הנשק של 1949, אך הסכימו משום מה להנצחת המנגנון הלא-אוהד שלו, דווקא במרחב שעליו הוחל אח"כ החוק הישראלי. ב-2006 היה עלינו להפיק לקח מתקדים זה ולדרוש הקמתו של כוח חדש, בעל רוח חדשה.

¹⁹ למיטב התרשמותי הייתה בכך גם מכה כלכלית ותרבותית ליישובי הצפון, שהורגלו במשך שנים לצוותים זרים שהתגוררו ובילו בנהריה ובבנותיה. לתחושת, משהו מן האווירה התוססת של הגליל המערבי דעך אחרי 2006.

מסקנות והמלצות

ציפיות ריאליות ומאוזנות מכוחות שמירת שלום בכלל ומיוניפי"ל בפרט עשויות לסייע בהפקת תועלת בהווה וגם בתכנון ועיצוב אסטרטגי בתרחישים עתידיים. גישה מפוכחת עשויה לסייע לצה"ל להמשיך ליהנות משירותיו של כוח האו"ם בהפגת מתיחות ובניהול מושכל של משברים טקטיים. כמו־כן, יוניפי"ל עשוי להמשיך לסייע בקידום מו"מ עקיף, בדרך להבנות מקומיות שיתרמו ליציבות בקו הכחול. במשימות אלה עומד יוניפי"ל באופן סביר, בייחוד כשמשכילים להתנהל מולו מתוך גישה ריאליסטית, המשלבת כמו בכל מערכת יחסים אסטרטגית, מקלות לצד גזרים.

אמנם חשוב להציב בפני יוניפי"ל דרישות, אך בה בעת לזכור שרק מהלכים נחרצים של מעצמות עשויים אולי לגעת בשורש הבעיה ולהתחיל להטות את הכף. חוסר התוחלת והיעדר היכולת של הקהילה הבינ־לאומית לעצב מציאות ביטחונית יציבה בדרום לבנון גם תחת מנדט משודרג, צריכה לגרום למעצבים אסטרטגיים בעתיד לחתור לחלופות מתאימות יותר מתמיסות הפשרה שהאו"ם מצליח אך בקושי לרקוח. צומת ההחלטה הבא צריך להניב כלים חדשים שאינם מבוססי או"ם, כאלה שיסייעו להשיג מציאות ביטחונית משופרת ולצמצם איומים מכל רחבי לבנון וסוריה. בכל דרך, חשוב שהישגי כוחותינו יהיו מהירים, עמוקים ונחושים, כדי שנוכל, בין היתר, לדרוש שכוחות הפיקוח לעתיד לבוא ייהנו מעצמאות וסמכויות רלבנטיות דה יורה ודה פקטו.

באשר ליוניפי"ל גופא, דומה שאת היתרונות הטקטיים והדיפלומטיים שיוניפי"ל יכול לספק בהווה, ניתן לעשות גם בסד"כ מצומצם, שיחזק ביחידות קישור התערבות נחישות. כדי לחשוף רקטות במרתפי בתים בדרום לבנון, לא נדרשים עשרה גדודים ממוכנים, שכמעט לא שוברים את שגרת הפטרול שלהם. שלושה גדודי סיור איכותיים יתאימו למשימה הרבה יותר.²⁰

כל עוד לא התרגשה עלינו מלחמה גדולה בצפון, יוניפי"ל הוא נכס שכדאי לטפח ולשמר, אם כי לא כדאי לנקוט לגביו גישה שמרנית, בבחינת "זה מה יש ועם זה ננצח". אפשר וצריך לפעול להקטנת סד"כ יוניפי"ל כבר כעת. עצם העיסוק בסוגיה יהווה מנוף השפעה חשוב, שלא לדבר על התועלות שעשויות לצמוח מצמצום עכבות בתרחיש של מלחמה.

בינתיים, יש לסרב לנטיית קברניטי הכוח להשתחוות אפיים ארצה נוכח כל גחמה לבנונית. בסוגיות הנוגעות לביטחון כוחותינו ו/או לליבת המנדט, עלינו לעמוד על דרישותינו, עד כדי הפסקת שת"פ בהקשר הרלבנטי. הבנות תולין מ-2009 צריכות לחלוף מן העולם, לצד הניסוחים הפתלתלים המאפיינים את הזר'גון האו"מי ה"ניטרלי" על לבנון. בכוחה של מדינת ישראל ושל צה"ל לשנות בכלים של דיפלומטיה צבאית לפחות את הסעיפים המזיקים הללו.

²⁰ עוד ארבעה גדס"רים נוספים יוכלו להתמודד עם חלק מהברחות האמל"ח בגס"ל, בתרחיש שנראה כרגע דמיוני בהקשר ליוניפי"ל.

למידה משותפת של צבאות: לקחים משיתוף הפעולה של צה"ל וצבא היבשה של ארה"ב 1973-1982

איתן ארווין¹

אפילו בהקשר של היחסים המעולים בין צבא היבשה של ארה"ב² לצה"ל, חרגה התקופה שאחרי מלחמת יום הכיפורים מהמידות הרגילות של דיפלומטיה צבאית, בשל פתיחות צה"ל לקצינים בכירים אמריקאים (ובהם הגנרלים דפוי וסטארי) ונכונות הבכירים האלה ללמוד מהניסיון של צבא זר. הלקחים מהמלחמה יושמו בצבא היבשה בצורה גורפת, בתחומים הכי פרטניים של לוגיסטיקה וחימוש, כמו גם בהקשרים עמוקים יותר, כגון תורה ותפיסות. אף על פי שההקשר שאפשר את השת"פ הזה השתנה, עדיין יש ערך רב בלמידה משותפת של הצבאות, במיוחד בתחום של עיצוב תהליכי שינוי, ולמידה הדדית יכולה לשאוב השראה מהדוגמה של דפוי וסטארי.

כאשר פרצה מלחמת יום הכיפורים באוקטובר 1973, פיקוד התורה וההכשרה של צבא היבשה של ארה"ב - טריידוק (TRADOC) - היה קיים מזה שלושה חודשים בלבד. מפקד צבא היבשה, גנרל³ קרייטון אברמס (Creighton Abrams) שלח את מייג'ור גנרל⁴ דון סטארי (Donn Starry), ואת מנהל תוכנית הטנק החדשני XM1, בריגדיר גנרל⁵ בוב באהר (Bob Baer) לבקר בישראל ולדווח על לקחי המלחמה. זו הייתה ראשיתה של סדרה ארוכה של ביקורים מצד ראשי צבא היבשה האמריקאי במטרה להפיק לקחים מהמלחמה; אך גם הייתה זו תחילתם של היחסים הידידותיים מאוד שנקמו בין סטארי לבין קציני צה"ל. ליחסים אלו צפויה להיות השפעה גדולה על צבא היבשה האמריקאי בשנים הבאות.

ישנו ויכוח בקרב היסטוריונים האם מלחמת יום הכיפורים אכן שינתה את התפיסות של מפקדי הצבא האמריקאי או רק איששה תפיסות קיימות. מכל מקום

¹ מייג'ור (רב סרן) איתן ארווין הוא נספח טריידוק (TRADOC) בישראל.

² צבא היבשה של ארה"ב (ARMY), להלן: צבא היבשה או הצבא.

³ גנרל "מלא" (ארבעה כוכבים), דרגה אחת מעל רב אלוף, המקביל הצה"לי.

⁴ מקביל לאלוף בצה"ל.

⁵ מקביל לתת אלוף בצה"ל.

אין ספק שהלקחים מהמלחמה תרמו להתפתחות של תפיסת "ההגנה האקטיבית" (Active Defense) ואחר כך גם לתפיסת "קרב אוויר-יבשה" (AirLand Battle). מעבר להשפעה התפיסתית, זכו הכישלונות הראשוניים והניצחון הסופי ברמת הגולן ובסיני לתשומת הלב של דור שלם של קצינים בצבא ארה"ב, אלה שיצאו מווייטנאם ונדרשו להתמקד מחדש בלוחמה קונבנציונאלית נגד האיום הסובייטי באירופה. יתרה מזאת, לקחי יום הכיפורים גולמו באופן ברור במערכות נשק חדשניות, שזכו לכינוי "חמשת הגדולים" ופותחו בתור הזהב של תהליך המודרניזציה בצבא ארה"ב. כל זה ידוע היטב. מנהיגים של הצבא הנואמים באירועים משותפים לשני הצבאות, מדגישים את החשיבות הרבה של היחסים עם צה"ל בעבור טריידוק, ובצדק. היסטוריונים וחניכים במכללות הצבאיות כאחד כתבו רבות על התפתחות תפיסת קרב אוויר-יבשה. מעט נכתב על היחסים בין צה"ל וצבא היבשה של ארה"ב, כמקרה מבחן לדיפלומטיה צבאית. מאמר זה מבקש לחקור את הסוגייה הזו ולבחון את ההשלכות שלה על שיתוף הפעולה הנוכחי בין שני הצבאות. טענת המאמר היא שהפעילות האינטנסיבית הרבה שהתקיימה אחרי מלחמת יום הכיפורים, והקשרים שנוצרו בין קצינים בכירים בצה"ל ובצבא האמריקאי - הייתה אירוע ייחודי, החורג מהקטגוריות הרגילות של יחסים בין צבא ארה"ב עם בנות ברית ועם שותפות אחרות.

יתרה מזאת, הנסיבות של אמצע שנות ה-70 דומות מאוד לנסיבות המתקיימות היום, בשנת 2019, לא רק באתגרים שאיתם מתמודדים שני הצבאות, אלא גם בדרישות האסטרטגיות והמוסדיות שיש לשניהם. כמו אז, גם הנסיבות הנוכחיות קוראות לשיתוף פעולה מתמשך ומאוזן, הממוקד במודרניזציה, בשיפורים בשיטות הכשרה ואימונים, ובשיתוף מהיר בלקחים משדה הקרב; כפי שהתקיים בתקופה של סטארי.

לפני שנרד לעומקם של היחסים הצבאיים עם ישראל, יש צורך במבט כללי על שיתוף הפעולה האמריקאי הבין-לאומי. הצבא האמריקאי מקצה משאבים רבים למאמץ זה, ומפקד צבא היבשה הבהיר באופן חד ששיתוף הפעולה עם בנות ברית ועם שותפות נמצא במקום גבוה בסדר העדיפויות.⁶ בכל מפקדה של הפיקודים הלוחמים הרב-זרועיים ובמפקדות צבא היבשה הכפופות להן, ישנו מטה חזק המורכב ממומחים, אנשי צבא ואזרחים, המתמקדים בתרגילים, באימונים משולבים ובשיתופי פעולה בין צבאות. המפקדות של צבא היבשה מקיימות דיוני מטה עם מספר צבאות שותפים, שתכליתם "הסכמה לפעולה" ("agreed-to-actions") המבטאת את האינטרסים של שני הצדדים. נוסף על כך, קיים בצבא היבשה חיל "קציני קש"ח", אלו מתקבלים בדרגת סרן ותיק או רב סרן טרי שמשרתים

⁶ Sydney J. Freedberg, "Trump's Pick for Joint Chiefs Praises Allies, Kurds, and Mattis Strategy," *Breaking Defense* (January 26, 2019). <https://breakingdefense.com/2019/01/trumps-pick-for-joint-chiefs-praises-allies-kurds-mattis-strategy/>.

בחיל את יתרת השירות שלהם. קצינים אלה לומדים שפות, צוברים ניסיון אזורי, ורוכשים תואר שני רלוונטי לפני שהם משובצים לאזורים או למפקדות שעוסקות בשיתוף פעולה עם שותפים צבאיים.

ככל שיחידות השדה והמפקדות מטמיעות טכנולוגיה מתקדמת, אזי ה"אינטראופרביליות" - קרי היכולת של צבאות לחבר את המערכות הלוגיסטיות והדיגיטליות ולהילחם יחדיו - הופכת למטרה ראשית בבריתות ובשותפויות שמקיים צבא היבשה.

כל ההיבטים הללו של שת"פ צבאי משרתים היטב גם את מערכת היחסים של צבא היבשה עם צה"ל. כוחות צבא היבשה באירופה עורכים כמה פעילויות משותפות עם צה"ל, בעיקר בתחום ההגנה האווירית. קצינים בכירים בשני הצבאות יוצרים קשר לעיתים תכופות, ומשלחות בדרגי עבודה ממגוון התמחויות עורכות ביקורים הדדיים באופן תדיר, ללימוד ולהחלפת ידע. "השיחות השנתיות על שדה הקרב העתידי" ("Future Battlefield Annual Talks") ומפגשים ממוסדים נוספים, מספקים מסגרת עבודה לשיתוף פעולה שנתי בין זרוע היבשה של צה"ל וטריידוק. כמו־כן, מתקיים שיתוף פעולה רחב ומקיף בין המשמר הלאומי⁷ של ארה"ב והכוחות המיוחדים שלה עם שותפים ישראלים. ההשתתפות השנתית של צה"ל בתרגילים באירופה מתרחבת, והיא הגיעה מפלוגה ועד גדוד בשנתיים האחרונות.

אפילו בהשוואה ליחסים ההדוקים הקיימים היום, ההיקף והעומק של שיתוף הפעולה שהתקיים בין השנים 1973-1982 הם יוצאי דופן. זה היה בחלקו הודות לנסיבות המיוחדות שהתקיימו באותה עת. ברמה הצבאית, שני הצבאות, בין אם ידעו זאת ובין אם לא, היו בסופו של עידן ובפתחו של אחד חדש. הצבא האמריקאי סיים עשור של לחימה בווייטנאם ושלושים ושלוש שנים שבהן התקיים שירות חובה. בתקופה שמעמדו הציבורי של הצבא נפל לשפל המדרגה, ניסו מפקדיו הבכירים לבנות צבא מסוג חדש, המבוסס על שירות התנדבותי ומכוון ללחימה קונבנציונאלית במרכז אירופה.

ברשות המפקדים הבכירים עמד רק ניסיונם כקצינים צעירים במלחמת העולם השנייה, ולמפקדים הצעירים אף זה לא. לעומת זאת, יריביהם בברית ורשה התמקדו בזירה האירופאית ושכללו את עוצמת כוחותיהם המשוריינים והממוכנים. טריידוק הוקם בקיץ 1973 כדי לענות על האתגרים האלה. גנרל⁸ ויליאם דפוי (William DePuy) היה מפקדו הראשון וסטארי היה סגנו הבכיר. צה"ל, מצידו, הגיע לסיום תקופת ההישדרות הקיומית והמלחמות נגד צבאות ערב, על אף שבאותה עת זה לא היה לגמרי ברור. למרות הכישלונות ההתחלתיים במלחמת יום הכיפורים, בסופה כבר היה ברור בישראל ובעולם שצה"ל כצבא הוא מיומן יותר מצבאות המערב בלחימה קונבנציונאלית.

⁷ כוחות מילואים השייכים למדינות והאחראים על תגובה לאסונות.

⁸ גנרל שלושה כוכבים, מקביל לרב אלוף בצה"ל.

הפקודה לסטארי ולבאהר, לערוך את הביקור הראשוני בישראל, הגיעה ממפקד צבא היבשה, גנרל קרייטון אברמס. הוא חשב שלקחי המלחמה היו כה דחופים עד ששינה את מסלול הביקור המתוכנן של השניים באנגליה. סטארי כתב בזיכרונותיו שאברמס ביקש לקבל לקחים כלליים של המלחמה, וגם לקחים ספציפיים שישפיעו על פיתוח ועל רכישה של טנקים.⁹ לא הייתה זאת הפעם האחרונה שלקחים אופרטיביים ממלחמות ישראל שימשו כהשראה לפיתוח אמצעי לחימה. הביקור סיפק לגנרל סטארי מפגש ראשון עם האלופים משה ("מוסה") פלד, גיבור חזית רמת הגולן, וישראל טל, סגן הרמטכ"ל ואבי תוכנית טנק המרכבה. השיחות עם האלוף טל התמקדו בטנק המרכבה, וטל הראה לו ניסוי אבטיפוס במטווח בפלמחים.

סטארי בילה מספר ימים עם פלד ועם מפקדים בגייסות השריון, כולל סיורים בשדות הקרב בגולן ובסיני לצד מפקדים שנלחמו בחזיתות הללו. חשוב להדגיש שרמת הפתיחות של המארחים בצה"ל יצאה מגדר מהרגיל, אפילו לאור הכרת התודה הישראלית על הסיוע האמריקאי החיוני במהלך המלחמה ולאחריה. באותה עת צה"ל היה עסוק מאוד בהתבססות בקווים החדשים, בבנייה מחדש של היחידות שנפגעו, במילוי הימ"חים ובחשבון נפש פנימי בנוגע ללקחי המלחמה. על אף זאת, מפקדים בכל הדרגים מצאו את הזמן להעניק לשני גנרלים אמריקאים לא בכירים, תדריכים על כל היבטי בניין הכוח בצה"ל, ניתוח קרבות, לקחים שנלמדו, וטכניקות האימון וההכשרה, ללא תמורה ממשית מיידית לצד הישראלי.

הביקורים הרבים שהגיעו בהמשך, אחרי הביקור הראשון של סטארי ובאהר, גם הם היו מאופיינים בגילוי לב ובעומק מצד המארחים בצה"ל. לדוגמה, מפקד בית הספר לחי"ר בצבא האמריקאי וסגנו נפגשו (בדצמבר 1976 ובפברואר 1977, בהתאמה) עם הרמטכ"ל, רב אלוף מרדכי (מוטה) גור.¹⁰ הנכונות של הרמטכ"ל להיפגש עם מייג'ור גנרל ועם בריגדיר גנרל ולדון איתם על טיילי נ"ט, על שיטות אימון לחרמ"ש ועל המספר המיטבי של חיילים בכיתת חי"ר - מדגימה את החשיבות שנתנו שני הצבאות לשיתוף הפעולה הביטורלי ולאינטרסים הצבאיים המוסדיים. צה"ל הציע שותפות לא רק ברמות הגבוהות, אלא גם, באופן מפתיע, ברמות הטקטיות,

והזמין את סגן המפקד לצפות בתרגיל ירי חי שלם של פלוגת שריון.¹¹

לאורחים מצבא היבשה האמריקאי הוענקה גישה למהלכים טקטיים במהלך תרגילים ברמת החטיבה, וזה אפשר להם לכתוב דו"חות מקיפים על הטקטיקות, על הטכניקות ועל הנהלים של צה"ל. רמת הפירוט שתועדה מצביעה על התיאבון

⁹ Gen. Donn Starry, "Desert Storm Lessons Learned," in *Press On! Selected Works of General Donn A. Starry*, ed. Lewis Sorley (Fort Leavenworth, KS: Combat Studies Institute, 2009), 1225.

¹⁰ Maj. Gen. Willard Latham, "Trip to Israel by the Commandant, US Army Infantry School, 6-13 December 1976," Department of the Army Memorandum (15 February 1977), 8. Also see Brig. Gen. Fred Mahaffey, "Israel Visit by Assistant Commandant, USAIS, 5 to 11 February 1977," Department of the Army Memorandum (31 March 1977), 4.

¹¹ *Ibid.*, Appendix on Visit to Sinai, 2.

הרב של הצבא האמריקאי לרפורמה בשיטות האימונים שלו, בציוד ובתורה, ועל ההתלהבות משיטות האימונים של צבא בן ברית שזה עתה נלחם במלחמה נגד צבאות קונבנציונאליים.

סטארי כתב בזיכרונותיו שהלקחים הדוקטרינריים העיקריים ממלחמת יום הכיפורים היו ברורים בדו"ח שלו לגנרל אברמס כבר לאחר ביקורו הראשון, אך ביקורים ודיונים משותפים רבים שהתקיימו לאחר מכן, עם חברים דוגמת פלד וטל, היו חיוניים כדי לשכלל אותם ולענות על שאלות שעלו.¹² לקחים אלה כללו את הצפיפות והקטלניות של שדה הקרב היבשתי והאווירי המודרני, את חיוניות הקרב המשולב, ואת ההכרח לתצפת ולפגוע בעורף ובעומק של האויב.

טור שיריון מתקדם לעבר שטח אימונים בנגב, 28.10.1976 (צילום: משה מילנר, לע"ם)

היסטוריונים חקרו האם לקחי המלחמה אכן שינו את התובנות של סטארי ודפוי בנוגע לאופי המלחמה היבשתית המודרנית, או שהם רק שימשו כתחמושת כדי לתמוך בתובנות שהם כבר הגיעו אליהם קודם, כדי לאפשר להם לבצע את המהפכה בלחימה היבשתית.¹³ סטארי בעצמו כתב שהוא חש שהלקחים איששו את הדרך שכבר התחיל לפתח בכל הנוגע לתורה צבאית חדשה. סוגייה זו אינה נוגעת ליחסים ההדוקים שהתגבשו בין שני הצבאות אחרי המלחמה. מנקודת מבט צבאית דיפלומטית יש למדוד את החשיבות של שיתוף הפעולה בהשפעה הממשית על בניין

Gen. Donn Starry, Speech, "TRADOC's Analysis of the Yom Kippur War," The Jaffee Center Military Doctrine Joint Conference, Caesarea, Israel (16 March 1999).¹²

See Saul Bronfeld, "Fighting Outnumbered: The Impact of the Yom Kippur War on the U.S. Army," *The Journal of Military History* 71, no. 2 (May 2007): 465-498, ProQuest.¹³

הכוח של צבא ארה"ב, ולא על מידת השינוי בדעותיהם של גנרלים. תעיד על כך רשימת 162 ההמלצות של דפוי (ראו להלן).

מה היה כה ייחודי בביקורים הללו ובהשפעתם על התורה האמריקאית? הצבא, אחרי הכול, היה בדיאלוג תפיסתי מתמשך עם השותפות בנאט"ו, לאורך כל השנים שבה התקיימה הברית; סטארי עצמו השתתף בדיונים כאלה בביקוריו בצבאות גרמניה ובריטניה.¹⁴ בניגוד ליחסיו עם צה"ל, הצבא האמריקאי ממש כתב תורה משותפת עם צבאות אלה, ותכנן להילחם לפיה במערכה משותפת.

השוני בין הצבאות ואתגריהם, העשיר את הדיאלוג בין צבא ארה"ב ובין צה"ל, ולא פגע בו. צבאות נאט"ו היו דומים אחד לשני לא רק בתורה ובציוד, אלא גם בהיעדר הניסיון בלחימה קונבנציונאלית, הרלבנטי לאיום הסובייטי באירופה. נראה בהמשך שגם היום, התרחישים האופרטיביים הצה"ליים שונים מאלה של הצבא האמריקאי, ולכן נותנים ערך ייחודי ללמידה המשותפת בין הצבאות.

למלחמת יום הכיפורים הייתה השפעה קריטית על התורה הכללית של הצבא האמריקאי. גנרל סטארי תיאר זאת באופן תמציתי במכתב משנת 1976, שבו נכתב "אולי יעניין אותך לדעת שרוב הספרות הנוכחית של טריידוק התעוררה בשל הביקור שלי בישראל זמן קצר לאחר המלחמה, והעבודה שלי מול הקצינים הישראליים שבאה בעקבות הביקור."¹⁵ בזמן שגנרל דפוי הציג את תזכירו בדבר "השלכות של המלחמה במזרח התיכון בעבור הטקטיקות, התורה והמערכות של הצבא האמריקאי", הפך טריידוק את הלקחים היישומיים ל-162 המלצות, שעשרים מהן בוצעו קודם לכן.¹⁶ המאמץ היה רחב היקף, כפי שבא לידי ביטוי ברמת הפירוט של הלקחים ושל ההמלצות. גנרל דפוי הדגיש נושאים מגוונים כמו נוזל הידראולי לא דליק בצריחי הטנקים, חשיבות אחסון תחמושת מתחת לצריח ושימוש בקניבליוציה לאחזקה בשדה הקרב. הצבא האמריקאי המודרני מעולם לא ניסה להטמיע לקחים מצבא זר בסדר גודל שכזה. דפוי סיים את תזכירו בהדגשה לקציני הצבא שמאמץ זה אינו "תרגיל אינטלקטואלי" בלבד.¹⁷ הוא הדגיש שכל תורה, פיתוח יכולות ומאמצי אימונים של הצבא, חייבים להיות קשורים ללקחי המלחמה. שוב, בעבור צבא שלא ידוע בלמידה מהמערכות שלו עצמו, בוודאי שלא ממערכות של אחרים, הדרישה לקשור בין מאמצי בניין הכוח לבין הלקחים של מלחמה זרה, נראית ייחודית בהיסטוריה של היחסים הבין-לאומיים של הצבא האמריקאי.

נקודת השיא בפיתוח התורה ידועה היטב; הגנה אקטיבית ב-1976 וקרב

¹⁴ See Starry, "Press On!," 282, 335.

¹⁵ Letter to Lt. Col. Michael D. Mahler, 28 April 1976, in *Ibid.*, 280.

¹⁶ Gen. William DePuy, "Implications of the Middle East War on U.S. Army Tactics, Doctrine, and Systems," n.d. 1975, Military Presentation, U.S. Army Training and Doctrine Command Archives, 53.

¹⁷ *Ibid.*, 65.

האוויר-יבשה ב-1981.¹⁸ אך סטארי ודפוי לא התכוונו שלקחי המלחמה ישפיעו רק על התורה. הטכניקות הישראליות בעבור הכשרה ואימונים נתפסו כחשובות בעיני הגנרלים האמריקאים, שראו בהן גורם מכריע בניצחון "המעטים" של צה"ל מול כוחות רבים ממנו. סטארי לא היה לבדו בדעה זו. גנרל פול פ' גורמן (Paul F. Gorman), ששימש כסגן מפקד טריידוק לענייני הכשרה ואימונים, ומאוחר יותר כמפקד בית הספר לחי"ר, לקח חלק בשותפות האינטנסיבית עם צה"ל באמצע שנות השבעים, וקבע שאימון הוא המרכיב שניצח את המלחמה. הוא לקח את הנתונים המפורטים שהישראלים סיפקו לאמריקאים על קרבות הריון ועל שיטות ההכשרה של חיל הריון לפיקוד ולתותחנות טנקים, והסיק שהכשרת השריונאים הייתה המרכיב המכריע בניצחון של צה"ל בקרבות. לדעתו, הניסיון של צה"ל גם הפריך את התאוריות האופנתיות אז שהדגישו את חשיבות המרכיב הכמותי בשדה הקרב.¹⁹

דפוי, סטארי וגורמן העלו על נס את חשיבות האיכות ואת הצורך ברפורמות צבאיות מוסדיות, ולשם כך הם נעזרו בשיתוף הפעולה של מקביליהם הישראליים. גנרל דפוי כתב שכאשר אמצעי לחימה מתקדמים נפגשים בשדה הקרב, והם שווים באיכותם, אז "...האומץ, הדמיון וההכשרה של המפקדים, הם שעושים את ההבדל." טריידוק קיבל מצה"ל עותקים מתורגמים של ספרי הכשרה, של טבלאות כשירות לתותחנות,²⁰ וכן תוכניות לאימוני שריון מדרג צוות הטנק ועד הגדוד ועוד ועוד. העברת חומרים בהיקף כזה הייתה מעבר למקובל והייתה קרובה יותר למצב המתקיים היום - שצבאות של שותפים מקבלים מהצבא האמריקאי במקביל לרכש צבאי, בהבדל אחד - חילופי המידע בין צה"ל והצבא האמריקאי היו חנימיים, בין שותפים שיש ביניהם אמון.

המאמצים של גנרל דפוי וגנרל סטארי בימים הראשונים של טריידוק מקיפים מודרניזציה של האמל"ח נוסף על מהפכת אימונים ועל גיבוש תפיסת לוחמה חדשה, וגם בנושא הזה לשיתוף הפעולה עם ישראל הייתה השפעה ייחודית. שני הגנרלים האמינו שההערכות האופנתיות שהטנק חדל להיות רלבנטי בשדה הקרב המודרני, היו מוקדמות מדי. הלך שלהם מהמלחמה היה שהטנק פשוט צריך סיוע הולם מצד חרמ"ש וארטילריה. התזכיר של דפוי על השלכות מלחמת יום הכיפורים כללו תרשים שהציג את המרכזיות המתמשכת של הטנק בקרב המשולב, יחד עם הגנה

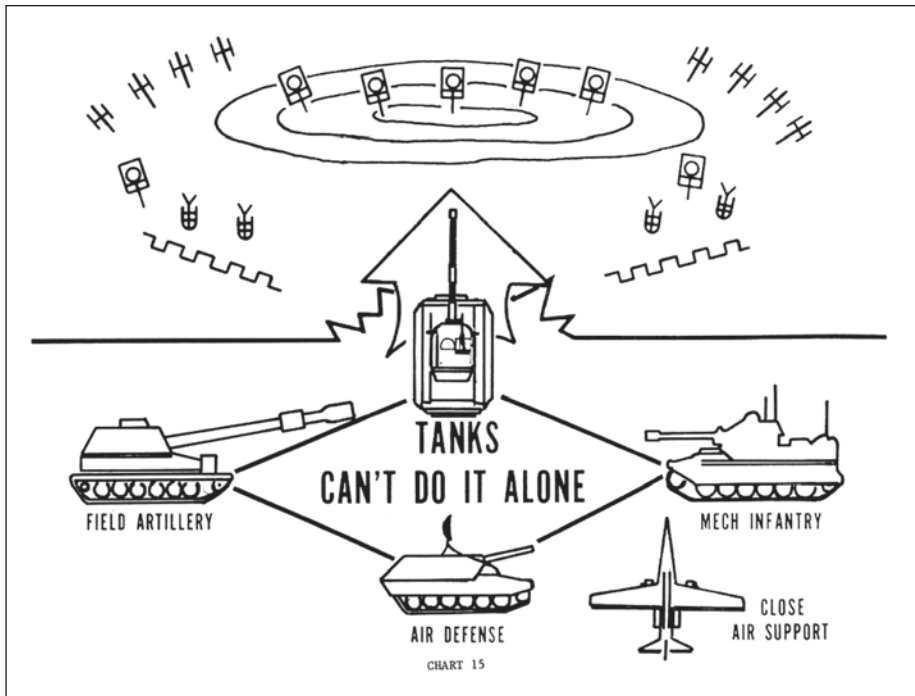
¹⁸ See Aaron J. Kaufman, "Continuity and Evolution: General Donn A. Starry and Doctrinal Change in the U.S. Army, 1974-1982" (Monograph, School of Advanced Military Studies, Fort Leavenworth, KS, 2012) for a detailed account of the development of both doctrines.

¹⁹ Brig. Gen. Paul F. Gorman, "How to Win Outnumbered," Letter to Gen. Donn Starry, U.S. Army Training and Doctrine Command Archives (8 January 1974).

²⁰ Gorman also recommended that the Army should train a cadre of "master gunners," senior NCO experts on tank gunnery who would go out to every armor battalion and establish the highest standards. The program has since expanded to mechanized infantry gunnery for Bradleys and Strykers, and in recent years master gunners have traveled to Israel to test various advanced IDF capabilities from a US Army perspective.

אווירית, חרמ"ש, סיוע אווירי קרוב וארטילריה.²¹ אלה מייצגים ארבע יכולות מתוך "חמשת הגדולים": טנק "אברמס", נגמ"ש "ברדלי", מסוק תקיפה מסוג "אפאצ'י", ומערכת ההגנה האווירית "פטריוט" לגובה גבוה/בינוני. היכולת החמישית, מסוק סער "בלק הוק", משקפת את התפיסות של סטארי בדבר חשיבות היוזמה והיכולת לנייד כוחות בקו המגע ובעומק.²² כמו־כן, סטארי קישר בין הלקחים מהמלחמה לדרישות שהמריצו, בשלב מאוחר יותר, את פיתוח מערכת המודיעין המוטס (JSTARS), מערכת הטיילים הטקטית (ATACMS) ומערכת לשיגור רקטות רב־קנית (MLRS).²³

יישום זה של לקחים של צבא זר בן ברית, בשונה משימוש במודיעין הנוגע ליכולות האויב, שימש לראשי טריידוק להשפיע על החלטות הרכש בווישינגטון. ללא ספק זה מקרה שאין כמעט שני לו בהיסטוריה הצבאית של ארה"ב.

תרשים המציג את מרכזיות הטנק בקרב המשולב, יחד עם הגנה אווירית, חרמ"ש, סיוע אווירי קרוב וארטילריה.²⁴

²¹ DePuy, "Implications," Chart 15.

²² Starry, "TRADOC Analysis," 5.

²³ Starry, "Press On!," 28. JSTARS: The Joint Surveillance and Target Attack Radar System.

ATACMS: Army Tactical Missile System.

²⁴ DePuy, "Implications," Chart 15.

היסטוריונים ציינו כי סטארי וקצינים אחרים תיארו באופן רודי מדי את הביצועים של צה"ל במלחמה: הם טוענים שסטארי התמקד רק בחזית הגולן, ונתן פחות תשומת לב לחזית המכרעת בסיני. באופן כללי יותר, דיווחי הגנרלים האמריקאים על לקחי המלחמה נתנו תשומת לב מועטה לטעויות הרבות של צה"ל, בעיקר בפתחת המלחמה.²⁵ ניתן להסביר את הדברים בכך שהעניין של טריידוק במלחמה לא היה באסטרטגיה. העניין היה בטקטיקות, בניהול המערכה ובמודרניזציה. מה שיכול להיראות בעיני היסטוריון אקדמי כמו פרשנות סלקטיבית היה, מנקודת מבטו של סטארי, התמקדות במה שהיה חשוב לצבא האמריקאי בשנות השבעים. ההתמקדות בגולן נבעה מהדמיון בין זירה זו לגבול בין שתי הגרמניות.

בכל מקרה, לא הייתה התעלמות מוחלטת מהכשלים הישראליים. התזכיר של גנרל דפוי מתאר בפירוט את מתקפת הנגד של צה"ל בסיני שכשלה ב־8 באוקטובר. הוא עשה בה שימוש כדי להדגיש את חשיבות הקרב המשולב בשדה הקרב המודרני, בניגוד לתמרון טנקים ללא סיוע.²⁶ אין הדבר מפתיע שסטארי ודפוי, כמו אחרים, השתמשו בלקחי המלחמה כדי לקדם את החזון שלהם לגבי צבא ארה"ב. זה מה שעושים קצינים בצבא וראשי תאגידים אחרים. בדומה להם, גם מנהיגי הצבא האמריקאי היום סלקטיביים בגישתם כלפיי הלקחים והתורה של צה"ל. כך, הלחימה בטרור בצפון הגדה המערבית פחות מעניינת בעבור התפיסות הנוכחיות והעתידיות של הצבא האמריקאי, לעומת זאת הם מגלים עניין רב באופן הפעולה של צק"ח גדעון בתרחיש של "מלחמת הצפון".

מאפיין חשוב וסוגר של שיתוף הפעולה המתמשך של סטארי עם צה"ל, היה מערכות היחסים האישיות שלו. קשה לרקום יחסים שכאלו בין מנהיגים המחליפים תפקידים כל שנתיים. גנרל סטארי הצליח לשמר שיתוף פעולה אינטנסיבי עם ישראל לאורך שנותיו כסגנו של דפוי בטריידוק, כמפקד בגייס החמישי בגרמניה, וכמפקד טריידוק. האלופים טל ופלד בפרט, הפכו לחבריו הקרובים. הוא אף חלק עם פלד את תסכולו האישי, במכתב ששלח לנספח הצבאי האמריקאי בישראל ובו ביקש למסור ל"מוסה" את אכזבתו מהקיצוץ בתקציב לנגמ"ש לחימה חדש.²⁷ הקשרים האישיים הללו הובילו לביקורים הדדיים. כך, ב־1977, בזמן שסיירו מוסה פלד וסטארי בקו הגבול בין הגרמניות, הצליחו כוחות סובייטים בסדר גודל של אוגדה להתחמק מהתצפית של נאט"ו, ולהגיע לגבול עם מערב גרמניה. זה הניע את פלד להזמין את סטארי לביקור נוסף בשדות הקרב של רמת הגולן, הפעם עם התמקדות במודעות מצבית של מפקדי גיס ואוגדה.²⁸

לחברויות העמידות האלה - במישור המקצועי והאישי - היו השלכות גם על

Brunfeld, "Outnumbered," 481-482. ²⁵

DePuy, "Implications," 20-21. ²⁶

Starry, Message to Colonel Bruce Williams, 19 January 1978, in "Press On!," 241. ²⁷

Ibid., 1285. ²⁸

היחסים האסטרטגיים, כמו במקרה של ההמלצה של סטארי למזכיר המדינה אלכסנדר הייג (Alexander Haig) להרגעת ישראל בעקבות התחממות היחסים של ארה"ב עם מצרים.²⁹

באופן הפוך, החברויות שימנו את הגלגלים של שיתוף הפעולה כשהתחשבויות מדיניות חיסקו אותו. ב־1982, בזמן שסטארי כיהן כמפקד פיקוד המוכנות, מנעו רגישויות אמריקאיות ביקורים של הצבא האמריקאי בחזית הלבנונית. חבריו של גנרל סטארי בצה"ל הבטיחו שהוא יקבל את המידע העיקרי בנוגע למלחמה, ואפילו ידאגו לתרגומו.³⁰

חיילי צה"ל במבצע טיהור שטח מאויב בדרום לבנון במהלך מלחמת לבנון הראשונה, 10.8.1982 (צילום: יעקב סער, לע"ם)

מלחמת לבנון הראשונה היוותה סוף מעניין לתקופה הזו של שיתוף פעולה עמוק בנושאי לוחמה קונבנציונאלית. כשפרצה המלחמה, שוב היה גנרל סטארי הקצין האמריקאי הבכיר הראשון שמיהר להגיע לישראל, וכרגיל קיבלו אותו חבריו הוותיקים בפתיחות הרגילה. מאחר ושיקולים פוליטיים של ארה"ב מנעו ממנו לבקר בשדות הקרב עצמם, הביא הרמטכ"ל דאז, רב אלוף רפאל (רפול) איתן, חברו משכבר הימים, קצינים בכירים לצורך תדרוך של סטארי על ההתפתחויות המרכזיות. במכתב למפקד צבא היבשה האמריקאי, התלונן סטארי שהצבא מחמיץ את ההזדמנות לאיסוף לקחים, כמו שהתרחש ב־1973-1974.³¹ הוא המליץ על מיסוד

Letter to Secretary of State Alexander M. Haig, Jr., 28 September 1981, in *Ibid.*, 933. ²⁹

Ibid., 1224. ³⁰

Letter to General E.C. Meyer, 30 November 1982, in *Ibid.*, 945. ³¹

של מנגנון קבוע ללימוד לקחים עם ישראל. בדברי סטארי נעדרות הערות הנוגעות לשינוי באופי המלחמות שישראל נלחמת בהן. נראה שהוא ציפה שלקחי המלחמה יהיו מקרבות קונבנציונאליים עם הכוחות הפלשתיניים והכוחות הסוריים, בדומה ללקחים של מלחמת יום הכיפורים. במבט לאחור, ברור שצה"ל ניצב בפתחו של עידן לוחמה א־סימטרית שנמשכת עד היום. צבא ארה"ב לא יתקל במצב דומה עד 2003, ורק אז יהפכו הלקחים של צה"ל מביירות, משכם ומג'נין, להיות משמעותיים בעבורו.

מה יכול ללמדנו היום שיתוף הפעולה בין ישראל וארה"ב, שהתרחש לאחר מלחמת יום הכיפורים?

ראשית, יש הבדלים אחדים בנסיבות. החשוב ביותר, כיום שני הצדדים נערכים מול איומים שונים. כמו שתואר בתפיסת "יבשה באופק" לשנת 2028, איום הייחוס של ישראל הוא איום היברידי, יריב לא מדינתי, ועם זאת בעל מספר יכולות מתקדמות. התפיסה המקבילה של צבא ארה"ב ל-2028, "מבצעים רב-ממדיים", מגדירה את איום הייחוס כצבאות מדינתיות כמעט שווי עוצמה לצבא ארה"ב.³² שנית, כיום אין כבר פער ניסיון קרבי בין הצבאות. לשני הצבאות יש מאחוריהם כמעט עשרים שנה של ניסיון בלחימה מול אויב היברידי, אף על פי שהמערכות של צה"ל (למעט האינתיפאדה השנייה) היו קצרות ואינטנסיביות ולא לחימה ממושכת בהתקוממות. זה שונה ממה שהתקיים ב-1973 כשלצה"ל היה ניסיון ייחודי בסוג הלחימה שאליו התכוון הצבא האמריקאי. לבסוף, כיום צבא ארה"ב כבר לא עובר שינויים ארגוניים כה יסודיים כמו אלה שהתרחשו בשנות השבעים. והעיקר, המורל והיכולות המקצועיות בצבא האמריקאי עולים לאין ערוך על רמתם לאחר מלחמת וייטנאם.

יחד עם זאת, יש הרבה במשותף בין שתי התקופות שרלוונטי לשיתוף הפעולה. צבא ארה"ב שוב שינה את המיקוד שלו, מלוחמה א־סימטרית לאיומים מצד יריבים שווי עוצמה, לאחר שהוא אפשר ליריבים שווי עוצמה לצמצם את פערי היכולות במשך העשר-חמש עשרה השנים האחרונות. כמו באמצע שנות השבעים, שני הצבאות מאמינים שהם נמצאים על סף הרחבת הקטלניות בשדה הקרב, לפחות במקרה של מערכה גדולה כנגד איום הייחוס של כל אחד מהם. ושוב, צה"ל הוא הצבא המערבי הראשון עם לקחים אופרטיביים מיישום כמה טכנולוגיות חדשניות, החיוניות בתפיסות של שני הצבאות: הגנה אקטיבית על רק"ם ומערכות הגנה אווירית רב-שכבתיות. דבר אחד שהשתנה הוא המהירות היחסית ושיעור ההצלחה של תהליך פיתוח היכולות הישראליות. הפיתוח של מערכת הגנה נגד טילים קצרי טווח (כיפת

³² See United States Army, TRADOC Pamphlet 525-3-1, "The U.S. Army in Multi-Domain Operations, 2028" (December 2018, 6-7). "Land on the Horizon" is not publically available; the author has drawn information from multiple unclassified IDF briefings in 2018.

ברזל") ונגמ"ש הלחימה הכבד ("נמר") בתוך חמש שנים או פחות³³ מרגע שהצורך המבצעי היה ברור, היה קצב מהיר שלא ניתן לביצוע בצבא האמריקאי. עם זאת, בארה"ב גברה המודעות לצורך להחיש את תהליכי הפיתוח ויוזמות המודרניזציה, והוחלט לארגן אותם תחת "פיקוד העתיד" החדש, עם גנרל ארבעה כוכבים בראשו. אומנם את האג'ליות הישראלית ניתן לזקוף לזכות גודלו הקטן של צה"ל והמגוון המוגבל, יחסית לארה"ב, של יריבים שאיתם הוא מתמודד, אך עדיין מומלץ לצבא האמריקאי ליישם את היסודיות של סטארי בנוגע ללימוד שיטות ולתהליכי המודרניזציה של צה"ל, ולא רק להתמקד ביכולות שהתפתחו בזכות המודרניזציה. יש קווים מקבילים בולטים בין היכולות הנדרשות של קציני טריידוק ממקביליהם הישראלים בשנות ה-70, לבין היכולות ששני הצדדים דנים בהן היום. התיאור של גנרל דפוי את אתגר חופש הפעולה, כפי שהוצג במלחמת יום הכיפורים - כולל ירי טילי קרקע-קרקע וירי טילי קרקע-אוויר - מזכיר את האתגר העיקרי העומד בפני צבא היבשה היום; "שכבות הירי מנגד" (Layers of standoff).³⁴ דפוי התפעל בזמנו גם מכושר האלתור של צה"ל, שהתבטא בתיקון מהיר של כלים שנפגעו בלחימה, בסדנאות שדה ובסדנאות עורפיות.³⁵ הדוגמה המקבילה לזה היום היא יכולות הבנייה מחדש וחידוש הכוח, שהצבא האמריקאי בוחן לסביבה רב-ממדית, שתעניין את קציני הלוגיסטיקה הישראלים בנוגע לתמרון טווח ארוך. במקרים אחרים, מבקרים מהצבא האמריקאי בשנות ה-70 היו עדים לחבלי הלידה של טכנולוגיות שכיום הן בליבת דיוני פיתוח היכולות בין שתי המדינות, כמו למשל, מערכות נשלטות מרחוק ומערכות אוטונומיות.³⁶ בבחינה של התקופה הראשונה של שיתוף פעולה קרוב, ניתן לראות שהציפיות של כל אחד מהצדדים אינן כה שונות ממה שמתרחש כעת.

בשני הצבאות אין כמעט חולקים על כך שהטכנולוגיה הישראלית תהיה במרכז שיתוף הפעולה בעתיד הקרוב. ביקורים מקצינים בכירים בארה"ב תמיד כוללים הדגמות של טכנולוגיות מפציעות בעלות עניין, והרכש של הצבא האמריקאי את מערכות "כיפת ברזל" ו"מעיל רוח" הוא כנראה סימן לבאות. שיתוף הפעולה שלאחר יום הכיפורים - שהתרחש בזמן שבו הטכנולוגיה הישראלית הייתה הרבה פחות מתקדמת, והתבטאה בעיקר באלתורים היצירתיים שנערכו בהילות של שדה הקרב - מלמדת אותנו על החשיבות של חילופי לקחים. גנרל סטארי ועמיתיו למדו רבות לא רק על קטלניות שדה הקרב ועל היכולות הטכניות של הסאגרים ושל טילי קרקע-אוויר, אלא גם על הדרך שבה צה"ל התאים את התורה, את האימונים

Author's Discussions with the Israeli Ministry of Defense's Tank Directorate and Research & Development Directorate, 2018-2019. ³³

DePuy, "Implications," 25-28. ³⁴

Ibid., 54-57. ³⁵

Dr. David Stefanye, "Trip Report, Visit to Israel on 18-21 October 1976," Department of the Army Memorandum, 2 November 1976, 13. ³⁶

ואת הטקטיקות כדי להתמודד עם מערכות נשק אלה. היום יכולים ביה"ס לשריון וביה"ס להגנה אווירית הישראליים לשחק תפקידים מרכזיים לא פחות בעבור הצבא האמריקאי באינטגרציה של מערכות "מעיל רוח" ו"כיפת ברזל" בסד"כ שם.

לקח נוסף מתקופתו של גנרל סטארי בנוגע לשיתוף הפעולה של צבא היבשה של ארה"ב עם צה"ל הוא החשיבות של מנגנון לקחים "לפי דרישה", העוקף מנגנונים בירוקרטיים. על אף ששיתוף הפעולה היה עמוק ופורח, סטארי חש תמיד שכוח ההרגל (האינרציה) והליכים סטנדרטיים לשיתוף פעולה, מעכבים את ההטמעה המהירה של הלקחים שנלמדו. סטארי ראה את מאמציו האישיים להתגבר על האתגר הזה כלא אפקטיביים - כפי שמעידות התלונות שלו למפקד הצבא היבשה האמריקאי במהלך מלחמת לבנון הראשונה.³⁷ בעשורים שעברו, המשיכו שני הצבאות להעביר ביניהם לקחים שנלמדו. דוגמאות עכשוויות כוללות משלחת זרוע היבשה לאחר מבצע צוק איתן ב־2014, שהציגה את המערכה בפני טריידוק. בכיוון השני, משלחות אמריקאיות הציגו את הלקחים מהלחימה במוסול ובארקה במהלך השיחות של FBAT ב־2018. גם לקחים שנלמדו מתרגילים, בעיקר אלו שבוחנים יכולות ותפיסות חדשות, הם נושא רצוי נוסף בשיחות השת"פ הביילטרלי. אך גנרל סטארי (והאלופים פלד וטל) הבין שתדריכים לאחר לחימה הם בעלי ערך רב, אבל להליכה בשדות הקרב ולשיחות עומק עם מפקדים מייד לאחר, או אפילו במהלך הלחימה - יש ערך רב אף יותר. דרך אחת לממש את זה היא להקים מסגרת קבועה ומוסכמת לאיסוף ולהפצת לקחים במקרה של פריצת מערכה. אומנם אף צד לא מעוניין שזה יתקיים, אך תרחיש "המלחמה הצפונית", שבו צה"ל ילחם מערכה מקיפה נגד חזבאללה וכוחות פרוקסי איראניים, כולל אולי צבאות מדינתיים, בחזית הסורית והלבנונית, יכלול לקחים קריטיים הקשורים למבצעים רב־מימדיים ולפערים הנוכחיים בצבא ארה"ב. מהכיוון השני, כל הסלמה שבה יהיו מעורבים כוחות ארה"ב באירופה, במזרח־ת, או במזרח הרחוק - יהיה בה עניין רב גם לצה"ל.

בנוגע למערכות יחסים אישיות, לקצינים מעטים יש כריזמה כשל דון סטארי ומוסה פלד. אך היכולת של סטארי לשמר את הקשרים הללו לאורך מגוון התפקידים שעשה, היא מודל טוב. שיתוף פעולה יעיל יותר וארוך טווח יותר, חייב שיתגבר על האיפוס שנגרם על ידי חילופי גברי כל שנה-שנתיים. כיום כבר ניתן לראות זאת במישורים שבהם שני הצבאות משתפים פעולה באופן נרחב; הגנה אווירית היא דוגמה מצוינת. הודות לתרגילים משותפים, קציני הגנה אווירית אמריקאיים רבים רוכשים ניסיון רב וקשרים עם ישראל במהלך הקריירה שלהם. כאשר הם מגיעים לכאן כקצינים בכירים, לרוב יש להם כבר קשר קרוב עם מקביליהם בחיל האוויר הישראלי, שמאפשר להם לגשת מייד לעיסוק בסוגיות גדולות. עלייה בשיעור ההשתתפות בקורסים של שני הצדדים, שהייתה מוגבלת בשנים האחרונות, תייצר יותר מערכות יחסים שכאלו. כך גם הצגה של יותר הזדמנויות לתרגילים משותפים;

³⁷ Starry, Letter to General E.C. Meyer, 30 November 1982, in "Press On!," 945.

זה כבר בתהליך. מערכת היחסים רבת השנים של גנרל סטארי עם צה"ל, שנמשכה מאז מינויו לטריידוק ועד לפרישתו וכללה את מלחמת יום הכיפורים ואת מלחמת לבנון הראשונה, מבליטה מה יכולה לספק מערכת יחסים ארוכת טווח בין צבאות: לא רק לקחים שנלמדו ממלחמה או ממערכה, אלא גם מאפשרת לצפות בצבא אחר נלחם, מפיק לקחים, נלחם שוב, ולומד שוב.

אלה המעוניינים לקבוע מהו הדבר החשוב ביותר במערכת היחסים של צבא ארה"ב עם צה"ל, צריכים להסתכל קודם על המאפיין הייחודי המבדיל אותה מהיחסים עם הצבאות החברים בנאט"ו ועם מדינות בעלות אינטרסים משותפים, שאותם תיארונו במבוא. המאפיין הייחודי, המגדיר את השותפות של צבא היבשה של ארה"ב וצה"ל, הוא ששני הצבאות לומדים יחד. לא סביר שהם ילחמו את אותן המלחמות, והדינמיקות האזוריות מגבילות את האפשרות לבצע תרגילים יבשתיים משותפים הרלוונטיים לשני הצדדים. אבל בשיא שיתוף הפעולה, לשני הצבאות הייתה פתיחות מיוחדת לצורך של האחר לספוג לקחים שיכינו אותם לעתיד. חשובה באותה מידה, היא האמונה הבסיסית של שני הצבאות ביכולת של שניהם לערוך חדשנות בזמן לחימה, להכיר בטעויות, ולשים את כל כובד תבונתם ומקצועיותם לטובת שיפורים לפני סבב הלחימה הבא. כתוצאה מכך, הנכונות להחליף ולשתף בתובנות, גם מהסוג הכן והרגיש ביותר, היא בעלת ערך רב וייחודית לשני הצבאות.

רשימת מקורות

- Bronfeld, Saul. "Fighting Outnumbered: The Impact of the Yom Kippur War on the U.S. Army." *The Journal of Military History* 71. no. 2 (May 2007): 465-498, ProQuest.
- DePuy, William (Gen.) "Implications of the Middle East War on U.S. Army Tactics, Doctrine, and Systems." n.d. 1975. Military Presentation, U.S. Army Training and Doctrine Command Archives.
- Gorman, Paul F. (Brig. Gen.) "How to Win Outnumbered." Letter to Gen. Donn Starry. U.S. Army Training and Doctrine Command Archives. 8 January 1974.
- Freedberg, Sydney J. "Trump's Pick for Joint Chiefs Praises Allies, Kurds, and Mattis Strategy." *Breaking Defense*. January 26, 2019. <https://breakingdefense.com/2019/01/trumps-pick-for-joint-chiefs-praises-allies-kurds-mattis-strategy/>.
- JSTARS: The Joint Surveillance and Target Attack Radar System. ATACMS: Army Tactical Missile System.
- Kaufman, Aaron J. "Continuity and Evolution: General Donn A. Starry and Doctrinal Change in the U.S. Army, 1974-1982." (Monograph, School of Advanced Military Studies, Fort Leavenworth, KS, 2012)
- Latham, Willard (Maj. Gen.). "Trip to Israel by the Commandant, US Army Infantry School, 6-13 December 1976." Department of the Army Memorandum. 15 February 1977.
- Mahaffey, Fred (Brig. Gen.). "Israel Visit by Assistant Commandant, USAIS, 5 to 11 February 1977." Department of the Army Memorandum. 31 March 1977.
- Starry, Donn (Gen.). "Desert Storm Lessons Learned." in *Press On! Selected Works of General Donn A. Starry*. ed. Lewis Sorley (Fort Leavenworth, KS: Combat Studies Institute, 2009).
- Starry, Donn (Gen.). Speech: "TRADOC's Analysis of the Yom Kippur War." The Jaffee Center Military Doctrine Joint Conference. Caesarea, Israel, 16 March 1999.
- Stefanye, David. "Trip Report, Visit to Israel on 18-21 October 1976." Department of the Army Memorandum. 2 November 1976
- United States Army. TRADOC Pamphlet 525-3-1. "The U.S. Army in Multi-Domain Operations, 2028." December 2018.

מי יאזן את ישראל? מדיניות הביטחון האמריקאית הנוכחית והסיכון של הקצנה בפעולות צה"ל

מאיר פינקל ויגאל אייל¹

לאורך השנים היחסים בין ישראל וארה"ב התאפיינו במתן סיוע כספי, צבאי ודיפלומטי אמריקאי מחד גיסא ולחץ פוליטי על ישראל לכבד סדר העדיפויות האמריקאי מאידך גיסא. ההזדהות הגדולה של הממשל הנוכחי עם ישראל, והעניין המופחת במזה"ת בכלל, שיבשו את הדינמיקה הזאת. כעת הבלמים והאיזונים המסורתיים על חופש הפעולה של ישראל כבר אינם מתקיימים, אותם בלמים אמריקאים אשר הצילו לא פעם את ישראל מטעויות ומשברים. בהיעדר לחץ אמריקאי, על ישראל לסגל לעצמה בלמים ואיזונים שיוטמעו בתוך המערכת, ולהתכונן להשלכות הצפויות על מגגונוי הסיום העתידיים לעימותים צבאיים.

מבוא

מאז שנות ה-50, אוזנה האגרסיביות הישראלית בפעולות הצבאיות בידי כמה גורמים, הבולט שבהן הוא המגבלות שהטילה ארה"ב על ישראל. לרוב, הוצגו המגבלות האמריקאיות לישראל באופן ישיר, בצורה של דרישה מצד נשיא ארה"ב או בכירי ממשלו בתביעה לריסון הפעלת הכוח הצבאי. חלק מן הדרישות האלה נתמך במעשים או באיום במעשים, לרוב באמצעות הטלת סנקציות כגון עיכוב או ביטול אספקת אמל"ח, השהיית סיוע כלכלי, הימנעות מסיוע מדיני, הענקת סיוע מוגדל לגורמים העוינים לישראל, ועוד. מערכת היחסים הזאת שיבשה במקרים רבים את המדיניות הישראלית, אולם ייתכן שלעיתים אף תרמה לישראל, בכך שהציבה בלמים ואיזונים להפעלת הכוח הישראלית ובכך מנעה, במקרים ספורים, הסתבכות במצבים שבדיעבד טוב שישראל לא נכנסה אליהם. לעיתים תגמלו האמריקאים את

¹ תא"ל (מיל') ד"ר מאיר פינקל הוא ראש תחום מחקר במרכז דדו לחשיבה צבאית ולשעבר מפקד המרכז. אל"ם (מיל') ד"ר יגאל אייל הוא ראש מחלקת היסטוריה. המחברים מבקשים להודות לזאב אלרון, גור צלליכין ולשאל ברונפלד על תרומתם לכתיבת המאמר.

ישראל, כפיצוי על המגבלות שהטילו עליהם. יש לציין כי במקרים רבים ישראל חשה בעצמה מתי כדאי לעדכן את האמריקאים לפני פעולותיה, ומתי תוך כדי או בדיעבד, כדי לצמצם הגבלה אמריקאית לא רצויה.

בשנים האחרונות נראה שהמדיניות האמריקאית אינה מטילה כמעט הגבלות על הפעלת הכוח הישראלית, אם מתוך הזדהות עם המדיניות הישראלית או מתוך מגמה של צמצום המעורבות באזורים שונים בעולם. מצד אחד, מצב זה מאפשר לישראל חופש פעולה אסטרטגי רחב, אולם מצד שני, הוא גם מגביר את הסיכון שצעדים בלתי זהירים לא יבלמו בידי גורם חיצוני.

טענת המאמר היא משולשת: א. מפקדיו הבכירים של צה"ל צריכים להכיר בעובדה כי חל שינוי משמעותי במערכת הבלמים והאיזונים בהקשר הפעלת הכוח. ב. יש להגדיר מחדש את מנגנוני הבלמים והאיזונים כך שיתרחשו בתוך המערכת הישראלית (בהעדר גורם חיצוני). ג. נדרש להכיר בכך כי אם פעולה במב"ם תדרדר למלחמה, ישראל עלולה להישאר לבדה במערכה, מאחר וקיימת אפשרות שארה"ב לא תהיה שותפה פעילה ומשפיעה על מנגנון סיום (בין אם עקב אי הסכמה מוקדמת עם ישראל ובין אם עקב צמצום העניין העקרוני באזור).

נתחיל בתיאור היסטורי קצר של מערכת הבלמים והאיזונים והפרתה בשנים האחרונות. בהמשך נפתח את הטיעונים שהוצגו במבוא ונציע המלצות.

מערכת הבלמים והאיזונים ישראל-ארה"ב בראיה היסטורית

מאז הקמתה מתבססת מדיניות הביטחון של ישראל על תמיכתה של המעצמה הגדולה בעולם (בלי להקל ראש בסיוע שניתן מצרפת בעשורים הראשונים), ומאז הקמתה ביקשה ישראל מארה"ב תמיכה מדינית, אספקת אמל"ח וסיוע כלכלי. מידת ההיענות של ארה"ב לבקשות ישראל הושפעה משיקולים גלובליים ומהאינטרסים שלה באזור בהקשרים שונים, בעיקר שיקולי המלחמה הקרה, אהדה לישראל בחוגים מסוימים, הרצון למכור אמל"ח, רצון לנסות אמל"ח חדש, רצון להשפיע על מדינות ערב ופוליטיקה פנימית.

הבקשות לאמל"ח אמריקאי התבססו על טיעון משולש: (1). התפיסה כי צה"ל חזק הוא תנאי לקיומה של מדינת ישראל; (2). הבטחת קיומה של ישראל היא אינטרס אמריקאי מובהק; (3). ישראל לא מצפה שחיילים אמריקאים ילחמו למענה. המשמעות: להבטיח כי לישראל תהיה יכולת לעמוד מול העוצמה הערבית המגובה בתמיכה סובייטית בלתי מוגבלת.

הממשלים האמריקאים פעלו (ועדיין פועלים) תוך הפעלת כלים של תמיכה מדינית, אספקת נשק וסיוע כלכלי. במהלך התקופות השתנה המינון בין הכלים אך ניתן לזהות דפוסים די קבועים של היחסים. מרכיב מרכזי בהם, הוא לחץ אמריקאי להגביל את הפעלת הכוח הישראלית באופן ישיר או עקיף (כפי שפורט מעלה). הדוגמאות להמחשה מובאות ממחקרם של שאול ברונפלד ואיל ברלוביץ': "השפעת

הרכש מארה"ב והסיוע הביטחוני על חופש הפעולה הצבאי-ביטחוני של ישראל ועל התעשיות הביטחוניות שלה"² ומחקריו של שמעון גולן על קבלת ההחלטות בפיקוד עליון במלחמת יום הכיפורים, במלחמת ההתשה, במגעים להפרדת הכוחות אחרי מלחמת יום הכיפורים, במלחמת המפרץ הראשונה ובמלחמת לבנון השנייה.³

הגבלות עקב הכור בדימונה

מסוף 1960 ועד סוף 1968 הוטל צל כבד על היחסים המתפתחים בין ישראל לארה"ב בשל פרויקט הכור בדימונה. הפרויקט הכניס מורכבות חדשה ליחסים בין המדינות שכן הוא עמד בסתירה למדיניות הגלובלית של קנדי, ואחר כך גם של ג'ונסון, למנוע הפצת נשק גרעיני, ועל כן שני הממשלים פעלו לעצירת הפרויקט. במישור הביטחוני היו לנושא שני פנים: האחד, שימוש במכירת נשק מתקדם (הוק, סקיייהוק ופנטום) כמנוף לפיקוח על דימונה. השני, ההבנה שאסור לדחוק את ישראל לפינה שתגרום לה להאיץ את הפרויקט. משרד החוץ של ארה"ב פעל ללא לאות נגד הספקת אמל"ח לישראל. הדבר התבטא בסחבת בדיונים - הם החלו בסוף 1963 ואילו ההסכם על הספקת מטוסי הסקיייהוק נחתם רק ביוני 1966. במשך אותן שנתיים וחצי התאמצה ישראל להתנהל מול ירדן וסוריה באופן שלא ירגיז את ארה"ב יותר מדי ולא יעכב את הרכש. ביטוי נוסף להתנגדות שגילה משרד החוץ האמריקאי, היה פעולותיו להורדת איכות האמל"ח שהנשיא אישר לספק. כך, למשל, פעולתו לסירוס מטוסי הסקיייהוק שסופקו לישראל מיכולות מתקדמות של תקיפה והגנה עצמית וכן הניסיון (שלא צלח) למנוע רכש תותח 105 מ"מ לשדרוג הפטון.

הגבלות על הפצצות במצריים במלחמת ההתשה

במהלך מלחמת ההתשה, הכנסת חיל האוויר כארטילריה מעופפת הבהירה לישראל את הדחיפות של הגדלת הסד"כ האווירי. כיוון שכך אין פלא שבפגישה הראשונה של ראש הממשלה מאיר עם הנשיא ניקסון בספטמבר 1969 היא ביקשה אישור לרכוש עוד 25 פנטומים ו-100 סקיייהוקים וכן סיוע למימון רכישתם. במועד הביקור רק החלו להגיע 50 הפנטומים שאישר ג'ונסון ונמשכה הגעת הסקיייהוקים, כך שהבקשה חזתה פני עתיד. במהלך 1970, לאחר שסיים הממשל את בדיקת הבקשה, השתמשה ארה"ב במטוסי הקרב כמנוף: תחילה להגמשת עמדתה המדינית של

² שאול ברונפלד ואיל ברלוביץ'. **השפעת הרכש מארה"ב והסיוע הביטחוני על חופש הפעולה הצבאי-ביטחוני של ישראל ועל התעשיות הביטחוניות שלה**. פרסומי מרכז דדו. 11/2017.

³ שמעון גולן: **מלחמה ביום הכיפורים**. בן שמן: מודן ומערכות, 2013.

המלחמה להפסקת ההתשה. קבלת ההחלטות ברמה האסטרטגית במלחמת ההתשה בחזית המצרית. מודן ומערכות, 2018.

מלחמת המפרץ - קבלת ההחלטות ברמה האסטרטגית - עיקרי המחקר. אמ"ץ-תוה"ד. המחלקה להיסטוריה. דצמבר 2002;

מלחמת לבנון השנייה - קבלת ההחלטות ברמה האסטרטגית. אמ"ץ-תוה"ד. המחלקה להיסטוריה. הפצה שנייה. מארס 2014.

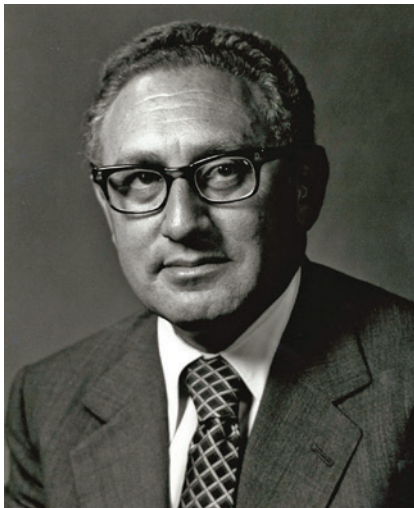
ישראל, אחר כך לריסון ההפצצות בעומק מצרים ולבסוף להסכמה להפסקת האש. חשוב להדגיש כי מאז מארס 1970, עת החל חיל המשלוח הסובייטי להשתתף בהגנת שמי מצרים, הורגשה בארה"ב דחיפות בטיפול באזור מתוך חשש שההסלמה בתעלה תביא להתנגשות עם ברית המועצות. במהלך כל הדיונים בנושא הרכש עד הפסקת האש סירב הממשל להיענות לבקשות ישראל למטוסים, על אף הגיוס וההפעלה המאסיבית של ידידי ישראל בארה"ב. כל אשר הושג במרץ 1970, לאחר הדיונים האינ-סופיים עם האמריקאים, היה הסכמה (חשאית) לפצות את ישראל על אבדות חיל האוויר בהתשה.

במקביל ביקשה ישראל אמצעים למלחמה האלקטרונית שהתרחשה בעקבות המאמץ הסובייטי-מצרי לגלגל את המערך המאסיבי של ההגנה האווירית מלב מצרים לעבר התעלה. בביקור אלוף יריב בושינגטון, בתחילת אפריל 1970, ואחר כך במכתב מאיר לניקסון מ-27 באותו חודש, ביקשה ישראל 28 פנטומים, 56 סקייהוקים, שתי סוללות "הוק", 200 טילי א"א, ציוד מכ"ם, 10,000 פצצות אוויר, טנקים מסוג פטון M-60 ונגמ"שים מסוג M-113. כמו כן התבקש אישור עקרוני לרכש אמל"ח חדיש: פצצות מצרר, טילי "שרייק", מל"טים ואמצעי מודיעין אווירי ותותחי וולקן 20 מ"מ.

כאמור לעיל, המנוף הופעל בנחרצות, והבקשות לא נענו עד שישראל הסכימה להפסקת האש באוגוסט.

הגבלות על הנחתת מכה אווירית מקדימה במלחמת יום הכיפורים

בעקבות הגעת הידיעה, לקראת שחר יום הכיפורים תשל"ד, על כוונת מצרים וסוריה

הנרי קיסינג'ר, יועץ לביטחון לאומי ומזכיר המדינה של ארה"ב⁴

לתקוף באותו יום את ישראל, המליץ צה"ל, בין היתר, על הנחתת מכה אווירית מקדימה. שר הביטחון, משה דיין, היה בדעה שאין להנחיתה, טעמו העיקרי - ארה"ב עלולה להאשים את ישראל שבכך היא פתחה במלחמה ולמנוע ממנה את הגיבוי שידרש במהלך המלחמה בתמיכה מדינית ובהספקת מערכות נשק. ראשת הממשלה, גולדה מאיר, קיבלה שיקול זה וסיכמה כי צה"ל לא ינחית מכה אווירית מקדימה אלא אם בשעות שנתרו להנחתתה יתברר שארה"ב שוכנעה שאכן מצרים וסוריה מתכוונות לתקוף את ישראל. בפגישתה עם שגריר ארה"ב בישראל התחייבה שישראל תימנע מלהנחית מכה מקדימה. בצהרי

היום, משלא הגיע כל סימן שארה"ב השתכנעה כמצוין לעיל, ניתנה פקודה לחיל האוויר לשנות את תצורת החימוש של המטוסים, ובמקום חימוש להנחתת מכה אווירית הועברו המטוסים לחימוש למגננה.

הגבלות ממלחמת יום הכיפורים ועד (כולל) מלחמת שלום הגליל

במהלך השיחות בין ישראל לבין מצרים שהחלו לאחר תום מלחמת יום הכיפורים, איימו האמריקאים לעכב את משלוחי הנשק לצה"ל בכל פעם שפרץ משבר בשיחות.

הציור הרשמי של הנשיא ג'ימי קרטר, 1980 (צייר: רוברט טמפלטון)⁵

שיא המשבר התרחש במהלך חודש מארס 1975. בעקבות מה שנתפס כהתעקשות ישראלית במהלך המשא והמתן להסכם ביניים בין מצרים לבין ישראל, החליט הנשיא ג'רלד פורד, בהובלת שר החוץ קיסינג'ר לבצע הערכה מחדש (Reassessment) של היחסים עם ישראל. משמעותה של ההערכה מחדש הייתה הפסקת משלוחי הנשק לישראל והקפאת המשא והמתן על חוזים חדשים. תהליך ה"הערכה מחדש" נמשך עד חודש אוגוסט של אותה שנה ולאחריו נחתם הסכם ההבנות שבעקבותיו קיבלה ישראל הבטחה שארה"ב תמכור לה מטוסי F-16 וטילי קרקע-קרקע לטווח בינוני מסוג פרשינג (Pershing).

לחץ ישיר הופעל בשנת 1978 בעקבות מבצע ליטאני. נשיא ארה"ב ג'ימי קרטר איים להפסיק את משלוחי הנשק לישראל, אם היא לא תצא

משטח לבנון. במהלך המבצע נדרשה מדינת ישראל להגביל את השימוש בפצצות מצרר רק למטרות "קשות".

במהלך שנת 1981 השעה הממשל של רונלד רייגן (Ronald Reagan) את משלוחי הנשק לישראל בשני מקרים שונים:

- לאחר הפצצת הכור הגרעיני בעיראק ב-7 ביוני 1981 עוכב משלוח מטוסי F-16

⁴ [https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Kissinger#/media/File:Henry_A_Kissinger_\(cropped\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Kissinger#/media/File:Henry_A_Kissinger_(cropped).jpg)

⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Jimmy_Carter#/media/File:President_Carter_National_Portrait_Gallery.jpg

ו-F-15, משום שהאמריקאים היו צריכים לבחון האם התקפת הכור היא הפרה של הסכם הסיוע ההדדי שנחתם בשנת 1952 ושאפשר לארה"ב למכור נשק למטרות הגנתיות לישראל.

- לאחר העברת חוק הגולן בכנסת (14 בדצמבר 1981) עיכב הממשל האמריקאי את משלוח מטוסי F-16 ואת החתימה על הסכם מסגרת לשיתוף פעולה אסטרטגי בין המדינות.

בשני המקרים הסבירו האמריקאים את השעיית משלוחי הנשק בכך שישראל לא התייחסה לעמדת ארה"ב או שהיא לא נועצה בה לפני הפעולה. במהלך מלחמת לבנון הראשונה עצר ממשל רייגן משלוח של פצצות מצר לישראל, אחרי ששר ההגנה הייג נתן אור ירוק למבצע עצמו. יש לציין כי פיליפ חביב, שליחו המיוחד של רייגן לעניין מלחמת האזרחים בלבנון, עשה 'קילומטראז' רב לפני המלחמה ובמהלכה כדי לנסות לתווך בין הצדדים. רפאל איתן, הרמטכ"ל באותה עת, ציין באוטוביוגרפיה שלו שארה"ב הייתה הגורם העיקרי לעצירת הפעולות היוזמות של צה"ל נגד תשתיות ונגד מפקדות בבירות באותה מלחמה.

מניעת ישראל מלפעול בעיראק במלחמת המפרץ הראשונה

עם פלישת עיראק לכוויית, ב-2 באוגוסט 1990, החלה מערכת הביטחון להתכונן לאפשרות שבעקבות פעולה של ארה"ב בעיראק עלולה עיראק לשגר טילי קרקע-קרקע, ואולי אף מטוסים, לפגוע בישראל. בדיונים ערב המלחמה הונח שבמקרה כזה יהיה על ישראל להגיב, ולו לשם שיקום ההרתעה. הבעיה הייתה תלותה של ישראל בעניין זה בהסכמה ובשיתוף עם ארה"ב - שתפעל אז בעיראק. ארה"ב, שחששה שמעורבות של ישראל עלולה לפגוע בלכידות הקואליציה שהציבה מול עיראק, שבתוכה היו גם מדינות ערביות, נמנעה במהלך המלחמה מליצור את התנאים שיאפשרו לישראל לפעול בעיראק. פניות חוזרות ונשנות מצד גורמים שונים בישראל זכו להתחמקות בממשל האמריקאי וראש הממשלה, יצחק שמיר, השתכנע עקב שילוב של לחץ אמריקאים וקשיים של צה"ל להציג פעולה משמעותית, ונמנע מלפעול בעיראק, גם כאשר ישראל ספגה פגיעות ישירות בגוש דן.

הגבלות במלחמת לבנון השנייה

בעקבות הפיגוע שבעטיו נפתחה מלחמת לבנון השנייה צידד צה"ל בפגיעה במטרות תשתית בלבנון, כאמצעי להמחשת אחריותה של ממשלת לבנון לפיגועים היוצאים משטחה - אלא שראש הממשלה, אהוד אולמרט, פסל את הדבר, טעמו העיקרי: ראש ממשלת לבנון, פואד סניורה, מייצג אצל הקהיליה הבין-לאומית תקווה ללבנון ולכן היא תתנגד לפגיעה במטרות תשתית. הוא ציין כי היו אליו "פניות מחו"ל" - וכוונתו הייתה לארה"ב - שלא לפגוע במטרות תשתית. בהמשך המלחמה חזר הרמטכ"ל כמה פעמים על המלצתו לפגוע במטרות תשתית, אך ראש הממשלה דחה אותן.

העדויות ההיסטוריות שהוצגו לעיל אך בקצרה ממחישות דפוס עקבי למדי של התנהלות ארה"ב במשך תקופה של כמעט 50 שנה. זהו בסיס הידע, אשר למולו אנו מבקשים לבחון את ההתפתחויות מהעת האחרונה ולטעון כי אפשר לזהות שינוי בגישה האמריקאית. שינוי זה צריך לעמוד לנגד עיני הפיקוד הבכיר של צה"ל בבואו לקבל החלטות על הפעלת הכוח במב"ם ולתכנן את המלחמה הבאה בזירה הצפונית.

ראש הממשלה הלבנוני פואד סיניורה מבקר את הנשיא בוש חודשיים לפני פרוץ מלחמת לבנון השנייה (ארכיון הבית הלבן)⁶

"התרת הרסן" האמריקאית בשנים האחרונות והאתגר שהיא יוצרת לישראל

הסיבות להתרת הרסן האמריקאי נעוצות, כנראה, בשילוב של מגמות עומק במדיניות האמריקאית מזה כמה שנים, ובעת האחרונה גם מגישתו הספציפית של הנשיא טראמפ.

מגמות העומק הן מיקוד הקשב של ארה"ב במזרח הרחוק בשל האיום מצד סין על ידידותיה ועל נכסיה של ארה"ב באוקיינוס השקט. זאת על חשבון הקשב למזרח התיכון, וזאת גם בגלל השפעת ירידת מעמד הנפט במשק האנרגיה האמריקאי. נוסף על כך, ניכרת עייפות של ארה"ב מתפקיד השוטר העולמי נוכח ניסיונה הקשה בעיראק ובאפגניסטאן. כאמור, מגמות אלה החלו עוד לפני כהונת טראמפ, ודוגמה לכך ניתן למצוא אף במאמרה של מזכירת המדינה הילארי קלינטון בממשל אובאמה

⁶ https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/04/images/20060418-2_p041806pm-0273jpg-515h.html

ב־2011.⁷ מגמות אלה ימשיכו כנראה גם אחרי נשיאותו של טראמפ ולכן ניתן להתייחס אליהן כאל מעצב משפיע ומרכזי גם במבט צופה פני עתיד. גישתו של הנשיא טראמפ, באה לידי ביטוי בסדרת התבטאויות שבהן טען כי על ישראל לפעול כמיטב הבנתה מול האיומים שאותן היא מזהה, וכי ארצות הברית לא תגביל אותה. לדוגמה:

הצהרת טראמפ בדצמבר 2018 בעניין הוצאת הכוחות מסוריה ובהקשר לחופש הפעולה הישראלי לפעול נגד איראן בסוריה:⁸

ההחלטה על הוצאת הכוחות מסוריה לא תפגע בישראל. ישראל מקבלת מאתנו 4.5 מיליארד דולר בשנה. הם יהיו בסדר. ישראל טובה מאוד בלהגן על עצמה ואנו תמיד נתמוך בישראל.

ראש המל"ל לשעבר אלוף (מיל") יעקב עמידרור התייחס לכך בראיון ברדיו ואמר:⁹ קשה לנו להבין את זה אבל הטרנד האמריקאי שהתחיל בתקופת אובמה נמשך בתקופת טראמפ ואין הבדל בין הממשלים בהיבט הזה. ארה"ב החליטה שהיא מפסיקה לקחת על עצמה את כל צרות העולם מבלי לקבל תמורה כפי שעשתה מאז מלחמת העולם הראשונה. היא לא רוצה עוד לשאת את גורל העולם על כתפיה כי זה עולה כסף וגובה את חיי החיילים שלה" [...]. "ישראל קיבלה את ההחלטה להגן על עצמה בעצמה, אמריקה מבינה את זה ועוזרת לנו במה שהיא יכולה. טייסת ה-F35 המבצעית הראשונה בעולם מחוץ לארה"ב היא בישראל ולא סתם. האמריקאים נותנים לנו 3.8 מיליארד דולר כל שנה כדי שנוכל לקנות מהם נשק והם נותנים לנו גיבוי בינלאומי. מנגד, הם לא עשו ולא יעשו את העבודה שבבילנו. הם מאפשרים לנו להיות הצבא הכי חזק במזרח התיכון וזה לא דבר שיש להמעיט בערכו.

ביוני 2019 ביקר בישראל היועץ לביטחון לאומי האמריקאי ג'ון בולטון ואמר באותו עניין כי:¹⁰

ממשל טראמפ תומך בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים במאמציה של ישראל להגן על עצמה ולהסיג לאחור את ההשפעה של המשטר האיראני ושלוחיו באזור" באוגוסט 2019 פורסם במקורות זרים, כי ישראל תקפה כמה בסיסים של מליציות שיעיות בעיראק שבהם אוכסן כנראה נשק איראני שהיה עלול לסכן את ישראל. על מורכבות העמדה האמריקאית ביחס לעיראק כתב הפרשן הצבאי רון בן ישי:¹¹ ההתנגדות בפנטגון לתקיפה המיוחסת לישראל גם נובעת מחשש שהמליציות הנאמנות

⁷ AMERICA'S PACIFIC CENTURY. Clinton, Hillary. Foreign Policy; Washington Iss. 189, (Nov 2011): 56-63.

⁸ עמוס הראל. 19.12.2018. אתר הארץ. "אכזבה לישראל: ירושלים תשאר לבדה במאמץ לסלק את האיראנים."

⁹ מעריב אונליין. 23.12.2018. "בלחימה שלנו נגד האיראנים בסוריה לא ישתנה כלום כי האמריקאים לא היו חלק ממנה". יעקב עמידרור התייחס ב-FM 103 להסגת הכוחות האמריקאים מסוריה: "האיראנים יכולים לממש את המסדרון היבשתי כעת"

¹⁰ ברק רביד יוסף ישראל | 23.6.2019. אתר חדשות 13.

¹¹ רון בן ישי. 23.08.19. אתר ynet. "תקיפות בעיראק - הפנטגון מתנגד, טראמפ ופומפאו מהססים".

לאיראן יפגעו כנקמה בחיילים אמריקנים המוצבים בעיראק. המליציות הללו כבר שיגרו פצצות מרגמה וטילים אל מתקנים אמריקניים בזמן האחרון, אך נזהרו שלא לפגוע בחיילים או באזרחים אמריקנים.

סיבה נוספת להתנגדות לתקיפות ישראל היא מדינית. הפנטגון והממשל האמריקני חוששים שממשלת עיראק תכרע תחת הלחץ של מפלגות שיעיות, האיראנים והמליציות לנתק את הקשרים עם ארצות הברית ותדרוש להוציא את חייליה מעיראק. עוד חשש הוא כי לחץ זה יגבר ככל שיימשכו התקיפות המיוחסות לישראל.

כרגע הממשל האמריקני לא הכריע עדיין בדילמה הזאת, ואם אכן ישראל היא שפועלת בעיראק, טראמפ מניח לה לעשות כהבנתה, כמו שאמר בפומבי: "ישראל יודעת להגן על עצמה". זו כנראה העמדה האמריקנית הרשמית.

נראה אפוא כי הנשיא טראמפ, גם אם בניגוד לעמדת חלק מיועציו, אינו ממהר להציב לישראל מגבלות על חופש הפעולה האופרטיבי לגבי איומים שאותם תופשת ישראל כדורשים טיפול מיידי. אולם, יש לסייג ולומר כי ישראל אינה חופשית לעשות במזה"ת כבשלה (לא רק מהסיבות הנדונות במאמר זה), גם אם פומבית נדמה הדבר לעיתים שכן. ישנה שניות מובחנת בממשל האמריקאי ביחס לסוגיות אחדות - אם נסתמך על הדיווחים לגביי עיראק והמב"ם למשל.

עד לאירועים האחרונים הייתה עיראק בפועל אזור האסור בטיסה בעבור ישראל. זו לא הייתה רק 'עמדת יועצים' אלא מדיניות הפנטגון והצבא האמריקאי, שהובהרה היטב לישראל.¹² על אף זאת, ניתן לתקיפה הנ"ל אור ירוק מהבית הלבן, בניגוד מוחלט למדיניות ולתפיסת הממסד הביטחוני שרואה בכך סיכון לאינטרס הלאומי הביטחוני האמריקאי (בסיכון כוחותיהם בשטח ובערעור הקרקע הלא יציבה בלאו הכי של ההרשאה מממשלת עיראק להמשך הנוכחות האמריקנית במדינה).

לכאורה, מדגים הדבר היטב את ייחודיות הממשל הנוכחי באי-אתגור מדיניות הפעלת הכוח הישראלית, אך שומה עלינו לשים לב לנורת אזהרה דולקת שמעידה על משקעים שליליים בקרב הממסד הביטחוני האמריקאי (CIA), פנטגון והצבא האמריקני), ביחס להפעלת הכוח שנוקטת ישראל, על פי מקורות זרים, במב"ם המזרחי (עיראק ומזרח סוריה, שגם שם מטילה ארה"ב מגבלות ספורות על ישראל). בראייתם, ישראל אינה לוקחת מספיק בחשבון את האינטרס הלאומי האמריקאי האסטרטגי לטובת מה שנתפס אצלם כסיכול סיכונים אופרטיביים בלבד בעבור ישראל.

על פניו, המצב החדש שנוצר נוח יותר לישראל מבעבר. אך בפועל, המצב החדש גם מציב אתגרים מסוג חדש. האתגר לישראל נמצא בכמה היבטים של קבלת ההחלטות הביטחוניות. הראשון הוא באפשרות של הסלמה, שתרוסן פחות מבעבר על ידי לחץ אמריקאי, לא רק על ישראל, אלא גם על הצד השני, שכן לפי גישת

¹² עמוס הראל. "בכירים בפנטגון: התקיפות הישראליות בעיראק מותחות את הגבול וגורמות לנו נזק." אתר הארץ. 25.8.2019.

טראמפ, ישראל יודעת מה היא עושה וחזקה מספיק להתנהל לבדה, ללא מעורבות אמריקאית. השני הוא בהקשר של סיום העימות, שבו לארה"ב היה בעבר (מלחמת יום הכיפורים; מלחמת לבנון הראשונה, מלחמת לבנון השנייה) תפקיד משמעותי. המשמעות בהקשר הזה היא כי בהעדר לחץ אמריקאי לסיים את העימות ומתן יד חופשית לצה"ל להמשיך בלחימה, יידרש מצה"ל לפעול באופן הכרעתי יותר מאשר במלחמות ובעימותי העבר.

גם בראייה ארוכת טווח של פעולה בעידן שבו הממשל לא יהיה בראשות הנשיא טראמפ, כדאי לישראל לשקול לאזן את פעולותיה כעת, כדי לא למצוא עצמה בעימות מול הממסד הביטחוני האמריקאי העתידי.

סיכום והמלצות

לאור השינוי במדיניות האמריקאית ביחס לחופש הפעולה של ישראל, נמליץ שתי המלצות. הראשונה נוגעת לקבלת החלטות נוכחית בהקשר המב"ם והשנייה לדרך בה מתכנן צה"ל את המלחמה הבאה בזירה הצפונית.

המלצה להתנהלות ולמדיניות בהווה

הגם שנכון לכוון למיצוי רכיב ההזדמנות שמייצר ממשל טראמפ, נדרשת שימת הדגש על **הצורך באיזונים ובבלמים ישראליים** בעת הזו, בהיעדר כאלה מצד הבית הלבן ולא פחות חשוב – מתוך ראייה צופה פני עתיד (כבר כעת!) לאפשרות ולהשלכות שעשויות להגיע עם שינוי בממשל. זאת מאחר וחלק מובנה ומהותי מהמשך עמידתה של מדינת ישראל מול ההתפתחויות התכופות והמאיימות (כמו גם ההזדמנויות) בעולם שמסביבה, קשורים ומותנים באופי ועומק היחסים שלנו עם ארה"ב בכל התחומים, ולא רק עם הנשיא.

על דרג מקבלי החלטות בישראל להיות מודעים למנעד השיקולים האמריקאיים בהקשר מדיניות הפעלת הכוח במב"ם, הגם שיכולות להיות להגבלות עצמיות כאלה מחירים בהקשר הסרת איומים והרתעה. זאת, תוך מודעות לכך ש"עמדת ארה"ב" היא מורכבת יותר מהמענה הנוכחי של הבית הלבן. בסופו של יום (ושל קדנציית ממשל טראמפ), ייתכן שבעתיד תחזור ארה"ב לתהליכי קבלת החלטות סדורים, שבהם הממסד מכין את קרקע החלופות למדיניות, ואל לישראל 'לאבד את הממסד' בשם האשראי שמעניק לה הממשל הנוכחי. נוסף על כך, גם למול הממשל הנוכחי, בסופו של יום זוהי America First וסביר שבמידה וישראל תסכן מהלך ואינטרס ממשלי מובהק בהגעה להסדר חדש מול איראן (יוזמת מקרון היא רק סנונית אפקטיבית ראשונה), גם ממשל טראמפ יאמר לישראל – עד כאן.

בהקשר למגמות ארוכות הטווח – חשוב לציין כי ייתכן שירידת העניין העקרוני במזרח התיכון תוך המיקוד בסין, תשאיר את חופש הפעולה הישראלי גדול גם לאחר טראמפ. מהצד השני, אנו עדים לאחרונה (ולא בפעם הראשונה) לקולות הנשמעים

במערכת הפוליטית האמריקאית כנגד התנהגותה של ישראל, הנתמכת ללא תנאי בידי הממשל האמריקאי. התנגדות כזו יכולה לאזן את ירידת העניין באזורנו בראיה גלובלית, ולהחזיר מגבלות מהסוגים שצוינו בתיאור ההיסטורי.

המלצה לתכנון מלחמה עתידית בזירה הצפונית

בהקשר **לסיום עימות** רחב היקף בזירה הצפונית, נדרש לפתח מנגנונים חליפיים למנגנון העבר ה"קלאסי" של הצבעת ארה"ב במועצת הביטחון או לחץ אמריקאי על רוסיה ללחוץ על המדינה הערבית הנתמכת על ידה. ניתן לראות את ירידת משקלה האזורי של ארה"ב בירידת הדומיננטיות האמריקאית במנגנון סיום העימותים האחרונים מול חמא"ס בעזה (שבהם הפכה מצריים לגורם הדומיננטי), וניתן לשער שגם החיזבאללה ואיראן לא יושפעו מהותית תוך כדי מלחמה מלחץ אמריקאי ישיר או מהתכנסות מועצת הביטחון עקב דרישה אמריקאית. המשמעות היא כי במידה וצה"ל לא מכריע את האויב בשדה הקרב ועושה שימוש בהכרעה זו לאכוף את תנאיו על האויב הרי שישראל יכולה למצוא את עצמה מחפשת "מתווך הוגן" עם אויב מתפקד (מוכה, אך לא מוכרע) כדי להגיע להסדרה. הצעה אחת אם כן היא לחזק את יכולת ההכרעה של צה"ל, ובכך לצמצם את הצורך בתיווך במלחמה לא מוכרעת. המלצה שניה היא לפתח מנגנונים חלופיים לסיום עימותים, באמצעות מדינה אחרת המקובלת על שני הצדדים. יש לציין כי יצירת קשרים לפני או במהלך מלחמה לשם תיווך עם מדינות אחרות כמו רוסיה או סין, עלולה לעמוד במתח מול הקשר האסטרטגי החיוני לנו עם ארה"ב ולכן נדרש לנהל מהלך כזה בזהירות הנדרשת.

בין הכומתה לצילינדר

ראשיתה של 'דיפלומטיית המדים' במלחמת העצמאות

שמואל כהן שני¹

לצד תפקידם בשדה הקרב, למפקדים צבאיים תפקיד פעיל גם במישור הדיפלומטי - בהקמה ובתחזוקה של ערוצי תקשורת עם מקביליהם בצבאות יריבים. דיפלומטיית המדים הזו מתחילה בשדה הקרב עצמו, וממשיכה בתצורות של דיפלומטיה חשאית וגלויה. כביסוס לטענה זו, בוחן מאמר זה את מלחמת העצמאות של ישראל, במהלכה מילאו מפקדים בצה"ל תפקיד קריטי ביצירת ערוצי התקשורת עם האויב, החל משדה הקרב, ועד המשא ומתן על שביתת הנשק ברודוס והלאה. עיון בפרשה זו מגלה שמפקדים צבאיים מנסים להביא את הלחימה לסיומה גם באמצעות הכרעת האויב, אבל גם באמצעות דיפלומטיה.

מבוא

מדיניות החוץ והביטחון הישראלית איננה נקבעת רק בידי מנהיגיה אלא במידה רבה בידי אנשי הביצוע - בשטח, בזרועות הביטחון, המודיעין ורכש הנשק. באמצעות פעילות חשאית ושוטפת המיועדת להשגת מידע, לסיכול פעולות איבה, ולהשגת מקורות לרכש נשק, נוצרים מתחת לשטח המדיניות הגלויה, ערוצי הידברות ביטחוניים, המהווים את התשתית לערוצים מדיניים גלויים.

זהו הרובד החשוב והסמוי של מדיניות החוץ והביטחון הישראלית. יש להתייחס אל דיפלומטיית המדים כאל אחד הביטויים של רובד זה. ההנחה המרכזית של מאמר זה היא שפעילות המפקדים והחיילים מהכוחות הלוחמים בשטח, מהווה גורם המניע את תהליך סיום המלחמה, ואת המעבר ממלחמה לשלום.²

¹ שמואל כהן שני הוא חוקר היסטוריה של הדיפלומטיה הצבאית הישראלית.

² על דגם הברוקרטי-פוליטי במדיניות חוץ ראו:

Allison, G.T. (1971), *Essence of Decision, Explaining the Cuban Missile Crisis*, Little Brown.

Halperin, M.H. (1974), *Bureaucratic Politics and Foreign Policy*, The Brookings Institute.

Rourke, F.E. (1972), *Bureaucracy and Foreign Policy*, Johns Hopkins University Press.

מלחמות אינן מתנהלות בריק משפטי ודיפלומטי בין-לאומי, אלא מתחילות, נערכות ומסתיימות בהקשר מדיני. הן אינן מסתיימות בבת אחת, והשלוש, המסיים אותן, איננו פורץ מייד לאחר שהתותחים מפסיקים לרעום. תהליך סיומן הוא לעיתים ארוך ומתמשך ומשלב מהלכים צבאיים ודיפלומטיים בו זמנית. החיילים שנפרדו מהדיפלומטים בראשית המלחמה ובמהלכה, נפגשים איתם שוב בסיומה ומשתפים איתם פעולה. החייל, חובש הכומתה, האמון על הפעלת אלימות בשדה הקרב, והדיפלומט, חובש הצילינדר, האמון על המשא והמתן המדיני, נפגשים ומתפקדים יחדיו, זה לצד זה, גם תוך כדי חיכוכים הדדיים, עד לחתימת הסכם ולתחזוקתו בהמשך.

הלוחמים נפגשים עם יריביהם כבר בשדה הקרב, הן בחסות בין-לאומית, והן באופן ישיר, כדי לפקח על ההפוגות ועל ההסדרים השונים במהלך הלחימה. לאחר מכן הם משתתפים בשיחות הצבאיות להסכמי שביתת הנשק, ובמשלחות הצבאיות לשיחות השלום. עליהם מוטל עיקר המשימה של מימוש הסכמים אלו בשטח, הסכמים המהווים את עיקר התשתית של שלום בר קיימא בעתיד.

כל זאת במסגרת 'דיפלומטיית מדים' שנגדיר אותה כ:

מפגשים וקשרים משני צידי הכוחות הלוחמים במטרה להגיע להסדרים במהלך הלחימה בשדה הקרב, לפקח על הפוגות במהלך המלחמה, ולהשתתף במשלחות הצבאיות בשיחות על הסכמי שביתת הנשק ועל הסכמי השלום.

דיפלומטיה זאת מתבטאת בשלוש תצורות: 'דיפלומטיית מדים בשדה הקרב', 'דיפלומטיית מדים חשאית' 'דיפלומטיית מדים גלויה'. שלוש תצורות אלו ייבחנו בחקר המקרה ההיסטורי של שלב ב' של מלחמת העצמאות, שהחל ב-15 במאי 1948 והסתיים ב-20 ביולי 1949, עם חתימת הסכם שביתת הנשק עם סוריה. ניתן לקבוע ש"סיום מלחמת העצמאות" היה תהליך ארוך של כ-9 חודשים, בין נובמבר 1948 ליוני 1949, שהיה מורכב ממשא ומתן דיפלומטי חשאי וגלוי, תוך כדי הפעלת מהלכים צבאיים לגיבוי עמדות במהלכו.

דיפלומטיית המדים בשדה הקרב

נגדיר את דיפלומטיית המדים בשדה הקרב כ:

"מפגשים של מפקדים בשדה הקרב לצורך הסדרים תוך כדי לחימה (טיפול בפצועים,

שבויים, נעדרים, קבורת חללים, וכניעה) ולצורך פיקוח על הפוגה בלחימה".

ארגון האומות המאוחדות, אשר החליט על תוכנית החלוקה ב-29 בנובמבר 1947, לא יצא מחוץ לתמונה עם פרוץ הלחימה, לא בשלבה הראשון ולא בשלבה השני. לכן, שבוע בלבד מאז התחלת קרבות השלב השני של המלחמה, ב-22 במאי 1948, החליטה מועצת הביטחון על הפסקת אש באזור. מכיוון שנמשכו הקרבות, היא התכנסה שוב ב-29 במאי, וקראה לצדדים להפסיק את האש עד ה-1 ביוני. לצד ההחלטה מונתה ועדה קונסולרית למתווך האו"ם כדי לפקח על ההפוגה. ב-8 ביוני

הודיע פולקה ברנדוט, מתווך האו"ם כי ההפוגה תיכנס לתוקפה ב־11 ביוני בשעה 6.00.³ הפוגה זו מכונה "ההפוגה הראשונה" או "הפסקת האש הראשונה". במקביל למגעים הדיפלומטיים באו"ם ובירושלים בנוגע להפוגה, החלו נציגי הצבאות להיפגש בשטח כדי לפקח על הסדרי ההפוגה. מתווך האו"ם הקים ביוני את מנגנון הפיקוח על ההפוגה, אשר כלל 45 קצינים מהמדינות שהשתתפו בוועדת ההפוגה. כך הוקם ארגון האו"ם לפיקוח על ההפוגה – אונטס"ו (United Nations Truce Supervision Organization - UNTSO). הארגון היה צבאי ביסודו, ובראשו עמד ראש מטה משקיפי האו"ם, הקולונל תורד בונדה (אחרי התמנה הגנרל ויליאם ריילי). תפקיד משקיפי האו"ם היה לפקח על ההפוגה, לטפל בהפרותיה ולדווח על כך למועצת הביטחון ולוועדת ההפוגה.⁵

צה"ל התארגן במהירות, והקים, אף הוא ביוני, את מנגנון הקישור לאו"ם. המנגנון הזה הוכפף לאג"ם, אגף המטה בפיקודו של האלוף יגאל ידן. בראשו עמד סא"ל ברוך קומרוב. יחידת הקישור כונתה: מטכ"ל/אג"ם/ברוך. היא כללה קציני קישור לצד מטה המשקיפים בחיפה, וקציני קישור מרחביים בחזיתות השונות. המנגנון התגבש באופן סופי בתקופת ההפוגה השנייה (הפסקת האש השנייה) בחודש יולי. האלוף ידן פירט את נהליו, והוציא את כתבי המינוי לקציני הקישור האזוריים, שהיו כפופים למפקדי החזיתות. לרוב היו אלה קציני המודיעין של החטיבות השונות, ובמקרים מסוימים גם קציני מטה חטיבתיים וקצינים גדודיים.⁶

מ'הסכם פירוז הר הצופים' ל'הסכם ההפוגה הכנה' - הישגי דיפלומטיית המדים

המפגשים הממוסדים הראשונים בין אנשי הצבא נערכו אפוא במסגרת משטר ההפוגה ובאמצעות מנגנון של האו"ם. אמנם המפגשים נועדו ליצור הסדרים מקומיים, שיאפשרו לקיים את ההפוגה, ולא כדי לדון בסיום המלחמה ובשלום, אך הם החלו לפתח מנגנון הידברות צבאית לסיום המלחמה.

ב־13 ביוני הגיעו ראשוני משקיפי האו"ם לשער הגיא, וב־16 ביוני נערכה הפגישה הראשונה בין נציגי שני הצבאות בתיווך האו"ם לצורך סימון גבולות ההפוגה וחתימה על המפות, שיצינו את מיקום הצבאות בתום הלחימה. המפגש התקיים במנזר האשורי (דיר א־סיריאן) בין שער שכם למנזר נוטרדם. את הצד הערבי ייצגו עבדאללה א־תל, מפקד הגדוד השישי של הלגיון בירושלים, קצין בריטי, שהיה סגן מפקד הגדוד השלישי, וקצין ערבי נוסף. את הצד הישראלי ייצגו דוד שאלתיאל, מפקד חטיבת ירושלים, וקציני מטהו. משקיפי האו"ם הציגו בפני הקצינים משני

³ "החלטת מועצת הביטחון מיום 29 במאי בדבר הפסקת אש בארץ ישראל", יוגב, ג. **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, ירושלים תשמ"א, (להלן: **תעודות**), כרך א, עמ' 666-667; ברנדוט אל שרתוק 8.6.48, שם, תעודה 156, עמ' 133-136.

⁴ ארגון זה קיים ופועל גם כיום בירושלים וכותב דו"חות על בסיס המנדט שניתן ב־1948.

⁵ אבן אל שרתוק, 3.6.48, שם, תעודה 137, עמ' 119: שרתוק אל בונדה, 21.6.48, שם, תעודה 214, עמ' 195-196.

⁶ ראו דיווחים של קציני הקשר חטיבתיים וגדודיים לאג"ם/ברוך, ארכיון צה"ל, 2168/50/87, כרך ב'.

הצדדים את מפות ההפוגה, ולאחר משא ומתן, שבו התמקחו הקצינים על מיקום כוחותיהם בשטח, הם חתמו על המפות.⁷

נציגי הצבאות נשאו ונתנו גם על הסדרים אזרחיים, כמו הספקת מזון וחשמל לתושבי ירושלים, והסדרי תנועה אל העיר וממנה. בהדרגה הם הגיעו להבנות על פירוז שטחים בעיר, והרחיבו את תחומי ההידברות ביניהם, עד כדי חתימת הסכם להפוגה כוללת באזור ירושלים, שהוציא, למעשה, את חזית המרכז מהמלחמה.

ההסכם הראשון ביניהם נחתם ב-7 ביולי 1948 בדבר פירוז אזור הר הצופים. מטעם עבר הירדן חתם על ההסכם הבריגדיר נורמן לש, מפקד האוגדה הראשונה של הלגיון הירדני, ומטעם ישראל חתם האלוף דוד שאלתיאל, מפקד אזור ירושלים. אזור הפירוז כלל את בית החולים 'הדסה', את האוניברסיטה העברית, את מתחם אוגוסטה-ויקטוריה, ואת הכפר עיסויה. במקום נוצר שטח הפקר של 180 מטר והועמדו נקודות ביקורת בקצותיו. דגל האו"ם הונף על הבניינים המרכזיים, וכוח משטרת ישראל הוצב בעמדותיו על ידי משקיף או"ם, שהיה אחראי על העברת האספקה לכוח זה. הוסכם על נוכחות של 85 שוטרים ישראלים, ו-35 אזרחים שיטפלו במתקנים באזור, ועל 40 שוטרים ערביים. שני הצדדים הסכימו, כי האזור לא ישמש לצרכים צבאיים, וכי הכניסה אליו תהיה אך ורק בפיקוח האו"ם.⁸

לא היה זה הסכם שלום, אך היה זה הסכם, שהוציא אזור מצומצם מכלל לחימה. המצב בחזית המרכז, טרם הוכרע. יומיים לאחר החתימה על הסכם פירוז הר הצופים החלו קרבות 'עשרת הימים' (9-18 ביולי). ב-18 ביולי החלה ההפוגה השנייה, והחיילים שירו זה בזה, נפגשו שוב לשיחות על סיום הלחימה בשדה הקרב. ב-21 ביולי נערכה פגישה בין קצינים ירדנים לישראלים, שבה חתמו שני הצדדים על קווי ההפוגה השנייה בירושלים, שהיו דומים לקווי ההפוגה הראשונה.⁹

ב-23 ביולי החליף סא"ל משה דיין את דוד שאלתיאל כמפקד אזור ירושלים, ובתוקף תפקידו היה האחראי הצבאי על שיחות ההפוגה. לצורך זה ניהל מגעים עם מקבילו הירדני עבדאללה א-תל. ההפוגה השנייה הפסיקה את הקרבות בירושלים, אך קווי החזית חצו בין רחובות המאוכלסים באזרחים, ובין עמדות הלוחמים הפרידו לעיתים מטרים בודדים בלבד. המצב הזה גרם להפרות תכופות של ההפוגה, שבאו לידי ביטוי בפעולות איבה מקומיות כמו פיצוץ בתים, חסימת רחובות ופריצתם, צליפה וירי לעבר אזרחים ופיצוץ עמדות. בפעולות האיבה שבין 20 ביולי ועד סוף החודש נהרגו 15 ישראלים ו-30 נפצעו.¹⁰

⁷ שרתוק אל קרמונה, 26.6.48, **תעודות**, תעודה 234, עמ' 223.

⁸ **תעודות**, כרך שני, נספח, עמ' 629-630.

⁹ עבדאללה א-תל, **זכרונות**, מערכות, תל-אביב, 1964, עמ' 230.

¹⁰ י' לוי (לויצה), **תשעה קבין**, מערכות, תל-אביב, 1986, עמ' 406. התקופה הזאת כונתה גם "התזמורת בהפוגה" ראו, נ' לורד, **קורות מלחמת העצמאות**, מסדה, גבעתיים, 1989, עמ' 487.

המפגשים בין שני המפקדים נועדו לפתור התלקחויות מקומיות ולפקח על משטר ההפוגה, כמו־כן הם נועדו לפתור בעיות הומניטריות של האוכלוסייה, כמו טיפולים רפואיים, הספקת מזון, הסדרי תפילה במקומות הקדושים. בהדרגה נוצרו יחסי אמון ביניהם, שאפשרו להרחיב ולהעמיק את משטר ההפוגה, בתחילה לאזור דרום ירושלים, ולאחר מכן לאזור שמצפונה. אזור דרום ירושלים נגע גם לצבא המצרי שחנה במקום (הזרוע הצפון־מזרחית של הצבא המצרי, שהתרכז במישור החוף הדרומי). נוצר מפגש משולש בין שלושת הצבאות – הישראלי, הירדני והמצרי, והתהווה מנגנון קישור צבאי עצמאי ללא תיווכו של האו"ם, שנועד לקדם הסדר צבאי אזורי.

הסדר זה אפשר את ריכוזו של הכוח הישראלי להכרעה בחזית הדרום עם פתיחת מבצע 'יואב' ב־15 באוקטובר, שנועד לפרוץ את המצור על הנגב הנצור. בתמורה החל הלגיון להיכנס לבית לחם ב־22 ביולי בכוח של 1,200 חיילים, ולמחרת הגיע עבדאללה א־תל לבית לחם כדי לשמש קצין קישור בין הירדנים והמצרים. ב־28 באוקטובר 1948 נצפו 30 חיילים ירדנים גם בחברון לקראת השתלטות המלך עבדאללה על העיר. יום למחרת ביקר בכפר תרקומיה האמיר טלאל, בנו של עבדאללה. חיילי הלגיון הוצבו גם בדהריה.¹¹

א־תל זכה לאמונו של המלך עבדאללה, מחד גיסא, וגילה עצמאות בפועל תוך גילויי א־יתלות במפקדיו הבריטיים, מאידך גיסא. זה אפשר לצד הישראלי לראות בו בן שיח עצמאי ואמין, ואשר עימו ניתן להגיע להסדרים מקומיים בהווה ולהסכמים מדיניים בעתיד. דיין וא־תל העריכו זה את זה בראשית המפגש ביניהם, וכיבדו את הישגיהם הצבאיים. הם אף שיבחו איש את רעהו בזיכרונותיהם.¹²

היחסים בוני האמון בין שני המפקדים הביאו לכדי הסכם הפסקת אש כנה בכל אזור ירושלים. הסכם זה נכנס לתוקפו ב־1 בדצמבר. אמנם היה זה הסדר בין מפקדים, אך הוא היווה קפיצת מדרגה ביחס להסכם פירוז הר הצופים מה־7 ביולי, הן באופיו והן בהיקפו. הפסקת האש הכוללת השתרעה על פני שטח נרחב – מאזור רמאללה, בית ג'אלה ולטרון בצפון, לכפרים ולג'ה, בתיר, שרפת ובית צפפא שמדרום לירושלים. א־תל היה מוכן לשאת ולתת על החזרת הרובע היהודי שבעיר העתיקה בתמורה לקבלת קטמון, כמו־כן, היה מוכן לדון בחופש התנועה בלטרון. דוד בן־גוריון, ראש הממשלה הזמנית, דחה את הצעותיו, ולו משום שלדעתו היה צורך בחלוקת השטח ולא בהסדרי תנועה. הוא גם סירב למסירת קטמון לירדנים. עם זאת הוא עודד את המשך ההידברות הישירה בין המפקדים, כדי לפתור את כל הסוגיות העומדות על הפרק בירושלים, ולקדם את קץ המלחמה בעיר ובסביבתה.

¹¹ ראו דיווחים של מטה חזית ד: מטה חזית ד/מודיעין, דו"ח פעילות 8, 220600–230600, ארכיון צה"ל, 922/175/1250; מטה חזית ד/מודיעין, דו"ח פעילות 9, 230600–240600, שם; מטה חזית ד/מודיעין, דו"ח מודיעין, 28.10.48, שם; מטה חזית ד, סיכום ידיעות מס' 43 ליום 30.10.48, שם; מטה חזית ד, סיכום ידיעות מס' 44 ליום 1.11.48, שם.

¹² א־תל, 1964, עמ' 241; משה דיין, **אבני דרך**, ידיעות אחרונות, 1976, עמ' 80.

ואכן שני המפקדים הסכימו גם על התקנת קו טלפון משותף לניהול ולפתרון ישר של משברים ביניהם.¹³

ההסכם בין המפקד הישראלי והמפקד הירדני נתן מייד את אותותיו, וביומן מטה מחוז ירושלים צוין ב־1 בדצמבר 1948: "שקט מוחלט כתוצאה מהסכם ההפוגה". החיים באזור ירושלים חזרו למסלולם. ב־1 בדצמבר הגיע לירושלים לביקור הנשיא חיים ויצמן. ב־7 בדצמבר התקיים ליד חולדה טקס פתיחת כביש הגבורה, ובערבו של אותו היום נערכה בבית הקפה 'אירופה' בכיכר ציון מסיבה לצוות המפקדים של חטיבת ירושלים ושל חטיבת 'הראל' בנוכחות הרמטכ"ל וצמרת צה"ל. במהלך חודש דצמבר חיזקו דיין ואתל את ההסכם, והרחיבו אותו. חזית המרכז הוצאה ממעגל הלחימה הודות להבנות ולהסכמים בין המפקדים הצבאיים.¹⁴

הצדעה ראשונה ומשא ומתן לכניעה מכובדת - כיס פאלוג'ה - החזית הדרומית

ב־15 באוקטובר החל מבצע 'יואב', שנמשך עד 22 באוקטובר. הוא השיג את יעדו, הדרך לנגב נפרצה. מישור החוף בין אסדוד (אשדוד) לבין יד־מרדכי נתפס בידי צה"ל, והמצרים נסוגו לאחור מכן גם ממג'דל (אשקלון) לכיוון עזה. נוסף על כך השתלט צה"ל על הרצועה הרוחבית, שנמשכה ממג'דל במערב עד בית ג'וברין וחברון במזרח, למעט האזור שבין משטרת עיראק-סוידאן (שצה"ל לא הצליח לכבוש בתקופת המבצע) במערב, ובין בית ג'וברין במזרח. באזור זה כותרה חטיבת רגלים מצרית, שהמטה שלה שכן בכפר פלוג'ה. אזור הכיתור - כיס פלוג'ה - כלל גם את הכפר עיראק אל־מנשיה (היום קריית־גת).

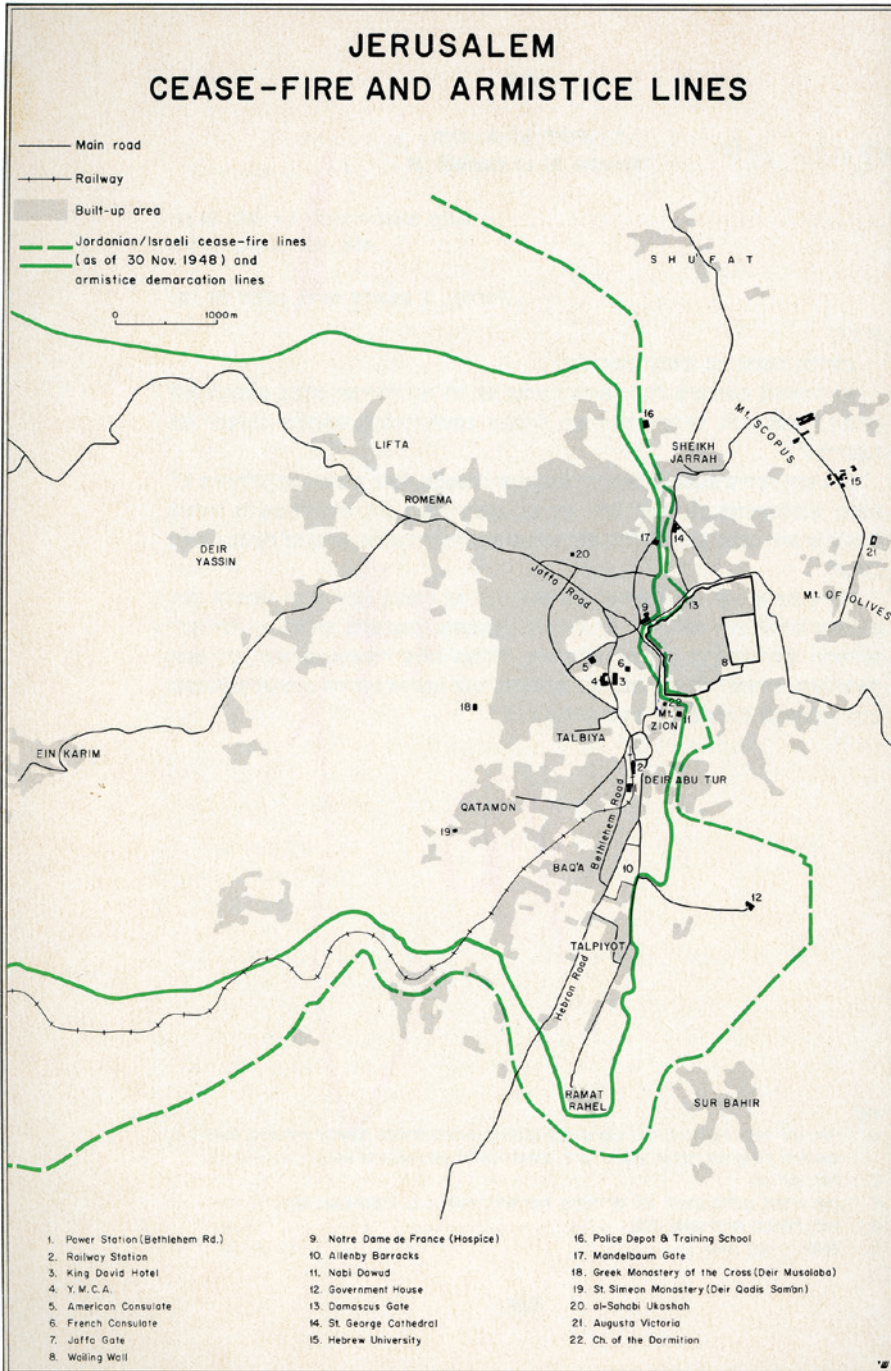
במשך כל ימי המבצע הופגז אזור פלוג'ה, והוא צומצם בהדרגה, בייחוד לאחר כיבוש בית ג'וברין. מצב החיילים המצריים בו הלך והחמיר, ומאז סוף חודש אוקטובר הלכה תחמושתם ואזלה. מנות המזון צומצמו ביותר לפעמיים ביום בשעה 10:00 ובשעה 16:00, והרופאים נאלצו להשתמש לניתוח פצועים בתער גילוח חדש. אולם החיילים המצרים לא הניחו את נשקם, על אף שהכוח המצרי נסוג ממג'דל לכיוון עזה, והותיר אותם בודדים במערכה. מצבם החמיר עוד יותר כאשר נכבשה משטרת עיראק-סוידאן ב־9 בנובמבר.¹⁵

למחרת היום, ב־10 בנובמבר, נערך מפגש בין שני קציני המודיעין של שני הצבאות ליד שוחות הלוחמים בעיראק-סוידן. הכוונה למפגש בין ירוחם כהן, קצין המודיעין ושלישו של יגאל אלון מפקד חזית ד' (חזית הדרום), וגמאל עבד־א־נאצר, קצין המודיעין של החטיבה המצרית הנצורה. לא הייתה זאת פגישה בין שני מדינאים, שנשאו ונתנו

¹³ דוד בן־גוריון, **יומן מלחמה** (בעריכת גרשון רבלין ואלחנן אורן), משרד הביטחון - ההוצאה לאור, תל־אביב, תשמ"ג, 29.11.48, 30.11.48, עמ' 854,858; לויצה, 1986, ראה שם, עמ' 422; דיין, 1976, ראה שם, עמ' 82.

¹⁴ יומן חטיבה 6, 1.12.48, ארכיון צה"ל 721/72/394; לויצה, 1986, עמ' 425.

¹⁵ לורד, 1989, עמ' 534, 557; ראו דו"חות מודיעין וסיכומי ידיעות של מודיעין/חזית ד'-מס' 42-47, בין 30.11.48-4.11.48, ארכיון צה"ל, 922/75/1250.

מפת הסכם הפסקת האש בירושלים, גדליה יוגב (עורך), תעודות למדיניות חוץ, כרך שלישי, ירושלים (תשמ"ג)

על שלום, אלא בין שני חיילים שידעו כי המערכה כבר הוכרעה, פגישתם נועדה למנוע הקזת דם מיותרת בקרב מיותר. כבר בראשית הפגישה היה ברור מיהו הצד המנצח ומיהו הצד המנוצח, אך הצד המנצח לא בא להשפיל את המנוצח. הוא חלק לו כבוד. היוזמה לפגישה הייתה מקומית, מטעם מטה חזית הדרום, ומטרתה הייתה להביא לכניעה של הכוח המצרי הנצור בפלוג'ה באמצעות משא ומתן. מפקד חזית הדרום קיווה לשחרר את הכוחות הישראליים המרותקים לכיס, לצורך ריכוזם בקרב ההכרעה שתוכנן נגד הזרוע המערבית של הצבא המצרי.¹⁶

נאצר (במרכז) כקצין צעיר בצבא המצרי, 1940 (ויקיפדיה)¹⁷

¹⁶ יומן מלחמה, 11.11.48, עמ' 808; "יומן מערכה" 5.11.48, ארכיון צה"ל, 1046/70/435.
¹⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Gamal_Abel_Nasser#/media/File:Nasser_with_comrades,_1940.jpg

מפגש המפקדים בשדה הקרב החל כאשר ירוחם כהן, עזב את העמדות הקדומניות של כוחות צה"ל, והתקדם לבדו לעבר העמדות הקדומניות של הצבא המצרי בעיראק אל-מנשיה. הוא קרא ברמקול לעבר העמדות המצריות: "קצין ישראלי מבקש להיפגש עם קצין מצרי". לאחר מכן המשיך ללכת לבדו בדרך המפרידה בין הקו הישראלי לקו המצרי. הייתה זאת הליכה מפחידה של כמה מאות מטרים בדרך המפרידה בין האויבים, ואשר נועדה לגשר ביניהם.

ואז אירע המפגש הראשון בין החיילים היריבים, שבמהלכו הצדיע פלמ"חניק, שלא ידע כלל להצדיע. המנצח הצדיע למנוצח, ובכך יצר איתו תקשורת המבוססת על כבוד חיילי. הוא לא התכוון להשפילו, אלא לאפשר לו להניח את נשקו כחייל גאה. מייד בראשית דבריו הוא חלק מחמאות ללוחמי משטרת עיראק-סוידאן, שנכבשה יום לפני כן. הוא מיהר להרגיע את המפקדים המצריים שניצבו מולו, וסיפר להם, כי חברים, מפקד המשטרה, חי ומצבו טוב. מידע על גורל החברים לנשק חשוב תמיד לכל חייל, בייחוד לחייל מנוצח הנתון במצור. ירוחם כהן הבהיר לנאצר ולחבריו, שהמצב שבו הם נתונים הוא ללא מוצא. על כך ענה המפקד המצרי: "אכן אני יודע את מצבנו, אך כרגע אין אנו נלחמים על כיבוש טריטוריות אלא על כבודו של הצבא המצרי". הוא גם חלק כבוד לאומץ הלב של החייל הישראלי.¹⁸

במפגש הראשון הזה נוצר האמון הבסיסי בין שני הקצינים, שהיה מבוסס על כבוד הדדי. הפגישה שהתחילה בהצדעה הסתיימה בלחיצת יד. לאמון הזה תרמה יכולתו של ירוחם כהן למצוא מכנה משותף עם נאצר - המאבק בבריטים. השאיפה להשתחרר מהעול הקולוניאלי הבריטי הייתה משותפת לקצין הישראלי ולקצין המצרי. על בסיס מאבק זה שידר הקצין הישראלי לקצין המצרי מסר של שיתוף פעולה והידברות כדי לממש את האינטרס המשותף של מאבק בבריטים ובירדנים, בני חסותם. הקצין המצרי הבין את המסר, ונוצר אמון בסיסי בין השניים. הם החליטו להפגיש למחרת את מפקדיהם.

למחרת הוביל ירוחם כהן את שיירת המצרים, בראשות מפקדם טהא ביי, לקיבוץ גת, לפגישה עם יגאל אלון, מפקד החזית. הצדדים הלוחמים הצדיעו זה לזה, לחצו ידיים וישבו למשא ומתן בחדר הקיבוץ המופגז, סביב שולחן, שערכו לכבודם חבריו. בראש השולחן ישב יגאל אלון, המפקד המצרי ישב מולו. משני צידי השולחן ישבו קציני המטה של שני הצדדים. קציני המטה הישראליים היו: סא"ל יצחק רבין, קצין המבצעים של חזית הדרום, רס"ן עמוס חורב (סוחצ'בר), רס"ן זרובבל ארבל (ורמל), קצין סיירות ומוזיעין, רס"ן חנן דשא, קצין התרבות נתן שחם, וסרן ירוחם כהן. לא היה זה משא ומתן על שלום וגם לא על הפסקת אש כוללת, אלא חלק מהלחימה. המפגש היה חלק ממנה, שהרי לחימה כוללת גם כניעה, נסיגה, החלפת שבויים, טיפול בחולים ובפצועים, קבורת חללים, וחיפוש אחר גופותיהם. סביב שולחנות מאולתרים באוהלים ובחדרים מופגזים, מתחילים החיילים להיפגש לצורך

¹⁸ כהן, י. לאור היום ובמחשך, עמיקם, תשכ"ט, עמ' 201.

קביעת הסדרים זמניים ומצומצמים. תוך כדי כך יכול להיווצר אמון, ויכולים להירקם ערוצי קשר, שעשויים להוות בסיס להסדר מדיני עתידי, ואכן שם בקיבוץ המופגז, בשדה הקרב של פלוג'ה, החל קצין המבצעים הצעיר, סא"ל יצחק רבין, לצבור ניסיון דיפלומטי במשא ומתן בין יריבים במהלך השיחה ניסו הישראלים לשכנע את המפקד המצרי להניח את נשקו. יגאל אלון הבהיר לו שמצבו חסר סיכוי, ואמר: "אינני מציע לכם כניעה משפילה אלא כניעה בכבוד, תוך כבוד צבאי והערכה מלאה, עם אפשרות של חזרה מיידית הביתה, הרהר בדבר. הבה נחסוך דם ונפסיק את ההתכתשות".

המפקד המצרי, אשר הבין כי מדובר בכניעה ללא תנאי, אכן הודה שמצבו נואש, וסיים בדברים הבאים: "אינני משלה את עצמי כי בעמידתי אוכל לשנות את מאזן הכוחות ולהציל את מצב החזית שלנו. אולם דבר אחד ביכולתי להציל: מעט כבוד הצבא המצרי, ולכן אלחם כאן עד הכדור האחרון ועד האיש האחרון. אלא אם כן אקבל פקודה אחרת מממשלתי".¹⁹

על אף כשלון המשא ומתן על הכניעה, המשיכו ירוחם כהן ונאצר להיפגש בעיראק אל-מנשיה. הכוחות הבינו את הצורך בהידברות למרות המשך הלחימה והמצור הכבד שהוטל על החטיבה המצרית. אולם בחודש דצמבר נפרדו המפקדים ושוב לשדה הקרב במסגרת מבצע 'חורב', שנועד לסלק את הצבא המצרי מהנגב ומרצועת עזה. ירוחם כהן חדר עם כוחות חזית הדרום לסיני, ונאצר המשיך להילחם בכיס פלוג'ה. בליל ה-27/28 בדצמבר 1948 נערך מבצע 'חיסול' שמטרתו הייתה "חיסול כיס פלוג'ה". המבצע לא הצליח, ולגדוד 33 של חטיבת 'אלכסנדרוני', שעליו הוטל לכבוש את עיראק אל-מנשיה,²⁰ נגרמו אבדות קשות - 89 חיילי החטיבה נפלו בקרב זה, ונקברו במקום, למרגלות התל.²¹

אף-על-פי שנאצר נלחם על חייו בקרב האכזר הוא ציפה לירוחם כהן שיגיע לקבל את גופות החיילים הישראלים, משזה לא הגיע, ציווה לקבור אותם, ולאחר מכן אף הסכים לטקס קבורה דתי לחיילים הישראלים. בשעת הטקס הדתי דיגלה יחידת חיילים מצרים חמושה את נשקה, והצדיעה קבוצת קצינים מצרים. הקברים היו מסומנים ומגודרים. שני המפקדים לא הצליחו לסיים את הלחימה ולמנוע את נפילת חייליהם, אך הצליחו להסדיר להם קבורה מכובדת.²²

ב-26 במרץ 1949 החל פינוי החטיבה המצרית מכיס פלוג'ה על ידי מצרים בעקבות

¹⁹ שם, עמ' 209.

²⁰ כפר ערבי גדול בשפלה כ-20 קילומטרים ממזרח למג'דל (היום אשקלון)

²¹ "פקודת מבצע חיסול" חטיבה 3, 26.12.48, ארכיון צה"ל, 922/75/1019; על מבצע "חיסול" ראו: דו"ח מלא של פעולת חיסול ליל 27.12.48, ארכיון צה"ל, 922/567/561, ריבלין, ג. וסיני, צ. **חטיבת אלכסנדרוני במלחמת הקוממיות**, מערכות, תל-אביב, 1964, עמ' 325-341, לורד, 1989, עמ' 615-619; אלוף יגאל ידן אל חיל האוויר וחיל ההנדסה" הפצצות חיל האוויר במבצע ע" 24.2.49, ארכיון צה"ל 922/75/1019; קצין מודיעין, מחלקת מבצעים, מטה חיל ההנדסה אל אגם/מבצעים "הפצצות חיל האוויר במבצע 'עין'" 31.3.49, שם.

²² כהן, תשכ"ט, 217-218.

חתימת הסכם שביתת הנשק. במסגרת הפינוי שב נאצר למצרים, ולא הספיק להיפרד מירוחם כהן. למחרת נערכה הפגישה האחרונה בין אלון וטהא ביי במשטרת עיראק-סוידאן. הובעה התקווה ליחסים תקינים בין המדינות בעתיד.²³ ירוחם כהן, שב ונפגש עם נאצר בפברואר 1950 במסגרת ועדות הפיקוח על שביתת הנשק (משטר וש"ן). כדי לזהות שוב את מקום קבורת חיילי גבעתי. ועדות אלו היו ערוץ ההידברות הממוסד והגלוי בין ישראל למצרים בראשית שנות ה-50.²⁴

'דיפלומטיית מדים השאית' - היווצרות ערוץ קשר צבאי-חשאי

דיפלומטיה חשאית או "דיפלומטיה שקטה" ניתן להגדיר כשיתוף פעולה חשאי, הכולל שתי מדינות או יותר, שחותרות להסכמים, והוא בא לידי ביטוי בהבנות שקטות, או בהסדרים בעלי רגישות גבוהה, שבעטיה לא ניתן לתת אמון ברשויות פנימיות, או בצדדים חיצוניים אחרים ולשתפם בתהליך. כמורכב ניתן להגדיר דיפלומטיה חשאית כ"מכלול המשימות הלא פורמליות שמבצע דיפלומט, ללא ידיעתה ו/או הסכמתה של המדינה המארחת (או בידיעתה והסכמתה החלקית) לצורך פיתוח מגעים מדיניים חשאיים עם מדינות אויבות או גורמים עוינים".²⁵

עם סיום המלחמה מחדשים הצדדים הלוחמים את יחסיהם בשלב הראשון באמצעות ערוצי קשר חשאיים, במקביל להמשך הלחימה. במסגרתם מתחילים הצדדים להעביר מסרים של סיום מלחמה, ושל רצון להגיע להסדר מדיני. התותחים ממשיכים לרעום, אם כי בקצב הולך ופוחת, אך מאחורי הקלעים מתחילות לחישות הדיפלומטיה החשאית, שבהדרגה מפנה את מקומה לדיפלומטיה הגלויה של שיחות השלום.

כך יצא בראשית יולי 1948, אליהו ששון, ראש מחלקת המזרח התיכון של משרד החוץ, לפריז, כדי לפתוח במגעים חשאיים עם נציגי מדינות ערב, ובמיוחד עם מצרים וירדן, לסיומה של המלחמה. הוא הביא איתו את טוביה ארזי ואת זיאמה דיבון, אנשי הש"י הערבי (הם כונו חוליית שט"ז), ויחד הם פיתחו מרכז משולב של פעילות מודיעינית ודיפלומטיה חשאית, שנועדה לחדש את הקשרים עם מדינות ערב. הם הפעילו אנשי קשר עם ירדן ועם מצרים בחודשים יולי-נובמבר 1948. אנשי הקשר כללו את עבד אל-מג'יד חידר, ציר עבר הירדן בלונדון, ד"ר שוכת א-סאטי, רופאו של המלך עבדאללה, עבד אל-ע'אני אל-כרמי ("היוגב"), שהיה סוכן ואיש קשר עם אנשי המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, וכאמל ריאד, איש קשר מצרי, שהיה בעל מהלכים בחצר המלכות המצרית. בשיחות אלו החלו הצדדים להעביר מסרים בנושאים כמו: הגבולות העתידיים בין המדינות, עתידה של הגדה המערבית, רצועת

²³ ידן אל הרמטכ"ל, אגם 23.2.49 231600, ארכיון צה"ל 1203/92/75; מאת שמחה (בטלפון) אל ברוך, 27.3.49 271435, ארכיון צה"ל 1338/79/450; כהן, תשכ"ט, עמ' 20.

²⁴ כהן, תשכ"ט, עמ' 221.

²⁵ ש' כהן-שני, מבצע פריס - מודיעין ודיפלומטיה חשאית בראשית המדינה, רמות, תל-אביב, 1994, עמ' 105.

עזה, החזרת הפליטים, ועזרה בפיתוח כלכלי וטכנולוגי של האזור.²⁶ השיחות בפרז עם נציגי המלך עבדאללה הגיעו למבוי סתום, שכן הללו היו מוגבלים ביעילותם להכריע ולהגיע להסכם עם נציגי ישראל. במקביל נוצרו עובדות טריטוריאליות באזור ירושלים והנגב, עם הגיעה של המלחמה אל סף הכרעתה, והלך ונוצר ערוץ קשר צבאי, שניתן היה להשתמש בו בשטח כדי העביר מסרים בין המנהיגים המדיניים.

המלך עבדאללה הראשון של ממלכת עבר הירדן
(ויקיפדיה)²⁷

ואכן בראשית חודש דצמבר הגיע אליהו ששון לארץ, וחדש בירושלים את מגעיו עם המלך עבדאללה באמצעות הערוץ דיין-עבדאללה-תל. במהלך החודש הפך הערוץ הצבאי לערוץ של 'דיפלומטיית מדים חשאית' שבו העבירו דוד בן-גוריון והמלך עבדאללה, מסרים של שלום. 'דיפלומטיית המדים בשדה הקרב' הפכה ל-'דיפלומטיית מדים חשאית', המוגדרת כ"ערוצי קשר בין מפקדים בשדה הקרב,

²⁶ שם, עמ' 75-81; ששון אל שמעוני, 9, 20, 30, ר-31 באוגוסט 1948, 27.9.48, גנזך המדינה, 3749/1; על השיחות החשאיות עם מדינות ערב ראו גם: גלבר, י. ניצני החבלות משרד הביטחון - ההוצאה לאור, תל-אביב, 2000, עמ' 851-873.

²⁷ https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A2%D7%91%D7%93%D7%90%D7%9C%D7%94_%D7%94%D7%A8%D7%90%D7%A9%D7%95%D7%9F_%D7%9E%D7%9C%D7%9A_%D7%99%D7%A8%D7%93%D7%9F#/media/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:%D7%94%D7%90%D7%9E%D7%99%D7%A8_%D7%A2%D7%91%D7%93%D7%90%D7%9C%D7%9C%D7%94-SamuelPhotos-000qewi.jpeg

שהופכים לערוצי קשר חשאיים בין המדינאים לקידום הסדר מדיני".
ששון השתמש בערוץ המפקדים על ידי מכתבים שהעביר למלך עבדאללה באמצעות עבדאללה-תל, והן באמצעות שיחות טלפון עם המפקד הירדני באמצעות הקו הצבאי הישיר בין שני המפקדים הצבאיים. עד מהרה החלו שני המפקדים לשאת ולתת על הסדר השלום העתידי כולל על נושאים, כגון עתיד הגדה המערבית, רצועת עזה, הגבול מעקבה לים המלח, חלוקת ירושלים, שיבת הפליטים לרמלה-לוד.²⁸

ב-12 בדצמבר, בפגישה ביניהם בנוכחות משקיף האו"ם קרלסון, הקונסול הצרפתי, רנה נוויל, ברדט מהקונסוליה האמריקאית, ורס"ן ניקולס אנדרונוביץ, נספח צבאי אמריקאי, הפתיע דיין את הנוכחים בהצהרה הבאה: "ממשלתי הורתה לי לאמר, כי אנו נכונים לדון עם ממשלת עבר-הירדן על שביתת נשק ושלום, אולם אין אנו מעוניינים בהמשכת השיחות על בסיס ההפוגה. כמובן שאין הדברים אמורים בקטנות, כגון החלפת שבוי מפעם לפעם, שאנו יכולים לסדר בינינו במישרין, או פתיחת דרך לבית לחם לחג המולד, שהיא סידור חד-פעמי ולא סידור של קבע". בכך הפך דיין למפקד צבאי שהוסמך על ידי ממשלתו לשאת ולתת על שלום עם המנהיג המדיני של המדינה היריבה.²⁹

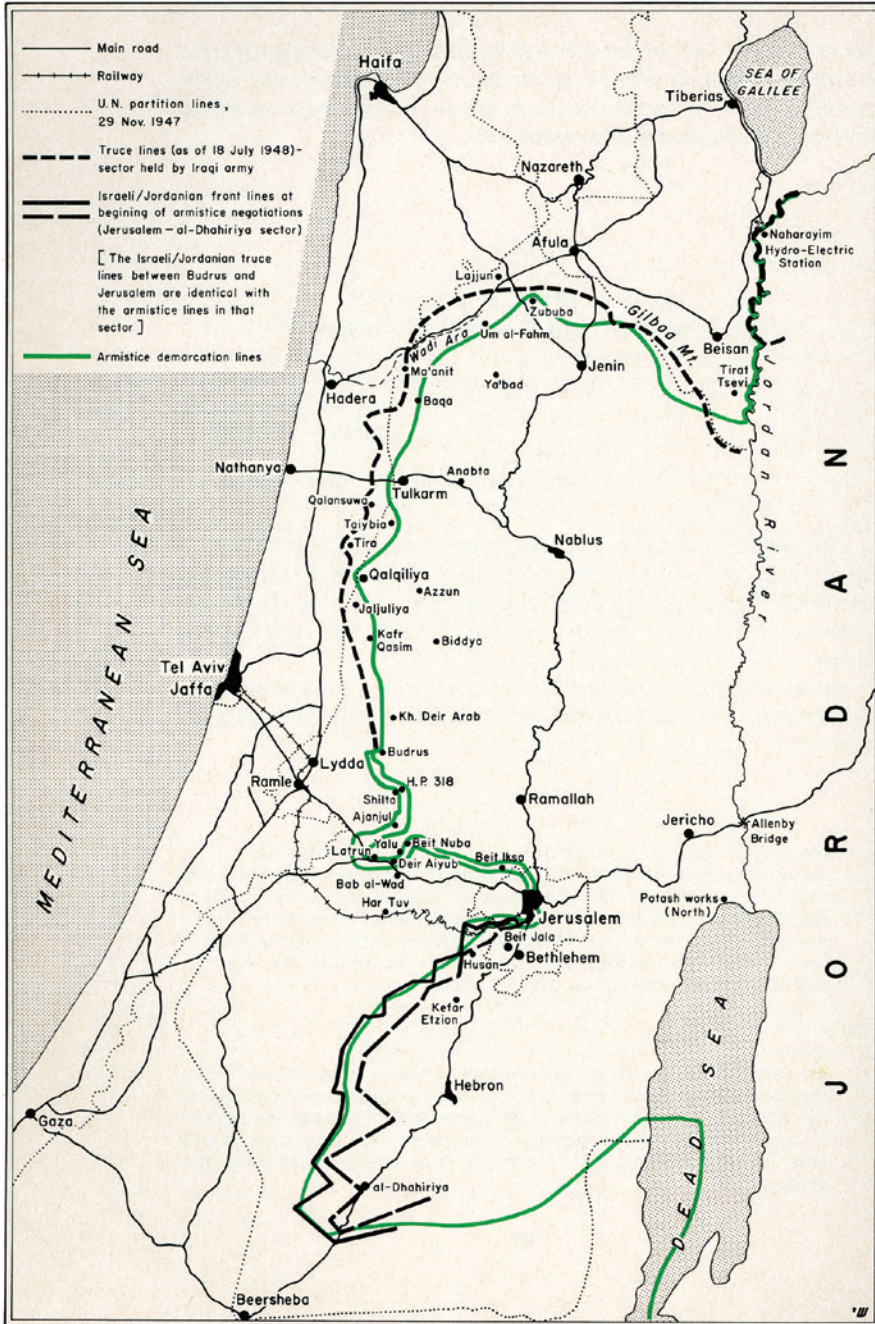
ערוץ הקשר החשאי של המפקדים המשיך לכל אורך חודש דצמבר, גם ללא נוכחות ששון, שהורחק מהמשא ומתן על ידי דוד בן-גוריון בגלל קרבתו האמפטית היתרה למלך עבדאללה. הם דנו בהסדרים הטריטוריאליים הכלולים בהסכם שביתת הנשק, ובהסכם השלום בעקבותיו: עתיד הנגב, והגבול המזרחי שלו בין ישראל לירדן, חידוש העבודה בדרום ים המלח, גורל רכוש חברת האשלג בצפון ים המלח ובית הערבה, חלוקת ירושלים, מעבר הרכבת מהשפלה לירושלים, חופש המעבר להר הצופים, גורל אזורי הגדה המערבית ורצועת עזה, עתיד הערים רמלה, לוד ויפו. המפקדים הציגו את עמדות הפתיחה של מדינותיהם בסוגיות שעמדו על הפרק. למעשה, עיצבו המפגשים ביניהם את הסכם שביתת הנשק שנחתם באופן גלוי ברודוס. יתרה מכך הסכם שביתת הנשק הגלוי בין המדינות שיקף את ההסכם החשאי שנרקם כבר בשטח. כל זאת תוך כדי קרב ההכרעה של הצבא הישראלי נגד הצבא המצרי במסגרת מבצע 'חורב'. המפקד הירדני, שהיה קצין הקישור עם הצבא המצרי, המוצב בדרום ירושלים, נתן הכשר סמוי לריכוז המאמץ של הצבא הישראלי בהדיפת עיקר כוחו של הצבא המצרי אל מחוץ לנגב.³⁰

²⁸ א-תל, 1964, עמ' 304.

²⁹ פרוטוקול הישיבה, יומן חטיבה 6, ארכיון צה"ל, 721/72/394, כמוכן ראו: **יומן מלחמה**, 12.12.48, עמ' 873.

³⁰ על השיחות בין המפקדים ראו: שיחת הטלפון של ששון עם עבדאללה א-תל ב-13.12.48, **תעודות למדיניות החוץ**, כרך שלישי, תעודה 181, עמ' 331-333; ראו התייעצות ביניהם ב-16.12.48, **יומן מלחמה** עמ' 881; יומן חטיבה 6, 16.12.48, 25-27.12.48, ארכיון צה"ל, 721/72/394; ראו בן שילוח אל דוד בן-גוריון, 26.12.48, **תעודות למדיניות חוץ**, כרך שלישי, תעודה, 182, עמ' 334-335; פגישת ראו בן שילוח, משה דיין ועבדאללה א-תל בירושלים ב-30.12.48, שם, תעודה 183, עמ' 336-339.

JORDANIAN-ISRAELI FRONT AND ARMISTICE LINES (NORTH)

מפת הסכמי הפסקת האש ישראל-ירדן, גדליה יוגב (עורך), תעודות למדיניות חוץ, כרך שלישי, ירושלים (תשמ"ג).

ערוץ הדיפלומטיה החשאית הצבאית הגיע לשיאו ב־5 בינואר 1949. שתי המדינות החליפו כתבי הרשאה חשאיים, שהסמיכו את המפקדים הצבאיים לשוחח על שלום. מכתב ההרשאה הישראלי היה כתוב בעברית, בערבית, ובאנגלית, והיה חתום בידי בן־גוריון, וזו לשונו:

"ממשלת ישראל נותנת בזה ייפוי כוח וסמכות מלאה למר ראובן שילוח ולסא"ל משה דיין לשאת ולתת ולכרות הסכם עם הוד מעלתו המלך של ממשלת עבר־הירדן והאשמית לשם סיום פעולות האיבה ולשם הקמת יחסי שלום בין מדינת ישראל לבין ממלכת עבר־הירדן..."

מכתב ההרשאה הירדני ניתן על ידי המלך עבדאללה, וזו לשונו:

"אל המפקד הצבאי של ירושלים, עבדאללה א־תל: הנני מייפה את כוחך לנהל שיחות עם הצד הישראלי על היסודות שיש רצון להגיע עליהם להבנה הדדית על מנת לסלק כל קושי העלול להתגלות בעתיד, בעת המשא ומתן הרשמי... מאחר שהמטרה בסילוק המכשולים, היא למצוא דרכים לשלום אמיתי, אין להניח אף עניין אחד בלי שיוסכם עליו. אנו מקווים, כי אתה וכן הצד השני תגלו כוונות טובות לפעולה האנושית הרצויה."³¹

בסוף פברואר 1949 מונו המשלחות למשא ומתן הרשמי על הסכם שביתת הנשק הרשמי ברודוס. דיין יצא כסגנו של יו"ר המשלחת ראובן שילוח, ואילו א־תל נשאר מאחור. סא"ל משה דיין היה חתום עם ראובן שילוח על הסכם שביתת הנשק עם ירדן, שנחתם ב־3 באפריל 1949.³²

משדה הקרב לשולחן המשא ומתן על הסכמי שביתת הנשק - 'דיפלומטיית המדים הגלויה'

מלחמות מסתיימות בהסכמי הפסקת אש, המהווים מבוא להסכמי שביתת נשק, המהווים לפעמים מבוא להסכמי שלום. בהסכמים אלה באה לידי ביטוי התצורה השלישית של 'דיפלומטיית המדים', והכוונה ל'דיפלומטיית המדים הגלויה' המוגדרת כ"השתתפות מפקדי הצבאות בשיחות על הסכמי שביתת הנשק והסכמי השלום, ובפיקוח עליהם".

מלחמת העצמאות הסתיימה בהסכמי שביתת נשק. ב־13 בינואר 1949 החלו באופן רשמי השיחות על הסכם שביתת הנשק עם מצרים ברודוס. משלחת ישראל הורכבה מצוות מדיני ומצוות צבאי, בראשה עמד ולטר איתן, מנכ"ל משרד החוץ. הצוות המדיני כלל את ראובן שילוח, ראש המחלקה המדינית של משרד החוץ, את אליהו ששון, ראש מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ, ואת שבתאי רוזן, היועץ המשפטי של משרד החוץ. בראש המשלחת הצבאית עמד האלוף יגאל ידן, ראש

³¹ את נוסח המכתבים ראו: **תעודות למדיניות חוץ** כרך שלישי, תעודה 184, עמ' 340-341; א־תל, 1964, עמ' 31-313; דיין, 1976, עמ' 83.

³² נוסח הסכם שביתת הנשק עם ירדן ראו: **תעודות למדיניות חוץ**, כרך 3 עמ' 712-722.

אגף המטה בצה"ל. בראש צוות האו"ם עמד ראלף באנץ', מתווך האו"ם, ולצידו פעל הגנרל ויליאם ריילי, ראש מטה משקיפי האו"ם, ויועצים אחרים.

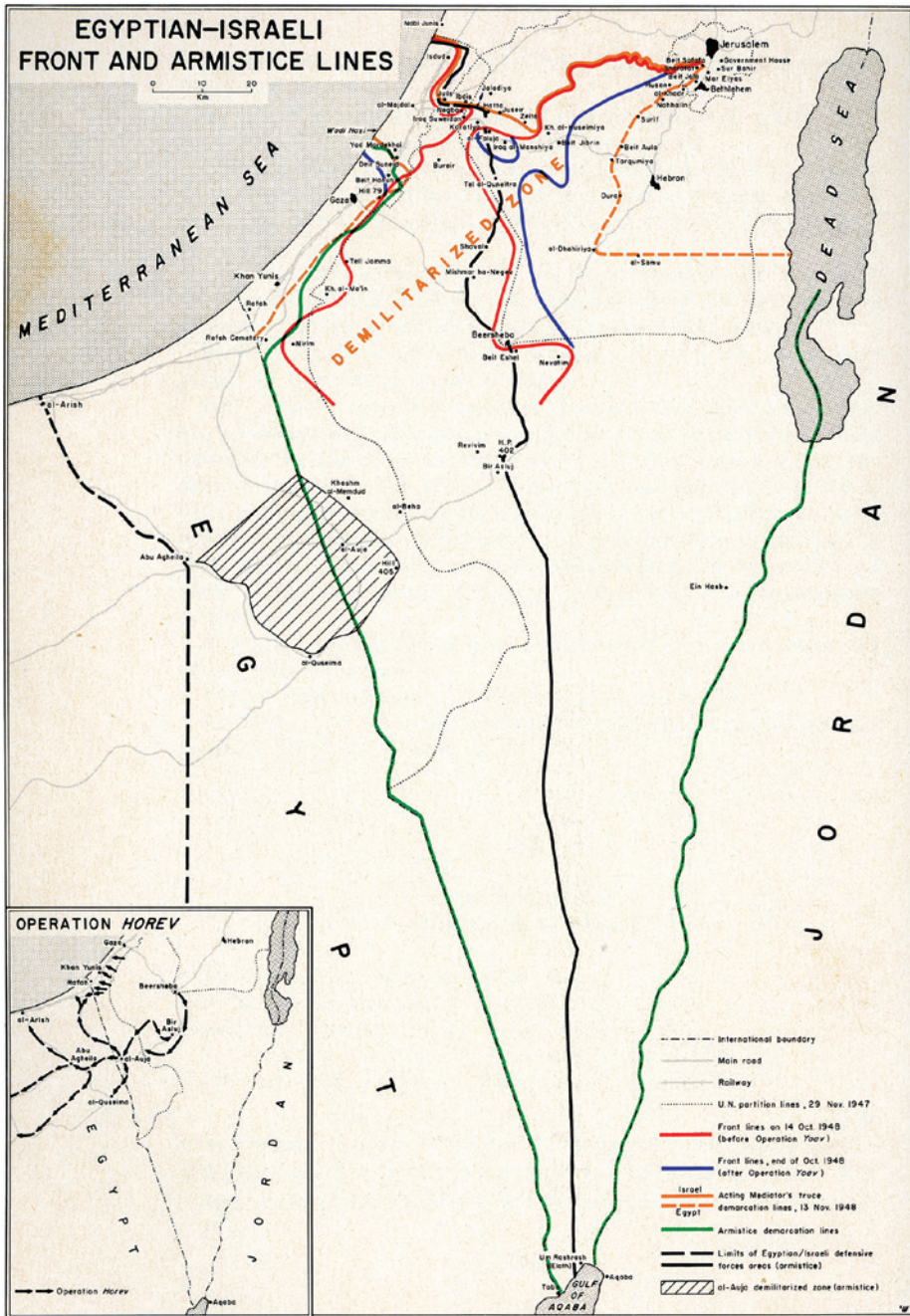
ב-27 בינואר הגיע לרודוס סא"ל יצחק רבין. הוא נקרא על ידי האלוף יגאל ידן משדה הקרב בנגב לשולחן המשא ומתן ברודוס. ראש אגף המבצעים היה זקוק לקצין מבצעים אמין ונאמן, המכיר היטב את השטח ואת המפות הנידונות במשא ומתן. מלבד האלוף יגאל ידן, שעמד בראש המשלחת, חבריה היו: רס"ן אריה סימון, נציג שירות המודיעין הצבאי, שהיה אחראי על פונקציות איסוף המידע, המחקר, האיסוף הטופוגרפי וההאזנה, רס"ן יהושפט הרכבי, נציג "לשכת הקשר", שהייתה אחראית על תיאום הפעולה בין מטכ"ל/אג"ם/ברוך-הקישור לאו"ם, ומשרד החוץ, וסא"ל יצחק רבין, שהיה אמון על הקשר עם חזית הדרום שבשטח.

נוכחותו של מנכ"ל משרד החוץ הישראלי ברודוס נועדה לשוות לשיחות אופי מדיני, ואכן הוא היה שותף באופן פעיל, ואף הוביל את המשא ומתן עד לחתימה על הפסקת אש בין הצדדים ב-24 בינואר. אולם בהמשך, נשאו השיחות אופי צבאי בלבד, והתנהלו בין המשלחות הצבאיות בתיווכו של הגנרל ריילי. למנכ"ל משרד החוץ הובהר על ידי יועצו המשפטי שלשיחות אין אופי מדיני, ואף הוא הודה, שלמדינאים, שאינם אמונים על מפות, על מהלכים בשדה הקרב ועל מיקום הכוחות, אין למעשה תפקיד בהמשך, והם מיותרים.³³

המשלחת המצרית כללה את קולונל מוחמד סיף א-דין, היו"ר, קולונל מוחמד כאמל אל-רחמאני, וקולונל איסמעיל שרין, איש אמונו של המלך פרוק, שהוענקה לו דרגת ייצוג לצורך השיחות. בשיחות אלה נטל האלוף ידן תפקיד מרכזי. הוא הגדיר, על-פי פנייתו של גנרל ריילי, את המשמעות הצבאית של המונחים: כוחות הגנה", "כוחות התקפה", "משטרה צבאית", ומונחים אחרים הקשורים בהם. הוא גם הגיש מסמך, שבו פורטו הצעותיו להגדרתם ולהרכבם של כוחות הצבא, שניתן יהיה להחזיק בשני צידי קו שביתת הנשק באזור הפחתת הכוחות.

המשלחת הצבאית הישראלית מסרה לריילי ולמצרים את קו הפחתת הכוחות. היא הציעה שהמצרים ייסוגו לקו אל-עריש-אבו עגילה, ומשם למפרץ עקבה מדרום לטאבה. נראה כי המשלחת הצבאית זכתה לאמון השלישייה, שניהלה את המשא ומתן על שביתת הנשק מהארץ - דוד בן-גוריון, שר החוץ משה שרת, והרמטכ"ל יעקב דורי, שכן אנשיה עיצבו באופן עצמאי את הקווים שסומנו במפות שביתת הנשק, ולאחר מכן דיווחו לממונים עליהם. כך, ידן שקל לעשות ויתור בנוגע למעבר קו הפחתת הכוחות בחלקו הצפון-מערבי לפי קו 13 בנובמבר ששרטט באנץ', מתווך האו"ם. כלומר, שהוא יתחיל על שפת הים (נבי יוניס) מצפון לאסדוד, משם דרך ג'וליס אל פלוג'ה, משם דרך משמר הנגב, ובאר שבע אל ביר עסלוג', ומשם דרומה, כמעט בקו ישר, אל מרכז חוף אילת. המשלחת הישראלית הסכימה לכלול את ביר עסלוג' באזור הפחתת הכוחות, שבו יותרו כוחות הגנה בלבד, וגם על כך הגיעו הצדדים להסכמה.

³³ איתן אל שרת, 27.1.49, תעודות למדיניות חוץ, כרך שלישי, תעודה 54, עמ' 77.

מפת הסכמי הפסקת האש ישראל-מצרים, גדליה יוגב (עורך), תעודות למדיניות חוץ, כרך שלישי, ירושלים (תשמ"ג).

בנוגע לגזרת עזה-רפיח הסכימה המשלחת הישראלית להמשך הכיבוש המצרי, אך בתנאי שתהיה נסיגה של הכוחות המצריים והפחתתם. רצועת עזה כולה וצפון סיני היו בתחום הפחתת הכוחות. ההבנות בין המפקדים הצבאיים שנוצרו מסביב לדיון במפות, קידמו את המשא ומתן, וסייעו, למעשה, בקביעת גבולות מדיניים בעתיד, במסגרת הסכם שלום עתידי.³⁴

כל נקודות המחלוקת הלכו ונפתרו תוך כדי השיחות הצבאיות. נותרה נקודת מחלוקת אחת – עוג'ה אל-חפיר (ניצנה). ידן ורבין הסכימו לראות במקום את מושב ועדת שביתת הנשק, אך התנגדו לוותר על ריבונות ישראלית עליו. הם גם הביעו את נחישותם לשלוט על דרכי הגישה לעוג'ה אל-חפיר: הגישה הצפון-מערבית – כביש רפיח, הגישה הדרום-מזרחית – כביש קוצימה, הגישה המזרחית – הצטלבות רפיח-עוג'ה אל-חפיר, והגישה המערבית – כביש אבו-עגילה.³⁵

ב-11 בפברואר 1949 יצא ידן לתל-אביב כדי להתייעץ עם השלישייה המובילה לגבי הנקודות שעמדו במחלוקת, ולקבל ממנה אישור לגבי העמדה שעליו לנקוט במשא ומתן. רבין נותר מאחור ברודוס עם ולטר איתן והופקד על משמר המפות. הקצין הישראלי, אשר ראה בקרב על המפות המשך ישיר לקרבות מבצע 'חורב' נתקף בחרדה. הוא חשש כי הדרגים הצבאיים והמדיניים הממונים יכפו עליו לוותר ולסגת גם בקרב על המפות. ועוד יותר מכך הוא חשש שידן לא יחזור לרודוס, ועליו יוטל לחתום על ויתורים טריטוריאליים נוספים. בצר לו פנה אל מפקדו הישיר, יגאל אלון, והפציר בו להתערב כדי למנוע את הוויתורים הטריטוריאליים. את מכתבו מה-10.2.49 הוא סיים במילים הבאות:

"במקרה שתראה שהעניינים יוכרעו כך שיתנו לעניינים להסחב השתדל להחליפני בעמוס או בזרובבל. אני שבעתי את הדיפלומטיה והפוליטיקה עד למעל ראשי".³⁶

רבין לא חתם על "כתב הכניעה" כי ידן חזר לרודוס וחתם על הסכם שביתת הנשק עם מצרים ב-24 בפברואר 1949. במקום זה הוא מיהר בחזרה אל שדה הקרב, שכן הוא יצא לרודוס כדי להשתמש בדיפלומטים לצרכיו הצבאיים. חובש הכומתה, שנתר לבדו בחברת הצילינדרים ונלחץ מהם, מיהר להסיר את מדי השרד, כולל את העניבה שלא ידע לקשור, לבש את מדי הקרב ושב אל הנגב, שכן תוך כדי השיחות ברודוס המשיך רבין ביחד עם ידן לתכנן את מבצע 'עובדה'. ההכנות למבצע בשטח נעשו במקביל למשא ומתן על קו הפחתת הכוחות שעבר באמצע הנגב. אזור הפחתת הכוחות בנגב עד לגבול הבין-לאומי עם מצרים הוצא ממעגל הלחימה, והחל להיווצר בו משטר וש"ן – הוועדות המעורבות לפיקוח על שביתת הנשק. כך שלמעשה המצרים

³⁴ ידן אל ריילי, 27.1.49, שם, תעודה 58, עמ' 80-81; "הסכם שביתת הנשק עם מצרים", שם, נספח עמ' 701-700.

³⁵ ידן אל ריילי, 29.1.49, שם, תעודה 70, עמ' 90.

³⁶ הכוונה לעמוס חורב (סוחצ'בר), ולזרובבל ארבל (ורמל). רבין אל אלון, 10.2.49, ארכיון צה"ל, 1046/70/434.

נתנו אישור לישראלים לנוע במרכז הנגב לכיוון אילת, תוך כדי ההתקפה על הכוחות הירדניים במזרח, במסגרת מבצע 'עובדה' שנערך בין ה-5-10 במרץ 1949.³⁷

סיכום

בד בבד עם הדיפלומטיה שמנהלים אנשי משרד החוץ מתנהלת 'דיפלומטיית מדים' של אנשי צבא. הם הראשונים הנפגשים בשדה הקרב, עוד לפני הדיפלומטים, לצורך שמירה על הפוגות בלחימה. הם עוסקים בשרטוט מפות ובפיקוח על הסדרים מקומיים, כדי לאפשר את החזרת החיים האזרחיים למסלולם, ולו לתקופה קצרה. המפגשים בין המפקדים על הסדרים מקומיים הופכים בהדרגה לערוצי תקשורת בין מדינות. לאחר מכן הם דנים ביניהם על הפסקות אש כוללות בחזית, ואף על שלום במסגרת 'דיפלומטיית מדים חשאית', שפועלת במקביל ולעיתים אף מחליפה את ערוצי הדיפלומטיה החשאית של אנשי משרד החוץ.

דיפלומטיית המדים החשאית הפכה לגלויה באמצעות המשלחות הצבאיות לשיחות על שביתת נשק עם מדינות ערב. קציני צה"ל השתתפו במשלחות הצבאיות לצד אנשי משרד החוץ, ככפופים ואף כממונים. בשיחות אלה נקבע, למעשה, הגבול המדיני העתידי של מדינת ישראל, תוך כדי דיון על הטופוגרפיה של מיקום הכוחות בסוף המלחמה, ועל קו הפרדת הכוחות ותחום הפחתתם.

מלחמת העצמאות לא הסתיימה בהסכמי שלום, לכן דיפלומטיית המדים נמשכה במסגרת הוועדות המשותפות לפיקוח על הסכמי שביתות הנשק בשנות החמישים. דיפלומטיית המדים המשיכה גם בסיום מלחמת יום הכיפורים לכל אורך הדרך מהק"מ ה-101 מקהיר, ועד לחתימת הסכם השלום עם מצרים בשנת 1979, תוך כדי ביצוע בשטח של הפרדת הכוחות הישראליים והמצריים עד לפינוי סיני ב-1982. היא נמשכת עד לימינו אלה בתיאום ביטחוני וצבאי עם הצבאות השונים באזור ומחוצה לו.

בתחום הממסדי, הפנימי, מצוי האתגר של תיאום בין המנגנונים השונים המתווים ומבצעים את מדיניות החוץ והביטחון. מנגנונים אלו הוקמו והתפתחו במהלך השנים מאז שנת 1948. תהליך המיסוד, שליווה את מדינת ישראל כמדינה חדשה, לווה בדיפרנציאציה תפקודית בין הפעילות הדיפלומטית לפעילות הביטחונית, כולל המודיעינית. כיום כבר לא מספיק מוסד לתיאום של אדם אחד, כפי שהיה ראובן שילוח. הפונקציה הפנימית של תיאום ושל קישור מתבקשת מתוך תהליך הגידול והשכלול של המנגנונים העוסקים במודיעין, בתכנון, במחקר, במשפט בין-לאומי, ברכש ובקשרי חוץ.

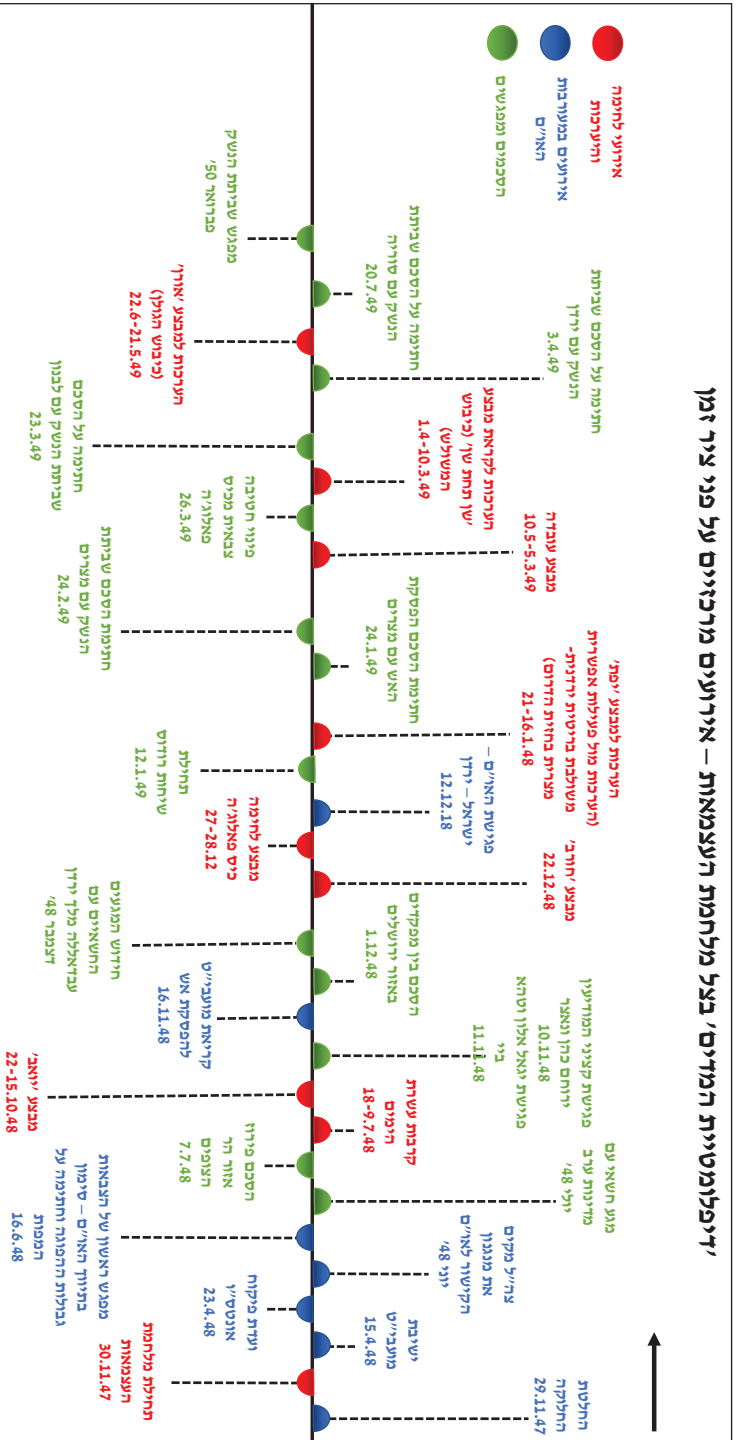
לדיפלומטיה הצבאית מקום חשוב במסגרת הדיפלומטיה הישראלית, שכן בחתירתה לשיתוף פעולה ביטחוני היא מניחה את התשתיות לקשרים הבין-לאומיים

³⁷ רס"ן מאיר דוידזון ב/סגן אלוף שמעון אבידן, 4.3.49, ארכיון צה"ל 1046/70/434; סגן אלוף שמעון אבידן, "מבצע עובדה - שעת 0", 4.3.49, ארכיון צה"ל, 922/75/1019.

של מדינת ישראל. תהליך מרוץ חימוש בלתי מבוקר עלול לגרום לפרוץ מלחמות, ואילו תהליך מבוקר ומושכל של צעדים בוני אמון בין מפקדים בשדה עשוי להביא לסיומן.

נספח

ידיפולמוטיבית המולדים בצל מלחמת העצמאות – אירועים מרכזיים על פני ציר זמן

רשימת מקורות:**מסמכים רשמיים:**

- דיווחים של קציני הקשר חטיבתיים וגדודיים לאג"ם/ברוך, כרך ב'. ארכיון צה"ל, 2168/50/87.
- ידן אל הרמטכ"ל, אג"ם 23.2.49 231600. ארכיון צה"ל 1203/92/75.
- יומן חטיבה 6, 1.12.48. ארכיון צה"ל 721/72/394.
- יומן חטיבה 6. ארכיון צה"ל, 721/72/394.
- "יומן מערכה" 5.11.48. ארכיון צה"ל, 1046/70/435.
- מטה חזית ד/מודיעין, דו"ח פעילות 8, 220600-230600. ארכיון צה"ל, 922/175/1250.
- מטה חזית ד/מודיעין, דו"ח פעילות 9, 230600-240600. ארכיון צה"ל, 922/175/1250.
- מטה חזית ד/מודיעין, דו"ח מודיעין, 28.10.48. ארכיון צה"ל, 922/175/1250.
- מטה חזית ד, סיכום ידיעות מס' 43 ליום 30.10.48. ארכיון צה"ל, 922/175/1250.
- מטה חזית ד, סיכום ידיעות מס' 44 ליום 1.11.48. ארכיון צה"ל, 922/175/1250.
- דו"חות מודיעין וסיכומי ידיעות של מודיעין/חזית ד' מס' 42-47, בין 30.10-4.11.48. ארכיון צה"ל, 922/75/1250.
- סגן אלוף שמעון אבידן, "מבצע עובדה - שעת 0", 4.3.49. ארכיון צה"ל, 922/75/1019.
- "פקודת מבצע חיסול" חטיבה 3, 26.12.48. ארכיון צה"ל, 922/75/1019.
- רבין אל אלון, 10.2.49. ארכיון צה"ל, 1046/70/434.
- רס"ן מאיר דוידזון ב/סגן אלוף שמעון אבידן, 4.3.49. ארכיון צה"ל 1046/70/434.
- שמחה (בטלפון) אל ברוך, 27.3.49 271435. ארכיון צה"ל 1338/79/450.
- ששון אל שמעוני, 9, 20, 30, ר-31 באוגוסט 1948, 27.9.48. גנוז המדינה, 3749/1.

ספרים ומאמרים:

- א-תל, עבדאללה. **זכרונות**. תל-אביב: מערכות 1964.
- בן-גוריון, דוד. **יומן מלחמה**. גרשון ריבלין ואלחנן אורן (עורכים). תל-אביב: משרד הביטחון - ההוצאה לאור, תשמ"ג.
- יוגב, גדליה (עורך). **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, כרך ראשון**. ירושלים, תשמ"א.
- "החלטת מועצת הביטחון מיום 29 במאי בדבר הפסקת אש בארץ ישראל". עמ' 666-667.
- ברנדוט אל שרתוק 8.6.48. תעודה 156. עמ' 133-136.
- אבן אל שרתוק 3.6.48. תעודה 137. עמ' 119.
- שרתוק אל בונדה 21.6.48. תעודה 214. עמ' 195-196.
- רתוק אל קרמונה 26.6.48. תעודה 234. עמ' 223.
- יוגב, גדליה (עורך). **תעודות למדיניות חוץ, כרך שלישי**. ירושלים, תשמ"ג.
- איתן אל שרת 27.1.49. תעודה 54. עמ' 77.
- ידן אל ריילי 27.1.49. תעודה 58. עמ' 80-81.
- "הסכם שביתת הנשק עם מצרים". נספח. עמ' 700-701.
- ידן אל ריילי. 29.1.49. תעודה 70. עמ' 90.
- דיין, משה. **אבני דרך**. ידיעות אחרונות, 1976.
- כהן, ירוחם. **לאור היום ובמשך**. תל-אביב: עמיקם, 1969.
- כהן-שני, שמואל. **מבצע פריס - מודיעין ודיפלומטיה חשאית בראשית המדינה**. תל-אביב: רמות, 1994.
- לוי (לויצה), יצחק. **תשעה קבין**. תל-אביב: מערכות, 1986.
- לורך, נתנאל. **קורות מלחמת העצמאות**. גבעתיים: מסדה 1989.

שער שני (גיליון 25)

קשרי חוץ כמקצוע צבאי

דיפלומטיה צבאית - תפיסה, עקרונות והמלצות

שלי חורש־סגל¹

הדיפלומטיה הצבאית היא תחום עשייה משלים לעבודת הליבה של צה"ל מחד גיסא, וכלי אסטרטגי בפני עצמו של המדינה, מאידך גיסא. במקרה הראשון, הדיפלומטיה הצבאית "הקלאסית", ניהול קשרים עם צבאות זרים מאפשר שיפור יכולות והישגים בבניין כוח ובהפעלתו, ומונע תקלות שעלולות להיגרם בעקבות חיכוך עם צבאות זרים שפועלים באותן הזירות. במקרה השני, הדיפלומטיה הצבאית מהווה את הערוץ היחיד או הראשי עם מדינה זרה, ומשמשת כלי ל"מעורבות אסטרטגית" עימה כדי למנוע משברים, כדי להשפיע עליה וכדי לחזק קשרים מדיניים. בישראל, יש למסד תחום זה כמקצוע בצה"ל, ולגבש תפיסה אסטרטגית־מבצעית הממקמת את התחום בתוך העשייה המדינית.

הספרות הקיימת בתחום הדיפלומטיה נוטה להתמקד בדיפלומטיה מדינית, כלכלית ואף תרבותית, ופחות בזו הצבאית.² לא מעט הוקדש לתהליכי שלום ולדיפלומטיה בעיתות משבר, כמעין נקודות שיא של המאמץ הדיפלומטי. אך בפועל, הדיפלומטיה היא מעשה יום־יומי של תקשורת, של דיאלוג ושל שיתופי פעולה בין מדינות, ומה שפחות מוכר – גם בין צבאות. במאמר זה, אציג תשתית תפיסתית למושג "דיפלומטיה צבאית", תוך עמידה על מטרותיה (קלאסית, אסטרטגית), כיצד ממומשת, הנחות עבודה והצגת ההקשר הישראלי. מחקר זה נשען על כתיבה אקדמית, ספרים לבנים של משרדי הגנה מובילים וכן על בסיס תובנות אישיות מעשייה של מעל עשור בתחום הבין־לאומי בצה"ל ומחוצה לו.

¹ רס"ן שלי חורש־סגל היא ראש תחום בין־לאומי באגף הביטחוני־מדיני במשרד הביטחון.
² Sanyal, J. (2018, July 19). *Building strategic security: defence diplomacy and the role of army*. Retrieved March 15, 2019, from ASPI: The Strategist: <https://www.aspistrategist.org/au/building-strategic-security-defence-diplomacy-and-the-role-of-army>

בין דיפלומטיה מדינית לדיפלומטיה צבאית³

המשפט הבין-לאומי מגדיר כי יחסיה של מדינה עם מדינות אחרות והיכולת שלה לנהל קשרים מסוג זה הם בגדר תנאי אובייקטיבי לעצם קיומה.⁴ יחסים אלה מתקיימים באמצעות דיפלומטיה, אשר מוגדרת "האמנות לניהול משא ומתן בין מדינות והיכולת לנהל קשרים ללא עוינות".⁵ במילים אחרות, הדיפלומטיה היא מכלול המאמצים המדיניים להשגת יעדים לאומיים, שאינם כוללים הפעלת כוח. מאחר והמעשה הצבאי ביסודו כרוך בהפעלת כוח, הרי שצמד המילים "דיפלומטיה צבאית" יכול להתפס כלא פחות מאוקסימורון אשר מצריך בירור.

במבט ראשון אכן מדובר בשילוב שאיננו טבעי. בעוד הצבא מופקד על הפעלת כוח, הדיפלומטיה עניינה במאמצים מדיניים שאינם כרוכים במעשי אלימות, ותכליתן במקרים רבים היא אף למנוע אותם. קלאוזוויץ קשר בין הצבא והמאמץ הדיפלומטי באופן ישיר בטענה כי המלחמה הינה "המשך הפוליטיקה באמצעים אחרים", מה שמלמד כי הצבא מאז ומעולם נקשר למציאות ולהוויה הדיפלומטית.⁶ לא זאת בלבד, אלא שהרכיב הדיפלומטי במעשה הצבאי נכח גם בפני עצמו, ואחת הדוגמאות לכך היא במסעותיהם של חילות הים השונים ברחבי העולם אשר במסגרתם עגנו בנמליהן של מדינות אחרות. במרוצת השנים, התפתחה והתעצבה הדיפלומטיה הצבאית, כללי טקס, מנהגים וכן חלו תמורות בתפיסה הנוגעת לעולם הדיפלומטיה הצבאית, למטרותיה ולהישגים האפשריים באמצעותה, כחלק מראייה שלמה יותר של דיפלומטיה ביטחונית ושל מאמץ מדיני.

קיימות הגדרות שונות של דיפלומטיה צבאית, ביניהן הגדרות מרחיבות הרואות בדיפלומטיה הצבאית כמכלול הפעולות של הצבא או עובדי משרד הביטחון של אותה מדינה, המבוצעות במטרה להשיג יעדי מדיניות חוץ, ללא הפעלת כוח. תחת הגדרה זו ניתן לשייך פעולות ומבצעים צבאיים שאינם כרוכים בהפעלת אלימות, אשר מקדמים מטרות מדיניות, כמו למשל, אימון של כוחות ממדינה אחרת או השתתפות פעילה בתרגיל עם צבא זר. משרד ההגנה הבריטי הגדיר את התפיסה של דיפלומטיה צבאית – "לספק כוחות שיתנו מענה למגוון הפעילויות המובלות על ידי משרד ההגנה למניעת עוינות, בניית אמון ושימורו, ולסייע בפיתוח צבאות אחראיים (accountable) בחברות דמוקרטיות, ובכך מתן תרומה משמעותית למניעת סכסוכים".⁷ מבין ההגדרות

³ בעוד נכון להבחין בין דיפלומטיה צבאית לדיפלומטיה ביטחונית, ובין דיפלומטיה צבאית ושיטת פעולה צבאיים, ניכר כי הגבול ביניהן בספרות המקצועית אינו חד ולעיתים אף נעשה שימוש חליפי בין המושגים (Swistek, 2012).

⁴ לפי המשפט הבין-לאומי, אמנת מונטי וידאו משנת 1933 מגדירה 4 תנאים אובייקטיביים לקיומה של מדינה. להרחבה ראה: <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/MonteVideo%20Convention.pdf>

⁵ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/diplomacy>

⁶ Swistek, G. (2012, Spring). The Nexus Between Public Diplomacy and Military Diplomacy in Foreign Affairs and Defense Policy. *Connections*, 11(2), 79-86.

⁷ Ibid.

השונות, נכון לראות בדיפלומטיה הצבאית כמכלול הפעולות המבוצעות בעיקר על ידי נציגי גופי הביטחון של המדינה, שמטרתם השגת יעדי מדיניות חוץ ואינטרסי המדינה בתחום הביטחון ומדיניות ההגנה, ושפעולותיהם מבוססות על השימוש במשא ומתן ובכלים דיפלומטיים אחרים.⁸

סיור של נספחים זרים במגן הצפוני (מערך קש"ח)

במאה ה-19, דיפלומטיה צבאית עסקה באיסוף מודיעין ובניתוח מידע על כוחות צבאיים ועל מצבן הביטחוני של מדינות אחרות, תוך עמידה על איזמים ביטחוניים ופוטנציאל התערבות חיצונית.⁹ ואכן, במשך השנים זו הייתה המטרה המרכזית של הדיפלומטיה הצבאית, שהייתה קשורה קשר הדוק לפעילות המודיעין של המדינה השולחת. בעשורים האחרונים חלו שינויים בזירה הבין-לאומית, נוצרו בריתות, הורחבו יעדי מדיניות החוץ ואף השתנתה התפיסה הנוגעת לביטחון עצמו. כך, כיום נהוג לראות בביטחון מארג של אמצעים וגישות צבאיים ואזרחיים, כאשר השימוש בכוח צבאי הוא בחזקת מוצא אחרון.¹⁰ זאת, לעומת התפקיד הקלאסי של צבאות שהוגדר באמצעות יכולתו ומוכנותו להפעיל כוח ולהוות איום למטרת הגנה,

Pajtinka, E. (2016). Military Diplomacy and Its Present Functions. *Security Dimensions*.⁸ *International and National Studies*(20), 179-194.

Sanyal, J. (2018, July 19). *Building strategic security: defence diplomacy and the role of army*. Retrieved March 15, 2019, from ASPI: The Strategist: <https://www.aspistrategist.org.au/building-strategic-security-defence-diplomacy-and-the-role-of-army/>⁹

Swistek, G. (2012, Spring). The Nexus Between Public Diplomacy and Military Diplomacy in Foreign Affairs and Defense Policy. *Connections*, 11(2), 79-86.¹⁰

הרתעה או מניעת התערבות.¹¹ במציאות כזו, כאשר שימוש בכוח הינו מוצא אחרון, הרי שנדרש מיצוי מיטבי של הכלים העומדים לרשות המדינה ומערכת הביטחון, להשגת היעדים. כך למעשה, מאז נפילת מסך הברזל בשנות ה-90 של המאה ה-20, ניכר שינוי בטבע ובמטרה של יחסים בין צבאות ובעקבותיו גם שינוי בדיפלומטיה הצבאית, שהפכה להיות רכיב משמעותי יותר מבעבר.¹²

במונחים תאורטיים של היחסים הבין-לאומיים, דיפלומטיה צבאית היא אמצעי לקידום אינטרסים מדינתיים, ובמונחים של ביטחון לאומי דיפלומטיה צבאית היא חלק מכלי העוצמה הרכה¹³ של המדינה, לעומת העוצמה הקשה שבאה לידי ביטוי בכוח צבאי.¹⁴ בעידן גלובלי של אתגרים ביטחוניים מורכבים שבין מרכיביהם מתקיימת תלות, מוסיף ממד הדיפלומטיה הצבאית נדבך חשוב ושימושי לדיפלומטיה הקלאסית להשגת מטרות ויעדים לאומיים, בלא סכסוך צבאי.¹⁵

שיתוף פעולה צבאי ודיפלומטיה צבאית, שהיו חלק מארגז הכלים של הריאליזם במטרה לשמר מאזני עוצמה באמצעות תמיכה בבנות ברית ואיזון למול אויבים, משמשים כיום כלי למטרות מגוונות יותר, ביניהן בניית שותפויות ושימורן.¹⁶ למעשה, התפיסה הרווחת בארצות הברית ובאירופה הינה כי האתגרים הביטחוניים הגלובליים מחדדים את הצורך לשלב אמצעים צבאיים, דיפלומטיים וכלכליים על מנת לשמר את הסדר העולמי, ובתוך כך התמודדות מול רדיקליזציה קיצונית, מול חוסר יציבות, ומול תפוצת מחלות (אבולה כדוגמה) ועוד.¹⁷ בהתאם, משקיעות המדינות לא מעט בסיוע ביטחוני ובסיוע חוץ. בארצות הברית, לדוגמה, סיוע החוץ בשנת 2016 עמד על 49 מיליארד דולר המהווים 1.2% מהתקציב הפדרלי.¹⁸

¹¹ Cottey, A& Forster, A'. (2004). Introduction to Reshaping defence diplomacy: new roles for military co-operation and assistance'. In Reshaping defence diplomacy: new roles for military co-operation and assistance. London: Routledge, Chapman & Hall.

¹² Swistek, G. (2012, Spring). The Nexus Between Public Diplomacy and Military Diplomacy in Foreign Affairs and Defense Policy. *Connections*, 11(2), 79-86.

¹³ "עוצמה רכה" - מונח שתבע ג'וזף ניי בהתייחס ליכולתה של מדינה לעצב את העדפותיה של מדינה אחרת בדרכים לא כוחניות. להרחבה, ראה: Joseph S. Nye, Jr. (1990, Autumn). Soft Power. *Foreign Policy*, 80, pp. 153-171

¹⁴ Leahy, P. (2014). Military Diplomacy. *Defence Diplomacy Is the game worth the candle?*(17), pp. 15-17.

¹⁵ Ibid.

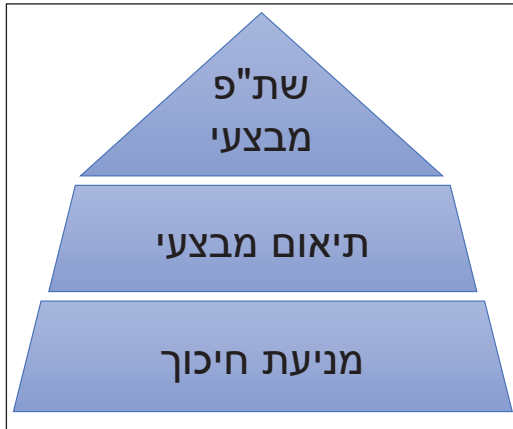
¹⁶ Swistek, G. (2012, Spring). The Nexus Between Public Diplomacy and Military Diplomacy in Foreign Affairs and Defense Policy. *Connections*, 11(2), 79-86

¹⁷ Daniel, R. (2015). Soft Power and Security. *Center for Strategic and International Studies (CSIS)*. Retrived May 16, 2019, from: <https://www.csis.org/analysis/soft-power-and-security>

¹⁸ McBride, J. (2018). How does the U.S. spend its foreign aid?. *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/backgrounder/how-does-us-spend-its-foreign-aid>

מטרות הדיפלומטיה הצבאית

דיפלומטיה צבאית הינה סוג ספציפי של דיפלומטיה המתמקד בהשגת יעדים ואינטרסים מדיניים בתחום הביטחון ומדיניות ההגנה (Defence Policy).¹⁹ הבריטים שמים דגש על מקומה המשמעותי של הדיפלומטיה הצבאית במשימתו של הצבא, כאשר שלוש המשימות העיקריות שלה הן - (1) בקרת נשק, מניעת פרוליפרציה וקידום צעדים בוני אמון; (2) פעילויות להנגשה; (3) outreach) פעילויות נוספות הכוללות סיוע

צבאי. מחקר עדכני בנושא מגדיר חמש פונקציות מרכזיות של דיפלומטיה ביטחונית - איסוף וניתוח מידע הנוגע לצבא ולמצב הביטחוני, קידום שיתופי פעולה, תקשורת ויחסים בין הצבאות, ארגון ושימור קשרים ביטחוניים, תמיכה במאמצי היצוא הביטחוני, ייצוג המדינה והצבא בטקסים רשמיים. לרשימה זו, ניתן להוסיף יצירת גישה והבנה אסטרטגית משותפת, בניית

שותפות ביטחונית, יצירה ושימור של השפעה אסטרטגית, הפגת מתחים ומניעת משברים.²⁰ ניתן להבחין בין מטרות ומניעים אסטרטגיים, המוגדרים "מעורבות אסטרטגית" (Strategic Engagement), לבין מטרות מעשיות יותר ובעלות קשר ישיר יותר לעולם המעשה הצבאי. ההבחנה בין השניים הינה משמעותית, ומסייעת להבחין בין הכלים השונים הרלוונטיים לכל אחת מהמטרות, ולא פחות חשוב - הבנת המגבלות הנגזרות מהן.

דיפלומטיה צבאית קלאסית

הדיפלומטיה הצבאית הקלאסית נשענת על צרכים צבאיים ומסייעת בכמה מובנים להשגת היעדים הלאומיים, בעיקר בשגרה, אך נדרשת גם בעת משבר. השיח המתקיים בין הצבאות מחזק יחסים קיימים בין המדינות, מסייע לקידום קישוריות מבצעית (אינטראופרביליות) ומקדם בניין יכולות באמצעות שיתוף פעולה טכנולוגי, משפר את מקצועיות הצבאות (הכשרות, אימונים, קורסים), ומסייע בשיפור תורות לחימה

Pajtinka, E. (2016). Military Diplomacy and Its Present Functions. *Security Dimensions. International and National Studies*(20), 179-194. ¹⁹

Sanyal, J. (2018, July 19). *Building strategic security: defence diplomacy and the role of army*. Retrieved March 15, 2019, from ASPI: The Strategist: <https://www.aspistrategist.org/au/building-strategic-security-defence-diplomacy-and-the-role-of-army/> ²⁰

על בסיס הפקת לקחים.²¹ בעבור מדינות רבות, דיפלומטיה צבאית היא בעיקרה עניין של שגרה במציאות של שלום, והיא הפכה למשימה משמעותית של צבאות ושל משרדי הגנה.²² ככלל, ניתן לחלק את מטרות הדיפלומטיה הצבאית הקלאסית לארבעה רכיבים מרכזיים – אופרטיבי, למידה מקצועית, בניין כוח, רשתיות וסיוע. הצורך האופרטיבי הבסיסי ביותר בדיפלומטיה צבאית הוא במניעת חיכוך. המציאות האופרטיבית של צבאות רבים היא כזו של מרחב פעילות מרובה שחקנים, הגם שאינם אויבים או יריבים. תנאים אלה מעלים את הפוטנציאל לחיכוך בין הכוחות, ועולה צורך מבצעי למניעת חיכוך אשר מושג באמצעות קידום הבנות וערוצי תקשורת בין הצבאות הפעילים במרחב. כלל זה נכון ביחס למדינות שכנות כמו גם למדינות אחרות הפעולות במרחב המדינה השכנה. בהימצאותם של כוחות שמירת שלום – נוסף גם הצורך בתיאום מולם. מנגנון התיאום והקישור בין צבאות בגבולות הוא צורך מבצעי-אופרטיבי למניעת חיכוך ואף להבטחת יעדים ביטחוניים רחבים יותר.

מעבר למניעת החיכוך, הדיפלומטיה הצבאית ובעקבותיה שיתוף הפעולה הפוטנציאלי עם צבאות זרים, יכולים להביא להישגים אופרטיביים לא מבוטלים. בהקשר זה חשוב להבחין בין תיאום מבצעי לשת"פ מבצעי, כאשר ההבדל העיקרי בין השניים הוא בעומק שיתוף הפעולה אשר באים לידי ביטוי בין היתר בשלבי התכנון והביצוע. בתיאום המבצעי יתקיים שיח אופרטיבי בין הצדדים, אך ללא חשיפה של תוכניות אופרטיביות. במקרה של שת"פ מבצעי, יתקיים תכנון מוקדם משותף (כולל תרגילים ואימונים משותפים) והפעילות האופרטיבית תתבצע בסנכרון.

הצורך בתיאום המבצעי אף גובר במקרים של פעילות בקואליציה של כמה מדינות יחד, הנדרשות לפעול בתיאום מבצעי מלא. כינון של מסגרות כוחות שמירת שלום ומשימות מולטי-לטרליות אחרות בשנות ה-90, הביא לעלייה בצורך ביצירת שפה משותפת, ובאימונים משותפים שיבטיחו פעילות מתואמת בין הכוחות הפועלים יחד. ארגון הברית הצפון אטלנטית (NATO) הוא דוגמה למסגרת ארגונית שאחת ממטרותיה המרכזיות היא להביא לקישוריות מבצעית (אינטראופרטיביות) מיטבית בין השותפות בארגון להבטחת יכולת פעילות בקואליציה במידת הצורך.

למידה מקצועית היא מטרה נוספת של הדיפלומטיה הצבאית, מהפרטיקולרי-ייחודי לגלובלי-רשתי. לאורך השנים צברו צבאות שונים ניסיון וידע ופיתחו מומחיות ייחודית בתחומים מסוימים, שרלוונטיים גם בעבור צבאות אחרים. כך לדוגמה, קיים יתרון בלמידה ממדינה כמו שוויץ או פינלנד על פעילות בסביבה מושלגת ואילו מדינות מזרח תיכוניות או אפריקניות, הן בעלות יתרון כאשר מדובר באימון בשטח מדברי. יתרה מכך, אימונים משותפים או לחלופין אימונים במתקנים

Leahy, P. (2014). Military Diplomacy. *Defence Diplomacy Is the game worth the candle?*(17), ²¹ pp. 15-17.

Swistek, G. (2012, Spring). The Nexus Between Public Diplomacy and Military Diplomacy ²² in Foreign Affairs and Defense Policy. *Connections*, 11(2), 79-86.

ובשטחים של מדינות שותפות אף הם מספקים יתרון מקצועי בתהליכי בניין הכוח של הצבאות. במציאות של אתגרים ביטחוניים-גלובליים גוברת החשיבות של למידה מניסיונם של צבאות אחרים ובכך לקדם ידע להתמודדות עם ביטויים מקומיים של תופעות גלובליות. תהליכים של הפקת לקחים, של שיתוף מידע ושל תורות לחימה הינו תהליך אשר יש בו כדי לחשוף חולשות כמו גם להציג יתרונות יחסיים של אותו צבא. לפיכך, נדרשת רמה מסוימת של אמון וקרבה ביחסים בין הצבאות, ולא פחות חשוב - הבנה שקיים מרחב עניין משותף למול איום בעל מאפיינים דומים. תהליכים ממוסדים של למידה והפקת לקחים במסגרות רב-לאומיות מסייע אף לשיפור הקישוריות המבצעית והאפקטיביות של כוחות הפועלים בקואליציה.²³

יעד נוסף של הדיפלומטיה הצבאית הוא בהקשרי בניין כוח - איתור שותפים לפרויקטים משותפים וכן סיוע לייצוא ביטחוני. תקציבי ביטחון תמיד היו אתגר בעבור מערכות ביטחוניות, ונראה כי פוטנציאל רב גלום בשילוב מקורות תקציביים למען מטרה או פרויקט משותף ולחלופין איתור מקורות חיצוניים למימון תהליכי בניין כוח עצמאיים (מכירות אמל"ח). ניתן לראות שותפויות בניין כוח בין בנות ברית קלאסיות כמו ארה"ב וישראל, גרמניה וצרפת, לצד פרויקט גלובלי שבמהותו נשען על שת"פ רב-לאומי - מטוס הקרב JSF.²⁴ יתרה מכך, המדינות המובילות בעולם הייצוא הביטחוני, מגדירות את מאמץ הייצוא הביטחוני כאבן יסוד באסטרטגיה הביטחונית הכוללת שלהן. כך, מסמך האסטרטגיה הבריטי לקישוריות ביטחונית מגדיר מפורשות את הצורך לתמוך בתעשיות הביטחונית הבריטיות בתהליכי ייצוא ביטחוני, תוך הירתמות כלל מערכתית תחת היעד של שגשוג מדיני: "הייצוא הביטחוני של בריטניה הוא חלק משמעותי מהשגשוג הלאומי ומחזק את היחסים הביטחוניים האסטרטגיים... מסייע בהבטחת התעשייה הביטחונית הבריטית ובשימור יכולות עצמאיות". [תרגום שלי].²⁵

תפיסה שהתחדדה בשנים האחרונות נוגעת לחשיבות של רשתיות (network) בין צבאות וסיוע בהתמודדות עם אתגרים ביטחוניים. בעידן הגלובליזציה אנו עדים לשינויים בשדה הקרב ובאופי האתגרים הביטחוניים עצמם, אשר צבאות מודרניים מתקשים להתמודד עימם לבד, אם בשל אופי האיום (רשתית) ואם בשל העלות הכלכלית של פיתוח מענה מתאים. בתוך כך, איום הטרור, עלייה באיום הדיגיטלי ובעולם הסייבר, טכנולוגיות משבשות (disruptive) ועלייה ביכולת נגישות מרחוק למטרות.²⁶ אתגרים אלה מעלים את הצורך לפתח יכולות טכנולוגיות מתקדמות

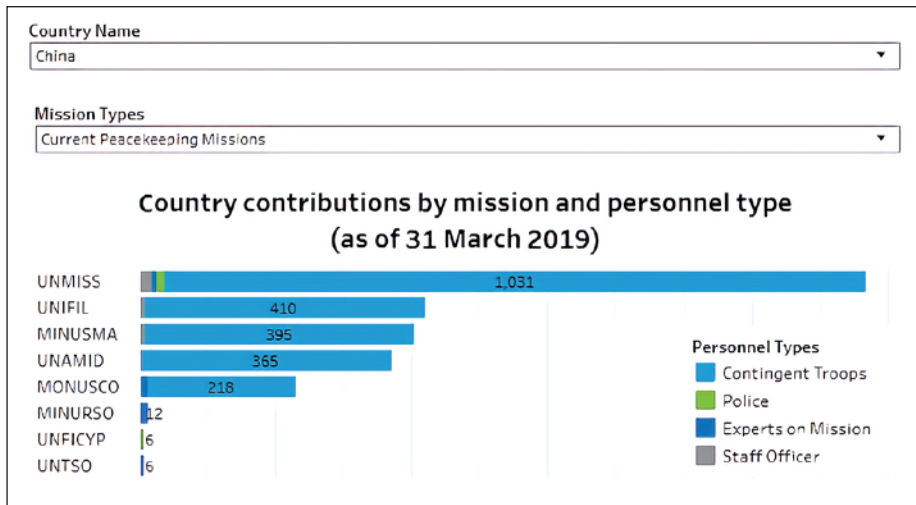
²³ לנאט"ו מרכז הפקת לקחים משולב - <http://www.jallc.nato.int/> להרחבה ראה:

²⁴ <https://www.f35.com/> ; <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001176635>

²⁵ UK Ministry of Defence. (2017, February 17). Retrieved from UK's International Defence Engagement Strategy: <https://www.gov.uk/government/publications/international-defence-engagement-strategy-2017>: 16.

²⁶ National Intelligence Council (NIC). (2017, January). Global Trends: Paradox of Progress. To view electronic version: www.dni.gov/nic/globaltrends.

שלרוב הן מעל היכולת של מדינות לבדן, מה שמגביר את החשיבות של שיתופי פעולה ושל יצירת רשתות בין מדינות והצבאות האמונים על ביטחונן. בהקשר זה ניתן לטעון כי מגמות טכנולוגיות מאפשרות נגישות גבוהה יותר למידע, וכי אין צורך בתיווך באמצעות הדיפלומטיה הצבאית. אך ביסוס רשת מקצועית של אנשי צבא בתחומים שונים מהווה יתרון בעת משבר או צורך ייחודי. הניסיון והידע הנצבר בצבאות שונים הנוגעים לעולמות תוכן מגוונים, עשויים להיות בגדר ידע מציל חיים בזמן אמת, וחיבור לרשת הנכונה הוא קריטי.

²⁷ התרומה הסינית לכוחות שמירת שלום עומדת על כ-2,500 אנשי צוות (צבא ואזרחים)

בעבור מדינות כמו בריטניה, רשתיות ופריסה רחבה מסייעת גם כרכיב התראה מקדימה ומאפשרת להתמודד עם אתגרים ביטחוניים בנקודת התערבות מוקדמת.²⁸ בחינת המדיניות הסינית בהקשר זה מעלה כי השתתפות בכוחות שמירת שלום נתפס כאמצעי להרחבת פריסה, להגברת נגישות וללמידה של מרחבים חדשים ושל שותפים אחרים. למעשה, סין היא התורמת השנייה בגודלה לתקציב כוחות שמירת השלום אחרי ארה"ב, וכן משתתפת פעילה במשימות או"ם שונות עם כ-2,500 אנשי צוות (צבא ואזרחים).²⁹ כך למעשה, רשתיות בין צבאות הופכת כלי משמעותי יותר להתמודדות עם אתגרים ביטחוניים בעידן הנוכחי, וביסוסה היא חלק מיעדי הדיפלומטיה הצבאית.

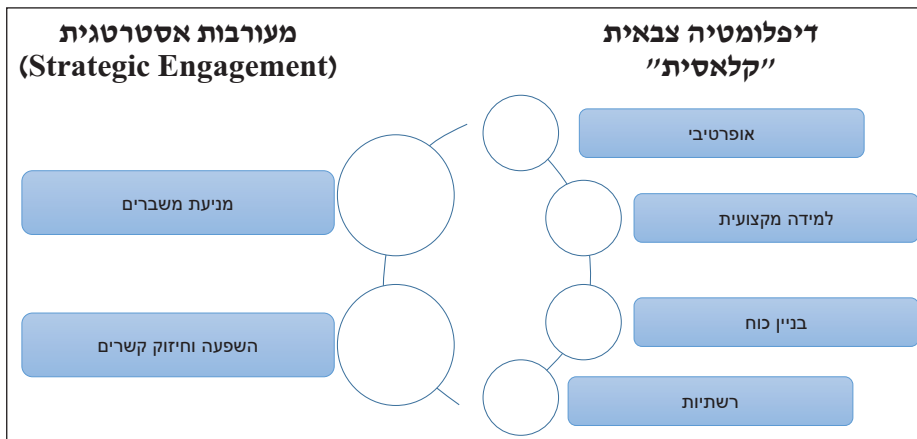
Figure. 1 <https://peacekeeping.un.org/en/china>. ²⁷

UK Ministry of Defence. (2017, February 17). Retrieved from UK's International Defence Engagement Strategy: <https://www.gov.uk/government/publications/international-defence-engagement-strategy-2017>: 8. ²⁸

<https://www.usip.org/publications/2018/09/role-un-peacekeeping-chinas-expanding-strategic-interests>; <https://peacekeeping.un.org/en/china> להרחבה ראה: ²⁹

מעורבות אסטרטגית (Strategic Engagement)

לצד תפקידיה הקלאסיים של הדיפלומטיה הצבאית (אופרטיבי, למידה מקצועית, בניין כוח, רשתיות), היא מהווה, במקרים מסוימים, כלי להשגת יעדים אסטרטגיים רחבים יותר. הסתכלות היסטורית על התפתחות הדיפלומטיה הצבאית מעלה כי עם תום המלחמה הקרה חל שינוי משמעותי בסביבה האסטרטגית וביחסים בין המדינות ובין הצבאות במרחב האירופי והפוסט-סובייטי. בתוך כך, השתנה גם אופי שיתוף הפעולה והקשר בין הצבאות - מתפקיד מסורתי של חיזוק יכולות ההגנה של שותפות ושל בנות ברית, לכלי לבניית יחסים קונסטרוקטיביים עם יריבים לשעבר או עם יריבים פוטנציאליים.³⁰ בתוך כך, נוספו לדיפלומטיה הביטחונית שתי מטרות-משנה, תחת ההגדרה של מעורבות אסטרטגית - מניעת משברים, השפעה וחיזוק קשרים.

בעידן שלאחר המלחמה הקרה, ניצבו מדינות אירופה בפני משימה לא פשוטה של בניית מערכות יחסים מבוססות אמון מול מדינות פוסט-סובייטיות שמטרתה יצירת שיתוף פעולה ומניעת משברים. על מנת לקדם יעדים אלה, פעלו המדינות בכמה מישורים:

1. שת"פ צבאי כסמל לנכונות לקדם שת"פ רחב יותר, ביסוס אמון הדדי ונכונות לניהול ולגישור על פערים.
2. שיח ביטחוני בכיר ליצירת שקיפות בנושאי כוונות ויכולות ולהפחתת מתיחות.
3. עמידה על איומים משותפים ומרחבי אינטרסים לשת"פ.
4. השפעה וחתימה לשינוי תפיסות יסוד של הצד השני (disarmament of the mind).
5. סיוע ברפורמה נקודתית במדינה שותפה.

³⁰ Cottey, A., & Forster, A. (2004). Strategic Engagement: Defence Diplomacy as a Means of Conflict Prevention. *The Adelphi Papers*, 15-30.

6. תמריץ לשת"פ במרחבים אחרים.

7. עידוד שת"פ עם מדינות אחרות.

8. סיוע ביטחוני מותנה - לעידוד התנהגות או שינוי רצויים.³¹

מעורבות אסטרטגית היא למעשה תהליך ממושך לקידום שינוי בתפיסות ובמדיניות של השותף באמצעות הקשר עימו.³² במקרה שבו מדובר במדינות יריבות, או יריבות לשעבר, המאמץ למעורבות אסטרטגית מלווה בכמה דילמות עקרוניות. ראשית, המתח הקיים בין הנטייה והצורך הצבאי בתכנון מבוסס איומים למול הפוטנציאל לשינוי, שנית - שאלת התניית שיתוף הפעולה בנכונות לקיים שיתוף פעולה בממדים אחרים, או לחלופין בתהליכי שינוי ורפורמה. דילמה נוספת נוגעת לשקיפות והדדיות, שהרי בכניסה למרחב של שיתוף פעולה יש למעשה חשיפה וסכנה של ניצול. כך, מגעים אסטרטגיים עם יריבים פוטנציאליים מצריכים איזון

בין הרגעה (reassurance) ושקיפות לבין בניית תהליך מבוסס הדדיות.³³ יחד עם זאת, הניסיון מלמד כי לצד הפוטנציאל הגלום במהלכי הדיפלומטיה הצבאית בקירוב לבבות ובבניית אמון, חשוב להכיר במגבלות כלי זה במקרים של פערים פוליטיים-אסטרטגיים משמעותיים בין הצדדים. בעוד קשרים צבאיים ושקיפות יכולים לסייע בהפחתת מתיחות וחוסר אמון, אין בידם כדי להתגבר על פערים במדיניות בין הצדדים.³⁴ בין אירופה וארה"ב לבין סין ורוסיה מתקיימים קשרים בערוצים צבאיים ואפילו מתקיימים שיתופי פעולה שונים. יחד עם זאת, בשני המקרים הללו לא השתנו תפיסות היסוד, ובשנים האחרונות אף נשמעו הצהרות הצדדים שהם רואים האחד בשני יריבים אסטרטגיים. שיתופי הפעולה שכן מתקיימים הם סביב מרחבי עניין נקודתיים וקונקרטיים, ולא כחלק מתפיסה שלמה ורחבה יותר. שני המקרים הללו ממחישים בצורה הטובה ביותר את הטענה כי ההישגים הצבאיים של הדיפלומטיה הינם מוגבלים וכי הצלחתם תלויה בהקשר אסטרטגי רחב יותר ובאקלים מדיני מאפשר, וגם מלמדים כי במקרה של פערים אסטרטגיים - מרחב השת"פ הינו מצומצם והשפעתו על רבדים אחרים ביחסים, היא מוגבלת.

גם בעיתות משבר לדיפלומטיה הצבאית יש תפקיד משמעותי, בהיותה פלטפורמה נוחה להעברת מסרים תוך מניעת הסלמה ומשבר מדיני. באופן שיכול להישמע מפתיע, ישנם לא מעט חיכוכים צבאיים בין מדינות שאינן חוצות את רף ההסלמה מתוך בחירה מודעת של המנהיגים בניהוג המשבר באמצעות הערוצים הצבאיים. כלומר, במקרים שבהם יש פערים ואף חיכוך ברמה הצבאית, קיומה של הדיפלומטיה הצבאית יוצר מרחב גמישות אסטרטגית בעבור הדרג הפוליטי ואפשרות להימנע

Ibid. ³¹

Ibid. ³²

Ibid. ³³

Ibid. ³⁴

ממשבר מדיני כולל. דוגמאות לכך ניתן לראות בחיכוכים של ארה"ב מול סין בים סין הדרומי, שלא התפתחו לכדי משבר מדיני משמעותי על אף הסיכון ולעיתים הפרובוקציה שלו. מקרה אחר הוא זה של יוון ותורכיה, במסגרתו קיים חיכוך יום-יומי בין חילות האוויר והים של הצבאות, אשר נשמרים, על פי רוב, ברמה הצבאית כחלק ממדיניות "ניהול הסכסוך" של הדרג המדיני. בשני המקרים, לתקשורת בין הצבאות תפקיד משמעותי בהסדרה ובמסגור החיכוך, גם באמצעות דיפלומטיה צבאית.

כלי הדיפלומטיה הצבאית, או - איך זה נראה?

דיפלומטיה מוגדרת "האמנות לניהול משא ומתן בין מדינות והיכולת לנהל קשרים ללא עוינות". מאחורי אמירה זו נכללות פעולות רבות המרכיבות את תפקידו של הדיפלומט המדיני, ואשר רלוונטיות גם בעבור הדיפלומטיה הצבאית.³⁵ תפיסת הדיפלומטיה הצבאית בארה"ב כוללת את סך הפעילויות התומכות את המאמצים הבאים - יצירת קשרים בי-לטרליים ומולטי-לטרליים בין בכירי מערכת הביטחון והצבאות, מינוי נספחות צבאית, הסכמים לש"פ ביטחוני בי-לטרלי, הכשרות ואימונים לצבאות ולגורמי ביטחון זרים, ייעוץ בנושאים הקשורים ליחסי שלטון דמוקרטי וצבא, ניהול ביטחוני וטכנולוגיה צבאית, חילופי צוותים ויועצות (נשות צבא), תמיכה צבאית וסיוע בצידוד ובאמצעים.³⁶ באופן דומה, מגדירה בריטניה את משימות הדיפלומטיה הצבאית - ביצוע קורסי הכשרה והדרכה, השאלת יועצות ומדריכות (אזרחיות וצבאיות), עגינת ספינות, פריסת אוויריות ויחידות צבאיות אחרות, ביקורי שרים, נשות צבא ואזרחיות בכל הדרגים, שיחות מטה, כנסים וסמינרים לשיפור ההבנה ההדדית, חילופי צוותים, תרגילים משותפים.³⁷

מרבית המשימות הללו הן חלק ממערך שיתוף הפעולה בין הצבאות ומערכות הביטחון של המדינות, וייתכן כי זהו ההסבר הטוב ביותר לבלבול המושגי הקיים לעיתים קרובות בין "שיתוף פעולה צבאי" לבין "דיפלומטיה צבאית", כאשר הדרך להבחין בין השניים היא לא באמצעות הבנת הכלי אלא בהבנת המטרה שאותה הוא משרת. כך ייתכן שהשתתפות בקורס תהווה אמצעי של דיפלומטיה צבאית ויהיה ניסיון להעביר מסר של נכונות להרחבת ש"פ, ובאותה מידה תוכל לשקף אינטרס "צר" של למידה מקצועית בתחום ידע מסוים. כך, כמעט כל פעולה צבאית שאיננה עוינת עשויה לשמש ככלי של דיפלומטיה צבאית, בהינתן מלווה במעטפת הנכונה וזוכה למינוף - לעיתים אף ברמה המדינית. סיוע בעת משבר מהווה דוגמה

³⁵ הכתוב בלשון נקבה אך מתייחס לשני המינים כאחד.

³⁶ Cottey, A', & Forster, A'. (2004). Introduction to Reshaping defence diplomacy: new roles for military co-operation and assistance. In Reshaping defence diplomacy: new roles for military co-operation and assistance. London: Routledge, Chapman & Hall.

³⁷ Swistek, G. (2012, Spring). The Nexus Between Public Diplomacy and Military Diplomacy in Foreign Affairs and Defense Policy. *Connections*, 11(2), 79-86.

טובה של אמצעי צבאי שיכול להוות כלי דיפלומטי לקידום יחסים בין מדינות (מעורבות אסטרטגית). דוגמה לכך ניתן לראות ביחסים בין ארה"ב וסין אחרי אירועי הטרור של 2001, כאשר ההצעה הסינית לסיוע הביאה לשיפור היחסים בין המדינות.³⁸

קיים גם מרכיב "קשה" יותר בדיפלומטיה הצבאית והוא הקרוי "דיפלומטיה של אמצעי לחימה" - העברת ציוד למדינה אחרת וסיוע לבניין יכולות. מדינות המבקשות לקדם השפעה או תהליכים של שינוי במדינות שונות, עושות זאת גם באמצעות העברת אמצעי לחימה, בין אם תחת התניות ובין אם כחלק מתהליך של בניית אמון ומחויבות בין הצדדים.³⁹ מדיניות הקישוריות הביטחונית של בריטניה מגדירה מפורשות את אחד היעדים הבין-לאומיים שלה בחיזוק יכולות של מדינות אחרות, הכולל אימונים, מימון פרויקטים משותפים ומתן אמצעי לחימה.⁴⁰ בדומה, מגדיר הספר הלבן הגרמני את אחד המאמצים להשגת היעדים הביטחוניים הבין-לאומיים תחת הגישה של "הגברת יכולות ואפשרות" (enhance and enable approach), הכולל מתן ייעוץ, אימונים וציוד.⁴¹

מה שפחות זוכה למקום בספרות הנוגעת לדיפלומטיה צבאית הוא מקומם של כללי טקס ומנהגים, וכן כלי העבודה המקובלים בעולם הדיפלומטיה הצבאית. בעבור כל דיפלומט במערך הדיפלומטיה הצבאית, מדובר בכלים המכתיבים התנהלות יום-יומית, כאשר הבנת מקומם וחשיבותם כחלק מהעשייה היא מפתח להצלחה. מכיוון שיש בהם מרכיב לא מבוטל של סמליות, זניחתם עלולה להביא לכדי משבר דיפלומטי. אך לפני כן, נכון לשאול מי הם אותם דיפלומטים צבאיים?

בחזית העשייה הדיפלומטית הצבאית, ניצבות הנספחות הצבאיות⁴² המוצבות במדינות היעד השונות. נספחות אלה מוגדרות כנציגות רשמיות מטעם המדינה

Cotter, A., & Forster, A. (2004). Strategic Engagement: Defence Diplomacy as a Means of Conflict Prevention. *The Adelphi Papers*, 15-30.

שוב להבחין בין סיוע והעברת אמצעי לחימה לבין "דיפלומטיה" של מכירות אמל"ח. כך לדוגמה, מכירות האמל"ח הרוסיות של מערכת ההגנ"א זכו לכינוי "S-400 Diplomacy". להרחבה ראה: <https://www.jpost.com/International/Russias-S-400-diplomacy-Moscow-air-defense-system-to-Crimea-573005>

UK Ministry of Defence. (2017, February 17). Retrieved from UK's International Defence Engagement Strategy: <https://www.gov.uk/government/publications/international-defence-engagement-strategy-2017>

The Federal Government. (2016, July 13). *White Paper 2016: ON German Security Policy and the Future of the Bundeswehr*. Retrieved from Bundeswehr Office for Defence Planning: https://www.planungsamt.bundeswehr.de/portal/a/plgabw/start/grundlagen/weissbuch!/ut/p/z1/hY_LDoIwEEW_hm2ngSjori58hRAT8NFuTMFaNKUlpYLx661xZaJxdnPnzMkMMDgA07y_SO4uRnPlE8rGx1mSFmk4CcNiNcOYLLIwiuNltNhi2MH-H8L8GP8ogiEXGqh3xL8dI8iBAbvynt9Ra6xTwiFevW4EWnN9UmJjK

Shea, T. C. (2005). Transforming Military Diplomacy. *Joint Force Quarterly*, 49-52.

השולחות וזוכות למעמד דיפלומטי מלא במדינה המארחת.⁴³ את הנספחות הצבאית תומך מטה מקצועי במדינה השולחת, אשר מקיים תהליכי עבודה תומכים, ואלה מהווים חלק בלתי נפרד מהעשייה הדיפלומטית-הצבאית. עם התפתחות עולם הדיפלומטיה הצבאית כפי שתוארה מעלה, התרחבו האנשים והמשימות הלוקחות חלק בדיפלומטיה צבאית, הגם שזו אינה משימתם העיקרית. כך למשל, לומדות בחו"ל וקצינות הלוקחות חלק בתרגילים רב-לאומיים נדרשות להכיר ברכיב הדיפלומטי שהן נושאות עימן בעת ביצוע המשימה, הכולל הכרת רגישות תרבותית במדינת היעד, ההקשר הגאו-אסטרטגי של פעילותן ולעיתים - מגבלות ואתגרים שיש בפעילות עצמה, על מנת להימנע מתקריות דיפלומטיות בעלות השלכות מדיניות. בכל הנוגע לכללי טקס ומנהגים, התמסדו עם השנים פרקטיקות המאפיינות את מקצוע הדיפלומטיה הצבאית. בתוך כך נכללות קבלות פנים רשמיות, חילופי תשורות, ארוחות רשמיות, ברכות שנה טובה ועוד. במרבית הצבאות, אלה נכללים תחת גוף ייעודי האחראי על הגדרה ועל ניהול ה"פרוטוקול", שיש בו מרכיב לא קטן של סמליות ושל מסורת, שמהווים חלק בלתי נפרד מעולם הדיפלומטיה הצבאית. בין כלי העבודה המקובלים של הדיפלומטיה הצבאית, נמנית הפרקטיקה של הסדרת תוכנית עבודה לשת"פ ביטחוני וצבאי בין המדינות, כולל טקס ומעמד חתימה, פגישות עיתיות לשימור רציפות הקשר, קיומם של דיאלוגים רשמיים ברמה בכירה ועוד. בבסיס כל אלה עומד מרכיב חיוני בעבודת הדיפלומטיה הצבאית - יחסים בין אישיים ורשתיות (networking). בסופו של יום, ככל שמדברים על תקשורת ועל יחסים בין מדינות, "המדינה" מורכבת מאנשים ולכן תכונה נדרשת לעוסקים במלאכת הדיפלומטיה הצבאית, היא יכולת יצירת קשרים בין-אישיים טובים, ובניית רשת איכותית שתסייע לקידום היחסים בין מערכות הביטחון של הצדדים.

הנחות עבודה בדיפלומטיה צבאית

הבנת התהליכים, סביבת העבודה והדינאמיקה המאפיינת את מקצוע הדיפלומטיה הצבאית, הם משמעותיים על מנת לעמוד על היתרון היחסי של הכלי, על מגבלותיו ועל המאמצים הנלווים הנדרשים למיצוי אפקטיבי ולהשגת היעד המבוקש. ראשית, חשוב להכיר בתפיסה לפיה לעומת הדיפלומטיה הציבורית, הדיפלומטיה הצבאית היא ישירה יותר, מקצועית, מדויקת ומבוססת על ניסיון משותף.⁴⁴ במובן זה, תיתכן העדפה של ערוץ זה על פני אחרים למול שותפים בעלי גישה דומה או לטובת השגת יעד ממוקד ומוגדר. זאת ועוד, במדינות מסוימות שבהן "מידים פותחים דלתות",

⁴³ מדובר במעמד משפטי המוסדר במשפט בין-לאומי, במסגרתו מוענקת, בין היתר, חסינות דיפלומטית בעבור הנציג הרשמי ובני משפחתו לפי אמנת וינה ליחסים דיפלומטיים (1961). להרחבה ראה: Vienna Convention on Diplomatic Relations, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf

⁴⁴ Leahy, P. (2014). Military Diplomacy. *Defence Diplomacy Is the game worth the candle?* (17), pp. 15-17.

הדיפלומטיה הצבאית עשויה להיות בחזית הקשר, ואף הדומיננטית, להשגת יעד לאומי.

שנית, נדרשת ההבנה כי המאמץ הדיפלומטי הוא תהליך ממושך. יחסים בין צבאות נבנים לאורך זמן ונדרשת השקעה מתמשכת לביסוס אמון ולהשגת יעדים. כנגזרת, קיימת חשיבות בתכנון מוקדם ובתחזוק הקשרים לאורך זמן על מנת שהמאמצים יישאו פרי, כמו גם ההכרה בכך שיייתכנו חוסר הצלחות במעלה הדרך.⁴⁵ הנחת עבודה נוספת שחשוב להכיר בה היא כי קיים אתגר בכימות ההישגים של הפעילות הדיפלומטית. מאמצים רבים מושקעים בפיתוח קשרים עם צבאות ועם מדינות, במסגרתם מועברים מסרים וניסיונות לקדם יעדים לאומיים בתחומים שונים. הנחת העבודה היא כי הדיאלוגים מסייעים לשיפור ההבנה בין הצדדים, והם מהווים ערוץ השפעה על תהליכי קבלת החלטות. ברוב המקרים לא ניתן להצביע על מסלול "גלגולו" של רעיון או מסר, ועד כמה המאמצים השפיעו, אך הניסיון מראה כי שינויים והשפעה כן מושגים.

לבסוף, הנחת עבודה משמעותית היא שדיפלומטיה ביטחונית יכולה להיות אפקטיבית רק כאשר היא נעשית בתיאום ובסנכרון עם גופי ממשל אחרים כמו סחר, יחסים פוליטיים, תרבות וכד'. כפי שהוזכר לעיל, מאמצי הדיפלומטיה הצבאית הם מוגבלים בסביבה של פערים אסטרטגיים מהותיים, אך גם כאשר מדובר במדינה שותפה, וככל שמוגדרים יעדים לאומיים – נדרשים סנכרון מערכתי ותיאום מאמצים באופן משלים (complementing). במילים אחרות, נדרשת "גישה בין-משרדית כוללת" (whole-of-government approach) לחיזוק המסר המועבר באמצעות הדיפלומטיה הביטחונית.⁴⁶

המקרה הישראלי והמלצות

המאמץ הדיפלומטי בצה"ל אינו דבר חדש, אך ניכר כי בשנים האחרונות הוא תופס מקום משמעותי יותר בתפיסה הצבאית, בין אם כחלק מהבנת נחיצותו למול פעילות של כוחות זרים במרחבי העניין של צה"ל, תרומתו המקצועית ולעיתים אף במסגרת קידום יעדים צבאיים-ביטחוניים בעלי חשיבות לאומית. בתוך כך, ביטוי למאמצי הדיפלומטיה הצבאית ושיתופי הפעולה הצבאיים במסמך אסטרטגיית צה"ל, ככלי שתכליתו הרחבת יכולות הפעולה של צה"ל בהיבטי הפעלת כוח, מודיעין ובניין כוח⁴⁷ כמו גם להגדלת הלגיטימציה למדינת ישראל ולחופש הפעולה של צה"ל.⁴⁸ בעוד ניתן ללמוד רבות מניסיונם של צבאות זרים על דיפלומטיה צבאית, נכון לעמוד

Cottey, A., & Forster, A. (2004). Strategic Engagement: Defence Diplomacy as a Means of Conflict Prevention. *The Adelphi Papers*, 15-30

Sanyal, J. (2018, July 19). *Building strategic security: defence diplomacy and the role of army*. Retrieved March 15, 2019, from ASPI: The Strategist: <https://www.aspi.org/au/building-strategic-security-defence-diplomacy-and-the-role-of-army/>

⁴⁷ לדוגמה: "כוחות צה"ל בתרגיל ענק בקפריסין" <https://www.israelhayom.co.il/article/604325>

⁴⁸ אסטרטגיית צה"ל (2018), עמודים 18-20.

על המקרה הישראלי הן ביחס לחיזוק הבנות קיימות והן על מנת לעמוד על פערים שאינם מקבלים ביטוי בספרות הקיימת.

ראשית, יש לציין כי מרבית הספרות הקיימת בנושא הדיפלומטיה הצבאית נשענת על נקודת מבט מערבית (ארה"ב, אירופה, אוסטרליה) ויש בכך כדי להשפיע בשני רבדים על עיצוב התפיסה של הדיפלומטיה הצבאית. ראשית, מדובר במדינות עם גישה גלובלית ביחס לאיומים, צורך בהגנה ויעדי דיפלומטיה רחבים. לעומת אלה, תפיסת הביטחון של ישראל היא מצומצמת יותר, תוך שימת דגש על המרחב הקרוב לביסוס עומק אסטרטגי. כמו כן, לא מעט מהמאמץ הדיפלומטי-צבאי של מדינות המערב הוא בניסיון לקדם השפעה ושינוי מדיניות חוץ וביטחון של מדינות אחרות, מה שאינו נמנה עם יעדיה הביטחוניים של ישראל.

המקרה הישראלי כן יכול לחזק את הטענה כי "במקרים בהם היחסים הדיפלומטיים הרשמיים מוגבלים או אינם מבוססים דיו, הדיפלומטיה הצבאית הופכת לערוץ משמעותי שיכול לשמר ערוצי שיח, לבנות אמון ולמנוע אי-הבנות בין הצדדים ואף לבנות תשתית לשיח רחב יותר בהמשך" (תרגום שלי).⁴⁹ הערוץ הביטחוני הוא ערוץ שיח דומיננטי ביחסים עם מדינות השלום (מצרים, ירדן), אשר פועל בשגרה ובחירום באופן שבהחלט מוכיח את הפוטנציאל הגלום בערוץ הדיפלומטיה הצבאית, במקרה של ערוץ מדיני מוגבל. במקרים אחרים, ניכר כי על אף פערים פוליטיים-מדיניים, נשמר הערוץ הביטחוני-צבאי בעיקר על רקע נכסיותו בעבור הצדדים.

מבחינה אופרטיבית, הצורך בדיפלומטיה צבאית הוא בכל הרמות המתוארות לעיל. בראש ובראשונה, עומדים היחסים הביטחוניים עם צבאות ירדן ומצרים. הסכמי השלום עם ירדן ומצרים מעניקים את המסגרת הפורמלית, המאפשרת שיתופי פעולה העונים על אינטרסים חיוניים גם לישראל וגם לשתי המדינות השכנות.⁵⁰ מתקיימים קשר ותיאום בין הצבאות, אשר מסייעים לישראל להתמודד עם אתגרים ביטחוניים בגבולות. במקרה של מצרים, למשל, הגבול בין המדינות בטוח ושקט, התיאום בין הצבאות במאבק באיומי הטרור בחצי-האי סיני הדוק מאי פעם, ההברחות בין צפון סיני לרצועת עזה פחתו משמעותית וזרם המסתננים ממצרים לישראל נבלם.⁵¹ שנית, בגבולות ישראל פועלים כוחות שמירת שלום של האו"ם - UNIFIL בגבול לבנון, UNDOF בגבול סוריה וכוח רב-לאומי בגבול מצרים (MFO). התקשורת והתיאום הצבאי מול כוחות אלה באמצעות הקישור הצבאי מסייעים לאחת במניעת חיכוך ובמניעת הסלמה. יתרה מכך, במקרה של לבנון, קיומו של כוח שמירת השלום מאפשר גם קיומה של מסגרת שיח עם צבא לבנון להפחתת מתיחות

Leahy, P. (2014). Military Diplomacy. *Defence Diplomacy Is the game worth the candle?*(17), ⁴⁹ pp. 15-17.

⁵⁰ ערן, עודד. (2014, אוקטובר). ישראל-ירדן: עשרים שנה להסכם השלום. המכון למחקרי ביטחון לאומי, גיליון 621.

⁵¹ דקל, א' וויינר, א' (2019). מצרים-ישראל: משלום בין הנהגות וצבאות לשלום בין עמים. המכון למחקרי ביטחון לאומי, גיליון 1153.

בגזרה⁵² לאלה נוסף הצורך הישראלי במניעת חיכוך עם שחקנים אחרים הפועלים במרחב, כדוגמת רוסיה - שעזימה קיים מנגנון מניעת חיכוך מאז כניסתה לסוריה בסתיו 2015.⁵³ מעבר לאלה, כמובן שהרמה האופרטיבית האינטימית ביותר קיימת עם צבא ארה"ב, כולל אימונים, תרגילי מפקדות ופריסת מערכות.⁵⁴

סמינר לוט"ר בינלאומי

הישגים מוגבלים במקרה של פערים אסטרטגיים בין הצדדים ניתן לראות ביחסים עם מנגנוני התיאום הפלסטיניים. בעוד הקשר היום-יומי עם מנגנוני הביטחון ידע הצלחות, אין בהם כדי להביא לפתרון הפערים המדיניים הקיימים בין הצדדים. יחסיה של ישראל עם ירדן ומצרים בהקשר זה, אף הם דוגמה מעניינת לקישור ולתיאום ביטחוני שנושא פרי, לצד המאמץ המתמשך להעמקת שורשי השלום בין העמים. מקרה נוסף שנמצא בשיח בשנים האחרונות הוא ביחס למאמצי הדיפלומטיה המתקיימים מול רוסיה והתוחלת של אלה למול מה שמסתמן כפער באינטרסים ארוכי הטווח של הצדדים.⁵⁵

במסגרת כלי המימוש של הדיפלומטיה הצבאית, ניתן להצביע על מרכיב שנעדר מהגישה הצה"לית - והוא נוכחות בכוחות שמירת שלום. תפיסת הביטחון של ישראל שמה במוקד את ביטחונה של המדינה, הגנה על אזרחיה ועל יהדות התפוצות, אך בה בעת מבקשת לפעול לביסוס עומק אסטרטגי מחוץ לגבולות המדינה. זאת ועוד, הרי שאחד מעקרונות הדיפלומטיה הצבאית הוא רישות (networking), ושיח שמבוסס

⁵² לצה"ל מנגנון של מפגשים משולשים עם צבא לבנון ויוניפי"ל, כפי שמתואר בכתבה: https://www.mako.co.il/news-military/security-q4_2018/Article-bca2e2206818761004.htm

⁵³ "נתניהו במוסקבה: קבענו מנגנון למניעת התנגשות בין צה"ל לרוסים" (21/09/15), אתר ynet. קישור לכתבה: <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4702985,00.html>

⁵⁴ הודעת דובר צה"ל בדבר תרגיל ופריסת מערכות מיום 22/3/18, "סיום תרגיל Juniper Cobra".

⁵⁵ דוגמה לכתבה שעוסקת בנושא: "גם משלחת צה"ל לא תמיס את הקרח: רוסיה מכתיבה את כללי המשחק בסוריה", <https://news.walla.co.il/item/3206496>

על ניסיון משותף. יש בהשתתפות בכוחות שמירת שלום כדי לאפשר נגישות גבוהה למרחבי עניין של צה"ל ושל מדינת ישראל, לחזק את הרישיות המתבקש בעידן של אתגרים גלובליים ולסייע לגליטימציה של ישראל ומיצובה כ'מדינה תורמת'.⁵⁶ החלטה לשילוב מרכיב צבאי בכוחות שמירת שלום היא עניין לאומי, ויש לשקול זאת מתוך הבנת המחירים הפוטנציאליים ואופן ההשתתפות הנכון (מיקום, אופי התרומה - הדרכה, רפואה, לוגיסטיקה וכד').

את ההמלצות הנגזרות מהתפיסה שהוצגה כאן ניתן לצמצם לכדי ארבע המלצות מרכזיות - סנכרון מערכתי, אימוץ תפיסה, גיבוש אסטרטגיה וביסוס המקצוע. בכל הנוגע לסנכרון מערכתי, נדרש תיאום הדוק יותר בין הדרג המדיני (משרד הביטחון, משרד החוץ) לזה הצבאי, תוך מיצוי יתרונות יחסיים של כל גוף וכחלק ממאמץ לאומי מתואם ומשלים.

בתוך צה"ל, נכון לראות בערוץ הדיפלומטיה הצבאית כערוץ פעולה משלים למעשה הצבאי, בין אם כמאמץ מקדים, מלווה, לאחר מעשה, ובמקרים מסוימים - חלופה, למהלך צבאי אופרטיבי. בהקשר זה, ההמלצה היא לגבש תפיסה אסטרטגית מבצעית הנוגעת לעולם הדיפלומטיה הצבאית. הבנת יתרונותיה של הדיפלומטיה הצבאית מעלה את החשיבות שבהכרה ברכיב הדיפלומטיה הצבאית כחלק מארגז הכלים למימוש יעדים צבאיים מהרמה האסטרטגית ועד הרמה האופרטיבית-טקטית. כמו כן, הבנת "חוקי המשחק" של הדיפלומטיה הצבאית מהווים גם גורם משפיע על המעשה הצבאי. הדבר נכון בייחוד בשנים האחרונות, שבהן על כוחות שמירת השלום נוספו שחקנים בין-לאומיים שונים (צרפת, גרמניה, בריטניה, רוסיה ועוד) הפועלים באופן צבאי אקטיבי בסביבה המבצעית של ישראל.

השלב הבא המתבקש לאחר אימוץ התפיסה הוא גיבוש אסטרטגיה למאמץ הדיפלומטיה הצבאית, אשר מקדמת באופן יזום את יעדי צה"ל ומערכת הביטחון. השיקולים לשיתוף פעולה צריכים לבטא הן מרכיבי דיפלומטיה צבאית קלאסית (אופרטיבי ומניעת חיכוך, למידה מקצועית, בניין כוח, רשתיות וסיוע) והן שיקולים מעולם המעורבות האסטרטגית (מניעת משברים, השפעה וחיזוק קשרים). בהקשר זה, ובדומה לתפיסות של בריטניה ושל גרמניה שהוצגו לעיל, נכון שהיבטים של ייצוא ביטחוני ישראלי יהיו חלק מהתפיסה. נוסף על כך, נכון להזכיר כי לעיתים מטרתה של הדיפלומטיה הצבאית היא להוות בלם או אמצעי המאפשר מרחב גמישות לניהוג קשרים מורכבים בין מדינות ובין צבאות - ונכון שהאסטרטגיה המגובשת תבטא גם היבט זה.

לבסוף, קיימת חשיבות בהמשך תהליך מיסוד מקצוע הדיפלומטיה הצבאית בצה"ל, בבניין כוח ובהפעלתו. בשנים האחרונות חלו התפתחויות משמעותיות בהקשר זה, בהם כינון מערך קשרי החוץ של צה"ל והקמת בית ספר לדיפלומטיה

⁵⁶ בהקשר זה, ניתן לטעון כי משלחות הסיוע של פיקוד העורף וחיל הרפואה באירועי אסון מספקות את הממד הזה, אך בהיעדר תפיסה סדורה, נותרת פעילות זו בדידה ולא כחלק ממאמץ כולל.

צבאית. מבט השוואתי על מערכים דומים בצבאות זרים מציב כמה דוגמאות של תפיסה מקצועית של הדיפלומטיה הצבאית - החל מצבאות שבהם תפקיד הדיפלומט הצבאי הוא מקצוע כך שנספח צבאי משרת בכמה מדינות, בדומה למערך הדיפלומטי של משרד החוץ הישראלי, ועד צבאות שבהם מוצבים אזרחים עובדי צבא בעלי הכשרה דיפלומטית בסיסית ובעיקר מהווים מוקד ידע ועוגן יציב לקשרים ארוכי טווח. גיליון זה מהווה חלק מתהליך בניית הידע ומגיבוש התפיסה של הדיפלומטיה הצבאית, ויכול לסייע בקידום מרכיבי התפיסה ונגזרותיה.

רשימת מקורות

- דקל, אודי ווינטר, אופיר. "מצרים-ישראל: משלום בין הנהגות וצבאות לשלום בין עמים". המכון למחקרי ביטחון לאומי, גיליון 1153. 2019.
- ערן, עודד. "ישראל-ירדן: עשרים שנה להסכם השלום". המכון למחקרי ביטחון לאומי, גיליון 621. אוקטובר 2014.
- צה"ל. אסטרטגיית צה"ל. 2018.
- Cottey, Andrew & Anthony Forster. "Introduction to Reshaping defence diplomacy: new roles for military co-operation and assistance." In *Reshaping defence diplomacy : new roles for military co-operation and assistance*. London: Routledge, Chapman & Hall. 2004.
- Cottey, Andrew & Anthony Forster. " Chapter 1: Strategic Engagement: Defence Diplomacy as a Means of Conflict Prevention". *The Adelphi Papers* 44(365), 2004. pp.15-30.
- Runde, Daniel F. "Soft Power and Security". *Center for Strategic and International Studies (CSIS)*. 2015. Retrieved May 16, 2019, from: <https://www.csis.org/analysis/soft-power-and-security>
- Nye, Jr., Joseph S. "Soft Power". *Foreign Policy* 80. 1990, Autumn. pp. 153-171
- Leahy, Peter. "Military Diplomacy". In *Defence Diplomacy Is the game worth the candle?* ANU Strategic and Defence Studies Centre, 2014. pp. 15-17.
- McBride, James. (2018). "How does the U.S. spend its foreign aid?" *Council on Foreign Relations*. Retrieved on 16 May 2019 from: <https://www.cfr.org/backgrounder/how-does-us-spend-its-foreign-aid>
- *Montevideo Convention on the Rights and Duties of States*. December 1933). Retrieved on 19 March 2019 from: <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>
- National Intelligence Council (NIC). (2017, January). "Global Trend: Paradox of Progress." To view electronic version: www.dni.gov/nic/globaltrends.
- Pajtinka, Erik. "Military Diplomacy and Its Present Functions". *Security Dimensions. International and National Studies*. 2016. pp. 179-194.
- Sanyal, Joyo. "Building strategic security: defence diplomacy and the role of army". *ASPI: The Strategist*. Retrieved March 15, 2019, from: <https://www.aspistrategist.org.au/building-strategic-security-defence-diplomacy-and-the-role-of-army/>
- Shea, Timothy C. "Transforming Military Diplomacy". *Joint Force Quarterly*. 2005. pp.49-52.
- Swistek, Göran. "The Nexus Between Public Diplomacy and Military Diplomacy in Foreign Affairs and Defense Policy". *Connections* 11(2). Spring 2012. pp.79-86.
- "White Paper 2016: ON German Security Policy and the Future of the Bundeswehr". *Bundeswehr Office for Defence Planning*. 13th July 2016. Retrieved from: https://www.planungsamt.bundeswehr.de/portal/a/plgaw/start/grundlagen/weissbuch!/ut/p/z1/hY_LDofwEEW_hm2ngSjori58hRAT8NFuTMFaNKUlqYLx

661xZaJxdnPnzMkMMDgA07y_SO4uRnPle8rGx1mSFmk4CcNiNcOYLLIwiuN
ltNhi2MH-H8L8GP8ogiEXGqh3xL8dI8iBAbvnt9Ra6xTwiFevW4EWnN9UmJ
jK

- UK Ministry of Defence & UK Foreign and Commonwealth Office. "International Defence Engagement Strategy 2017". UK Government. 17th February 2017. Retrieved from: <https://www.gov.uk/government/publications/international-defence-engagement-strategy-2017>
- Vienna Convention on Diplomatic Relations. April 1961. Retrived on 19 March 2019, from United Nations Treaty Collection: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf

דמות איש הקש"ח בצה"ל

אורית אלון¹

המאמר עוסק באנשים העוסקים בדיפלומטיה הצבאית בצה"ל, מהמש"ק הזוטר ועד לקצינים הבכירים המשובצים כנספחים צבאיים. נדרש כוח אדם מקצועי למימוש האינטרסים של מדינת ישראל, בעוד שכוח אדם שאיננו מוכשר דיו עשוי לגרום בתום לב למשברים ותקריות דיפלומטיות. המאמר מציע מספר דרכים לשדרוג ולחיזוק כוח האדם במערך קשרי החוץ.

מבוא

במאמר שלפניכם אטען, כי צה"ל עבר דרך ארוכה בדרך להפיכת הדיפלומטיה הצבאית למקצוע ולשיפור באופן הכשרת אנשיו העוסקים במלאכה. יחד עם זאת, אם אנו תופסים את משימת הדיפלומטיה הצבאית ככל משימה בארגון ולאור ערכי המצוינות בצה"ל שלפיהם אנו מתיימרים לפעול, הרי שיש לפנינו עוד דרך ארוכה עד שנצטיין בתחום.

מטרות הדיפלומטיה הצבאית הן מגוונות וכוללות את מניעת העימות הבא (או לכל הפחות דחייתו), רכישה ושימור לגיטימציה להפעלת כוח, ייצוא אמל"ח ישראלי ושיפור תדמיתה של ישראל בעולם. כלי ההשפעה מגוונים ומשתרעים מפעולה ישירה, אינטימית ולעיתים מסווגת למול קולגות בצבאות זרים, ועד ראיונות לכלי תקשורת ברחבי העולם ועיסוק בדעת הקהל הציבורית במדינות השונות. אין ספק שלמול מגוון כזה של משימות ואתגרים נדרש צה"ל להעמיד כוח אדם איכותי ומקצועי כדי לאפשר את מימוש האינטרסים של מדינת ישראל בדגש על יכולת פעולה בסביבה דינמית וזרה. כוח אדם שאיננו מוכשר ומקצועי דיו, עשוי לגרום, בתום לב, לתקריות דיפלומטיות ולמשברים במסגרת היחסים של ישראל ושותפותיה בעולם.

¹ רס"ן אורית אלון, בעלת תואר ראשון במדע המדינה ותואר שני בלימודי ביטחון מאוניברסיטת תל-אביב. עוסקת בתחום הקש"ח הצבאי מזה כעשור בחה"א ובמטכ"ל (ולפני כן במגזר הפרטי בתחום קשרי חוץ). בעלת ניסיון מקצועי בקש"ח מול צבאות ארה"ב, אירופה אסיה, פסיפיק ואמל"ט. כיום רמ"ד צפון אירופה בחטיבת קש"ח באג"ת.

מאמר זה יעסוק בכוח האדם העוסק בדיפלומטיה צבאית בצה"ל, במאפייני הקצינים והמש"קים העוסקים במלאכה ובכללם הנספחים הצבאיים. לבסוף אציין את הדרכים לשדרוג ולחיזוק כוח האדם במערך קשרי החוץ של צה"ל על מנת שיהיה מיומן וכשיר יותר לביצוע משימותיו.

קשרי החוץ בצה"ל 2019 - האם אנחנו בדרך למקצוע?

מספר שיתופי הפעולה הצבאיים בין צה"ל לצבאות זרים צמח באופן משמעותי ב־30 השנים האחרונות וניתן להבחין בשינוי המשמעותי בעיקר בעשור האחרון; נפתחו אמצעי שיתוף פעולה חדשים (קורסים, אימונים, כנסים ועוד), גורמי צבא חדשים נכנסו למפת שיתופי הפעולה (אגף כח אדם, פיקוד העורף, מכללות וכו') לצד הצטרפות יבשות ומדינות חדשות למפת השת"פ הבין-לאומית. עם השינוי הגובר והצורך לקיים את קשרי החוץ הצבאיים ניתן להבחין בגידול לכאורה של בניין הכוח הצבאי לתחום הדיפלומטיה. כך למשל, הקמת מערך קשרי החוץ באגף התכנון, ככזה האמון על כלל העשייה ועל גורמי הקש"ח בצה"ל מבחינה מקצועית.² כיום, לכל זרוע יש יחידה האחראית לקש"ח. תפקיד הגוף בעיקרו הוא לשרת את האינטרסים של הזרוע בהיבטי שת"פ צבאי, בהתאם למדיניות המטכ"ל, משרד הביטחון ומשרד החוץ.

תוכנית העבודה של בכירי צה"ל כוללת באופן מתוכנן מפגשים בארץ או בחו"ל על פי חלוקה הגיונית, סדר ואינטרסים הדדיים. ניתן להבין שכל גידול בשת"פ גורר לרוב גידול בשת"פ בכירים, אימונים ועוד.

אך על אף האמור לעיל, לצד גידול מינורי בתקני קשרי החוץ בחלק מזרועות המערך, אנו עדים לקיצוץ תקנים משמעותיים בליבת המערך המטכ"לי בשנים האחרונות, כך שלא ניכר שתחום קשרי החוץ ומקצועיותו תופס מקום כלשהו בתיעודף המשאבים הצה"לי.

השת"פ הצבאי נחלק באופן גס למפגשים המובלים ע"י מפקדים בכירים ולמפגשים המובלים בדרגי עבודה, אימונים וקורסים. ניכר שרוב המפקדים הבכירים מכירים בפוטנציאל הגלום בכלי הדיפלומטיה הצבאית ונרתמים באופן יחסי להשקעה בנושא. כאשר מפקד מוביל או משתתף במפגש דיפלומטי צבאי, הוא יצפה להכנה ולליווי מקצועי מקצין הקש"ח שלו: היכרות תרבותית מקיפה, כללי "עשה ואל תעשה", כיצד מתגברים על מכשולי השפה, מנטליות, נושאי שיחה שהם טאבו, היסטוריית השת"פ המדיני והצבאי, אינטרסים הדדיים, חוזקות וחולשות של השותף, מקרים ותגובות וכו'. לפיכך, היכולת של אנשי הקש"ח לעצב בצורה נכונה את המפגש ולהקנות למפקד הבנה רחבה על המדינה שעימה הוא עובד היא קריטית. ככל שהמומחיות הזאת רלבנטית למופעים בודדים (קבלת פנים, טקס), היא חשובה

² בדומה למערכים אחרים בצבא, הכפיפות הפיקודית של שלוחות הקש"ח בזרועות ובפיקודים מופרדת מהכפיפות המבצעית - עובדה המתגרת את המערך באכיפת מדיניות הקש"ח בכלל הגופים.

כפליים בתהליכים ארוכים ומתמשכים למול השותף, למשל, בעולמות בניין הכוח. תכונה נוספת המאפיינת את עולם הקש"ח היא הקושי במדידת הצלחה. עובדה זאת הופכת את העשייה לקשה ו"בלתי מתגמלת", וכמובן מנוגדת לקצב ולטמפרמנט הישראלי. עם זאת, לכל מדינה יש קצב משלה (כולל שונות משמעותית בתוך היבשות) לקידום תהליכים. יש מי שיידרשו תהליך של שנים לעצם בניית מערך של קשרי אמון ויש מי שידלגו בזריזות לשלב הפעילות המשותפת. לפיכך, העוסקים בדיפלומטיה צבאית ראוי שיתחמשו באורך רוח, בסבלנות וביכולת ראייה לטווח רחוק, שאינם מאפיינים את כל ציבור לובשי המדים. קצב איטי נתפס לרוב כהססנות או כחוסר רצון לקידום תהליכים ע"י הגורמים הישראליים ועל גורמי הקש"ח להבין היטב את משמעויות הקצב השונה בכל מדינה, על מנת לדבר מסרים כהלכה וכדי להימנע ממסקנות שגויות.

אנשי הקש"ח, הכשרות ומה שביניהן

כאשר נבחן היום את אנשי הקש"ח בצה"ל, נמצא שרוב הקצינים הבכירים (רס"ן ומעלה) לא עברו בעצמם הכשרות של קשרי חוץ (קורס מש"קים או השלמת קש"ח). הקצינים הזוטרים יותר וכמובן מש"קי המערך (סרן ומטה) כבר רובם בוגרי ההכשרות של השנים האחרונות של מערך קשרי החוץ.

חלק קטן מהקצונה הזוטרה מובנה מקצינים אקדמיים, שסיימו תואר ראשון בתחומי מדעי החברה והמדינה, רוב הקצונה מתבססת על מי שביצעו תפקידים כמש"קי קישור לכוחות הזרים.

מרבית העבודה השוטפת במערך הקש"ח, מתבצעת באמצעות מש"קי קישור לכוחות הזרים. מדובר בחיילים בני 18 שעברו הכשרה בסיסית שנמשכת 4 שבועות ולאחר מכן חפיפה תוך כדי הכניסה לתפקיד שאליו הם מיועדים. מדובר אמנם באוכלוסייה איכותית ביותר, אך היא מורכבת ברובה מעולים חדשים המגיעים מרחבי תבל. המש"קים באים במגע עם נספחים זרים המוצבים בארץ (לרוב בדרג אל"ם אך חלקם בכירים יותר), ומלווים את הנספחים לפעילויות שונות (מפגישה ועד כנס או ביקור שנמשך ימים ספורים).

היתרון לכאורה של הבנת העולם והמנטליות הבין-לאומית מתגמד אל מול הפער המשמעותי של העולים החדשים מבחינת השפה העברית. פער זה מקשה ביותר על התמקצעותם, במיוחד בתפקידים הדורשים כתיבה מרובה תוך יכולת ניסוח ברמה גבוהה.³ גם כאשר מש"קים כאלה הופכים לקצונה, הם גוררים עימם את הפער הנ"ל, מה שהופך את מפקדיהם, הרמ"דים והרע"נים לצוואר בקבוק בעבודה השוטפת. מסלולי ההכשרה לקש"ח הקיימים כיום בכלל הדרגים כוללים אמנם את שני המרכיבים הבסיסיים של המקצוע: תשתית תפיסתית של התחום ומרכיבים פרקטיים-ביצועיים שונים. אך מפאת קוצר הזמן (נע בין ארבעה שבועות למש"קים

³ רוב המסמכים שלנו מגיעים עד לרמות הגבוהות ביותר בצה"ל, אין מקום לשגיאות.

ועד שישה שבועות לנספחים) ואף ידע המפקדים (קצינים צעירים בעצמם) הם עדיין חסרים ומבטאים בעיני תפיסה שגויה שהקש"ח הוא איננו מקצוע שנדרש להתמחות בו.

בהשוואה למערכי קש"ח בשאר העולם, זוהי אוכלוסייה צעירה ביותר. גם בצבאות שבהם אנו מוצאים מולנו נגדים הרי שהם מבוגרים יותר ומקצועיים ביותר. הקצינים הזרים מקבלים את שותפי העבודה הצעירים שלהם, ולו רק מפאת העובדה שלא קיימת להם ברירה אחרת, אך רצוי שהמש"קים יפגינו מקצועיות וסקרנות כדי לגשר על פערי הגיל והידע. כדאי לזכור שאפילו בתוך המערכת הישראלית, שאמורה להיות מורגלת יותר בהובלה של צעירים מאשר צבאות זרים, מש"קים ואף קצינים זוטרים מתקשים להיכנס לדיונים בצה"ל, במשרד החוץ, במשרד הביטחון ובמל"ל, על אף הרלבנטיות הרבה שלהם. בכך אנו בהכרח פוגעים בתהליך הלמידה וההתמקצעות שלהם.

בעיתות של קיצוץ תקנים והשטחת המטה כחלק מתר"ש גדעון, עלינו להשקיע ולמקצע את אנשינו מחד גיסא ולנטרל מגבלות של דרגות מאידך גיסא.

רגישות, אינטליגנציה וניסיון חיים הינם מרכיבים קריטיים בשיח עם שותף זר. המציאות מוכיחה לנו בהקשר אוכלוסיית המש"קים שבמקרה הטוב מדובר על חייל שהשתתף בעבר בפעילויות עם זרים או "ראה עולם" ובמקרה הפחות טוב, נמצא עצמנו מנסים להכשיר חיילים שאפילו לא יודעים כיצד פונים לקצין זר,⁴ ההתנהלות הפתוחה המאפיינת את התרבות הישראלית במקרה זה עומדת לנו לרועץ.

טקס סיום קורס מע"קים של החטיבה לקשרי חוץ (מערך קשרי החוץ)

⁴ רבים מדי המקרים שבהם פנו לנספח בשמו הפרטי כך נהוג בצה"ל.

אני סבורה כי מעבר לאוכלוסיית המש"קים, גם קצינים בתפקידים הראשון יהיו בדרך כלל חסרי ניסיון מספק ויידרשו לליווי ולתמיכה רציפה. לדוגמה, זאת תהיה שגיאה לאפשר להם לקיים פגישות לבדם, אלא אם מדובר רק על קבלת/העברת מסרים שנקבעו מראש ללא צורך במענה בזמן אמת לסוגיות חדשות שעולות על הפרק. זאת כיוון שבפגישות עם גורמים זרים עלינו 'לעמוד על המשמר' לבל ידלו מאיתנו מידע מסווג, לא רלוונטי לנושא הפגישה, או שינסו להשוות בין התשובות שלנו לאלו של גורמים אחרים בצבא.

קצין בתפקידו השני מיומן יותר, בהנחה שביצע את רוב תפקידיו עד כה באותו התחום במסגרת מערך הקש"ח.⁵ לצערי, קיים היום מחסור בכוח אדם מיומן בתפקיד קצונה שני. מעבר לכך, אנו יכולים לספור על כף יד אחת את כמות הקצינים ברמת הקצונה הבכירה (רס"ן ומעלה) במערך הקש"ח שאוחזים במקצוע מעל עשור ובוודאי כאלו שחוו את מגוון התפקידים ממש"ק ועד קצין בכיר.

איש הקש"ח המצטיין יהווה מוקד ידע ויאפשר למפקדיו לנוע בבטחה בגזרת עולם הדיפלומטיה הצבאית, מהסבר על מנטליות השותף ועד רעיונות לקידום שת"פ צבאי. בכל מפגש נדרש מקצין הקש"ח להמליץ, על פי האינטרסים המשותפים והיעדים, על מגוון משתנים: הרכב המשתתפים בפאנל מקצועי ותוכן הסקירות (גם של האורחים), הרכב המשתתפים בארוחות בביקור ועד המלצה מדויקת לתשורה ספציפית שמתאימה לאורח עם הקדשה רלוונטית שתואמת את המעמד ואת הצורך.

לדוגמה, רק בתחום העגה המקצועית ומבני הצבא השונים ניתן לכתוב מאמרים שלמים: מהו ההבדל בין מינטס (MOM) ו-MOU? מה בין Expert Staff talks ל-talks? ומדוע יש בצבא זה או אחר אזרחים שעובדים מולנו שמקבילים לקציני צבא ובעלי אותן הסמכויות ומה עושים עם כל הפרשי הכוכבים בינינו לבין השותפים?

קצין קש"ח טוב יהיה איש ביצוע, יוזם ויצירתי גם בעצם הגיית מפגשים ייחודיים, המשרתים את מטרת הצבא. בשנים האחרונות, למשל, הונהג נוהל יום ספורט למערך הקש"ח שבו משתתפים כלל הנספחים הזרים המשרתים בישראל ובשיתוף נציגים מכוחות שמירת השלום בגבולות. המפגש המשותף והבלתי אמצעי באמצעות הספורט, משמש כלי ליצירת שפה משותפת ובין-לאומית לכל הדעות, לטובת שימור דיפלומטיה צבאית. קורס הקישור הבין-לאומי מהווה דוגמה נוספת המאפשרת הנגשת אתגרי מדינת ישראל באופן בלתי אמצעי לקציני קישור זרים

⁵ ניתן לחלק את מערך הקש"ח לשני תחומים: קישור לארגונים הגובלים לישראל (צבאות זרים, כוחות שמירת שלום) וקישור לשאר צבאות העולם.

⁶ MOM - Minutes of meeting
MOU - Memorandum of understanding
Staff talks - מפגש מטות
Experts talks - מפגש מומחים

ולקציני קש"ח ישראלים כאחד. עצם המפגש המשותף והשהות המשותפת קרוב לשבועיים, משרתת מטרות רבות, שימדדו לאורך שנים. מניסיון נספחינו בעולם, אנו למדים כי כל מדינה מביאה את הערך המוסף שלה במפגשים עם הנספחים הזרים בין אם בכנסים שאורכים כשבוע ואשר משלבים תוכן רלוונטי למדינה, לאקלים שלה ולתוואי הדרך שלה ובין אם במפגשים מסוגים שונים, המדגימים את הערך המוסף הצבאי של אותו צבא.⁷

קיים עוד מגוון של סוגיות שעיימם מתמודדים אנשי הקש"ח בכל יום. הניסיון וההתמקצעות בתחום מהווים את הנכס של מערך הקש"ח הצה"לי. כך מתאפשר סיפוק מענה איכותי ומהיר לשאלות ולסוגיות הקש"ח שעיימם הם מתמודדים. אך מכיוון שכל שאלה העולה מנספח זר טומנת בחובה משמעויות רבות, יש חשיבות עצומה להתיעצות ולסיעור מוחין בקרב הקצינים, לפני מתן תשובה סופית. תשובות לא מבוססות, מהירות ולא מתוקפות, עשויות לגרור תקלות דיפלומטיות.

אנו, קציני מערך הקש"ח, שואלים את עצמנו מגוון שאלות שהתשובות אליהן משתנות כל הזמן: מהי התדירות הנכונה למפגשים עם הנספחים הזרים? היכן נכון לקיים את הפגישה? מהו סדר הפגישה? כיצד מתנהלת קבלת הפנים; מה עושים שם? כיצד להתנהל? מה עשויה להיות המשמעות מביטול מפגש? כיצד נכון לפרש ביטול מצד השותף? איזו מעטפת אירוח אנחנו מציעים אל מול מה שאנחנו מקבלים? מה מכבד כל מדינה וממה עלולים להיעלב?

הכרעות בשאלות אלו, מהרמה הטקטית ביותר ועד האסטרטגית ביותר חייבות להישען על תכונות בסיסיות ביותר, שבלעדיהן לא ניתן, לדעתי, להתיימר להיות קצין קש"ח מצטיין: **התשוקה למקצוע והתשוקה לידע בתחום הבין-לאומי.**

הציפייה ממש"קי הקש"ח ומקציניו היא שיהיו אנשים שרוצים לחקור, לדעת ולהכיר עולם, אנשי ספר השומרים על רלוונטיות ומעודכנים באקטואליה הקשורה למדינות שעיימן מתנהלים קשרי שיתוף פעולה, אך לא רק. הבנות אלה יסייעו לאנשי המערך להבין כיצד מהלך זה או אחר משפיע על המדינות הרלוונטיות אליו.

תשוקות אלה אינן נלמדות בקורסים ולא ניתן להכריח אף אחד לקיימן, עליהן לבוא באופן טבעי. כך למשל, הצורך לקרוא את התקשורת הבין-לאומית והמקומית, לנבור באתרי האינטרנט של משרדי ההגנה והצבא הרלוונטיים על מנת להישאר מעודכנים, ולנסות לנתח את השינויים בזירה הגלובלית ואת השפעותיה על ישראל ובתוכה על צה"ל באופן יום-יומי - כל אלו מהווים חלק ממנת חלקם של אנשי מערך הקש"ח.

להלן המלצות קונקרטיות לפעולה לשיפור מערך הקש"ח:

1. חיזוק האיתור והמיון לתפקידים במערך הקש"ח:
- א. חיזוק רגל הקצונה המקצועית צריך להגיע בשלב מוקדם יותר בתהליך,

⁷ האופן שבו נתפסת קהילת הנספחים הזרים וכמות ההשקעה בה בכל מדינה היא נושא מרתק ששווה לבחון במאמר נפרד.

כבר באיתור המלש"בים לתחום. נוסף על אוכלוסיית העולים החדשים בעלי שפות אם נוספות, יש לגייס מלש"בים בעלי שפת אם עברית ובעלי זיקה לעולם הקש"ח.

ב. שינוי בתיעדוף המלש"בים לאור יכולות ייחודיות - ישנם מועמדים רלוונטיים (רבים) בעלי פרופיל קרבי, שבשיטת המיון הקיימת מנותבים באופן אוטומטי ליחידות קרביות. כאן המקום לבחון ולברר האם ניתן לשנות סדרי עדיפויות ובכך למצות טוב יותר את המאגר האנושי המתגייס לצה"ל. אין ספק כי פעולות אלו ייצרו מאגר משמעותי של מועמדים איכותיים ביותר למערך ובהכרח יאפשרו בחירה נרחבת יותר של צוערים רלוונטיים.

ג. בחינת איתור וגיוס מועמדים מתוך מגמות רלוונטיות בתיכונים ותיעדוף מי שהתנסו בחילופי משלחות, אירועי דיבייט שונים ואשר הוכיחו עצמם כבעלי זיקה לתחום.

2. חיזוק ושיפור מערך ההכשרה:

א. פיתוח (לפחות) חלק מההכשרות במערך כקורסים קדם צבאיים (קד"צ), שבמסגרתם מתנדבים המלש"בים לטובת השקעה עתידית לשירות בתחום.

ב. עיבוי ציר ההכשרה באמצעות קורסים מקצועיים בארץ ובחו"ל, כגון חבירה לקורס הצוערים במשרד החוץ ברמה זו או אחרת.

ג. שילוב הקצונה הזוטרה בקורסים ובמפגשי שיח רב-לאומי, על מנת למנוע מצב בו קצין ישראלי זוטר ייתקל בנסיעתו הראשונה לחו"ל בקצין בכיר מצבא זר כשאין לו את המיומנות הנדרשת לניהול הקשר

גם רמת ההכשרה של נספחי צה"ל לצבאות הזרים לוקה בחסר ובקצרה בצורה משמעותית ביחס להכשרת הנספחים בצבאות שעמם אנו מנהלים קשרים. לשם השוואה, הנספח הגרמני עובר קורסים ללימוד שפה שמשכם בין תשעה חודשים לשנה, טרם יציאה לשליחות, וזאת נוסף על קורס הנספחים. ברוב הצבאות קורס הנספחים נמשך לפחות שלושה חודשים; בישראל מתקיים קורס שמשכו שישה שבועות בטרם היציאה לשליחות.

דמות הנספח הצבאי

סוגיית נספחי ההגנה מצריכה בעיניי העמקה ייעודית במאמר זה, שכן הם מהווים את "חוד החנית" של צה"ל ברחבי התפוצות וצה"ל נסמך עליהם כמובן בשגרה ובחירום.

הנספחים הצבאיים (נספ"צים) הינם קצינים בכירים ומוכשרים, לרוב בעלי עבר צבאי קרבי, אשר לעיתים תפקיד הנספ"צ מהווה עבורם טבילה ראשונה בתפקיד מטה, הרחק משדה הקרב שאליו הורגלו עם השנים. בבסיס האיוש הנ"ל ישנו

רעיון כפול, גם שימוש בקצין מיומן בעל ידע מבצעי שמהווה לאור ניסיונו הקרבי נכס צה"לי משמעותי בחו"ל (ולרוב יהווה אטרקציה בקרב קהילת הנספחים בשל כך), וגם הזדמנות להודות בדרך ייחודית לקצין ותיק שהשקיע עשורים מחייו לטובת המדינה באופן טוטאלי, וכידוע לצבא אין אפשרויות רבות להוקרה מסוג זה.

מי יתפקד טוב יותר כנספח צבאי, קצין שהתמחה בתחום הקש"ח או הקצין שחווה ושפיקד על הפעילות המבצעית בשדה? קשה לקבוע כיוון שהנושא לא נחקר ובאופן טבעי גם קשה למדידה. ברור כי כל רקע צבאי מעניק לנספח ערך מוסף כזה או אחר. יחד עם זאת, אני סבורה כי יש חשיבות לפתח כיום גם נספחים, שיגדלו (או לכל הפחות יבצעו תפקיד) במערך הקש"ח כחלק מובנה מהכשרתם המקצועית לפני שהם מקבלי את המינוי לתפקיד הנספ"צ. בכך יבוא לידי ביטוי הניסיון שצברו הן בערוץ הקש"חי והן בערוץ הקרבי. כך גם תספיק תקופה יחסית קצרה יותר להכשרתם.

ידיעה ושליטה בשפת השותף הינה כלי משמעותי ביותר לנספ"צ, והיעדרה יהווה מכשול משמעותי בביצוע התפקיד – בוודאי לאלו המוצבים במדינות שאזרחיהן אינם דוברי אנגלית. אין ספק, כי נספח הדובר מבית את שפת המקום יצליח להביא לידי ביטוי ולמלא את ייעודו באופן טוב יותר ממי שנאלץ להתמודד עם קשיי השפה. לעיתים אף מצופה מהנספ"צ להתראיין כנציג מדינת ישראל וצה"ל – ריאיון בשפת המקום עשוי ליצור תחושת חיבור וקירבה בין המדינות ואף להעביר את המסר שנתבקש להדגיש באופן טוב יותר. הצורך בתקשורת בשפת השותף מחזק את חשיבות פיתוח נספ"צים מתוך מערך הקש"ח, מקרב אוכלוסייה שמוכשרת כבר היום במסגרת קורסי שפה מובנים של ביה"ס לדיפלומטיה צבאית.⁸

ומה באשר לשמירת כשירות? זו מתכנסת לתוך כנס שנתי בן שבוע, שמפאת קוצר היריעה אין בו די זמן לתרגול מקרים ותגובות שונים, לתרגול עמידה מול קהל באנגלית (לכל הפחות), לעמידה מול מצלמה וכו', כשירות שבהחלט נדרשות ממערך הנספ"צים בחו"ל, לעיתים בהפתעה ובעיקר בעיתות חירום.⁹

הצעותיי לשיפור התמקצעות מערך הנספחים נחלקות באופן הבא:

א. **שינוי התפיסה** אפילו עד כדי שינוי שיטת האיוש לבכירים שנבחרים לתפקיד נספח, קרי תכנון קדימה של שני תפקידים כך שפרק ההכשרה למקצוע הדיפלומטיה הצבאית יהיה משמעותי יותר באיכותו בהמשך ויוכל להתחיל תוך כדי תפקיד (בין אם כנע"ת שמוביל ביקורי זרים ביחידה שלו ואף בחיבור לעשייה הצבאית ביטחוניית באופן כללי מול המדינה במשך שנתיים-שלוש

⁸ כיום קיימים שיעורי ערבית ואנגלית לבכירים, בעתיד נכון להכניס גם ספרדית ושפות אחרות.
⁹ המודיעין, הדוברות והתקשורת אמורים וצריכים להיות מגולמים בתוך תפקיד הנספח ולכן כל הכתוב מעלה באשר להכשרתו ולשמירת כשירותו חייב להיכלל בתפקיד הנספח. ראה מקרי משלחת סיוע צה"ל לברזיל וריאיון של נספח צה"ל בפורטוגזית לכלי התקשורת המקומיים, ינואר 2019; ומשלחת כיבוי אש לברזיל וריאיון של נספח צה"ל בפורטוגזית לכלי התקשורת המקומיים, ספטמבר 2019

לפני הכניסה לתפקיד). הייתי בוחנת, כבר במסגרת פו"ם, מיהם הקצינים הרלוונטיים שניתן לזהות כמתאימים פוטנציאלית לתחום ומכוונת להכשרתם בהתאם.

ב. **חלוקת המדינות** לכאלו שקיים בהן יתרון מובהק לנספ"צ שמגיע "מהשטח" (דגש למדינות שעמן קיים שת"פ ותרגילים שנתיים), למדינות שקיים דווקא יתרון בנספ"צ שבקיא יותר בעולם הדיפלומטיה הצבאית.

ג. **תגבור קורסי שפות** - בכך יתאפשר לקציני המערך לעבור מתפקיד לתפקיד ביתר קלות ולחוש בנוח יותר עם כלל האוכלוסיות שעמן הם באים במגע. לאחר שצברו קציני המערך הבכירים (רס"נים, סא"לים) ותק ומקצועיות של לפחות עשור בתחום, יש בהחלט מקום ליהנות מפירות הידע המקצועי ולהשתמש בו לטובת המערכת בתפקידי נספח בחו"ל/ נספח לא תושב (ובהינתן תגבור קורסי שפות, סבירות גבוהה שיגיעו לתפקיד כשבאמתחתם יכולת שפתית מוכחת ובכך יקלו על המפקדים בהתאמת חימוש למטרה בדיוני שיבוצים).

ד. **בניית מסלול בעל אופק קידום במערך הקש"ח** שיאפשר התמודדות על תפקיד נספ"צ, זאת מתוך הבנה עמוקה, שמערך שאינו מספק לאנשיו אופציות קידום מספקות, יהיה לעולם מוגבל ביכולתו להשאיר אנשים מקצועיים ושאפתנים בין שורותיו.

נספח צה"ל בגרמניה, אל"ם זיו ברק, מלווה ביקור של בכירים גרמנים בארץ (צילום: מערך קשרי החוץ)

סיכום

תר"ש גדעון ואסטרטגיית צה"ל 2015 מהווים ציון דרך ביחסם לדיפלומטיה הצבאית. במסמך האסטרטגיה ציין הרמטכ"ל לשעבר, רא"ל גדי איזנקוט 36 פעמים את תחום השת"פ הצבאי כמרכיב משמעותי באסטרטגיית צה"ל.¹⁰

הדרך למיצוי יכולות הדיפלומטיה הצבאית עודנה ארוכה, ומכיוון שמדובר בתהליך של שנים אין הדבר יכול להיות תלוי בגישת מפקד זה או אחר. לכן, **נדרש לשנות תפיסה באופן מהותי בדגש על גזירת המשמעות בהיבט המקצועי**. כל האמור לעיל כמובן כפוף לאילוצי התקציבים והתקנים בארגון, ולעובדה כי כצבא נדרש צה"ל לתפוקות מבצעיות רבות בקבועי זמן קצרים. יחד עם זאת אני מקווה שעלה בידי לשכנע כי תחום הקש"ח הינו ייחודי, וכדי שיתאפשר מיצוי למערך נדרשת השקעה נוספת בקש"ח.

נדרש לוודא שבפעם הבאה כאשר תעלה סוגיית מבנה ומיקום חטיבת קשרי החוץ על הפרק, תתבצע עבודת מטה מעמיקה, שכוללת את כלל האספקטים וכלל שותפי התפקיד שיושפעו מכך (בצה"ל ומחוצה לו) על מנת להגיע לתוצאה הנכונה ביותר. על אף הביקורת שהובעה במאמר, אדגיש כי במהלך השנים האחרונות קודמו מספר תהליכים משמעותיים בדרך להפיכת הקש"ח למקצוע. חלקם, תהליכים שעדיין בהתהוות - הקמת בית הספר לדיפלומטיה צבאית, מיסוד מערך הקש"ח, מאמץ לאיתור מראש של מש"קי קישור לכוחות הזרים, מיסוד חומרי הסברה צבאיים אסטרטגיים ברמה הגבוהה ביותר תוך מיסוד שתוף הפעולה עם דובר צה"ל ועוד.

תקוותי, שתהליכים אלו, לצד המחשבות הנוספות שהונחו במאמר זה, יהוו קרקע יציבה להפיכת תחום הדיפלומטיה הצבאית למקצועי ולבעל יכולת התמקצעות, בעיקר מתוך הבנה שאנו רחוקים ממיצוי הפוטנציאל הגלום בתחום ביחס למצב הנוכחי, אך גם בהשוואה לצבאות אחרים.

יש לנו מה ללמוד מאחרים. אנחנו יודעים איך לעשות זאת. נותר רק ליישם.

¹⁰ לשכת הרמטכ"ל, אסטרטגיית צה"ל (ינואר 2018), המסגרת האסטרטגית: 9-15, המענה הצה"לי והעקרונות להפעלתו, 15-24.

רשימת מקורות

- לשכת הרמטכ"ל, אסטרטגיית צה"ל, המסגרת האסטרטגית: 9-15, המענה הצה"לי והעקרונות להפעלתו, עמ' 15-24, ינואר 2018.

שיתוף פעולה בין צבאות שלא במסגרת ברית

בני מיכלסון¹

מהקמתה, ישראל נמנעה מבריתות צבאיות כדי לשמר את חופש פעולתה. המאמר עוסק במקרי מבחן בהם צה"ל פעל תוך שיתוף פעולה, ברמה האסטרטגית וברמה הטקטית, עם צבאות זרים מחוץ למסגרת של ברית הגנה. המחבר טוען כי קיימת מגמה של עלייה בשת"פ הצבאי ושצה"ל נדרש לבצע התאמות אליה, תוך כדי המשך מדיניות ההימנעות הישראלית מהצטרפות לבריתות.

מבוא

עד היום, השכיחה מדינת ישראל לא לכרות בריתות צבאיות או לחתום על הסכמי קואליציה עם מדינות או עם מעצמות. ניתן לומר שהאסטרטגיה הנהוגה בצה"ל ביחס לדיפלומטיה הצבאית היא דווקא רצון לפעול לבד בכדי לשמר לנו את חופש הפעולה ולהימנע ממגבלות ומהגבלות חיצוניות, בכך מתאפשר לנו לפעול באופן עצמאי (סוברני) בבואנו לקבל החלטות הנוגעות בביטחון המדינה, בדגש על נושאים צבאיים.

מאמר זה יתאר וינתח כמה מקרי מבחן מההיסטוריה המדינית והצבאית של מדינת ישראל ושל צה"ל, במוקד נמצא שיתוף הפעולה הצבאי על משמעויותיו והשלכותיו. שיתוף הפעולה נובע על פי רוב מצורך שלנו להסתייע ביכולותיה של מדינה אחרת למרות האסטרטגיה העקרונית שצוינה מעלה. הצרכים הם מגוונים והם אלה שקובעים את אופיו של שיתוף הפעולה, כך, למשל, ייתכן שיתוף פעולה בשל צורך מדיני כפי שהיה במבצע "מוסקטר" ב־1956, לחלופין ייתכן צורך בשת"פ צבאי או מודיעיני כפי שקרה בשנות ה־80, אשר הוביל להקמת יחידת "גבעון" (קישור). שיתוף פעולה מתקיים תמיד בשל צורך הדדי של הצדדים, כך היה ב־1991 כאשר ישראל נמנעה מנקיטת פעולה צבאית כתגובה לירי טילי הטק"ק מעיראק, בכך היא קיבלה סיוע בהגנה מפני טק"ק וסייעה לארה"ב לשמור על אחדות הקואליציה

¹ אל"ם (מיל') בני מיכלסון היה רמ"ח היסטוריה בצה"ל. כיום יו"ר העמותה הישראלית להיסטוריה צבאית.

שגיבשה. בחלקו האחרון של המאמר אסכם ואציע בקווים כלליים כיצד על צה"ל להתכונן לקראת שיתוף פעולה צבאי בעת מלחמה.

כללי - לבד במערכה?

תפישת ההפעלה של צה"ל מאז הקמתו הייתה שהוא צריך יהיה להילחם ללא בעלי ברית או סיוע צבאי חיצוני. תפישת זו נבנתה לאור המצב ששרר בתקופת מלחמת העצמאות, עת נאלצנו להילחם לבד מול קואליציה של 7 צבאות ערביים שנתמכו באופן מסיבי בידי הבריטים - ראה דוגמת הלגיון הירדני. תפישת זו עומדת כיום במבחן תנאים חדשים, ובשלושים השנים האחרונות קיבלה מאפיינים חדשים, אשר ייתכן ויש בהם כדי להצביע על שינוי גישה.

ראשית יש לציין, כי ביחס לבעל ברית אסטרטגי (לא בקואליציה עימו בעת מלחמה) הרי שבשנות המדינה הראשונות שיוועה המדינה לבעלי ברית שיסייעו לצבא הצעיר, ומאז מלחמת יום הכיפורים קיים בעל ברית אמריקאי.

במשך 70 שנות קיומו של צה"ל אירעו כמה חריגים חשובים ביחס לתפיסה העקרונית של לחימה עצמאית, אשר במסגרתם מצאנו עצמנו לוחמים לצד בעלי ברית ובעזרת סיוע חיצוני מסיבות שונות. בשנים האחרונות נראה שיהיה זה גורם קבוע בתפישת ההפעלה של צה"ל. מצבים כאלו עשויים להתרחש בעתיד ויש מן העניין לנתחם על מנת להפיק מהם את הלקחים הדרושים.

אחת הבעיות המסובכות ביותר בעיתות מלחמה הינה ליצור ברית (Alliance)² בין צבאות שונים ולתחזק ברית כזו. בעייתיות במיוחד הן סוגיות עבודת המטה המשותפת ומבנה הפיקוד והשליטה במסגרת כזו. לא בכדי נבחר הגנרל דוד דוויט אייזנהאואר למפקד הפיקוד האירופאי של צבאות בעלות הברית במלחמת העולם השנייה, הוא נבחר בשל סגולותיו האישיות כבעל יכולת "להסתדר" עם מפקדים שונים מאומות שונות.

יחד עם זאת, הועמד לרשותו מנגנון פיקוד שבו פעלו במשולב קצינים אמריקאים וכאלה מחבר העמים הבריטי כאשר כולם מדברים בשפה האנגלית.³ מנגנון זה השתכלל במהלך המלחמה ואף המשיך במסגרת הברית הצפון אטלנטית (נאט"ו) לאחריה.

השאלה הנשאלת היא כיצד פועלים בשגרה ובעיקר במלחמה, בשיתוף פעולה שלא במסגרת ברית כדוגמת נאט"ו, ללא מפקדות משותפות או מטות משותפים. נושא זה מקבל משקל יתר כאשר יש לבנות מאפס מנגנון להבטחת פעולתה של הברית בשעות חירום.

² ברית (Alliance) - יחסים הנובעים מהסכם בין שתי מדינות (או יותר) להשגת יעדים משותפים התואמים את האינטרסים של שני הצדדים. המילון האמריקאי למונחים צבאיים.

³ דוויט ד. אייזנהאואר, **מסע שחרור אירופה**, כתבים, ת"א, 1951, עמ' 206-207.

דוגמאות היסטוריות מתולדות צה"ל

מלחמת סיני ומבצע "מוסקטר" (1956) - הסיבות לברית והשתלשלות האירועים - שיתוף פעולה כצורך מדיני

בחדש יולי 1956, עם הלאמת תעלת סואץ ע"י נאצר, החל התכנון של מבצע "מוסקטר" לכיבוש התעלה ע"י צבאות אנגליה וצרפת. צרפת, שלה כבר היו (מחודש יוני) הסכמי מודיעין והספקת ציוד צבאי עם ישראל ואפילו מזכר הבנה אסטרטגי, החלה מגששת באפשרות צירופה של ישראל למבצע שלה ושל בריטניה.

ניתן לראות את ה-1 בספטמבר 1956 כיום תחילת עבודת המטה בצה"ל לקראת מלחמת סיני. כחודש ימים לאחר שהחלה עבודת המטה בצבאות צרפת ובריטניה לקראת מבצע "מוסקטר". כך שבסה"כ עמדו לרשות צה"ל כחודשיים להכנת המלחמה ולתכנונה.

צרפת ראתה בצירופה של ישראל נדבך חשוב, מקומי, לחיזוק הברית ואילו ישראל ראתה כאן הזדמנות להסיר את האיום מצד מצרים ולפתוח, בסיוע חיצוני, את הנתיבים לשיט למזרח הרחוק.

ביום זה, קיבל מנכ"ל משרד הביטחון שמעון פרס, מברק מאת יוסף נחמיאס, ראש משלחת משרד הבטחון בפריז לאמור:

"אתמול והיום נפגשתי עם תומא ומנז'ן (יועצו של שר ההגנה הצרפתי בורז'ס-מונורי). הפרטים הבאים מפיהם, באחריות קולקטיבית (של ממשלת צרפת): בהכנות הצבאיות בעניין הסואץ אין הפוגה ואין חרטה, לא בצד הצרפתי ולא בצד הבריטי. ... בדעת אדמירל ברז'ו (שמונה לתפקיד סגן מפקד הכוח המשותף האנגלו-צרפתי) להזמינו להצטרף למערכה ביום ה"ע" פלוס שבע...⁴"

מייד עם קבלת המברק, כינס בן-גוריון את המטה המצומצם שלו והורה לדיין ולפרס להיפגש עם הצרפתים ולהשיב כי "עקרונית אנו מוכנים לשיתוף פעולה". בכך אפשר לראות את הנחיית הדרג המדיני להתחיל בהכנות למלחמה.

כיוון שההצעה הצרפתית חרגה מעבר לחילופי המידע החשאי שהפכו בתקופה זו לשגרה בין הצבאות, ולאחר שהחל כבר התכנון המשותף הבריטי-צרפתי, הוחלט להטיל על ראש אג"ם מאיר עמית, שהיה באותה העת בביקור באירופה, להיפגש עם אדמירל ברז'ו על מנת להביע את נכונות צה"ל להשתלב במערכה ולהבין את כוונות הצרפתים לאשורן.

ב-7 בספטמבר נפגשו עמית, יובל נאמן (קצין הקישור למודיעין הצרפתי) ועמנואל נשרי (הנספח הצבאי בצרפת) עם אדמירל ברז'ו ועם גנרל גז'ן, ראש מטהו, הם הביעו את הסכמת ישראל להשתתף במבצע ושמעו פרטים ראשוניים על התוכנית הבריטית-צרפתית.

עשרה ימים אחר כך, ב-17 בספטמבר, כינס דיין את ראשי המחלקות באגף המטה הכללי לדיון מיוחד כדי לקדם את ההכנות למלחמה. דיין הסביר לקצינים,

⁴ גולני, שם, עמ' 246.

לראשונה, כי "במקרה של מלחמה בין המערב ובין מצרים בעניין הסואץ, קיימת אפשרות שישראל תיכנס למלחמה, בין אם כתוצאה מהזמנת המערב ובין אם מתוך יוזמתה של ישראל לנצל את ההזדמנות שתפתח..."⁵

בימים האחרונים של חודש ספטמבר התקיימה בצרפת ועידת סן ז'רמן בהשתתפות משלחת ממשלת ישראל בראשות שרת החוץ גולדה מאיר ומנכ"ל משרד הביטחון, הרמטכ"ל ושר התחבורה, אלוף (מיל) משה כרמל לדון עם ממשלת צרפת ועם הפיקוד העליון הצרפתי בהצטרפות ישראל לברית הצרפתית-בריטית.

הוועידה הסתיימה בהחלטות מעשיות ומשלחת רמת דרג של קצינים צרפתיים יצאה בחשאיות רבה לישראל למחרת, להתחיל בבדיקת אפשרויות מעשיות של שיתוף הפעולה הצבאי בשטח. ב-2 באוקטובר, עם חזרתו של הרמטכ"ל מצרפת, אישר ראש הממשלה ושר הביטחון בן-גוריון, לדין לכנס את המטה הכללי ולתדרכו לקראת מלחמה צפויה. כך שבד בבד עם המשך דיוני שיתוף הפעולה עם הצרפתים, החל צה"ל בהיערכות למלחמת סיני.

הצעד הבא בשיתוף הפעולה היה בוועידת סוור שהתקיימה בצרפת בתאריכים 22-24 באוקטובר 1956. המשתתפים בה היו דוד בן-גוריון ראש הממשלה ושר הביטחון, גי מולה ראש ממשלת צרפת, כריסטיאן פינו שר החוץ בממשלת צרפת וסלווין לויד שר החוץ הבריטי, מלווים באנשיהם (מישראל - משה דיין ושמעון פרס). בוועידה זו נקבע הרעיון המבצעי של מהלך העילה, לאמור, ישראל תתקוף בכוח משמעותי בקרבת תעלת סואץ ואז בריטניה וצרפת ידרשו משני הצדדים, מצרים וישראל לסגת, וכאשר מצרים תסרב אזי הן תתערבנה באופן צבאי על מנת להבטיח שיט בין-לאומי בתעלת סואץ, על פי תוכנית מבצע "מוסקטר".

רעיון זה היה שונה בצורה משמעותית מהרעיון המבצעי של "קדש" שעלפיו, צה"ל יתקוף במקביל לצבאות צרפת ובריטניה. בן-גוריון לא היה מאושר כלל מרעיון זה והדיונים עם בעלות הברית נועדו להבטיח מרווח קטן ככל האפשר בין הפעולה הישראלית לכניסתן של בריטניה וצרפת למלחמה. בן-גוריון ראה את השלב שבו ישראל תימצא לבדה במלחמה מול מצרים כתקופה מסוכנת במיוחד שבה צריך לקבל ביטחונות מירביים מבעלות הברית.

מעבר מהשלב המדיני לשיתוף פעולה בין צבאות

בסיכום ועידת סוור נקבע כי יום ה"ע" יהיה ה-29 באוקטובר 1956 ושעת ה"ש" היא 19:00. בעיתוי זה תתחיל פעולת העילה הישראלית ע"י הצנחת כוח משמעותי בקרבת תעלת סואץ. 36 שעות אחר-כך, בבוקר ה-31 באוקטובר תחלנה ההפצצות הבריטיות-צרפתיות על מצרים לאחר שהאחרונה תסרב לאולטימטום שיוגש לה. ב-36 השעות שבהן תפעל ישראל לבדה, היא תקבל הגנה ימית ואווירית מצרפת.

⁵ גולני, שם, עמ' 249.

לישראל הזכות לכבוש את הגדה המערבית של מפרץ אילת ואת מיצרי טיראן.⁶
ב-24 באוקטובר בערב, מייד לאחר חתימת ההסכם המשולש בסוור, הבריך הרמטכ"ל מפרז לראש אג"ם:

"א. סיכויים רבים למבצע קדש בהקדם. ב. גייסו מייד יחידות. ג. דאג לסודיות הגיוס. ד. הפעל הטעיה כאילו הגיוס מתוכנן כנגד ירדן בגלל כניסת עיראק לשטחה. ה. יוצאים הלילה בחצות מגיעים מחר בבוקר."

ההפגזה הימית על מרחב רפיח - שיתוף פעולה ייחודי צרפתי-ישראלי

ההפגזה זו הייתה האירוע המובהק ביותר לפתיחתה של המתקפה המשולבת האנגלית-צרפתית-ישראלית ולשיתוף הפעולה ההדוק בין כוחותיהן המזוינים של צרפת וישראל.

כבר בראשית אוקטובר 1956 החלו המגעים בין ציי צרפת וישראל, עת נפגש רמ"ח ים, אל"מ צבי קינן עם נציגי הצי הצרפתי שהגיעו לחיפה. החל מפגישה ראשונית זו, שבה נקבעו דפוסי שיתוף הפעולה בין הציים, נקבע שאחד הנושאים יהיה: סיוע לכוחות צה"ל ע"י הפגזת חוף.⁷

כאשר התקרב מועד יום ה"ע" סוכם שהצי הצרפתי יסייע להתקפת אוגדה 77 בציר החוף ע"י הפגזת מרחב רפיח. הצי הצרפתי הקצה למשימה זו את הספינה המתאימה ביותר שהייתה ברשותו. הייתה זו הסיירת ג'ורג' לייז' (Georges Leygues)⁸ שהייתה חמושה ב-9 תותחי 152 מ"מ ועוד 8 תותחי 90 מ"מ עם תחמושת נפיצה המתאימה להפגזות מטרות ביבשה. ספינה זו הייתה בעלת עבר קרבי עשיר במשימות מסוג זה והשתתפה, בין השאר, בהפגזת מטרות חוף בנחיתה בנורמנדי ובחוף פרובאנס בשנת 1944 במהלך מלחמת העולם השנייה.⁹ אולם החשוב ביותר היה ציודה במערכת חדישה לטווח ולבקרת אש מסוג "בירינגלרק" שנועדה בדיוק למשימות מסוג זה.¹⁰ ב-31 באוקטובר בשעה 18:45 הפליגה הסיירת הצרפתית ג'ורג' לייז' בליווי המשחתות הישראליות אח"י יפו ואח"י אילת מחיפה לכיוון היעד. היה זה לאחר נוהל קרב ארוך ומדוקדק בין שני הציים שמצאו שפה משותפת ויכולת עבודה יחדיו. בדרך אל היעדים נתבקשה הסיירת להקדים את ההפגזה לשעה 01:30. בהיותה בדרך נתקבל אישור הצי הצרפתי להקצאת תחמושת: 360 פגזים 152 מ"מ ו-200 פגזים 90 מ"מ שהם 25 טון בקירוב.

בשעה 01:20 עגנה הסיירת מול היעדים בחיפוי המשחתות (לאחר שהוברר שאין איום ירי מהחוף). היעד זוהה באמצעות הזרקורים שהמצרים נהגו להדליק לשמיים

⁶ גולני, שם, עמ' 378.

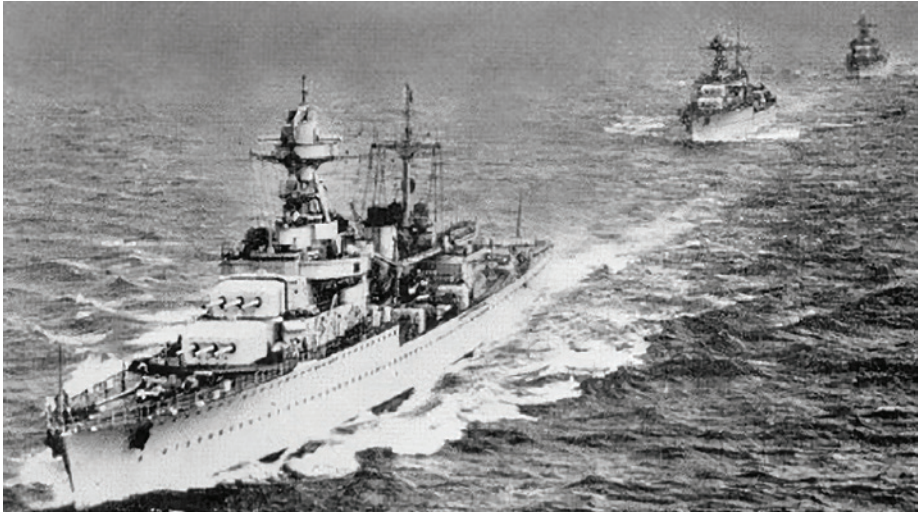
⁷ צבי קינן (ואחרים), דו"ח שיתוף הפעולה בין הציים.

⁸ על שם שר הצי הצרפתי בין שתי מלחמות העולם - ג'ורג' לייז'.

⁹ מבצע "אוברלורד" - הנחיתה בנורמנדי ביוני 1944 ומבצע "דרגון" הנחיתה בדרום צרפת באוגוסט 1944.

¹⁰ סרן יצחק שושן, קצין הקישור הישראלי על הסיירת, דו"ח קצין קישור על הפגזת רפיח ע"י ג'ורג' לייז'.

לחיפוש מטוסים. ההפגזה על מחנות רפיח החלה בשעה 01:20 לפי דרישת מפקד האגד הארטילרי האוגדתי ונמשכה כ-25 דקות. בהתאם להודעות מהחוף, ההפגזה הייתה יעילה. נתקבלה בקשה להתחיל שנית בהפגזה בשעה 010305 במגמה להשלים את הפגזת האזור שבין המחנות לחוף הים. הפגזה זו נמשכה עד לסיום הקצבת התחמושת. בשעה 010400 החליט מפקד הסיירת לסגת מהאזור, קצין הקישור הישראלי הועבר בסירה למשחתת אח"י אילת והסיירת חזרה לבסיסה בקפריסין. הנסיגה לוותה בחיפוי אווירי. הפעולה הוכתרה בהצלחה רבה.

הסיירת ג'ורג' לייז' (צילום: U.S. Navy)¹¹

תוצאות ישירות מהברית במלחמת סיני - היבט מדיני וצבאי

מחד גיסא, כשׁל מבצע "מוסקטר" הבריטי-צרפתי, מאידך גיסא, ישראל הצליחה להפיק תועלת רבה מהמלחמה, זאת על אף שכעבור ארבעה חודשים נאלצה לסגת משטח חצי-האי שאותו כבשה. התועלות שהושגו היו: הבטחת שיט חופשי לסחורות לישראל וממנה במצרי טיראן ובתעלת סואץ; פריסת כוח חירום של האו"ם בסיני במטרה להבטיח את פירוזו של חצי האי; חופש השיט הפך לעובדה. המצרים נשארו פתוחים תוך קבלת ערבויות של ארצות הברית למעבר ספינות וסחורות לישראל במשך עשר השנים שלאחר מכן. בהמשך העבירה ישראל מטענים בספינות זרות דרך תעלת סואץ, אך שם לעיתים נתקל המעבר בקשיים. במקרה אחד ב-22 ביולי 1957 הורידו המצרים מן הספינה "בריגיטה טופט" את העיתונאי רפי נלסון ועצרו אותו למשך תקופה מסוימת, ובמקרה השני החרימו מטען המיועד לישראל מן הספינה הדנית "אינגה טופט". בפעמים אחרות עיכבו המצרים שלא לצורך ספינות אחרות שהובילו מטענים לישראל. בתוך כך, השתרר שקט בגבול עם מצרים. חצי האי

¹¹ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:French_cruiser_Georges_Leygues_in_the_1940s.jpg

סיני נשאר מפורז למשך עשר שנים, למעט אירוע הריג אחד כאשר ב-18 בפברואר 1960, בעקבות מידע כוזב שהעבירו הסורים למצרים כי ישראל מתכוונת לתקוף את סוריה, החלו כוחות צבא מצריים גדולים לחצות את תעלת סואץ לתוך סיני מזרחה לכיוון גבול ישראל. לאחר שצה"ל נערך במסגרת כוננות "רותם" והעביר כוחות גדולים של צבא סדיר ומילואים לגבול, הוציאו המצרים בתחילת מארס את כוחותיהם מסיני.¹² כמו־כן, תוצאה נוספת וחשובה לא פחות אשר הגיעה בעקבות המלחמה, היא השתררות שקט יחסי בגבול ירדן, שידע, בשנת 1956 עד למבצע, את אחת התקופות הסוערות ביותר של פיגועים מחד גיסא ופעולות תגמול מאידך גיסא. שקט זה הופר רק בשנת 1964 עם פעולת הטרור הראשונה של ארגון הפת"ח בניסיון לבצע פיגוע במוביל הארצי.

תוצאות מדיניות עקיפות (חיצוניות ופנימיות)

בחודש שלאחר הנסיגה, באפריל 1957, החלה הנסיגה לשאת גם פירות מדיניים. ב-7 באפריל החזירה ברית המועצות לישראל את השגריר אלכסנדר אברמוב שהוחזר למדינתו עם פרוץ מלחמת סיני.

יחסים מיוחדים נשמרו בין צרפת לישראל. אהדה רבה חשו תושבי ישראל כלפי צרפת שעמדה לצידה במשבר, סיפקה לה לפני המלחמה נשק כבד, שריון ומטוסים ותמכה בה במדיניותה. שגריר צרפת בישראל באותה עת, פייר ז'ילבר דובר העברית, היה מקובל ואהוב על כל הציבור. רביעיית מועדון התיאטרון ביטאה רחשי לב אלו בשיר שאמר "תחי צרפת וישראל, בינינו אין כבר כל הבדל".

הרגשת הרווחה שחשו תושבי ישראל לאחר המאבק המדיני והנסיגה שבעקבותיו, באה לידי ביטוי במצעד צה"ל של יום העצמאות תשי"ז שנערך בתל-אביב, כאשר כחצי מיליון צופים צפו בעשרות מטוסי הסילון הצרפתיים החדשים ובנשק השלל שהוצגו במצעד.

לניצחון במלחמת סיני ולשקט שהשתרר בגבול מצרים, שבא בעקבות הנסיגה, היו גם תוצאות פוליטיות. בבחירות לכנסת הרביעית שנערכו ב-3 בנובמבר 1959 זכתה מפא"י, מפלגתו של ראש הממשלה דוד בן-גוריון, ב-47 מושבים בכנסת, הישג כביר לכל הדעות. בצירוף המנדטים של שותפותיה, מפ"ם שזכתה ב-9 מושבים ואחדות העבודה שזכתה ב-7 מושבים, הביא הדבר לרוב מוחלט של 63 מושבים בכנסת.

תפיסת שיתוף הפעולה בין ארה"ב לישראל והקמת מנגנון הקישור להגשמתו

מלחמת לבנון הראשונה - צורך בשיתוף פעולה עם ארה"ב - מניעת דו"צ לצד סיוע הדדי נוכח האירועים שהתרחשו בלבנון לאחר מלחמת שלום הגליל, שבהם היה מעורב צבא ארה"ב ובמיוחד חיל הנחתים בתקופה שבה עדיין שהה צה"ל בלבנון, עלה

¹² יגאל שפי, התרעה במבחן: פרשת רותם ותפיסת הביטחון של ישראל 1960-1957, הוצאת מערכות, משרד הביטחון, 2008

הצורך בהקמת מנגנון תיאום מבצעי בין שני הצבאות.¹³ זאת על מנת לאפשר לצמצם את הסיכוי לירי דו-צדדי בין הצבאות ובמקביל לאפשר סיוע הדדי לאור איומים מתהווים של המחבלים וארגוני הטרור שפעלו בלבנון בכוח בין שני הצבאות ולסייע אחד לשני בעת הצורך כנגד איומי המחבלים והטרור.

כמענה לצורך זה הוקמה, בשנת 1986, יחידת "גבעון" כיחידת מילואים הכפופה לאג"ם, ייעוד היחידה היה "לתאם עם נציגי השותף את ביצוע כל התהליכים הדרושים בעת חירום, ע"פ קביעות מוקדמות".¹⁴ זאת באמצעות הקמת מנגנון קישור (Liaison) בין צה"ל לצבא ארה"ב אשר כונה גם הוא "גבעון" ומוקם בגלילות.¹⁵ משמעות המונח "קישור" הינה: קיום תקשורת בין גורמי צבא או סוכנויות אחרות להבטחת הבנה משותפת ואחדות המטרה והפעולה.¹⁶

השם שניתן למנגנון זה ע"י האמריקאים היה CCC.¹⁷ זה היה מכלול קישור משותף אשר נועד, בשעת חירום, לספק לשני הצדדים תמונת מצב של האירועים ויכולת תקשורת ישירה. במסגרת השת"פ נכתבו נוהלי עבודה מותאמים ואף נחתמה פקודה משותפת ישראלית-אמריקאית.

הפעלת מכלול זה הצריך מתן מענה תקשורתי ברד"ט (רדיו-טלפון), טלפוניה קווית גלויה ומוצפנת, מערכת ממוחשבת ופקסימיליה הן לאגפי המטכ"ל, לזרועות ולחילות המעורבים והן למשרד הביטחון, לנספחות צה"ל בווישינגטון ולמקבילים בצבא ארה"ב.¹⁸ מאז שיתוף הפעולה ההדוק עם צבא צרפת בתקופת מלחמת סיני ב-1956, לא התנסה צה"ל בברית מסוג זה.

כמורכן, הוקם גוף מטה מצומצם במחלקה האסטרטגית באג"ת בראשות סא"ל אשר אחראי היה על העבודה היום-יומית בין צה"ל לצבא ארה"ב. אירועי מלחמת "שלום הגליל" ותקופת שהיית כוחות צה"ל בלבנון אחריה הגדירו את צורכי השת"פ בין הצבאות כלהלן:

1. אבטחת בסיסים ומתקנים אמריקאיים במדינת ישראל; שת"פ שכונה PREPOSITIONING ומקורו עוד במלחמת יום הכיפורים.
2. הספקת פריטי ציוד ואמל"ח חיוניים למדינת ישראל בשעת חירום, גם היא תולדה של "הרכבת האווירית" במלחמת יום הכיפורים.
3. פינוי אזרחים אמריקאים מלבנון - הסתבר שבמדינה זו יש למעלה מ-50,000 אזרחי ארה"ב ובשעת מלחמה עלול לעלות הצורך לפנותם בבטחה, לפחות את חלקם.

¹³ בשנת 1981 נחתם מזכר הבנה (MOU) לשיתוף פעולה אסטרטגי בין ישראל לארה"ב, אולם האחרונה הקפידה את ההבנות בתגובה לחקיקת "חוק הגולן" (דצמבר 1981).

¹⁴ מסמך פנימי.

¹⁵ היחידה פורקה ב-2019 והוטמעה בחטיבת הקש"ח של צה"ל.

¹⁶ המילון האמריקאי למונחים צבאיים.

¹⁷ Combined Coordination Center

¹⁸ סא"ל משה מרקוביץ, פק"ל קשר "גבעון", קש - 9 - 1300, מקשר"ר, ענף מבצעים, 17 בינואר 1988.

שת"פ זה חייב מעורבות מגוונת של הכוחות המזוינים של ארה"ב במזרח התיכון ובעיקר מול הפיקוד האירופאי של צבא ארה"ב - USEUCOM - פיקוד אמריקאי שישראל נכללת במרחב אחריותו ובפועל מהווה את הצוהר העיקרי לשת"פ צבאי מבצעי בין צה"ל למערכת הצבאית האמריקאית. הפיקוד שימש כציר התיאום והעדכון המרכזי מול יתר הפיקודים הצבאיים (הכוללים רכיבי כוחות מיוחדים) ובמיוחד מול USCENTOM (הפיקוד האמריקאי האמון על המזה"ת, למעט ישראל) ומערך הכוחות המיוחדים האמריקאי.

ניתן להוסיף לכך את הצי השישי אשר זירת פעולתו הינה אגן הים התיכון ואשר קיבל את האחריות על פינוי האמריקאים מלבנון ובכלל זה אבטחת מסדרונות אוויריים וימיים לפינוי כמו יצירת ראש חוף לאבטחת בסיסי הפינוי ביבשה באמצעות TASK-FORCE בסד"כ של גדוד חי"ר מוגבר לפחות.

לצורך הפעלת מרכז הקישור הוכן נוהל כאשר נושא הקשר היה נושא מרכזי בו. המלחמה בלבנון חיזקה את היסודות לברית צבאית, הלכה למעשה, בין ישראל לארה"ב תוך הקמת מנגנון תיאום יעיל אשר הוכיח עצמו מאז פעמים מספר - למשל, בשנת 1998 במהלך מבצע "שועל מדבר" ובשנת 2006 במהלך מלחמת לבנון השנייה פעלה היחידה לתיאום ופינוי אזרחים זרים לצד תיאום סיוע הומניטרי.

מלחמת המפרץ 1991 - האמריקאים תוקפים ואנו סופגים טילים

שיתוף פעולה ב"כפייה" מדינית

הסיבות לשיתוף הפעולה בין צה"ל לכוחות המזוינים של ארה"ב במלחמת המפרץ היו המאמץ האמריקאי למנוע מישראל להתערב במלחמה, גם באם תותקף וההבנה הישראלית שעל צה"ל להימנע ככל האפשר מלהפריע למהלך האמריקאי המתגבש כנגד אחת מאויבותיה המסורתיות של ישראל - עיראק.

במשך ששת החודשים אשר חלפו בין פלישת עיראק לכווית לבין פקיעת האולטימטום של מועצת הביטחון ותחילת המתקפה האווירית על עיראק ב-17 בינואר 1991 והתחלת מבצע "סופה במדבר", עמלה ארה"ב לגבש קואליציה רחבה ככל האפשר ובכלל זה מדינות ערב, למלחמה נגד עיראק. במסגרת זו היה חיוני לאמריקאים לשמור את ישראל מחוץ למלחמה. היה להם חשש רב שישראל לא תוכל להבליג על איומי סדאם חוסיין ותנקוט מתקפה מקדימה לסיכולם. שיטה זו הייתה מרכיב בתפישת הביטחון הישראלית במשך שנים רבות ויותר מנרמזה לאמריקאים בעת ביקורו של הרמטכ"ל דן שומרון בארה"ב. לכן המדיניות האמריקאית כלפי ישראל, בתקופת "מגן המדבר", הייתה לשכנע את ישראל שלא לנקוט פעולה כזו. בתקופה זו ביקרו ראש הממשלה שמיר, שר הביטחון ארנס והרמטכ"ל דן שומרון בארה"ב וקיבלו הבטחות בנושאים אחדים על מנת למתן כל פעולה ישראלית צפויה. שמיר הבטיח לנשיא בוש בביקורו בושינגטון בדצמבר 1990 כי ישראל לא תתערב אלא אם כן ייווצר מצב שהיא לא תוכל לסבול. האמריקאים נקטו שישה צעדים

משמעותיים לגיבוי הבטחותיהם:

- תוספת של 700 מיליון דולר על הסיוע הרגיל של 3 מיליארד דולר כל שנה למדינת ישראל.
- אישור מכירת מסוקי קרב "אפאצ'י" וטילי נ"מ "פטרויט" בעת ביקורו של דן שומרון בארה"ב.
- הקימו מערכת תקשורת אמינה בין הפיקוד העליון האמריקאי לזה הישראלי ולמתן התרעה בזמן במקרה של ירי טילים מעיראק על ישראל.
- כאשר הוברר שהמלחמה בלתי נמנעת, לאחר תשובותיו השליליות של שר החוץ העיראקי עבדול עזיז לשר החוץ האמריקאי בייקר ב-9 בינואר בג'נבה, נשלחה ב-12 בינואר משלחת רמת דרג מארה"ב בראשות תת-שר החוץ לורנס איגלברגר (Eagleberger) ובהשתתפות תת-שר ההגנה פול וולפוביץ (Wolfowitz) לישראל. משלחת זו הגיעה על מנת לוודא שישראל תתייעץ עם ארה"ב לפני נקיטת פעולה כלשהי גם אם יפלו טילים בישראל (כפי שהבטיחו ראש הממשלה ושר הביטחון בעת ביקוריהם בארה"ב). כמורכך, הבטיחה משלחת זו: **"היה וסדאם חוסיין יירה טילים על ישראל, צבא ארה"ב יחסל איום זה תוך 24 שעות"**¹⁹.

הרמטכ"ל, שומרון, התייחס בהסתייגות להבטחה האמריקאית והנחה את צה"ל להכין תוכניות אופרטיביות לפעולה במצב של נפילת טילים בישראל ושל כישלון אמריקאי בהסרת האיום. לצורך כך נזקקה ישראל למודיעין בזמן אמת מלווייני תצפית אמריקאיים ותצלומי אוויר באיכות גבוהה ממטוסי ה-SR-71 ו-U-2 שהיו ברשות חיל האוויר של ארה"ב. אולם מודיעין זה לא סופק וגם איגלברגר ו-וולפוביץ לא היו במעמד לאשר זאת.

המלחמה החלה וישראל נפגעת מטילים - ביסוס שיתוף הפעולה הצבאי

ב-15 בינואר פג האולטימטום ובליל 17-18 בינואר 1991 החלה המתקפה האווירית של הקואליציה על עיראק. בתגובה החלו, באופן מיידי, התקפות הטילים מעיראק על מרכזי האוכלוסייה במדינת ישראל. בתל-אביב נפגע, בין השאר, "בית דני" במטח הטילים הראשון.

למחרת, בליל 18-19 בינואר, שוב נורה מטח טילים על מדינת ישראל והפעם גרם להרס רב ברמת גן כולל הרוג אחד.

הרמטכ"ל ומפקדים נוספים יצאו לשטח והתרשמו עמוקות מההרס הרב בדרך אבא הלל ברמת גן. עם חזרתם ל"בור" בקריה הוחלט להאיץ מאוד את התוכניות לתקיפה במערב עיראק. הרמטכ"ל הורה לראש אג"ת להתחיל בהתארגנות לביצוע תיאום מבצעי עם האמריקאים לצורך התקיפה בעיראק. הכוונה הייתה להפעיל "מיני-גבעון" במינימום אנשים נדרשים ובמינימום זמן שימשם לתיאום בסיסי.

¹⁹ הכותב היה נוכח במהלך השיחה בין הצדדים בו הועבר המסר המתואר.

במידת הניתן להקימו על דברים קיימים ועל בסיס הנספחות הצבאית - כמערכת קשר ראשונית. חיל האוויר נקבע כגורם המרכזי שהיה צריך להגדיר מהן הדרישות המזעריות ליצירת מערכת תיאום שתאפשר להגיע למצב שבו ניתן יהיה לבצע משימות ח"א עוד באותו הלילה (18-19 ינואר). לא הייתה כוונה להפסיק את פעילות האמריקאים בשמי עיראק אלא ליצור מרחב טיסה ופעילות לחיל האוויר. ראש אג"ת כינס מיידית קבוצת תכנון בהשתתפות רמ"ט חיל האוויר וקשר"ר. הכוונה הייתה ליצור "חלונות" של מרחבים וזמנים שבהם יתקוף חיל האוויר. עמדת קשר"ר הייתה כי לתיאום מידי יש צורך בערוץ משותף ליצירת קשר בין בקרות ה-AWACS שלהם. לאור זאת הציג ראש אג"ת מיידית את בקשות צה"ל לאמריקאים לקבלת מודיעין ו-BDA, מערכת תקשורת שתאפשר העברת הוראות לכוחותיהם ולכוחותינו כבסיס לפעילות; קבוצות קצינים ישראלים ואמריקאים המונחת כל אחת ע"י מפקדיה, מקבלים בקשות ומעבירים לטיפול.²⁰

כתוצאה מדרישה זו שהוצגה הן לתתי-השרים האמריקאים ששהו בישראל והן ליו"ר המטות המשולבים קולין פאוול, נשלח לארץ, כקצין קישור ממפקדת פיקוד המרכז האמריקאי CENTCOM, ב-21 בינואר, סגן מפקד חיל האוויר האמריקאי במפרץ, מייג'ר גנרל תומס אולסן (Olsen). כאשר הוא הגיע, הוא נכנס מייד לפגישה עם הרמטכ"ל בנוכחות הנספח הצבאי האמריקאי. דן שומרון שאל אותו כיצד הוא מקושר לפיקוד המרכז ומה המנגנון העומד לרשותו להעביר, בזמן אמת, מידע מצה"ל לפיקוד וחזרה. כאשר הסתבר שהוא כלל לא היה מודע שאלו הדרישות הישראליות וכן, שאין לו שום קשר ישיר לפיקוד המרכז האמריקאי או מנגנון תיאום כלשהו, הוא נשלח בחזרה לארה"ב תוך סיום שליחותו. ברקע, הבנת הרמטכ"ל שאין היערכות אמריקאית לקדם תקשורת ישירה שתאפשר תיאום מבצעי. הרמטכ"ל הנחה את צה"ל לקיים צעדים מעשיים ולפעול באמצעות צינורות הקשר שהיו קיימים עם צבא ארה"ב, בדגש ל- EUCOM הפיקוד האירופאי שכאמור אמון על הקשר עם ישראל, על מנת להבהיר, כי אנחנו מתכוונים לתקוף בעיראק. זה היה הסיט הגדול ביותר של האמריקאים אשר חששו עכשיו שהקואליציה בת 34 המדינות שהצליחו להקים עומדת בפני התפוררות באם ישראל תממש את הכנותיה ותתקוף.

היה ברור שהבטחות הצמד איגלברגר-וולפוביץ לא מומשו ושהקואליציה לא הצליחה במשימתה להשמיד את משגרי הטילים של סדאם בתוך 24 שעות. בשל הצורך לעצור את צה"ל מלפעול עצמאית כנגד הטק"ק העיראקי, נקט ממשל בוש בכמה צעדים ובהם הכרזה שטילי ה"פטריוט" מיירטים את הטילים העיראקיים שנורו על סעודיה ולכן פנה יו"ר המטות המשולבים, קולין פוואל, לצה"ל על מנת שיקבל סוללות "פטריוט" אמריקאיות להגנת שמי המדינה.

הרמטכ"ל, אף על פי שלאחר ביקורו בארה"ב והחתימה על החוזה לרכש טילי ה"פטריוט" ידע שהם נועדו נגד מטוסים ולא נגד טילים, הסכים להצבתם בישראל

²⁰ מסמך פנימי בצה"ל.

בשל הדיווחים האמריקאים.

צעד נוסף בבניית שיתוף הפעולה היה שליחות נוספת של הצמד איגלברגר-וולפוביץ, אשר הבטיחו שכוחות הקואליציה אמנם לא הצליחו לשתק את הטק"ק העיראקי, אבל הם ישקיעו רבות, הרבה יותר ממה שישראל יכולה להשקיע בנטרול האיום.

אולם הרמטכ"ל שומרון דרש שצה"ל יהיה מעורב בלחימה כנגד הטק"ק העיראקי, לרבות יכולת להשפיע על המטרות שיותקפו ע"י הקואליציה. מה היו הכלים ברשותו של הרמטכ"ל דן שומרון להכריח את האמריקאים לא רק לספק מודיעין בזמן אמיתי על מערב עיראק - דבר שממנו נמנעו עד אותו הרגע - אלא אף לכפות עליהם את תקיפת המטרות במערב עיראק בהתאם להכוונת ישראל? בכתב היה נדרש להבהיר לאמריקאים שצה"ל מתכוון ברצינות לתקוף במערב עיראק בכוחותיו הוא וכי הוא מקיים היערכות קונקרטיה לכך (השלכות לפעולה צבאית ישראלית היו ברורות לשני הצדדים). כך, עוד באותו הערב שוחח ראש הממשלה יצחק שמיר, בטון תקיף מאוד עם שר החוץ האמריקאי בייקר, ועמד על כך שלצה"ל יהיה תהיה יכולת תיאום מבצעי עם האמריקאים לתקיפות במערב עיראק. היה זה מאמץ מדיני משמעותי בשכנוע רצינות כוונותיה של ישראל.

מעבר משיתוף פעולה הצהרתי לשיתוף פעולה ברמה הצבאית-טקטית

על רקע זה החליט יו"ר המטות המשולבים להקים בישראל צוות משותף אמריקאי-ישראלי אשר יתמקם במוצב הפיקוד העליון בת"א ויהווה מרכיב במאמץ למיגור הטק"ק העיראקי. בראש החלק האמריקאי של צוות זה הוצב הגנרל מלקולם ארמסטרונג (Armstrong) אשר הוצא מתפקידו כ-J-7 במטכ"ל האמריקאי (תרגילים ותורה), ובראש המרכיב הישראלי הועמד רמ"ט חיל האוויר תא"ל גיורא רום. כתוצאה מעבודת צוות זו, בוצעו 2,767 גיחות מטוסי קרב כנגד טק"ק. כ-22% מכלל הגיחות של המתקפה האווירית. בעיקרם מטוסי איכות, F15E ו-F16 לנטרין. הכוחות למבצעים מיוחדים של הבריטים ושל האמריקאים נטלו חלק בציד המשגרים הניידים. עד לסיום המלחמה לא אותר אף משגר ולא הושמד אף משגר (כל זאת אל מול התנגדות מתמשכת של מפקד פיקוד המרכז האמריקאי אשר טען שנוטלים חלק משמעותי מכוחו למשימה משנית).

מחירי המלחמה לצד התועלות משיתוף הפעולה הכפוי

מבצעי השת"פ במלחמת המפרץ הצליחו לדחוק את המשגרים העיראקיים מזרחה מחוץ לטווח הערים הגדולות בישראל. אבדות ונזקים במהלך המלחמה: בישראל נחתו 33 טילי "אל חוסיין" ו-5 טילי "אל חיג'רא" ב-19 מטחים. שני בני אדם נהרגו מפגיעות ישירות, היו ארבעה התקפי לב שגרמו למוות, שבעה מקרי מוות כתוצאה משימוש לא מיומן בערכות התגוננות, 208 פצועים, 225 הזרקות שווא של אטרופין,

ניזוקו 1,302 מבנים, 6,142 דירות, 23 מבני ציבור, 200 חנויות, 50 מכוניות. מתל-אביב - 1,242 מפונים שוכנו ב-15 בתי מלון. מרמת גן - 697 מפונים שוכנו ב-4 בתי מלון. סה"כ 1,939 מפונים. לכוחות האמריקאים במפרץ היו 28 הרוגים וכ-100 פצועים מפגיעת טיל אחד בהאנגר לינת חיילים בדהראן.

נזקי טיל "סקאד" שנפל על בניין ברמת גן, 22.1.1991 (צילום: מתן אלפרט, לע"ם)

על אף פגיעות הטק"ק העיראקי במדינת ישראל - שהיו מוגבלות למדי ועל אף טענות של "מבני דבר" בנושא אובדן כושר ההרתעה, הרי החלטת הדרג המדיני של רה"מ שמיר להבליג ולהכיל את תוצאות התקיפה, הייתה זו שאפשרה לארה"ב להוביל מהלך אסטרטגי שסייע רבות לביטחון הלאומי של ישראל בחמישה נושאים מרכזיים:

1. נטרול האיום העיראקי שהיה לבנת יסוד בהפעלת חזית מזרחית נגד ישראל במלחמות העבר ובפוטנציאל לעתיד.
2. ניצול תקופת מלחמת המפרץ ותמיכת אש"ף בסדאם חוסיין לדיכוי האינתיפאדה.
3. כינוס "ועידת מדריד" להסדר הסכסוך כאשר אש"ף חלק מהמשלחת הירדנית.
4. החלטת ממשלת גרמניה לספק לישראל את שלוש צוללות ה"דולפין" הראשונות במתנה, תוך הנחת התשתית לזרוע אסטרטגית מהמעלה הראשונה.
5. מחויבות אמריקאית מוחלטת להקמת מערך הגנה כנגד טילים בליסטיים בעבור מדינת ישראל תוך תקצוב הנושא בכל השנים מאז כאחד המועדפים ביותר ע"י הקונגרס ומחוץ לתקציב הסיוע המוגדר.

התפתחות שת"פ ההגנה מפני תלול מסלול מאז 1991

שת"פ שתחילתו ברמה האופרטיבית (הגנה אווירית) וכיום ברמה האסטרטגית (צעדים לקראת הסכם הגנה?)

לאחר מלחמת המפרץ, כאשר התחוויר שאיום הטק"ק על ישראל הינו עניין רציני, קיבל תהליך פיתוח המענה ליירוט טק"ק (מיזם ה"חץ") האצה משמעותית. בנושא הקישור, למנגנון "גבעון" נוספה עוד משימה, אשר עם השנים הפכה למשימתו העיקרית: הגנה משותפת על שמי מדינת ישראל (והמזה"ת בכללו) מפני טילים ורקטות. להשגת משימה זו נדרש שת"פ הדוק בהרבה בין ישראל לארה"ב כיוון שהמענה לטק"ק צריך להינתן בתוך שניות ולכן לא מספיקים נהלים וערוצי תקשורת אלא יש חשיבות לפרוטוקול תקשורת משותף שבאמצעותו יוכלו שני הצבאות לאתר את הטק"ק והרק"ק התוקפים וליירוטם. כמו־כן, השימוש ההולך וגובר של ארגוני טרור בטרור אווירי ועלייתו של איום הטילים והרקטות על המזרח התיכון כולו ומדינת ישראל בפרט, הפך מערך ההגנה האווירית למשמעותי ביכולת ההגנה על המדינה. החל משנת 2000, שולבו הכוחות המזוינים של ארה"ב בהגנה האווירית על ישראל.

מתרגלים ומחזקים את ההגנה - שיתוף פעולה צבאי

בשעת חירום, ולאחר החלטה נשיאותית, יגיעו הכוחות המזוינים של ארה"ב לסייע למדינת ישראל במשימת ההתמודדות עם מתקפת טילים ורקטות נרחבת. במסגרת זו, תרגיל ה"ג'וניפר קוברא 2018" של צה"ל ושל צבא ארה"ב, היה הגדול אי פעם. במסגרתו תרגלו הצבאות לראשונה תרחיש של מתקפת טילים ורקטות נרחבת מכל החזיתות, באמצעות נשק מדויק ובמטחים. במהלך התרגיל, שבוצע זו הפעם התשיעית (הראשון היה בשנת 2001 והוא מתקיים כל שנתיים), התקיימה פריסה של סוללות הגנה אווירית ברחבי הארץ באתרים שבהם יעשה שימוש בזמן אמת. כמו־כן, במהלך התרגיל נערכו סימולציות משותפות של טילים אמריקאיים וישראלים שכללו מערכות THAD, "חץ", "פטריוט", AEGIS מספינות הצי ה-6, "קלע דוד" ו"כיפת ברזל". בחלקו האחרון של האימון, אף ביצעו יחד המערכות הישראליות והאמריקאיות מטווח יירוט באש חיה. התרגיל בחודש מארס 2018 היווה את האימון הראשון שבו השתתפה גם מערכת "קלע דוד" כמבצעית, והיא הציגה בו היקף ויכולות גדולים מבעבר. המערכת שנכנסה למבצעות בתחילת שנת 2016, מיועדת לפגיעה בטיילים, ברקטות ובמל"טים בטווח בינוני עד ארוך, ומצוידת במיירט מהיר ומתמרן שמאפשר להשמיד מטרה בפגיעה ישירה.

מערכת ה"חץ", שחמושה בטיילים המתקדמים "חץ 3", המיירטים טילים בליסטיים מחוץ לאטמוספירה, לקחה גם היא חלק בתרגיל. בקיץ 2018, ערכו צה"ל וצבא ארצות הברית באלסקה ניסוי יירוט משותף במערכת, במהלכו היא התמודדה עם מטרה בליסטית שדימתה איום ארוך טווח. צבא ארה"ב תרגל בין היתר כמה ממערכות ההגנה האווירית שלו, בהן "פטריוט PAC-3". המערכת מיירטת טילים בליסטיים,

מגדילה משמעותית את טווחי המעקב והאיתור של מערך ההגנה האווירית ומוודאת כי טילים בעלי ראשי נפץ כימיים ותחמושת מסוכנת אחרת מושמדים בגובה ראוי. באימון, שנערך בהשתתפות כ-2,500 חיילי צבא ארצות הברית (שהגיעו למדינת ישראל), מלחי ונחתי הצי השישי וכ-2,000 חיילים ממערך ההגנה האווירית של צה"ל, שיפרו הצבאות את התיאום ביניהם ואת כשירות ההגנה המשותפת שלהם. **ביום הראשון בתרגיל נפגש ראש המטה הכללי, רב-אלוף איזנקוט, עם מפקד USEUCOM, גנרל קרטיס מ'סקפרוטי (Curtis M. Scaparrotti).** במפגש לקחו חלק ראש אגף המודיעין, אלוף הרצי הלוי, ראש אגף המבצעים, אלוף ניצן אלון, ראש אגף התכנון, אלוף אמיר אבולעפיה ומפקד חיל האוויר, אלוף עמיקם נורקין. המפקדים הבכירים דנו במצב במזרח התיכון, בהשתנות האיומים השונים, בהזדמנויות ובשיתופי הפעולה האסטרטגיים בין הצבאות. מפגש המפקדים ובעיקר מפקד USEUCOM ניזום, תואם ובוצע ע"י מערך הקש"ח האמון על התקשורת עם השותף האמריקאי בשגרה, במב"מ, בחירום ובמלחמה.

מתוך דברי הרמטכ"ל:

"ביקור הגנרל סקפרוטי הוכיח שוב את מחויבות ארצות הברית לביטחונה של מדינת ישראל",

"זוהי הפעם התשיעית שצה"ל וצבא ארצות הברית מתרגלים יחד את תרגיל ה-Juniper Cobra, לצורך שיפור הכשירות להגנה מפני איומי תלול המסלול וקידום הלמידה ההדדית של הכוחות בשטח למול מגוון תרחישים"²¹.
לכך הוסיף גנרל סקפרוטי:

"לארה"ב מחויבות עמוקה להגנת מדינת ישראל, "נמשיך לעבוד בשיתוף פעולה לקידום היציבות באזור, לא רק במסגרת תרגיל זה, אלא בכל מקרה של אירוע ממשי".

ראש אגף המבצעים, אלוף ניצן אלון, אמר:

"הקשר העמוק בין ישראל וארצות הברית מבוסס על אינטרסים וערכים משותפים, "שתי מדינות דמוקרטיות בעלות ערכים משותפים, המשלימות זו את זו על ידי שיתוף פעולה מבצעי-צבאי, משדרות מסר חזק וברור לכל האזור. המציאות המורכבת במזרח התיכון, כמו גם פעילות ארגוני טרור עולמיים וגורמים רדיקליים, מציבים אתגרים רבים בפני ישראל וארצות הברית".

הוסיף והדגיש ל. גנרל ריצ'ארד מ' קלארק (Richard M. Clark), מפקד כוח המשימה המשולב האמריקאי

"תרגיל 2018 Juniper Cobra הוכיח את עצמו כתרגיל מאתגר וריאליסטי להפליא, שחייב אמון, תקשורת ושיתוף פעולה עם השותפים הישראליים שלנו". הקשרים שנבנו בשבועיים האחרונים עוזרים לחזק את יכולת הפעולה ההדדית שלנו ולסלול את הדרך למשימות ולתרגילים עתידיים".

²¹ אתר דובר צה"ל, 8 במרץ 2018.

נוסף על כך (ולצורך משימות כמו פינוי אזרחים אמריקאים מלבנון²²) התקיימו תרגילים משותפים של לוחמי גדוד הסיור של חטיבת ה"צנחנים" ושל לוחמי המארינס (מיח' 27 המוצבת על ספינות הצי ה-6), במסגרתם תרגלו הכוחות לוחמה בשטח בנוי, התמודדות עם אמצעי חבלה, שימוש בארטילריה, פשיטה על מבנים תוך שימוש בכלים משוריינים ופינוי פצועים משותף. בית הספר ללוחמה בטרור אירח את כוחות המארינס של צבא ארצות הברית, שם עברו הכשרה ייחודית ובמקביל התקיימו תרגילים עם מפקדי וחיילי יחידת "אגוז". בין היתר, הכוחות הלוגיסטיים והרפואיים של אגף הטכנולוגיה והלוגיסטיקה, בשיתוף עם האמריקאים, תרגלו אירוע רב נפגעים, פינוי מוסק לבית חולים ושימוש באמצעים טכנולוגיים מתקדמים. זאת במסגרת הכנת צה"ל לתמוך בנוכחות האמריקאית במזה"ת בכלל ובישראל בפרט.

סיכום

מתוך מקרי המבחן שתוארו במאמר עולה באופן מובהק כי שיתוף הפעולה בין הצבאות האמריקאי והישראלי הלך והתהדק בעשרים השנים האחרונות וזאת ללא חתימה על "ברית". כפי שניתן להיווכח, הישגי התרגילים המשותפים שהתבססו בתחילה על לקחי מלחמת המפרץ (1991), מצביעים על גרף שיפור מתמיד ועל מגמה חיובית ברורה בקשר ההדוק ובתיאום בין המדינות והצבאות. ההישגים הצבאיים של שת"פ בהיעדר ברית התאפשרו כשכל צד הביא לשת"פ את יתרונותיו היחסיים מבלי ניסיון לכפות זה על זה את השיטות ואת דפוסי הפעולה הייחודיים לו. כך גם, התחשבות הצבא המארח בצורכי האורחים, המנטליות השונה ונוהלי הפעולה השונים גם הם בעלי חשיבות מרובה.

אפשרויות אלו הינן מגוונות יותר ככל שמנגנון הקישור (Liaison) בין הצבאות משוכלל יותר ומאומן לעבוד יחד. היכולת לקיים סינרגיה בין הצבאות נשענת בראש ובראשונה על יצירת שפה משותפת ועל שימוש באמצעים משותפים – כמו מערכות תקשוב אחודות. במהלך השנים הקשר התפתח לשיתוף פעולה צבאי ומבצעי אינטימי בהיקף ובאיכות של שותפות (Partnership).

ישראל מספקת לארה"ב מידע מודיעיני קריטי, מקיימת שיח פורה על תורת לחימה, ומפתחת טכנולוגיות מתקדמות המשולבות בצבא האמריקאי. אפילו משרד ההגנה והממסד הצבאי האמריקאי, שהיו פעם עוינים לישראל, למדו להעריך את היחסים המיוחדים בין המדינות. למרות כל אלה, ישראל מעולם לא תבעה מארה"ב ערבות ביטחונית.²³ עלינו לזכור שכוח משימה שייפרס בישראל כפוף אך ורק למפקד האמריקאי העליון – נשיא ארה"ב מחד גיסא, ואיננו קבוע מאידך גיסא, אלא מתארגן אד הוק לאור המצב המתפתח.

²² NEO - Non combatant Evacuation operations

²³ פרופ' ערן לרמן, "הסכם הגנה אמריקאי-ישראלי: רעיון נאצל אבל לא רצוי", פורסם בתאריך 11.7.2019 באתר JISS, מכון ירושלים לאסטרטגיה וביטחון

<https://jiss.org.il/he/inbar-lerman-a-us-israeli-defense-treaty>

בעתיד הנראה לעין צריך צה"ל לכלול בין הגורמים המשפיעים על היערכותו ותכנוניו המבצעיים, הגעת כוח משימה מיוחד מארה"ב שישתתף בהגנת מדינת ישראל. התופעה של ישראל לבדה במערכה רבתי מול מגוון איומים, כנראה חלפה מן העולם. הניסיון הנצבר מוכיח כי ניתן לפעול בעיתות מלחמה יחד עם בעלות ברית במבצעים משותפים גם בהיעדר ברית צבאית כמו NATO, בעזרת מפקדות משולבות. ישנן תצורות שונות לשת"פ חלקי לענייני מודיעין, הגנה אווירית ואף סיוע אש ישיר מהים.

לצד התועלות הרבות שתוארו דלעיל ישנן מגבלות לשיתוף הפעולה - מנגנון הפעולה שנבנה עם צרפת ואנגליה במלחמת סיני היה טוב אבל מוגבל ביכולת בחירת עיתוי הפעולה וברצונותיה של ישראל. כך גם כשנכפה על ישראל לשבת בצד ולראות כיצד נופלים טילי טק"ק עיראקיים על אזרחיה ולמרות כל זאת, עליה "לבלוע רוק" ולעמוד בהתחייבויותיה.

אסטרטגיית "עצמאות" לצד התכוננות ומוכנות לפעולה בשיתוף פעולה

על אף ששיתוף הפעולה מוצג כלפי חוץ כמעט כצבאי בלבד, ברור שהינו גם מדיני בעל אספקטים כלכליים וחברתיים, ויש לקחת זאת בחשבון בעיקר אם רוצים בהרחבתו. אסטרטגיית מדינת ישראל הייתה ונותרה "אסטרטגיית עצמאות", ויהיה נכון להמשיך ולשומרה כזו. יחד עם זאת, כפי שנותח במאמר, קיימים מקרים שבהם נכפה עלינו לפעול בברית/שת"פ/קואליציה וכיו"ב עם מעצמות או מדינות אחרות, לכן מוטב לנו להכיר את ההיסטוריה ולהקים מנגנון שיאפשר מרחב פעולה לצה"ל (מניעת חיכוך, עדכון, קישור, שת"פ) בטרם עת שיאפשר לנו לשמור על מרחב הפעולה ולפעול בצורה מיטבית ואפקטיבית בעת הצורך.

בהתייחס ליחסים עם ארה"ב, אני מבקש להדגיש מספר סוגיות:

- הרמטכ"ל, והמטכ"ל כולו, נדרשים להתייחס לכוח באופן דומה לפיקוד ישראלי וכמפקדה אופרטיבית להפעלת כוח.
- להתייחס לכך כאתגר מבצעי המצריך, ברמת המטכ"ל, הכנת תוכניות (מגירה) אופרטיביות שבהן כלול הכוח האמריקאי. תוכניות כאלו צריכות לכלול את כל הנספחים ובמיוחד איסוף מודיעין, היבטי אוויר וים, תקשוב ולוגיסטיקה ופיקוד העורף (ובכלל זה גם משטרה צבאית, למשל).
- ניהול מבצעים תוך הכללת הכוח - לא די בהכפפתו לכוחות ההגנה האווירית (גנרל 3 כוכבים לתא"ל) אלא חשוב לראותו באייה רחבה בשל מבנה המפקדה שלו, על נכסי המטה ובעיקר המודיעין אשר מביא איתוכוח כזה, עם פריסתו.
- יש להקים זירה מיוחדת בחטיבת המבצעים שתוכל לשאת בדרישות עבודת המטה אל מול הכוח האמריקאי. גופי המטה הרגילים אינם עונים על הבעיה בעיתות מלחמה שבהם קבועי הזמן של שיתוף הפעולה קצרים בהרבה ומתקיים קשר ושיתוף מידע שוטף בין EUCOM, CENTCOM, SOCOM, הצי השישי

- ומרבית סוכנויות המודיעין והביטחון המיוצגות במפקדות אלו ומפקדת כוח המשימה האמריקאי מחוברת אליהם ברשת.
- היותו של הכוח האמריקאי כוח משימה, מתאפיין בכך שלא נוכל לדעת מראש אילו יחידות ירכיבו אותו, מי יהיה מפקדו ומי יהיו קציני המטה שיגיעו בעת הצורך לישראל. מכאן נהיר שלא ברור מה תהיה רמת בקיאותם בזירת המזה"ת בכלל ובצורכי ההגנה של ישראל בפרט, לכן יש להיערך עם מנגנון חניכה מקצועי ומיומן (אפשר עם אנשי מילואים שיוכנו לכך) אשר יוצמד לאמריקאי עם הגעתם ויקל על הסתגלותם למדינת ישראל ולצבאה. יצוין, כי צה"ל מקיים כיום צעדים בכיוון ויש לקוות, כי אלה ימשכו.

רשימת מקורות

- אייזנהאור, דוויט ד., **מסע שחרור אירופה**, כתבים, ת"א, 1951.
- ארכיון צה"ל.
- אתר דובר צה"ל.
- מיכלסון בני, **תולדות אגף התקשוב בצה"ל**, עמותת חיל הקשר והתקשוב, יהוד, 2018.
- פרופ' ערן לרמן, "הסכם הגנה אמריקאי-ישראלי? רעיון נאצל אבל לא רצוי", פורסם בתאריך 11.7.2019 באתר *JISS*, מכון ירושלים לאסטרטגיה וביטחון
[/https://jiss.org.il/he/inbar-lerman-a-us-israeli-defense-treaty](https://jiss.org.il/he/inbar-lerman-a-us-israeli-defense-treaty)
- סא"ל משה מרקוביץ, **פק"ל קשר "גבעון"**, קש - 9 - 1300, מקשר"ר, ענף מבצעים, 17 ינואר 1988.
- Joint Publication 1-02, Department of Defense, *Dictionary of Military and Associated Terms*, 12 April 2009

דיפלומטיה ימית

דובי רז, נירית לנג¹

הדיפלומטיה הצבאית הימית מורכבת ומגוונת יותר משימוש אגרסיבי בכוח הימי כמו בימים עברו, ויכולה לספק תרומה ממשית לאינטרסים אסטרטגיים ישראלים, תוך שילוב של עוצמה קשה ורכה. הדיפלומטיה הימית נמצאת בספרות המחקרית בשלוש קטגוריות: שיתוף פעולה, שכנוע וכפייה, באמצעותן ניתן לאותת ליריבים ולבני ברית על כוונותינו ועל יכולותינו בשגרה ובחירום. בהודו, מדינה שבה קיים יחס למרחב הימי, שאפשר להקיש ממנו דוגמה לישראל, אפשר להבחין איך המנהיגות הצבאית והפוליטית מקדמת את הדיפלומטיה הימית כחלק אינטגרלי מאסטרטגיה רבתי של המדינה, ואילו אצלנו הדיפלומטיה הימית נתפסת עדיין ככלי טקטי. לכן, עלינו ללמוד למצות את פוטנציאל העוצמה הימית שלנו בגופי התכנון והחשיבה בצבא ובמדינה.

"אין ארץ ישראל בלי הים של ישראל"
דוד בן גוריון

מבוא

הדיפלומטיה הימית מהווה חלק מהדיפלומטיה הצבאית, אך במידה מסוימת, בחלק מן המדינות, ניתן לראות כי יש לה גם תוקף משלה. השימוש בדיפלומטיה ימית רווח עוד מהעת העתיקה, ובמהלך השנים המושג לבש ופשט צורות שונות של מימוש – מ"דיפלומטיית ספינות תותחים" של סוף המאה ה-19, ועד נושאות המטוסים של ימינו שמייצגות כמאמר ההלצה "90,000 טון של דיפלומטיה"². כיום, השתנו הסדר העולמי והסוגיות הימיות – מתחרות קלאסית על עוצמה ימית

¹ סא"ל דובי רז הוא רע"ן פלטרומות במחלקת אמל"ח, רס"ן נירית לנג היא רמ"ד שת"פ יכולות בין-לאומי בענף תכנון בין-לאומי במחלקת תוא"ר, זרוע הים.

² המונח הקלאסי "דיפלומטיה של ספינות תותחים" (Gunboat Diplomacy) השתנה בעת המודרנית ל"דיפלומטיה של נושאות מטוסים" (Carrier Diplomacy) מכאן מקור ההגדרה המתארת את נושאת המטוסים כ"90,000 טון של דיפלומטיה".

בין מעצמות העל, לעלייתן של מעצמות אזוריות הפועלות במימי החופים ובמים הכלכליים, ועד לעיסוק הולך וגובר בסוגיות ביטחון ימי רב-לאומיות, התמודדות עם טרור ופיראטיות, וסוגיות של דיג בלתי חוקי ואיכות הסביבה. ספינות מלחמה נתפסות בהגות הימית הקלאסית ככלי חשוב בהפגנת כוח לאומי וכפיסת ריבונות מדינית, בקרבת המדינות או בצידו השני של הגלובוס, ועל כן יש להתייחס אליהן ככלים שמשמעותם נרחבת הרבה יותר מאשר עוצמתם הצבאית הטהורה והנגזרות הטקטיות שאותן הן משרתות.³

דיפלומטיה ימית בעת המודרנית מכילה קשת רחבה של פעילויות, החל בשיתופי פעולה הכוללים ביקורי נמל, תרגילים משותפים וסיוע הומניטרי, עבור באמצעים לשכנוע, וכלה באמצעי כפייה. כיום, דיפלומטיה ימית אינה כלי בלעדי בידי חילות ים, אלא מקוימת על ידי משמרי החופים, כלי שיט אזרחיים וארגונים בלתי-מדינתיים. מעצמות עולות, כגון סין והודו משתמשות רבות בדיפלומטיה ימית כמרכיב אסטרטגי משמעותי וזאת בשל העובדה שהיא כלי גמיש ביותר המאפשר הפגנת עוצמה חכמה - כלומר שילוב של עוצמה רכה וקשה כאחד.⁴

מגוון הכלים השונים של הדיפלומטיה הימית אינם מוכרים מספיק ברמת המטה הכללי של צה"ל וברמת הדרג המדיני, ועל כן לא מבוצע בהם שימוש כרכיבים אסטרטגיים. בעיצוב מדיניותה של מדינת ישראל בכלל ובדיפלומטיה הצבאית בפרט. למעשה, היבטים שונים אשר נכללים תחת ההגדרות השונות של דיפלומטיה ימית, נתפסים על פי רוב כמרכיבים בודדים ברמה הטקטית בלבד. בשל כך הם אינם נחשבים ככלים רלוונטיים בארגו הכלים האסטרטגי של צה"ל ושל מדינת ישראל, ועל כן לא מבוצע בהם שימוש שוטף והם אינם מנוהלים כחלק מתפיסה אסטרטגית כוללת. בעיה זו הינה חלק מתופעה רחבה יותר אשר יש המכנים אותה "עיוורון ימי" (Maritime Blindness) - כלומר ההטייה היבשתית המובנית של צה"ל ושל המטה הכללי גורמת לעיוורון בכל הקשור לתווך הימי על איומיו והזדמנויותיו.

בשנים האחרונות הולכת וגוברת חשיבותו של התווך הימי. חשיפתם של מאגרי גז טבעי משמעותיים בים, והעובדה כי משק האנרגיה של מדינת ישראל נסמך רובו ככולו על מאגרים אלו, הופכים את ה"מים הכלכליים" של מדינת ישראל למרחב חיוני למשק. גם העובדה כי כמעט כלל הסחר מבוצע בדרך הים, הופך את מדינת ישראל ל"מדינת אי" ידועה ומוכרת היטב. יתרה מכך, ראוי לציין כי המרחב הימי מאפשר כיום, הרבה יותר מבעבר, עומק אסטרטגי, החסר כל כך למדינת ישראל. מציאות זו, בשילוב החשיבות הגוברת של התווך הימי לכלכלתה ולעצמאותה של

Widen, J. J. 2011. "Naval Diplomacy-A Theoretical Approach." *Diplomacy and Statecraft* 22 ³ (4): 715-33. <https://doi.org/10.1080/09592296.2011.625830>.

Le Mièrè, Christian. 2014. *Maritime Diplomacy in the 21st Century*. Milton Park, Abingdon, ⁴ Oxon: Routledge. p. 6-30

המדינה, הופכת את הדיפלומטיה הימית לכלי שחשיבותו גוברת במציאות הנוכחית.⁵ לאור זאת, עלינו לשאול את עצמנו האם אנו ממצים מספיק את התווך הימי ואת הכלים השונים של הדיפלומטיה הימית? האם השכלנו להשתמש בתווך הימי ככלי דיפלומטי המאפשר העברת מסרים על פני הרצף שבין שיתוף פעולה דרך שכנוע ועד כפייה, והאם אנו מביטים על הדיפלומטיה הימית ככלי נוסף בארגו הכלים האסטרטגי של מדינת ישראל וצה"ל?

במאמר זה נדון בהגדרת הדיפלומטיה הימית במאה ה-21, תוך התמקדות בדיפלומטיה ימית צבאית בכלל ונציג מקרה בוחן שבמסגרתו נבחן את המרכיב של הדיפלומטיה הימית באסטרטגיה הימית רבתי של הודו. לסיכום ננסה להציע יישומים אפשריים לישראל ולצה"ל.

מהי "דיפלומטיה ימית"?

ההגות הימית הקלאסית ותאורטיקנים של עוצמה ימית, כגון האדמירל האמריקאי אלפרד תייר מאהאן (Alfred Thayer Mahan, 1840–1914) וההיסטוריון הימי הבריטי סר ג'וליאן ס' קורבט (Sir Julian S. Corbett, 1854–1922), לא עסקו בהגותם בשימוש בכוחות ימיים בעיתות שלום. הם התמקדו בשימוש האסטרטגי, האופרטיבי והטקטי של כוחות ימיים בעיתות מלחמה.⁶ החל משנות ה-70 של המאה ה-20, החל גל של תאורטיקנים, אשר מקדמים את הרעיון כי יש לשים את השימוש בכוחות ימיים בהקשר אסטרטגי ופוליטי. ספרות חדשה ואנליטית זו צמחה לכדי שדה מחקר מוצק, הראוי לתשומת לב ולחקר מעמיק.⁷

ציי המעצמות הפועלים כיום בחלק מהמקרים בקואליציות, ובמיוחד הצי האמריקאי, שולטים במרחב הימי הגלובלי. היחידים היכולים לערער על עליונותם במידת מה בסמיכות לחופים ובאזורים גאוגרפיים מצומצמים, הנקראים "אזורי תחרות" (Contested areas), הינם כוחות אזוריים ובמיוחד מעצמות אזוריות.⁸ עמדות הכוח של הציים הללו הובילו לשינוי מהותי בתפקידם על רצף הקונפליקט – ממצעי לחימה אל עבר מטלות לקידום דיפלומטיה ויציבות. על אף שבינתיים הן אינן מהוות יריבות מהותיות, מעצמות עולות, בעיקר במזרח, מפתחות אסטרטגיות ימיות, אשר מבוססות על היבטים רחבים יותר הקשורים במרחב הימי מאשר אך ורק לטובת לחימה במלחמה. עוד לא ברור האם הכוחות הללו מעוניינים לקחת

⁵ להרחבה על האתגרים הגוברים במרחב הימי ראה: שרביט, אלי, רז, דובי וצור מירב. 2018. "מגדלור באופק – הקמת המטה המבצעי בזרוע הים", **בין הקטבים** 14. 13–32.

⁶ Rowlands, Kevin. 2012. "Decided Preponderance at Sea." *Naval War College Review* 65 (4): 89–105. <http://www.jstor.org/stable/26397332>.

⁷ Ibid, widen

⁸ להרחבה בנוגע ל"אזורי תחרות" ראה:

Posen, Barry R. 2003. "Command of the Commons: The Military Foundation of U.S. Hegemony." *International Security*. <https://doi.org/10.1162/016228803322427965>

חלק במערכת הבין-לאומית הקיימת או לערער עליה,⁹ אך נראה כי בשל כך, הסדר העולמי המתגבש, מהוה כר פורה לפעילות דיפלומטיה ימית ענפה. העיסוק והשימוש בדיפלומטיה ימית רלוונטי, לא בשל השפעתו המקומית המוגבלת, אלא מכיוון שכל אירוע שכזה עשוי לשקף שינויים בסדר העולמי ולהוות מדד מצוין לחומרת המתח הקיים. יתרה מכך, דיפלומטיה ימית יכולה לשמש כווסת המאפשר שחרור לחצים בין מדינות וזאת מבלי להסלים לכדי עימות חס.¹⁰

"דיפלומטיה ימית" - הגדרה וטיפולוגיה

דיפלומטיה הינה, בפשטות, ניהול היחסים הבין-לאומיים, ועל כן דיפלומטיה ימית הינה ניהול היחסים הבין-לאומיים בתווך הימי, קרי שימוש בנכסים ובכוחות ימיים לניהול היחסים,¹¹ או ההשפעה על עניינים בין-לאומיים באמצעות כוח ימי, שלא בימי מלחמה.¹² ניתן להשתמש במונח דיפלומטיה ימית גם לתיאור שיתוף פעולה ימי בין שתי מדינות. בלוחמה ימית, מטרת השליטה הימית הינה השגת חופש פעולה לכוחות הימיים של המדינה, על ידי השמדת כוחות האויב או מניעת הישג מהם במגוון של טקטיקות לוחמה. לעומת זאת, מטרת הדיפלומטיה הימית הינה השגת השפעה פוליטית, כאשר קהל היעד הינו מקבלי ההחלטות במדינות עוינות או ידידותיות. המשמעות הינה שהמסרים הפוליטיים והצבאיים צריכים להישלח בצורה מדויקת, וכי התהליך במקרה זה אינו ישיר, בניגוד להפעלת העוצמה הימית הישירה במקרה של השגת השליטה הימית בלחימה.¹³

אלו מטרות מושגות באמצעות הכוחות הימיים וכיצד זה מתחבר למטרות הפוליטיות? עפ"י החוקר האוסטרלי, האדלי בול (Bull), ישנן כמה דרכים שבהן ניתן להשתמש בכוחות ימיים בעיתות שלום על מנת לשרת מטרות פוליטיות: תמיכה בידידים ובבעלות ברית, כפיית התנהגות על אויבים, נטרול פעולות המבוצעות על-ידי כוחות ימיים אחרים, הקרנת עוצמה ימית ו"הצגת הדגל" (Showing the Flag).¹⁴ לעיתים, השימוש בכוחות ימיים לטובת מטרות פוליטיות משרת מטרות כפולות, כגון תמיכה בברית והרתעת אויב ובד בבד הקרנת עוצמה והשפעה על מנהיגים זרים.¹⁵

ניתן לחלק את הדיפלומטיה הימית לשלושה תחומים - פעולות שנועדו לשיתופי פעולה, פעולות שכנוע ופעולות כפייה.¹⁶

⁹ Ibid, Rowlands

¹⁰ Ibid, Le Mière. p. 1-6

¹¹ Ibid, Le Mière. p. 7

¹² Ibid, Rowlands

¹³ Ibid, widen

¹⁴ Bull, Hedley. 1976. "Sea Power and Political Influence." *The Adelphi Papers* 16 (122): 1-9. <https://doi.org/10.1080/05679327608457271>.

¹⁵ Ibid, widen

¹⁶ Ibid, Le Mière. p. 6-30

שיתופי פעולה (Cooperation)

תחת קטגוריית שיתופי הפעולה ניתן למנות ביקורי נמל, תרגילים משותפים, אימונים, סיוע הומניטרי וסיוע באזורי אסון.¹⁷ עם זאת, יש לציין כי חוקרים מסוימים טוענים כי נכון להוציא מהגדרת הדיפלומטיה הימית, מבצעי סיוע הומניטרי וביטחון ימי, אשר הינם מבצעים ימיים המנוהלים בעיתות שלום, שכן הם אינם מהווים כלי מסורתי שמציג את עוצמתה הימית והצבאית של המדינה, אלא פעילות למניעת טרור, פיראטיות, פשע, רעב או סבל אנושי.¹⁸ אחרים גורסים כי לאור העובדה שחילות ים בעלי יכולות מתקדמות יכולים להציע תרומה משמעותית בעת התמודדות עם אסונות טבע גדולים, יש להתייחס לפעולות סיוע אלו כאל משימות דיפלומטיות אשר מטרתן הינה בניית יחסים והגברת הביטחון האזורי.¹⁹ היתרון של כוח ימי במקרים מסוג זה הינו היקף האספקה העצום שהם מסוגלים להביא ומשך הזמן הארוך שהם מסוגלים לשהות באזור הפעולה. כמו כן, במקרים של תשתיות גדולות שנפגעו, כגון נמלים או תחנות כוח, ניתן באמצעות הים להשיט אמצעים זמניים לפתרון בעיות אלו – אמצעים שלא יכולים להגיע בשום דרך אחרת.

שילוב מאמצי סיוע הומניטרי לצד המבצעים המסורתיים של חילות הים, תורם באופן ישיר לדיפלומטיה הימית על ידי קידום אמון, בניית קואליציות והגברת הקשרים הבי-לטרליים. ברם, החיבור בין דיפלומטיה ימית לבין מבצעים הומניטריים ומבצעים נגד פיראטים אינו תמיד ברור וחד משמעי. אם ההשתתפות במבצעים מסוג זה מונחית על ידי מטרה פוליטית ברורה אשר נועדה להשפיע על התנהגותו של שחקן פוליטי, אזי במהותם מדובר בדיפלומטיה ימית. לדוגמה, מבצעי ביטחון רב-לאומיים כנגד פיראטים, מעבר למטרתם העיקרית לצמצום הפיראטיות הימית, הינם אמצעי שיתוף הפעולה המעביר מסר הן בין המדינות המשתתפות והן כלפי שאר מדינות העולם. כלומר, כוחות ימיים יכולים לבצע יותר מסוג אחד של מבצע בכל זמן נתון, ולכן המטרה ולא האמצעים, הם שיקבעו האם מדובר במעשה דיפלומטי או לא.²⁰ ניתן לומר כי מבצעי סיוע הומניטרי נועדו לכיבוש לבבות.²¹ ניתן למתוח חיבור לתאוריית העוצמה הרכה של ג'וזף ניי, אשר מגדיר עוצמה רכה כיכולת "לגרום לאחרים לרצות את התוצאה אשר אתה מעוניין בה" שלא באמצעות כפייה.²² קרי, יכולתו של שחקן לעצב את העדפות האחר בדרכים שאינן כוחניות. סיוע לאוכלוסייה

¹⁷ Ibid, Le Mière. p. 7-11

¹⁸ Till, Geoffrey. 2013. *Seapower: A Guide for the Twenty-First Century. In Search of Seapower.* p.310-389

¹⁹ Patalano, Alessio. 2015. "Beyond the Gunboats: Rethinking Naval Diplomacy and Humanitarian Assistance Disaster Relief in East Asia." *The RUSI Journal* 160 (2): 32-39. <https://doi.org/10.1080/03071847.2015.1031523>.

²⁰ Ibid, widen

²¹ Ibid, Le Mière. p. 8

²² Nye, Joseph S. 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics.* 1st ed. New York: Public Affairs. p. 5

זרה בעת אסון בהחלט עשוי לסייע למדינה להשיג את יעדיה על ידי גיוס מדינה אחרת, תוך חיבור לערכים ולתרבות שהיא מייצגת במתן הסיוע עצמו, הן כלפי המדינה המסתייעת והן כלפי אחרות. ניתן לומר כי סיוע באזורי אסון נתפס כמקובל לחלוטין ברמה הבינ-לאומית, זאת לעומת צורות אחרות של דיפלומטיה ימית אשר יפורטו בהמשך ואשר מעוררות לעיתים התנגדות בקהילה הבינ-לאומית.

לצד הסיוע ההומניטרי, ניתן למנות אמצעים נוספים בתחום שיתופי הפעולה, כגון ביקורי נמל אשר נועדו לבנות השפעה דיפלומטית ולחזק בריתות. הגעה לנמל יעד בכלי שיט המהווה מעין "פיסת ריבונות" של מדינת המקור, כשעל סיפוננו מאות או אלפי שגרירים - הינה אקט דיפלומטי מובהק. לצד זאת, ניתן לציין גם תרגילים משותפים, אשר נועדו לבנות מסוגלות בקרב חילות ים בעלי ידע או יכולות פחותים, וכן להדק חברויות ולהגביר את יכולת חילות הים הללו לפעול במשותף בעתיד. תרגילים שכאלו מעבירים מסר ליריבים על אודות החיבור והתמיכה הקיימים בין חילות ים בפרט ובין מדינות בכלל. זהו כלי בבניית קואליציות, תמיכה בבני ברית ובניית ביטחון הדדי.²³

מאז הקמתו, נוהג חיל הים הישראלי לעשות שימוש רב בקטגוריית שיתופי הפעולה בתחום הדיפלומטיה הימית ומדי שנה ניכרת עלייה בהיקף שיתופי הפעולה הבינ-לאומיים. דוגמה לכך הינה הסיוע ההומניטרי שהגישה מדינת ישראל ביוון בעקבות רעש האדמה שפקד את האי קפאלוניה באוגוסט 1953. שתי פריגטות וקורבטה ישראליות ששהו באימונים בים האגאי נשלחו לסייע. זו הייתה הפעם הראשונה מאז הקמת צה"ל, שבה נשלחו כוחות צבאיים להגיש עזרה למדינה זרה בעת מצוקה. דוגמה נוספת הינה מבצע "פעמון החירות" בשנת 1976, שבו הפליגו שני סטי"לים ישראלים לארה"ב לרגל חגיגות יום העצמאות ה-200. הספינות עגנו בנמלי ניו יורק, פילדלפיה, בולטימור, נורפולק ומיאמי וזכו למעל 12,000 מבקרים, לאחר מכן המשיכו לביקור נמל בקולומביה. אירוע נוסף המשקף את החלטות הדרג המדיני הינו ביקור שערכו שני סטי"לים בבסיס חיל הים המצרי באלכסנדריה בשנת 1980.²⁴

בשנת 2018 קיים חיל הים אינטראקציות ואירוח ביקורים של משלחות מארה"ב, מאיטליה, מבריטניה, מגאנה, מגרמניה, מג'מייקה, מהודו, מהולנד, מטנזניה, מיוון, מנאט"ו, מהפיליפינים, מפנמה, מצרפת, מצ'ילה, מקוריאה הדרומית, מקפריסין, מקנדה ועוד. נוסף על כך, אירח חיל הים תרגילים עם חילות הים של ארה"ב, של יוון, של בריטניה ושל ספרד (שתי האחרונות ככוח נאט"ו), זאת לצד עריכת ביקורי נמל באיטליה, ביוון, בצרפת ובקפריסין וקיום תרגילים עם חילות הים המקומיים. שיתופי הפעולה מתקיימים עם מדינות בעלות חשיבות בעבור חיל הים הישראלי במגוון תחומים, לצד המגמה של קיום קשרים עם מדינות אשר הדרג המדיני מהדק עימן קשרים, כדוגמת אפריקה ואמריקה הלטינית. בהקשר זה, נראה כי חיל הים

²³ Ibid, Le Mière. p. 8-9

²⁴ אימבר, משה. 2005. שייטת 3 - ספינות הטילים בחיל הים. תל-אביב: משרד הבטחון.

משמש במידת מה ככלי להשגת השפעה בעניינים בין-לאומיים בידי הנהגת מדינת ישראל, ברם אנו סבורים כי ההסתכלות על הפעילות הזו אינה מבוצעת תוך "ראיית השלם" ובחיבור מספק ליעדים אסטרטגיים שמוגדרים ע"י צה"ל או ע"י הדרג המדיני.

שכנוע (Persuasion)

קטגוריית השכנוע ממוקמת במרכז רצף הפעולות, בין שיתופי הפעולה לכפייה, מרבית החוקרים מגדירים אותה כקטגוריה נפרדת משתי האחרות. הדיפלומטיה הימית לשכנוע נבדלת משיתוף הפעולה, בכך שאינה דורשת שיתוף פעולה ישיר של השחקן האחר לשם השגת התוצאות הדיפלומטיות המקוות, והיא נפרדת מקטגוריית הכפייה במובן זה שפעולות השכנוע לא נועדו להרתיע או לכפות על ידי הפגנת עוצמה ישירות על מושא הכפייה. בהקשר זה, מטרת הדיפלומטיה הימית הינה העלאת המודעות לעוצמה הימית או הלאומית של שחקן ולהעלות את מעמדו ויוקרתו בזירה הבין-לאומית. מאמצים אלו אינם מכוונים כנגד שחקן מסוים, ולא נועדו לזרוע פחד בקרב היריבים או השותפים הפוטנציאליים. המטרה המרכזית הינה לשכנע אחרים שחיל הים של השחקן (או כוחותיו הצבאיים בכללותם) הינם נוכחים ואפקטיביים. ניתן לומר כי דיפלומטיה ימית לשכנוע מזכירה במידה רבה את פעולות "הצגת הדגל" (Show The Flag), שבהן כלי שיט של חילות ים מאותתים על אודות נוכחותם ויכולותיהם ללא כוונה מסוימת להשפיע על המדיניות של מדינה אחרת. דוגמה לכך הינה "הצי הלבן הגדול" (Great White Fleet), אשר הקיף את העולם בין השנים 1907-1909 ביוזמת הנשיא האמריקאי תאודור רוזוולט. רוזוולט הורה לצבוע ספינות מלחמה של חיל הים האמריקאי בצבע לבן, בכדי להצביע על כוונות השלום שלו, ושלה אותן למסע חובק עולם. מעבר לביקורי נמל ולשיתופי פעולה, הנופלים תחת הקטגוריה הקודמת, המטרה העיקרית של מסע זה הייתה להפגין את כוחה העולמי העולה של ארצות הברית נוכח תוצאות מלחמת ארצות הברית-ספרד בשנת 1898 אשר נסתיימה עם כיבוש אמריקאי של גואם, של הפיליפינים ושל פורטו-ריקו. כאמור, במסע זה לא הייתה כוונה להרתיע צי ספציפי או להניע גורם כלשהו לפעולה. ניתן לחבר זאת למדיניות ה"דבר ברכות ושא מקל גדול" (Speak Softly and Carry a Big Stick) של רוזוולט, אשר צידד בניהול יחסים בין-לאומיים בנועם, תוך החזקת עוצמה צבאית לשם איום או פעולה בעת הצורך.

הדיפלומטיה הימית לשכנוע שכיחה פחות מקטגוריות שיתופי הפעולה והכפייה, שכן עלותה עשויה להיות גבוהה ותוצאותיה לרוב מעורפלות. קיים קושי להצדיק עלויות שליחת קבוצת כלי שיט ללא תוצאה ברורה ומדידה. לכן, פעולות שכנוע מתבצעות לעיתים כאפקט צד של פעולה אחרת, או לפעמים אף ללא כוונה. עם זאת, כלי זה ממשיך להיות בשימוש בעת הנוכחית, בעיקר על ידי חילות ים של מדינות מתפתחות, המעוניינות להפגין את כישוריהן ונוכחותן בזירה הבין-לאומית. לדוגמה, חיל הים האיראני, אשר בחר בשנת 2011 לשלוח קבוצת ספינות לים התיכון דרך

תעלת סואץ. אמנם מטרת ההפלגה הייתה להדק את הקשרים עם בת בריתה, סוריה, אך לצד זאת אין ספק כי איראן התכוונה לאותה ליריבותיה, כגון ישראל וערב הסעודית, ולהפגין את יכולתה להפליג מול חופיהן ואף לעגון בים התיכון.

יו אס אס קונטיקט (USS Connecticut) שימשה כספינת הדגל של הצי הלבן הגדול (צילום: Naval History and Heritage Command)²⁵

בהקשר זה, ניתן לראות את פעילותו של חיל הים הישראלי בים האדום המתבצעת מעת לעת, במידה מסוימת, כדוגמה לדיפלומטיה ימית לשכנוע. כלי השיט הישראליים הפועלים במרחב זה הינם לעיתים חלק מכוח משימה בעל מטרות מוגדרות, אך הפגנת הנוכחות והעוצמה של פעולה במרחבים רחוקים מעבירה מסר ליריביה של ישראל, וזאת כאפקט צד למשימה עצמה. דוגמה מובהקת נוספת מאזורנו הינה הרחבת פעילות הצי הרוסי במזרח אגן הים התיכון בשנים האחרונות. נוכחותם בזירה מאותנת לגורמים בין-לאומיים ואזוריים כאחד על אודות יכולותיה של רוסיה, וזאת ללא איום קונקרטי או שימוש בכוח בפועל מצידה של רוסיה.

הדוגמאות הללו משקפות את המטרה העיקרית של הדיפלומטיה הימית לשכנוע: לנטוע בקרב אחרים את ההבנה על אודות יכולותיו ונוכחותו של הכוח הימי, מבלי לנסות להשפיע על מדיניות מסוימת של הצד האחר, ולעיתים אף ללא מושא ברור ומוגדר של הפעולה. מדובר באיזון מורכב להשגה, ועל כן מדובר במונח המעורפל ביותר מבין שלוש קטגוריות הדיפלומטיה הימית.²⁶

<https://www.history.navy.mil/our-collections/photography/us-navy-ships/battleships/connecticut-bb-18/NH-61208.html> ²⁵

Ibid, Le Mière. p. 12-13 ²⁶

כפייה (Coercion)

הקטגוריה השלישית של הדיפלומטיה הימית הינה קטגוריית הכפייה. מדובר בתחום שנחקר ושנותח במידה הרבה ביותר מבין השלושה, ונקרא לרוב "דיפלומטיית ספינות תותחים" (Gunboat Diplomacy), או בשם העדכני יותר "דיפלומטיה של נושאות מטוסים", אשר מהותה, בקצרה, הינה ניסיון להשיג מטרות דיפלומטיות באמצעות הפגנה ישירה של היכולות הימיות הצבאיות והאיום לשימוש בכוח במידה והצד המושפע לא ישעה לדרישות הצד המשפיע. חשוב לציין כי השימוש בדיפלומטיה ימית לכפייה אפשרי הן על ידי מדינות והן על ידי שחקנים לא-מדינתיים.²⁷

יש הנוהגים להשתמש במונח הכללי "דיפלומטיה ימית" להבעת המונח הטעון "דיפלומטיית ספינות תותחים", כחליפיים, אך הכרחי להבחין ביניהם. "דיפלומטיית ספינות תותחים" מתייחסת למעשה לפן מסוים, אגרסיבי מטבעו, של הדיפלומטיה הימית, הכולל הפחדה ואיום בשימוש בכוח צבאי, לרוב על ידי צד חזק כלפי צד חלש. מונח זה הוגדר לראשונה בעקבות פעולותיהן של המעצמות, ובמיוחד ארצות הברית, במחצית השנייה של המאה ה-19 ובתחילת המאה העשרים במדינות העולם השלישי, ועל כן הוא מקושר באופן טבעי לאימפריאליזם ולקולוניאליזם.²⁸

כפי שהוסבר לעיל, הדיפלומטיה הימית רחבה יותר מ"דיפלומטיית ספינות התותחים", ניטרלית יותר באופייה ומשלבת את כל האספקטים של שימוש פוליטי בכוחות ימיים, שלא בעיתות מלחמה. ניתן לומר כי "דיפלומטיית ספינות התותחים" הינה סוג מסוים של דיפלומטיה ימית, אגרסיבי והתקפי, אשר לרוב נמצא בשימוש ע"י הצד החזק בעימות, בקרבת המים הטריטוריאליים של הצד החלש.²⁹ נדמה שמונח זה נלקח מן העבר, הוא מעלה בדמיונו תמונות של ספינות מלחמה אירופאיות, הניצבות מול חופיהן של מדינות מתפתחות ומדי פעם מפגיזות מצודות על קו החוף בכדי להעמיד דרישות לתשלום. יחד עם זאת, "דיפלומטיית ספינות התותחים" כשיטה של דיפלומטיה כפייה, לא חלפה מן העולם, וכלי זה נמצא בשימוש גם בימינו בעיקר על ידי מעצמות. הרלוונטיות של כלי זה הינה באפשרות לכפות על שחקנים את רצונותיהם, מבלי לקיים עימות רחב היקף על עלויותיו הגבוהות.³⁰

ניתן לציין בהקשר זה את הסגר הימי שמטיל חיל הים הישראלי על מימי עזה החל מה-3 בינואר 2009. על אף הכרזת ישראל על סכסוך מזוין עם ארגוני הטרור בעזה, אין מדובר בסגר ימי המוטל במלחמה, כגון הסגר הימי שהוטל על לבנון בשנת 2006 במהלך מלחמת לבנון השנייה, אשר אינו עונה להגדרות הדיפלומטיה הימית

²⁷ Ibid, Le Mière. p. 13-15

²⁸ Ibid, widen

²⁹ Ibid, widen

³⁰ Ibid, Rowlands; Ibid, Le Mière. p. 1-2, 13-15

אשר הוצגו לעיל. הסגר הימי על עזה, נועד להשפיע על מקבלי ההחלטות בהנהגת חמאס, לצד שמירה על אינטרסים שונים הנוגעים לביטחון ישראל. הסגר הימי הוטל כאמצעי להגנה על שטחה ועל אוכלוסייתה של מדינת ישראל ועוצב ככלי למניעת כניסת נשק לעזה בדרך הים ולמניעת התקפה מהים. טענה זו התקבלה ע"י ועדת פאלמר לבחינת אירועי משט המרמרה לעזה בשנת 2011 אשר קבעה כי בנסיבות הקיימות, הסגר הימי כלי לגיטימי בשם הזכות להגנה עצמית של מדינת ישראל וכי מדובר באמצעי מידתי.³¹ הן האיום והן השימוש בפועל בכוח של חיל הים הישראלי באכיפת הסגר בעת נסיונות לפריצתו על ידי משטי מחאה, הינם דוגמה מובהקת לדיפלומטיית ספינות תותחים.

אז למה דווקא דיפלומטיה ימית?

קשת המבצעים הללו משקפת את הגמישות הקיימת בכוחות ימיים, אשר יכולים לפעול בצורה היעילה ביותר במרחק רב מן המדינה. חילות ים מחזיקים במגוון של כלי שיט, חלקם למשימות חשאיות, כגון צוללות וכלי קומנדו, וחלקם למשימות גלויות. מטבע הדברים, כלי שיט רב-משימתיים, המצוידים במסוקים, במערכות נשק ואשר נושאים על סיפונם כלי שיט קטנים יותר, מגדילים את ורסטיליות חילות הים, כך שיוכלו לבצע הן משימות תקיפה מלחמתיות והן משימות הגנה.³² כלים אלו, בעיקר, הם המהווים את חוד החנית של הדיפלומטיה הימית שמתרחשת בממד הגלוי. ברם, גם כלים, כגון צוללות, שבאופן טבעי לכאורה מתאימים פחות למשימה זו בשל פעולתם החשאית, יכולות לאפשר מסר דיפלומטי. לדוגמה, ביקור של צוללת בנמל זר מעביר מסר חד וברור ומאותת על הדרך שעברה ועל הזירות שבהן ייתכן וביקרה. כמו כן, שילוב צוללות בתרגילים משותפים מפגין אינטימיות בין הצייס המשתתפים ושיתוף פעולה מדרגה גבוהה יותר מאשר תרגילים פשוטים יותר. כדוגמה לכך ניתן לראות את ההדים שעוררה צוללת ישראלית שעברה בתעלת סואץ בשנת 2009 בדרכה לפעילות עלומה בים האדום.³³

יש לציין כי המגמה הגוברת בעולם הינה לבצע שימוש בכלי הדיפלומטיה הימית לא רק בחילות ים גדולים ומתקדמים של מעצמות, אלא גם באסטרטגיות של מדינות גדולות, מעצמות בצמיחה ולמעשה כל מדינה שמפעילה כוחות ימיים.³⁴ כמובן שישנה התאמה בין יכולות חיל ים מסוים לבין רצף הפעולות הדיפלומטיות שאותם הוא מסוגל לבצע, בעיקר אם מדובר בכלי הכפייה. ברם, חילות ים מבינים

Palmer, Geoffrey, Alvaro Uribe, Joseph Itzhar, and Süleyman Sanberk. 2011. "Report of the Secretary-General's Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident." https://www.un.org/News/dh/infocus/middle_east/Gaza_Flotilla_Panel_Report.pdf.

Ibid, Le Mièrè. p. 3, 66-83 ³²

רויטרס. (3 ביוני 2009) "דיווח: צוללת ישראלית שטה בתעלת סואץ". **החדשות, מאקו**. אוחר בתאריך 5 במאי 2019 מ- <https://www.mako.co.il/news-military/security/Article-02a99eaaf014221016.htm>

³⁴ כפי שידגם להלן בדוגמה ההודית.

היום יותר מבעבר, כי הדיפלומטיה הימית הינה חלק מסל הכלים האסטרטגי של המדינה, ועל כן ההסתכלות על הכלים השונים של הדיפלומטיה הימית אינו מתחיל ומסתיים ברמה החילית בלבד.³⁵

היתרונות הנובעים מהשימוש בכוח הימי

כוחות יבשה ואוויר משמשים גם הם כלים דיפלומטיים, לאור מסוגלותם לכפות על היריב את רצון השחקן, בייחוד באזורים בעולם אשר אינם נגישים לכוחות ימיים. עם זאת, חילות ים מתאימים במיוחד לדיפלומטיה לאור יכולתם להתמקם בזירת הפעולה בטרם פתיחת הסכסוך, יכולתם להסלים את המצב תוך שימוש ברמות שונות של כוח ויכולתם לשהות זמן ממושך באזור היעד המרוחק ממדינתם. לדוגמה, סיור ארוך ומתמשך בקרבת מימי החופים של מדינה אחרת הינו חוקי מצד אחד, וניתן להגדירו כמעבר בתום לב שכן מרחבי הים פתוחים לכולם על פי החוק הבינ-לאומי, אך מצד שני, הוא מהווה איתנות ברור של הפגנת כוח. לעומת זאת סיור אווירי בשמי מדינה אחרת או בקרבת המרחב האווירי שלה, מתקיים לפרקי זמן קצרים במונחים של כוח ימי ועל כן מידת ההשפעה שלו פחותה. נוסף על כך, כוח ימי יכול לפעול במרחק רב מאוד מנמלי הבית, ויכול לתספק את עצמו דרך הים, ועל ידי כך לשהות לתקופות ארוכות בסמיכות למדינות היעד. צבירתו של הכוח אמנם איטית יותר מאשר כוח אווירי, אך ההיקפים והיכולת לפעול הרחק מהמדינה גדולים משמעותית. הדיפלומטיה הימית אם כן, הינה גמישה מבחינה גאוגרפית, סתגלנית, בעלת פוטנציאל הכחשה ומוכוונת מטרה.³⁶

על פי האדלי בול (Bull), יש לכוחות הימיים שלושה יתרונות מרכזיים ככלי שרת למטרות פוליטיות, לעומת כוחות היבשה והאוויר. יתרון ראשון, כוחות ימיים מאפשרים גמישות, כלומר ניתן לשלוח אותם כמעט לכל מקום ולהסיג אותם בחזרה יחסית בקלות, וכן קל יותר גם לשלוט ולפקד על כוח שכזה. יתרון שני, לכוחות ימיים ישנה אפשרות לשלוט על גובה החתימה שלהם מול המדינה המושפעת, והם יכולים להעביר איומים, לספק תחושת ביטחון או לרכוש יוקרה ואמון במקרים של דיפלומטיה של שיתוף פעולה. יתרון שלישי, כוחות ימיים מבטיחים יכולת אוניברסאלית, שכן הים משמש כתווך בין-לאומי המאפשר לכלי שיט ימיים להגיע למדינות רחוקות באופן עצמאי ללא תלות בבסיסים קרובים.³⁷

בوت' (Booth) וטיל (Till) מונים כמה יתרונות לשימוש בכוחות ימיים למטרות דיפלומטיות. לכוחות הימיים עצמאות יחסית בהיבט בסיסים ותמיכה לוגיסטית, וכמעט ואינם מוגבלים מבחינת יכולת הגעה למרחב העניין מהבחינה הגאוגרפית. כלי שיט הם כלים צבאיים רב-שימושיים ויכולים לשמש להעברת מסרים שונים

³⁵ Ibid, Patalano

³⁶ Ibid, Le Mière. p. 66-83

³⁷ Ibid, Bull

ולבצע משימות שונות בעת ובעונה אחת. הכנסה והוצאה של כוחות ימיים מאזור מתיחות הינה משימה פשוטה יחסית, אשר נחשבת לפרובוקטיבית פחות מאשר כניסה של כוחות יבשתיים, מכיוון שהיא אינה מפרה את הריבונות של המדינה,³⁸ ובשל כך מידת השליטה באירוע גדלה והסבירות להסלמה ללא כוונה תחילה, פוחתת. מעצם טבעם, מאפשרים כלי השיט ניידות אסטרטגית, שכן כוחות ימיים אמנם אינם מהירים ככלי טיס, אך הם יכולים לשהות באזור היעד במשך שבועות וחודשים רבים ולבצע מגוון של משימות על הרצף של הדיפלומטיה הצבאית – מ"הצגת הדגל", דרך "דיפלומטיה של ספינות תותחים", ועד החלת סגר ימי או הפגנת עוצמה ימית קשה ושימוש בכוח ממש.³⁹

על אף יתרונותיהם הברורים של כוחות ימיים ככלי דיפלומטי, יש להם גם מגבלות וחסרונות. כוחות ימיים עשויים להיות איטיים מדי בהגעה לאזור אסון או הסלמה. במקרים כאלו, אמצעים דיפלומטיים אחרים עשויים להיות מתאימים יותר. כמו כן, מכיוון שהשפעתה של דיפלומטיה בכלל ושל דיפלומטיה ימית בפרט, הינה בלתי ישירה, התוצאות עשויות להיות בלתי צפויות ועל כן במקרים שבהם נדרשת רמת ודאות גבוהה, יש להעמיד אמצעים אחרים.⁴⁰

המקרה ההודי - דיפלומטיה ימית כמרכיב באסטרטגיה ימית

מהבחינה האסטרטגית מזכיר המקרה ההודי במידה רבה את זה של ישראל. שתי המדינות נחשבות כמדינות "אי" בשל היחסים עם שכנותיהן שאינם מאפשרים סחר. כישראל, גם הודו נסמכת על הים כמעט באופן מלא להבטחת משאבי האנרגיה שלה, ושתי המדינות הבינו לאחרונה את חשיבותו העצומה של מרחב המים הכלכליים. הזירה הימית ההודית מהווה אזור שבו פועלות כמה מעצמות, כפי שקורה בשנים האחרונות באגן המזרחי של הים התיכון. בשל דמיון זה נראה כי פרסומה של האסטרטגיה הימית רבתי ההודית, מאפשרת לנו פתח ללמידה בניסיון להקיש על המרכיבים הדומים ועל ההיבטים שאותם אנו נדרשים לבחון מחדש.

בשנת 2015 פרסם חיל הים ההודי אסטרטגיה ימית חדשה.⁴¹ מסמך זה מציב תפיסה אסטרטגית חדשנית באשר לאופן שבו רואה חיל הים ההודי את עצמו ואת תפקידו בביטחון הלאומי של המדינה. בניגוד לקודמותיה, אסטרטגיה זו שמה דגש

³⁸ טווח המים הריבוניים הינו 12 מייל ימי (שווה ערך לכ-24 ק"מ). על מנת להראות נוכחות באזור העימות אין צורך להיכנס לטווח זה שכן טווח ההשפעה של כלי שיט גדול הרבה יותר, ועל כן מתאפשר להם להפגין נוכחות באזור העימות ללא הפרת הריבונות באופן מובהק.

³⁹ Booth, Ken. 1979. *Navies and Foreign Policy*. New York: Holmes & Meier Publishers; Ibid, Till. p. 260-261

⁴⁰ Ibid, widen

⁴¹ למסמך האסטרטגיה המלא ראה:

Indian Navy. 2015. *Ensuring Secure Seas: Indian Maritime Security Strategy*. New Delhi: Integrated Headquarters Ministry of Defense (Navy). https://www.indiannavy.nic.in/sites/default/files/Indian_Maritime_Security_Strategy_Document_25Jan16.pdf

נרחב על ההיבטים הדיפלומטיים הצבאיים, וניתן לומר כפרפראזה על אמירתו המפורסמת של קלאוזיבץ כי חיל הים ההודי סבור ש"התווך הימי אינו אלא המשכה של המדיניות באמצעים אחרים". חיל הים ההודי הבין כי האינטרסים הלאומיים של הודו תלויים היום בתווך הימי הרבה יותר מבעבר. הצמיחה הכלכלית, הסחר הבין-לאומי והימי במרחב האוקיינוס ההודי, הגדרת המים הכלכליים (EEZ) של הודו בים וכמובן כניסתן של מעצמות קיימות ושל מעצמות בפותנציה לאזור הפכו את מרחב האוקיינוס ההודי ואת נתיבי השיט שבו לבעלי תפקיד מפתח בפיתוח הכלכלי של הודו, ובשל כך הרחיב את היריעה מעבר להיבטים הצבאיים המסורתיים. המסמך שם דגש במיוחד על דיפלומטיה ימית של שיתוף פעולה, ונוקט במפורש בחלק ניכר מהדוגמאות שהובאו לעיל, ממנגנונים מבצעיים של ביטחון אזורי ושיתוף פעולה מבצעי במבצעים נגד פיראטיות, דרך תרגילים בין-לאומיים ועד מבצעים הומניטריים.⁴² יחד עם זאת, בפעולותיו השונות של חיל הים ההודי, ניתן לראות במידה מסוימת גם מרכיבים אחרים של הדיפלומטיה הימית.

ספינות של הודו וארה"ב מתמרנות יחד בתרגיל MALABAR

(צילום: U.S. Navy, Mass Communication Specialist Apprentice Andrew K. Halle)⁴³

הודו מתווה מזה שנים מדיניות של "צפה מזרחה" (Look East) מתוך כוונה לחזק את קשריה במרחב האינדו-פאסיפי בדגש על מדינות ASEAN. מדיניות זו מקבלת משנה תוקף באסטרטגיה החדשה של חיל הים, שאף הגדיל לעשות והרחיב

⁴² Ibid, Indian Navy 2015, p. 8-9

⁴³ <https://www.public.navy.mil/surfor/ccsg5/Photos/120413-N-UT411-2510.jpg>

את המדיניות באופן מוצהר מ"צפה מזרחה" ל"פעל מזרחה" (Act East), וקבע כי הצי הינו מרכיב מרכזי במימוש מדיניות זו,⁴⁴ אשר מהווה גורם מוביל בהתפתחות הדיפלומטיה הימית ההודית על כלל מרכיביה.

כביטוי מרכזי לדיפלומטיה ימית של שיתוף פעולה ניתן לראות את תרגיל MALABAR - תרגיל טרי-לטרלי שמארכת הודו ומשתתפות בו ארה"ב ויפן. התרגיל בשנה האחרונה היה המורכב והגדול ביותר אי פעם, הן בהיקף סדרי הכוחות שהשתתפו בו והן בהיבט רמת המורכבות של התרגילים שבוצעו. חלק ניכר מהתרגיל עסק בלוחמת צוללות וביכולות מבצעיות מורכבות, כגון הפעלת נושאות מטוסים ומבצעי כוח משימה, תרגול המהווה איתות ברור לסיין, שביקורי צי הצוללות שלה במרחב האוקיינוס ההודי הפכו להיות תכופים יותר ויותר בשנים האחרונות.⁴⁵ מרכיב מרכזי נוסף של שיתוף פעולה הינם הסיורים המבצעיים המשותפים, כדוגמת ה-CORPAT - סיור משותף עם חיל הים האינדונזי, כנגד פירטיות והברחות באזור.⁴⁶ למרות היותו של הסיור המשותף אמצעי של שיתוף פעולה, למעשה הוא **כלי דיפלומטי דו-משמעי**. מחד גיסא, הסיור המשותף עם אינדונזיה הינו חלק מדיפלומטיית שיתוף פעולה וחיזוק הקשרים מול אינדונזיה, ומאידך גיסא ההודים מקרינים באמצעותו עוצמה צבאית "במגרש הביתי של הסינים", ועל כן ניתן לסווג גם ככלי של דיפלומטיה ימית לשכנוע.

ביטויים נוספים להפעלת דיפלומטיה של שיתוף פעולה ניתן לראות בפעילות חיל הים ההודי, שהגיש סיוע נרחב למדינות האזור, במהלך אירועי מזג אוויר קיצוניים, כגון אירועי הצונאמי ב-2004, או במסעה ההיסטורי של אוניית קדטים הודית שיצאה למסע ראשון מסוגו במהלך 2013. במהלך ההפלגה פקדה לא פחות משלושה עשר נמלים בתשע מדינות שונות במהלך שישה חודשים, ועברה בין כל מדינות ASEAN במטרה מוצהרת לחזק את הקשרים באזור.⁴⁷

אך מבין כלל שיתופי הפעולה הדיפלומטיים-אסטרטגיים, החשוב מכולם הוא ככל הנראה שיתוף הפעולה ההודי-אמריקאי, אשר נמצא בשנים האחרונות במגמת התחזקות משמעותית הכוללת הן היבטים מבצעיים אופרטיביים והן היבטים של בניין כוח. בהתבטאות שעוררה הדים בניו-דלהי מצד מפקד חיל הים ההודי, אדמירל סוניל לנבה (Admiral Sunil Lanba), בעת ביקורו בארה"ב במרץ בשנה שעברה ובפגישותיו עם מזכיר ההגנה מאטיס, אמר לנבה במפורש כי הודו מעוניינת ביחסים

Khurana, Gurpreet S. 2017. "India's Maritime Strategy: Context and Subtext." *Maritime Affairs: Journal of the National Maritime Foundation of India* 13 (1). <https://doi-org.ezproxy.haifa.ac.il/10.1080/09733159.2017.1309747>.

Pandey, Pragya. 2017. "Malabar 2017: Trilateral Naval Exercise Concludes amid India-China Standoff." 2017. <https://thediplomat.com/2017/07/malabar-2017-trilateral-naval-exercise-concludes-amid-india-china-standoff/>.

Indian Navy. 2016. "27th India - Indonesia Coordinated Patrol (CORPAT)." <https://www.indiannavy.nic.in/content/27th-india-indonesia-coordinated-patrol-corpat>.

Peri, Dinakar. 2018. "Rise in India-ASEAN Naval Games." *The Hindu*, 2018. <https://www.thehindu.com/news/national/rise-in-india-asean-naval-games/article24130015.ece>

מבצעים קרובים יותר עם ארה"ב.⁴⁸ כאמור, כלל הפעילויות הללו הינן ביטוי למגוון של פעולות הנופלות על רצף הדיפלומטיה הימית - בעיקר בחלקיה ה"רכים", בין שיתוף פעולה ושכנוע.

ברם, מקרה הבחון ההודי מעניין לא בשל אוסף הדוגמאות וההמחשות לצורות שונות של היבטי הדיפלומטיה הימית, אלא בעיקר כדוגמה לאופן שבו מהוות פעילויות אלו רכיב במאמצים ברמה האסטרטגית. הדוגמאות שלעיל אינן אוסף ספורדי של פעילויות שמבצע חיל הים ההודי כחלק מתוכנית העבודה השנתית שלו, אלא חלק מראייה מערכתית אסטרטגית כוללת, שבמסגרתה משתלבים באופן מתוכנן הרכיבים השונים של הדיפלומטיה הימית. חיל הים ההודי הגדיר את הדיפלומטיה הימית כחלק מהאסטרטגיה שלו, והוא אכן מממש זאת הלכה למעשה. יתרה מכך, חשוב להדגיש כי השאיפה לקידום הישגים אסטרטגיים אינה נחלתו של חיל הים בלבד. נראה כי המנהיגים ברמה הצבאית והמדינית מאפשרים לחיל הים להיות גורם מוביל ומשפיע לקידום מטרותיה האסטרטגיות של הודו, ואף דוחפים אותו ככזה. ההקשר, וזה דגש חשוב בבואנו לבחון את מידת ההשפעה של הדיפלומטיה הימית, הינו ההקשר האסטרטגי הכולל, והדיפלומטיה הימית מהווה מרכיב בתוכו.

סיכום והמלצות

במאמר זה פרטנו את הקטגוריות השונות של הדיפלומטיה הימית והמחשנו כי כוחות ימיים הפועלים בעיתות שלום עוסקים בדיפלומטיה ימית כמעט כל הזמן. חילות ים, כסוכנויות הפועלות בשם המדינה ולאור המאפיינים הבין-לאומיים של משימותיהם וזירות החיכוך שבהן הם פועלים, מהווים למעשה כלים דיפלומטיים. שלוש הקטגוריות - שיתופי פעולה, שכנוע, וכפייה, נועדו כולם לאותת ליריבים ולבני ברית על אודות כוונות ויכולות השחקן, בין אם להרתיע אויב, לשכנע מדינה חלשה להתנהג באופן מסוים או להדק בריתות.

דיפלומטיה ימית הינה כלי ייחודי בידי חילות ים אך חשוב מכך, בידי ממשלות ברחבי העולם, היא בעלת מקום של כבוד בארגו הכלים הדיפלומטי, המשלב שימוש בכוחות הביטחון של המדינה על מנת להשפיע על מדיניות שחקן אחר, תוך שימוש בכוח ימי, הפגנתו או איום בשימוש בו. לרוב, לא נועדה דיפלומטיה ימית להוביל למלחמה, אלא לסמן ליריבים על אודות מדיניות ועל יכולותיו או על כוונותיו של השחקן. הדיפלומטיה הימית ממלאת את החלל שבין מלחמה צבאית לדיפלומטיה אזרחית, ומספקת קשת כלים ואפשרויות למקבלי ההחלטות בכדי להשיג בצורה טובה יותר את מטרותיהם בטווח הקצר והארוך. כפי שהוצג לעיל, מספקת הדוגמה

Singh, Abhijit. 2018. "Searching for a High Note in the U.S.-India Maritime Partnership."⁴⁸ 2018. <https://warontherocks.com/2018/05/searching-for-a-high-note-in-the-u-s-india-maritime-partnership/>.

ההודית הצצה לתהליך שבמסגרתו הבינו חיל הים והמנהיגים ההודים את החשיבות ההולכת וגוברת של המרחב הימי לביטחון הלאומי, ובמסגרת האסטרטגיה החדשה הציבו את המרכיב של הדיפלומטיה הימית במקום חשוב הרבה יותר מבעבר.

במידה מסוימת, דומה המקרה ההודי מאוד לתהליך שאותו עוברת מדינת ישראל בשנים האחרונות סביב העלייה בחשיבותו של התווך הימי, בעיקר סביב גילוי מרבצי הגז הטבעי והגדרת המים הכלכליים של מדינת ישראל. ברם, נראה כי חיל הים, ובמיוחד הרמה המטכ"לית והמדינית טרם השכילו למנף את היכולות, ואת מגוון הכלים הטמונים במרחב הימי ככלי משחק אסטרטגי. נראה כי ה"עיוורון הימי" והעובדה כי חיל הים נתפס מאז ומתמיד כחיל הפחות משפיע בצה"ל, עובדה המתבטאת בעיקר במשאבים המוקצים לו בתוך תקציב הביטחון - מהווים חסם ליכולתו של החיל למנף את הכלים השונים העומדים לרשותו, ואף חשוב מכך, הם מונעים מרמת ההנהגה לנסות ולהשתמש בכלים אלו.

דוגמה חיובית ראשונית, ניתן לראות בעובדה כי במהלך השנה האחרונה נעשה שימוש בהקטנה ובהרחבה של מרחב הדיג ברצועת עזה, כאמצעי להקלה על האוכלוסייה, או כאמצעי לחץ במקרים שבהם נראה כי חמאס מותח את הגבול יתר על המידה. במהלך 2019 הורחב מרחב הדיג לטווח של 28 קילומטרים - הטווח הגדול ביותר מאז ימי האינתיפאדה השנייה,⁴⁹ אך לאחר מכן הוחלט על צמצומו בחזרה במסגרת סבבי הלחימה האחרונים מול חמאס.

המרחב הימי הים תיכוני רחש פעילות. מפעילות מעצמתית כדוגמת הגדלת הנוכחות המשמעותית של הצי הרוסי מחד גיסא וצמצום היקפי הפעילות המסורתית של הצי השישי האמריקאי מאידך גיסא,⁵⁰ דרך פעולות שמבוצעות על ידי מדינות ברית נאט"ו או מדינות אחרות בעלות אינטרסים במרחב, כגון טורקיה, יוון, איראן, מצרים וכמובן ישראל. לעניות דעתנו, עובדה זו מייצרת הזדמנויות למדינת ישראל, אשר אינן מנוצלות כראוי בעת הנוכחית. עלינו לשאול את עצמנו, לדוגמה, האם מדיניות ההפעלה של חיל הים מול הצי הרוסי מנותחת ונקבעת כחלק ממדיניות אסטרטגית כוללת, או שמא ההסתכלות היא ברמה הטקטית למטרות מניעת חיכוך בלבד.

על מנת להרחיב את מידת הידע והעיסוק בתחום הדיפלומטיה הימית בפרט, ובחיבור שלה לרמה האסטרטגית בכלל ניתן לבצע כמה פעולות. הראשונה היא שילוב משמעותי הרבה יותר של קציני ים, או קצינים בעלי רקע ימי בגופי התכנון האסטרטגי, המבצעי ובגופי הקש"ח והאסטרטגיה באגפי התכנון והמבצעים במטה הכללי. קצינים אלו, המביאים איתם את החשיבה בממד הימי באופן מובנה לתפקידם, בצד החשיבה כקציני מטה כללי, יוכלו להחדיר ביתר שאת את הממד

⁴⁹ זיתון, יואב ולוי, אליאור. 1 באפריל 2019. "טווח שיא: ישראל מרחיבה את אזור הדיג בעזה". אוהור בתאריך 6 למאי 2019 מתוך <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5487458,00.html>. YNET.

⁵⁰ תחת המדיניות האמריקאית של "איוון מחדש" למרחב אסיה.

הנעדר - מימד הים, לתוך תהליכי התכנון במטה הכללי. דרך פעולה נוספת, נדרש לשלב את הגותם של התאורטיקנים הימיים הקלאסיים, כגון מאהאן וקורבט, והמודרניים, כגון ג'פרי טיל אל תוך קורסי ההכשרה והלימוד של קצינים בחיל הים בפרט ובצה"ל בכלל. נדרש לברר האם ניתן ידע ברמה מספקת בתחומים הללו בקורסי ההכשרה השונים לקצינים בכירים, כגון מב"ל, פו"ם אפק ואלון או בהכשרה לקצונה הזוטרה בגופי התכנון והמבצעים במטה הכללי, ידע אשר חושף אותם לתחום ההגות הימית ולא רק ההגות הצבאית הקלאסית היבשתית.

דרך פעולה שלישית, נדרש לחזק משמעותית את גופי התכנון המערכת והאסטרטגי בתוך זרוע הים, כחלק מהמטה המבצעי החדש שהוקם זה מכבר. חיזוק גופים אלו יאפשר שילוב משמעותי יותר בשיח מול רמת המטה הכללי, ומכאן השגת מידת השפעה גדולה יותר דרך המטה הכללי על הרמה המדינית וההנהגה.

דרך פעולה רביעית, גם מצד הרמה המדינית, וגופי הייעוץ השונים שלה, כגון המועצה לביטחון לאומי, נדרשת חשיבה כיצד לשלב באופן משמעותי יותר את הממד הימי ביעדים האסטרטגיים המכוונים על ידי הדרג המדיני. הדוגמה ההודית מלמדת כי אין זה מספיק שחיל הים יגדיר לעצמו את היעדים והכלים האסטרטגיים, אלא נדרש כי הרמה המדינית תאפשר ואף תגדיר מהם היעדים להשגה בגדר האסטרטגיה הימית רבתי.

נקודה אחרונה הינה הקמתם של "גופי חשיבה" (Think Tanks), כדוגמת הגופים הדומים שנוצרו במודל האמריקאי. גופים אלו מתפתחים במסגרת האקדמיה או במסגרת גופים חצי-צבאיים כגון מרכז דדו, שתומכים את תהליכי החשיבה גם של הדרג הצבאי. במידה מסוימת, אם הדרג הצבאי נדרש לבעיה אסטרטגית אך אין לו הידע או הזמן לעסוק בכך, ייתכן והוא יכול להוציא את תהליך החשיבה המתודולוגי הסדור ל"מיקור חוץ" ולקבל חזרה תוצר - אשר הוא זה שיבחר האם לבצע בו שימוש או לא.

אנו תקווה כי מאמר זה יפתח צוהר לתחום זה ויעורר במעט את הדיון סביבו, וסביב האופן שבו ניתן לשלבו במסגרת המאמצים הדיפלומטיים והאסטרטגיים של מדינת ישראל.

רשימת מקורות

- אימבר, משה. שייטת 3 - ספינות הטילים בחיל הים. תל-אביב: משרד הביטחון - ההוצאה לאור, 2005.
- זיתון, יואב ולוי, אליאור. "טווח שיא: ישראל מרחיבה את אזור הדיג בעזה". *YNET*. 1 באפריל 2019. אוחזר בתאריך 6 במאי 2019 מתוך <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5487458,00.html>.
- Booth, Ken. *Navies and Foreign Policy*. New York: Holmes & Meier Publishers, 1979.
- Brewster, David. "India's Defense Strategy and the India-ASEAN Relationship." *India Review* 12 (3). 2013. <https://core.ac.uk/download/pdf/156624788.pdf>.
- Bull, Hedley. "Sea Power and Political Influence." *The Adelphi Papers* 16 (122): 1-9. 1976. <https://doi.org/10.1080/05679327608457271>.
- Indian Navy. "27th India - Indonesia Coordinated Patrol (CORPAT) | Indian Navy." 2016. <https://www.indiannavy.nic.in/content/27th-india-indonesia-coordinated-patrol-corpat>.
- Indian Navy. *Ensuring Secure Seas: Indian Maritime Security Strategy*. New Delhi: Integrated Headquarters Ministry of Defense (Navy), 2015. https://www.indiannavy.nic.in/sites/default/files/Indian_Maritime_Security_Strategy_Document_25Jan16.pdf.
- Khurana, Gurpreet S. "India's Maritime Strategy: Context and Subtext." *Maritime Affairs: Journal of the National Maritime Foundation of India* 13 (1). 2017. <https://doi-org.ezproxy.haifa.ac.il/10.1080/09733159.2017.1309747>.
- Le Mièrre, Christian. *Maritime Diplomacy in the 21st Century: Drivers and Challenges*. London: Routledge, 2014.
- Modi, Narendra. "SAGAR Stands for Security and Growth for All in the Region." 2016. <https://www.narendramodi.in/pm-modi-at-the-international-fleet-review-2016-in-visakhapatnam-andhra-pradesh-413019>.
- Nye, Joseph S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. 1st ed. New York: Public Affairs. 2004.
- Pandey, Pragma. "Malabar 2017: Trilateral Naval Exercise Concludes amid India-China Standoff." 2017. <https://thediplomat.com/2017/07/malabar-2017-trilateral-naval-exercise-concludes-amid-india-china-standoff/>.
- Palmer, Geoffrey, Alvaro Uribe, Joseph Itzhar, and Süleyman Sanberk. "Report of the Secretary-General's Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident." 2011. https://www.un.org/News/dh/infocus/middle_east/Gaza_Flotilla_Panel_Report.pdf.
- Patalano, Alessio. "Beyond the Gunboats: Rethinking Naval Diplomacy and Humanitarian Assistance Disaster Relief in East Asia." *The RUSI Journal* 160 (2): 32-39. 2015. <https://doi.org/10.1080/03071847.2015.1031523>.

- Peri, Dinakar. "Rise in India-ASEAN Naval Games." *The Hindu*, 2018. <https://www.thehindu.com/news/national/rise-in-india-asean-naval-games/article24130015.ece>.
- Posen, Barry R. "Command of the Commons: The Military Foundation of U.S. Hegemony." *International Security*. 2003. <https://doi.org/10.1162/016228803322427965>.
- Rowlands, Kevin. "Decided Preponderance at Sea." *Naval War College Review* 65 (4): 89-105. 2012. <http://www.jstor.org/stable/26397332>.
- Singh, Abhijit. "Searching for a High Note in the U.S.-India Maritime Partnership." 2018. <https://warontherocks.com/2018/05/searching-for-a-high-note-in-the-u-s-india-maritime-partnership/>.
- Till, Geoffrey. *Seapower: A Guide for the Twenty-First Century*. London: Frank Cass, 2004.
- Widen, J. J. "Naval Diplomacy-A Theoretical Approach." *Diplomacy and Statecraft* 22 (4): 715-33. 2011. <https://doi.org/10.1080/09592296.2011.625830>.

בית חולים שדה של חיל הרפואה - מענה רפואי הומניטרי בשירות הדיפלומטיה הצבאית

שי שול¹

בשנים האחרונות גובר השימוש בסיוע הומניטרי לא רק להצלת חיים, אלא כחלק ממאמץ התודעה והדיפלומטיה הצבאית של צה"ל. זאת ניתן לראות במשלחות החילוץ הרבות ובבית חולים שדה שהוקם במעבר ארז במהלך מבצע "צוק איתן" וכן בבית חולים שדה לטיפול בפצועים ממלחמת האזרחים בסוריה. ניכר שהטיפול המקצועי מביא לשינוי תודעתי בקרב המטופלים כלפי ישראל, יחד עם הכרה דיפלומטית חשובה מצד ארגוני סיוע ורפואה בין-לאומיים. לכן, יצירת עקרונות להפעלת הכלי של המאמץ ההומניטרי, כמאמץ רצוף ומתמשך, יכולה להביא להישגים משמעותיים לתוכנית המבצעית בשגרה ובחירום.

"להושיט יד עוזרת לכל פצוע ולכל חולה, אם מקלה ואם נכבד, אם אוהב ואם אויב - ולכל אדם באשר הוא אדם."
מתוך שבועת חיל הרפואה, חיים חפר

רקע

דיפלומטיה צבאית אינו צמד מילים שגור המתחבר יחד באופן טבעי; יחד עם זאת, כשמתעמקים מוצאים כי הדיפלומטיה הצבאית מתמקדת בעיקרה בהשגת יעדים ואינטרסים מדיניים בתחומי הביטחון וההגנה, והיא מבוצעת ומקודמת בדרכים רבות בכל מצבי השח"ם (שגרה, חירום, מלחמה).

הקשר שבין דיפלומטיה צבאית לחיל הרפואה ולסיוע הומניטרי כמעט ולא הוזכר עד היום, זאת על אף שהמענה הרפואי ההומניטרי משמש כאחד הכלים בחזית

¹ סא"ל שי שול הוא ראש ענף הפעלה בחיל הרפואה, אמון על מוכנות חיל הרפואה ובעל ניסיון מבצעי רב בהפעלת משלחות סיוע הומניטרי ובתי חולים שדה בארץ ובעולם. כן השתתפו בכתיבת מאמר זה: אל"ם (מיל) פרופ' עופר מרין, מפקד היחידה הכירורגית המטכ"לית ומנכ"ל בי"ח "שערי צדק" בירושלים; אל"ם (מיל) ד"ר סלמן זרקא, בשירותו הצבאי מפקד המש"פ ומפקד משימת "תכלת ארגמן" וכיום מנכ"ל בי"ח "זיו" בצפת, משיא משוואה ביום העצמאות ה-71; תא"ל ד"ר טריף בדר, קצין הרפואה הראשי.

העשייה והוא לעיתים מאמץ משמעותי ומתמשך אשר נראה שהביא להישגים דיפלומטיים של ממש.

מדינת ישראל החליטה להגיש סיוע הומניטרי מציל חיים בכל מקום של אסון ולכל אומה שתזדקק. בכל אתגר כזה שמתפתח בעולם, מקבל את המשימה בית חולים שדה של חיל הרפואה ובסיוע של פיקוד העורף ושל כוחות נוספים הוא מקיים משימת הצלת חיים ככל שנדרש. בית החולים הצבאי של צה"ל מוכר מזה שנים כמוביל במשימות של סיוע רפואי במצבי אסון, כך הוא היה הראשון להגיב ברעידת האדמה הקשה בהאיטי (2010), בפיליפינים לאחר הטיפון (2013) וגם בנפאל לאחר רעידת האדמה (2015).²

לִבית חולים שדה של חיל הרפואה יש ניסיון מצטבר של יותר מ־60 שנים במתן סיוע הומניטרי ברחבי העולם והוא מתאפיין בתגובה מהירה ובהבאת ציוד מתקדם לזירת האסון, הכולל חדר מיון, חדרי ניתוח, מיטות טיפול נמרץ, מחלקות אשפוז למבוגרים, לנשים ולילדים, שירותי מעבדה, שירותי דימות, בית מרקחת ועוד. בכל אחת מהמשלחות הללו טופלו למעלה מ־1000 נפגעים ובוצעו עשרות פעולות כירורגיות.

בשנת 2013 החל ארגון הבריאות העולמי מטעם האו"ם³ בתהליך סיווג ואקרדיטציה לבתי חולים שדה וזאת על מנת לוודא שהסיוע הרפואי אשר יינתן באירועי אסון יהיה באיכות גבוהה. בית החולים של צה"ל נבחן בהתאם לכללים חדשים ומתקדמים אלה ונמצא כי הוא עומד בדרישות הגבוהות ואף היה הראשון בעולם לקבל הסמכה ברמה 3, הרמה הגבוהה ביותר בעולם. וכפי שהכריז ראש צוות הביקורת מטעם ארגון הבריאות העולמי - מכל הגופים שנבדקו עד אז, הציב בית החולים הישראלי את הסטנדרטים הגבוהים והאיכותיים ביותר - וכתב: "בית חולים שדה הכי טוב בעולם".⁴ הצלחה זו היא הישג תודעתי כשלעצמו משום שמאז ההסמכה ועד היום מהווים אנשי בית החולים אורים ותומים בתחום רפואת האסונות בעולם ולצד זאת זהו גם הישג דיפלומטי בלתי מבוטל שהרי לא בכל יום בוחר האו"ם לציין את מדינת ישראל כמובילה בעולם בתחום כלשהו, וכאן במקרה זה, בחר ארגון הבריאות העולמי מטעם האו"ם להכיר בבית החולים של חיל הרפואה כראשון בעולם וכטוב בעולם.

בית חולים שדה של חיל הרפואה התפרסם בזכות הסיוע המקצועי שהעניק באסונות ברחבי העולם על אף שמשימתו הראשונה היא להיות מוכן לתרחישי חירום בישראל: הן תרחיש מלחמתי והומניטרי והן מענה לאסון טבע. לשמחתנו, מאז שנת

Yuval Glick et al, "Extending a Helping Hand: A Comparison of Israel Defense Forces Medical Corps Humanitarian Aid Field Hospitals," *Israel Medical Association Journal* 18(10), 2016, pp.581-585.

UN World Health Organization (WHO)³

Judah A. Gross, "UN ranks IDF emergency medical team as 'No. 1 in the world'", *The Times of Israel*, 13.11.2016. <https://www.timesofisrael.com/un-ranks-idf-emergency-medical-team-as-no-1-in-the-world/>⁴

במלחמת יום הכיפורים,⁵ לא הופעל בית חולים שדה למתאר מלחמתי או למתאר אסון בישראל, אולם בשנים האחרונות הופעל בית החולים בתוך מדינת ישראל בשני מתארים צבאיים עיקריים: הראשון, מענה רפואי בבית חולים שדה אשר נפרס ברמת הגולן למתן טיפול רפואי לפצועים סורים כתוצאה ממלחמת האזרחים המתרחשת בסוריה;⁶ השני, מענה רפואי במרפאה הומניטרית אשר נפרסה במעבר ארז על גבול רצועת עזה במהלך מבצע "צוק איתן".⁷

במאמר זה אבקש להראות את תרומת הסיוע ההומניטרי למאמץ הדיפלומטי ובעיקר במישור התודעתי. לשם כך אציג שני מקרי בוחן בהפעלת בית החולים במתארים צבאיים, אשר לצד המענה הרפואי שהוגש ומרכיבי הפיקוד והרפואה המשולבים בהם באופן טבעי, היה בהם מרכיב לא טריוויאלי בשירות הדיפלומטיה הצבאית ובמאמץ התודעה.

טיפול רפואי בידי צוות רפואה צבאי ברמת הגולן

⁵ במלחמת יום הכיפורים בשל מרחק החזית מהעורף, הפעילו צה"ל וחיל הרפואה מערך הטיפול והפינוי בחזית שנשען ברובו על שני בתי חולים שדה: ברפידיים ובשדה התעופה פאידי. בתי חולים אלו טיפלו בעיקר בפצועי צה"ל אך עלה בידם לטפל גם בפצועי אויב. להרחבה ראו דניאל נדב: **ימים של דם והקרבה - חיל הרפואה במלחמת יום הכיפורים**, עמוד 282, משרד הביטחון - ההוצאה לאור, 2014.

⁶ מלחמת האזרחים בסוריה - סכסוך שפרץ בסוריה בין כוחות הנאמנים למשטר אסד ובין אלה המבקשים להדיחו. הסכסוך החל במרץ 2011 וכלל קרבות קשים, פיגועי התאבדות, שימוש בנשק בלתי קונבנציונלי, מעשי טבח, פשעי מלחמה, פשעים נגד האנושות, אלימות עדתית ועוד. עד היום נמנו כ-500,000 הרוגים, מעל 1.5 מיליון פצועים ומעל 5.5 מיליון פליטים.

⁷ מבצע "צוק איתן" היה מבצע צבאי ברצועת עזה בקיץ 2014 במשך 50 ימי לחימה. המבצע הוכרז בעקבות ירי רקטי מרצועת עזה לעבר אוכלוסייה אזרחית בדרום הארץ. במהלך המבצע נורו כ-5000 רקטות ופצצות מרגמה לעבר ישראל, צה"ל תקף כ-6000 מטרות בשטחי רצועת עזה. בצד הישראלי נהרגו 68 חיילים ו-6 אזרחים ונפצעו כ-2000 חיילים ואזרחים. בצד הפלשתיני נהרגו קרוב ל-1400 פעילי טרור וכ-1000 אזרחים ונפצעו מעל 11,000 פלשתינים.

"תכלת ארגמן" - הפעלת בית חולים שדה של חיל הרפואה לסיוע הומניטרי לפצועים ממלחמת האזרחים בסוריה

גבר, ארבע נשים ושני ילדים, שנפגעו מארסיסי ההפצצות במהלך הלחימה ליד הגבול, פונו בסוף השבוע לקבלת טיפול בבתי חולים בארץ. קצין צה"ל שנמנה עם כוחות הסיוע אמר: "בגלל מצבם הרפואי המורכב של הפצועים הקפצנו צוותי רפואה רבים מכלל המרחב".⁸ האם טבעי הוא שדיווח חדשותי שכזה מתקיים בגבול בין ישראל לסוריה? גבול, שכידוע, איננו גבול של שלום.

בית החולים הצבאי ברמת הגולן

בפברואר 2013 התקרבו לגדר הגבול ברמת הגולן כמה סורים אשר נפצעו בקרבות שם. כוחות צה"ל זיהו כי הם זקוקים לסיוע רפואי דחוף וקיימו התייעצות בהולה עם מפקד הרפואה הפיקודי⁹ אשר קבע כי רק פינוי מיידי לבית חולים יביא להצלת חייהם.¹⁰ למפקד פיקוד הצפון דאז, האלוף יאיר גולן, אשר נדרש לסוגייה עוד במהלך הטיפול באירוע, לא היו ספקות ובאישורו המיוחד הועברו הפצועים לטיפול רפואי בבית חולים אזרחי בצפון הארץ, המרכז הרפואי זיו. לאחר האירוע הזה התנהל דיון ער בצה"ל על הגשת סיוע הומניטרי לסורים אל מול החלופה הלגיטימית של סגירת הגבול מול מדינת אויב. הדיון הזה הוכרע באישור החלופה של הושטת יד

⁸ בלומנטל, איתי וראב"ד, אחיה. "תיעוד מהגבול: פצועים סורים מועברים לטיפול בישראל". *Ynet*, 09.04.17. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4947423,00.html>

⁹ אל"ם ד"ר טריף בדר, לימים תא"ל - קצין הרפואה הראשי.

¹⁰ Salman Zarka et al, "Israel's medical support to victims of the civil war in Syria", *Israel Medical Association Journal* 16(2), 2014, pp.71-2.

מקצועית מצילת חיים לאויב הסורי. הלקחים מהאירוע הראשון הביאו להבנה כי על מנת להציל חיים של פצועים במצב קשה יהיה צורך ביכולות כירורגיות על הגבול. היעדר הבנה מלאה במי הולכים לטפל הביאה לקבלת החלטה על הקמת בית חולים שדה מתקדם ברמת הגולן, סמוך לגדר הגבול. כך יצא לדרך מבצע צבאי מיוחד "תכלת ארגמן". פצועים אשר הגיעו לגבול טופלו ע"י רופא צבאי וצוותו ולאחר מכן הופנו להמשך טיפול בבית החולים הצבאי שהוקם במוצב על הגבול, אלא אם מצב החולה דרש יכולות של בית חולים אזרחי. מאז תחילת המבצע ההומניטרי ועד סיומו בשלהי 2018, טופלו בישראל קרוב ל-5000 סורים, פצועים וחולים, מהם כ-20% ילדים, כ-10% נשים והיתר הם גברים בגילים שונים.

צוות בית החולים הצבאי ברמת הגולן

בית החולים פעל סמוך לגדר במשך כשנתיים. במרוצת הזמן התגבשה ההבנה שהפצועים הסורים מגיעים לגבול אחרי שעות ואף ימים מהפציעה ואין צורך במענה כה דחוף על הגדר. נוסף על כך, במבצע "צוק איתן" הועברו חלקים מבית החולים הצבאי למעבר ארז לסיוע לאוכלוסיית עזה ובהמשך הוחלט על סגירתו בגבול הצפוני. עם הפסקת הפעלתו, התבסס הסיוע ההומניטרי לסורים בעיקר על בתי החולים האזרחיים בצפון המדינה (זיו, נהריה, פוריה ועד רמב"ם בחיפה).¹¹

Salman Zarka & Alexander Lerner, *Complicated War Trauma and Care of the Wounded: The Israeli Experience in Medical Care and Humanitarian Support of Syrian Refugees*, New York: Springer, 2017.

ביוני 2016 הוקמה בעוצבת הבשן מנהלת "שכנות טובה"¹² אשר הרחיבה את מבצע "תכלת ארגמן" והוסיפה מרכיב סיוע הומניטרי נוסף מעבר לרפואי. מבצע "שכנות טובה" עסק בהעמקה משמעותית של הסיוע האזרחי ל"בני המקום", תוך שימור עיקרון אי-המעורבות במאבק הפנימי בסוריה. כך, פרט למענה הרפואי הוענק מענה נוסף בהעברת ציוד ומזון, כגון קמח למאפיות, ביגוד חם, דלק לחימום וציוד לשיפור תנאי המחיה של השכנים ממזרח.

"רפואה איתנה" הפעלת בית חולים שדה של חיל הרפואה לסיוע הומניטרי לתושבי רצועת עזה במהלך "צוק איתן"

במהלך מבצע "צוק איתן", בד בבד עם המענה הרפואי הרחב שניתן לכוחות הלוחמים,¹³ הקים חיל הרפואה בית חולים שדה במעבר ארז.¹⁴ הקמת בית החולים נועדה להעניק טיפול רפואי הומניטרי לאוכלוסייה הפלשתינית ולספק טיפולים מיידיים לפצועים ולחולים פלשתינים, ילדים, מבוגרים ונשים. הקמת בית החולים באה אחרי שחמאס הציג במבצע "צוק איתן" את מגבלת המענה הרפואי בתוך הרצועה. בית החולים מוקם במעבר ארז וציוד במכשור רפואי מתקדם ובכוח אדם איכותי מחיל הרפואה – פרמדיקים, רופאים צבאיים, אחיות, חובשים ועוד. יכולותיו של בית החולים כללו מחלקה לרפואה דחופה, מחלקת אשפוז ויכולות למתן טיפולים מתקדמים כגון אורתופדיה, עיניים, נשים ועוד. בית החולים הוקם בהחלטת הדרג המדיני ועל-פי המלצת מתאם פעולות הממשלה בשטחים דאז, האלוף יואב (פולי) מרדכי, ובאישור הרמטכ"ל, דאז, רב אלוף בני גנץ. במהלך המבצע, קלט בית החולים פצועים וחולים פלשתינים מרצועת עזה. במשימה מורכבת שכזו, תוך כדי לחימה, נדרש שיתוף פעולה בין אנשי חיל הרפואה, כמפקדי בית החולים, ובין יחידת מתאם פעולות הממשלה בשטחים, האחראית למימוש מדיניות הממשלה בשטחי יהודה ושומרון ומול רצועת עזה. אנשי המתפ"ש היו אחראים על ההיבט המבצעי של המשימה, וכן על התיאום הנדרש מול האוכלוסייה הפלשתינית ומול ארגונים בין-לאומיים.

¹² מנהלת "שכנות טובה" פעלה בפיקוד הצפון בין השנים 2016-2018. חשיבות הקמת המנהלת הייתה הרחבת מאמץ הסיוע ההומניטרי. נוסף על הטיפול הרפואי בפצועי הקרבות, ניתן גם טיפול רפואי שוטף בחולים ובצועה העברת ציוד לטובת סיוע רפואי-הומניטרי, ולצורך שיפור תנאי המחיה של השכנים שלנו ממזרח.

¹³ במהלך מבצע "צוק איתן" טיפל חיל הרפואה ביותר מ-1500 פצועים, מהם 704 נפגעי לחימה. ההישג החשוב ביותר של חיל הרפואה במערכה זו היה שיעור ההרוגים הנמוך ביותר מכלל מערכות ישראל ביחס למספר הנפגעים – שיעור מקרי תמותה (CFR) נמוך מ-10% – נתון המצביע על הצלת חיים ממש.

¹⁴ היטיבו לפרט את הפעילות רחלי מיון וחבריה במאמרים "רפואה איתנה" – הקמת בית חולים שדה של חיל הרפואה לסיוע הומניטרי לתושבי רצועת עזה במהלך "צוק איתן" שבו פירטו את הרקע להקמת בית החולים, את אופן הפעלתו ואת הדילמות שניצבו בפני מפקדי המתקן והסגל הרפואי בו. ראו רחלי מיון וחבריה, "רפואה איתנה" – הקמת בית חולים שדה של חיל הרפואה לסיוע הומניטרי לתושבי רצועת עזה במהלך "צוק איתן", **הרפואה הצבאית**, כרך 12 (צה"ל, חיל הרפואה, אוקטובר 2015).

מפקדי בית החולים במעבר ארז - אל"ם ד"ר שלמן זרקא וסא"ל רחלי מיזן

בעוד ברחבי העולם הכריזו הפלשתינים כי מתרחש אסון ברצועת עזה, אנשי החמאס איימו לפגוע בכל מי שיגיע לקבל טיפול בבית החולים שהקים צה"ל ולכן הגיעו לטיפול עשרות בודדות של מטופלים, אף כי רבים בשטחי הרצועה נזקקו לעזרה רפואית.

מה למענה רפואי הומניטרי ולמאמץ התודעה?

במשלחות סיוע רפואי הומניטרי למקומות מרוחקים, כמו גם בשני מקרי הבוחן שהוצגו למענה רפואי הומניטרי באזורנו, המטרה שהוצבה לחיל הרפואה היא זהה - הושטת יד עוזרת לכל אדם באשר הוא אדם¹⁵ ומתן סיוע רפואי הומניטרי ברמה הגבוהה ביותר האפשרית ללא הבדל דת, גזע ומין. הן בגבול ישראל-סוריה ברמת הגולן, שאינו גבול של שלום והן באחד המוקדים

¹⁵ מתוך שבועת חיל הרפואה, חיים חפר: "להושיט יד עוזרת לכל פצוע ולכל חולה, אם נקלה ואם נכבד, אם אהב ואם אויב - ולכל אדם באשר הוא אדם."

של הסכסוך הישראלי-פלשתיני בעזה, ההחלטה בדבר הגשת סיוע רפואי אמורה להיות כרוכה בדילמה אתית של הקצאת משאבי רפואה ומשאבים נוספים לטיפול ב"אויב". אולם אנשי חיל הרפואה לא נמצאים בניגוד עניינים או בדילמה, ומניסיונו של החיל במבצע "תכלת ארגמן" ובהפעלת "רפואה איתנה", אנשי הצוות יודעים להפריד בין הטיפול הרפואי המסור לבין סכסוכים וקרבות המתנהלים מחוץ לכותלי בית החולים או חדר הטיפולים. מבחינה אתית, המשנה סדורה וברורה, הסגל הרפואי הנבחר להשתתף במשימה מיוחדת זו מבין את חובתו האתית והמקצועית בהגשת סיוע הומניטרי ובהצלת חיים.

תפקידן של משלחות אלו, בארץ או בחו"ל, הוא הצלת חיים והגשת מענה רפואי נדרש בעת אסון. הצוות הרפואי אינו עוסק ביחסי החוץ של מדינת ישראל אלא מכוון משימה ופועל ככל שביכולתו למלא אותה. ללא ספק, עשייתם המקצועית של הצוותים במהלך השנים משאירה אצל המטופלים הערכה רבה ותודה מיוחדת על נכונותה של ישראל לסייע להם בעת אסון ובמיוחד במפגש המיוחד והמרגש בין צוותי חיל הרפואה לבין הפצועים והחולים הסורים אשר חונכו במשך שנים רבות כי הישראלים הם האויב שלהם.¹⁶ המטופלים, הן בגבול סוריה והן סמוך לרצועת עזה, התקשו להאמין שחיילים לבושי מדים, "מצבא האויב" שלהם, מטפלים בהם במקצועיות ועוד מאפשרים להם לשוב לבתיהם בתום הטיפול. לבד מהמטופלים, נעזרו גם חברי ארגונים בין-לאומיים שפעלו ברצועת עזה ובסוריה, ביכולות המתקדמות של צוותי חיל הרפואה ושל צה"ל. כך לדוגמה, פעילים מארגון "הצלב האדום" בעזה אשר העלו בקשה ליעוץ רופא, קיבלו מענה רפואי שלם עוד באותו היום.

הפעילויות הללו, המתרחשות בשטח על ידי מערך הרפואה, סביר שמביאות לשינוי תודעה בקרב המטופלים מן הצד השני ולשינוי המורל החברתי בקרבם. ידוע כי האופן שבו מדינת ישראל נתפסת בעולם בזמן מערכה, לעיתים שנוי במחלוקת, ולכן להפעלת מאמץ הומניטרי איכותי ורציף תוך כדי המערכה יש השפעה על התודעה ואף, אולי שלא במתכוון, היא מרכיב ממאמץ התודעה ומהווה מכפיל כוח למאמץ זה. מאמץ התודעה¹⁷ מתייחס, בין היתר, לאופן שבו נתפסת המציאות בקרב קהלים שונים הבוחנים את המידע בנוגע לאירועים הפיזיים. תפיסת המציאות הזאת היא תמיד סובייקטיבית – על-פי תרבותם, השקפותיהם הדתיות, הפוליטיות והחברתיות של הקהלים ובהתאם לציפיותיהם ולמידת היכרותם עם הסוגיות. כמו-כן מושפעת תפיסת המציאות מהגורמים המדווחים ומזיקות בלתי נשלטות שקיימות בין קהלי היעד השונים. פתיחת גבול מול מדינה שאין לה שלום עם ישראל לשם מתן סיוע רפואי, הינו מאמץ דיפלומטי מחושב וייתכן אף שללא המאמץ הרפואי, הדיפלומטיה

¹⁶ Salman Zarka, Morshid Farhat & Schlomit Zuckermann. "Home and Away: Ethical Issues in Humanitarian Aid to Syrians in Israel". In: Ayesha Ahmad & James Smith, eds. *Humanitarian Action and Ethics*. London, UK: Zed Books Ltd., 2018.

¹⁷ שי שבתאי וליאור רשף, "מאמץ התודעה בצה"ל", *מערכות* 457, אוקטובר 2014.

לא הייתה מתרחשת כלל. לפיכך, אני טוען, שאולי מבלי שהתכוונו לכך, מענה רפואי הומניטרי הינו מרכיב בלתי נפרד ממאמץ התודעה. חיזוק מדיני לטענה זו הינה הצהרתו של שגריר ישראל באו"ם, רון פרושאור באחד מדיוני מועצת הביטחון של האו"ם במהלך מבצע "צוק איתן": "ישראל אינה נלחמת בתושבי עזה"¹⁸, ובהקשר זה הציג את בית החולים שהקים חיל הרפואה במעבר ארז כדי לשקף את הקוד האתי של צה"ל, בעוד ישראל נבחנת תחת זכוכית מגדלת, מצויה בעין הסערה ומותקפת מצידם של ארגונים בין-לאומיים המכפישים את מוסריותה. חיזוק מדיני נוסף לטענה זו הינם דבריו של קצין הרפואה הראשי, תא"ל ד"ר טריף בדר, בפתיחת המושב ההומניטרי של כוחות השלום של האו"ם בבניין העצרת הכללית בניו יורק.¹⁹ שם אמר שידה של ישראל תמיד מושטת לכל מי שרוצה לאחוז בה בדיוק כפי שהתרחש במתן המענה ההומניטרי בנפאל, מענה שעליו פיקד בעצמו וכן במענה ההומניטרי על גבול סוריה, מענה שאותו החל בהיותו מפקד הרפואה של פיקוד הצפון.

ומכאן, מה להפעלת מערך הרפואה ולמאמץ התודעה לאורך זמן: כשאנו מקבצים יחדיו ובוחנים את המענה הרפואי ההומניטרי שניתן במסגרת "תכלת ארגמן", יחד עם המענה הרפואי ההומניטרי שניתן במסגרת "רפואה איתנה" ואף עם המענה הכולל שניתן במשך זמן ארוך במסגרת "שכנות טובה", נראה שהפעלת כלי הרפואה ההומניטרית לצד הגדרתה המחודשת והלא טרוויאלית, עד עתה, כחלק ממאמץ התודעה - הופכת הלכה למעשה לכלי דיפלומטי. יחד עם זאת, לדעתי, אם בוחרים להסתכל על כלי זה כחלק ממאמץ התודעה והדיפלומטיה, נכון שיהיה מופעל באופן רציף כתפיסה צה"לית ולא אד הוק. מענה הומניטרי הינו מאמץ מתמשך אשר הפעלתו צריכה להתבצע באופן רציף, בעצימות משתנה ובדרכים שונות. מענה רפואי הומניטרי הינו ברוב המקרים מענה מציל חיים וניתן לשם הצלת החיים וצמצום הנכות והנזק לפצועים ולחולים. אולם הפעלת נדבך המענה הרפואי ההומניטרי באופן רציף, בנקודות הנכונות ולא רק בעת עימותים, יש בה משום מכפיל כוח למאמץ התודעה והדיפלומטיה והוא מרכיב משמעותי במאמץ התודעה.

עקרונות ההפעלה

עקרונות הפעלת הסיוע ההומניטרי לטובת מדינה ידידה לעומת לטובת תושבי מדינת אויב הם דומים, גם אם אופן ההפעלה והסיכון הטמון בה, שונים. משני מקרי הבוחן שהוצגו, שבהם הופעל מענה רפואי הומניטרי לטובת התושבים במדינת אויב, ניתן ללמוד על עקרונות לקביעה המבצעית של מתי להפעיל מענה זה: א. משבר או צורך רפואי חריף. ב. העדר יכולת תושבי המקום לקבל מענה רפואי מספק במקום מושבם. ג. השלכות מתן המענה לטווח ארוך.

¹⁸ רון פרושאור, "שגריר ישראל באו"ם: "אנחנו לא במלחמה מול תושבי עזה"", גלובס, 21.07.2014, <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000956702>

¹⁹ במסגרת דבריו בעצרת הכללית של האו"ם, מרץ 2019. ניתן לצפות בדברים המלאים גם באתר האו"ם.

כל סיוע שכזה יבוצע לאחר קיומם של שלבים משמעותיים,²⁰ הנכונים גם לרוב המשימות הצבאיות והם:

1. שלב ראשון – הערכה של המצב בשטח ושל ההשלכות על חיי האדם. הערכה כזו מספקת מידע לשם הבנת המשבר ועיקרי הפערים ההומניטריים, ומהווה בסיס לניסיון למצוא מענה מתאים.
2. שלב שני – ניסוח התוכנית המבצעית והמענה הנדרש. יכלול בד"כ את ההקשר הספציפי של המשבר ההומניטרי, את יעדי התוכנית ואת תוצריה, את ההשלכות בטווח הקצר ובטווח הארוך וכמובן גם את הסיכונים הקיימים בתוכנית ואת המשאבים הנדרשים למימושה.
3. שלב שלישי – היישום אשר צריך להתבצע ברמת האיכות הגבוהה ביותר, תוך הבטחת בטיחות הכוח ובפן"ש צבאי סדורים.
4. שלב רביעי – הערכת המצב המתמשכת. כוללת את בחינת היקף הסיוע, השגת היעדים, למידה והפקת לקחים, הסיכונים הקיימים ביישום המענה עד כה והסיכונים בהמשך מתן המענה.
5. שלב חמישי – היערכות לסיום המשימה. סיום משימה הומניטרית טומן בחובו דילמות רבות שהעיקרית שבהן היא האם לאחר הפסקת המענה ישאר מענה מספק לאוכלוסייה הנזקקת.

סיכום

מענה רפואי לדיפלומטיה – אמירתו של פרושאור, במהלך מבצע "צוק איתן" מבטאת את לב ליבה של המורכבות בלחימה של צבא בארגון טרור המוסווה תחת אוכלוסייה אזרחית שאין בכוונת ישראל לפגוע בה. העוצמה שבהקמת בית חולים שדה למתן מענה הומניטרי נובעת מהבשורה שהיא נושאת עימה, ומעצם הצהרת הכוונות שמדינת ישראל פותחת שעריה למתן מענה הומניטרי במקום לא טריוויאלי ובנקודות שאף אחד לא מצפה ממנה. ראש הממשלה, בנימין נתניהו, התבטא יותר מפעם אחת עם יציאת משלחת הסיוע באומרו: "אתם ממשיכים להניף את דגל ישראל בגאווה. זו לא פעם ראשונה שיוצאת משלחת ישראלית לסייע בעולם וזה מעיד רבות על החברה כאן."

צופה פני עתיד, ניכר כי מענה הומניטרי הינו מאמץ מתמשך אשר הפעלתו צריכה להתבצע באופן רציף, בעצימות משתנה ובדרכים שונות. נכון יהיה להיעזר בעקרונות ההפעלה הנכונים לרוב המשימות הצבאיות. לשאלה האם נכון לקבוע מנגנון להפעלת הסיוע ההומניטארי כחלק ממאמץ התודעה? אני רוצה לתת תשובה אחת קצרה, חדה וברורה. התשובה היא: כן. כאשר יש צורך בסיוע הומניטרי, נכון למדינת ישראל לבחון באופן חיובי את הפעלת יכולותיו המתקדמות של חיל הרפואה להגשת סיוע הומניטרי ולהצלת חיים. כאשר זה קורה, על הדיפלומטיה להתעורר וללוות את

²⁰ אלעד זמיר ודנה מנור, מסקנות והמלצות לעבודה בסיוע הומניטרי, 2016.

המבצע המקצועי בכלים דיפלומטיים למען מקסום התודעה והרווחים של מדינת ישראל מעצם פעולה זו. בהקשר זה נכון יהיה להקים ולקיים מנגנון ועקרונות להפעלת מענה רפואי הומניטרי וסיוע הומניטרי בכלל בדגש על מדינות אויב, ככזה שיאפשר לתמוך במאמץ התודעה ושיהיה בו כדי להביא לשיפור שיתוף הפעולה של צה"ל ושל מדינת ישראל עם גורמים בין-לאומיים ועם גורמים אזוריים.

רשימת מקורות

- בלומנטל, איתי וראב"ד, אחיה. "תיעוד מהגבול: פצועים סורים מועברים לטיפול בישראל". *Ynet*, 09.04.17. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4947423,00.html>
 - זמיר, אלעד ומנור, דנה. **מסקנות והמלצות לעבודה בסיוע הומניטרי**. 2016.
 - מיזן, רחלי ואחרים. "רפואה איתנה" - הקמת בית חולים שדה של חיל הרפואה לסיוע הומניטרי לתושבי רצועת עזה במהלך "צוק איתן". **הרפואה הצבאית**, כרך 12. צה"ל, חיל הרפואה, אוקטובר 2015.
 - נדב, דניאל. **ימים של דם והקרבה - חיל הרפואה במלחמת יום הכיפורים**. משרד הביטחון - ההוצאה לאור, 2014.
 - פרושאור, רון. "שגריר ישראל באו"ם: "אנחנו לא במלחמה מול תושבי עזה"". **גלובס**, 21.07.2014. <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000956702>
 - שבתאי, שי ורשף, ליאור. "מאמץ התודעה בצה"ל". **מערכות** 457, אוקטובר 2014.
-
- Glick, Yuval et al. "Extending a Helping Hand: A Comparison of Israel Defense Forces Medical Corps Humanitarian Aid Field Hospitals". *Israel Medical Association Journal* 18(10). 2016. pp.581-585.
 - Gross, Judah A. "UN ranks IDF emergency medical team as 'No. 1 in the world'". *The Times of Israel*, 13.11.2016. <https://www.timesofisrael.com/un-ranks-idf-emergency-medical-team-as-no-1-in-the-world/>
 - Zarka, Salman et al. "Israel's medical support to victims of the civil war in Syria". *Israel Medical Association Journal* 16(2). 2014. pp.71-2.
 - Zarka, Salman & Lerner, Alexander. *Complicated War Trauma and Care of the Wounded: The Israeli Experience in Medical Care and Humanitarian Support of Syrian Refugees*. New York: Springer, 2017.
 - Zarka, Salman, Farhat, Morshid & Zuckermann, Schlomit. "Home and Away: Ethical Issues in Humanitarian Aid to Syrians in Israel". In: Ayesha Ahmad & James Smith, eds. *Humanitarian Action and Ethics*. London, UK: Zed Books Ltd., 2018.

חשיבות הדיפלומטיה הצבאית בעת משבר

דניאל אלבו¹

הדיפלומטיה הצבאית היא חלק חשוב במאמציו של צה"ל, הן בעת לחימה והן בהתרחש אסון שאיננו ביטחוני. היכולת לתקשר עם צבאות זרים, להסביר להם את האתגרים שבפניהם אנו ניצבים ולבקש מהם סיוע, יכולה להיות קריטית. טענה זו מנומקת במאמר זה באמצעות דוגמאות מתולדות צה"ל שבהן השימוש בדיפלומטיה צבאית הניב תועלת משמעותית בצה"ל, ממלחמת יום הכיפורים ועד שריפות הענק שפקדו את ישראל במאי 2019. הדיפלומטיה הצבאית מצריכה השקעה מתמדת ורצינית כבר בשגרה, כדי להגביר את תרומתה לדיפלומטיה המדינית הכוללת ולהיות כלי מוביל שלה, להעשיר את בניין הכוח ואת הפעלתו, ולהבטיח תמיכה בין-לאומית בעת הצורך.

מבוא

מעבר למשימתו להגן על המדינה ולשמור על גבולותיה, לצבא הישראלי תפקיד מעניין וייחודי נוסף – הבנייה, התכנון, השימוש והמיצוי של הדיפלומטיה הצבאית, תפקיד שייתכן ודבק בו בשל הגדרתו כצבא העם, שחיוניותו במדינות אחרות פחות בהרבה. צה"ל מהווה את אחת מהזרועות המרכזיות של המדינה בכל הקשור לקשרי החוץ ולשיח עם העולם ממש מימיה הראשונים של הדיפלומטיה המדינית כולה.² המושג "דיפלומטיה צבאית" נבדל מהמושג "דיפלומטיה מדינית" בעיקר משום שהראשונה מתארת קשר בין צבאות ממדינות שונות, כשהמטרה היא לקיים תיאום מגנתי, הרתעתי והתקפי של כוחות מזוינים משתי מדינות עצמאיות או יותר. בדיפלומטיה השנייה, המדינית, יש רבדים רבים נוספים, שמרכיבים את הבסיס לקיומה – יחסי ציבור, כוחות פוליטיים, אלמנטים כלכליים ואינטרסים לאומיים שונים, עמוקים ומגוונים יותר מאשר הפרקטיקה הצבאית הצרה יחסית.

¹ רב סרן דניאל אלבו הוא המדריך הראשי של בית הספר לרפואה צבאית.

² Yegar, Moshe (2010), "Moshe Sharett and the Origins of Israel's Diplomacy," *Israel Studies* 15(3), 1-26. <http://link.galegroup.com/apps/doc/A14374449/BIC?u=bengurion&sid=BIC&xid=d8755a11>.

הדיפלומטיה הצבאית, אפוא, נשענת על הדיפלומטיה המדינית, מהווה חלק אחד מתוך החלקים הרבים בה, ולמעשה, היא כלי שרת בידי הדיפלומטיה המדינית. קיומה ואופיה של הדיפלומטיה הצבאית טעון אישור מדיני, בעוד שהדיפלומטיה המדינית היא כלי עצמאי, מוגבל פחות ומגוון יותר במטרותיו ובאופן קיומו.

במקרה של הצבא הישראלי, הדיפלומטיה הצבאית מהותה הידוק היחסים בין צה"ל לצבאות אחרים. תהליך זה לוקח זמן ודורש השקעה מתמדת, בכדי שניתן יהיה להסתמך עליו בעת הצורך. מדובר במיומנות המחייבת את העוסקים בה לגלות מידה רבה של רגישות, ולהציג יכולת לבצע מלאכה מורכבת. מלאכה זו חייבת להיות מנוהלת בידיים רציניות ואחראיות בעת שגרה, על מנת להביא את ההישגים הנדרשים בעת משבר או אסון.³

במחקרים שונים שנעשו ברחבי העולם, הובהרה החשיבות המיוחדת של הדיפלומטיה הצבאית כדי לאפשר את הדיפלומטיה המדינית, ונוסף על כך הודגשה חיוניות הדיפלומטיה על כלל גווניה, כדרך שמאפשרת העברת מסרים חשובים באופן בלעדי ובלתי ניתן להחלפה.⁴ הזמינות של המשרתים בצבא להיות "מוקפצים" ולהתייצב ביחידותיהם במהירות, לצד המקצועיות והמסירות הגבוהות, הופכים את הצבא לכלי שעיסוקו בדיפלומטיה הוא מתבקש, חשוב ומשמעותי בהתרחש אסון או משבר על הארץ, בעיקר כשלכך לא קדם מידע מְטרים.

הדיפלומטים הצבאיים מעורבים בטווח רחב של פעולות הגנה, שמתקיימות בתיאום עם מקבלי ההחלטות ועם קובעי המדיניות הלאומיים.⁵ זהו תפקיד מוכר, חשוב ומשמעותי, אשר על ביצועו האיכותי מופקדים מפקדים וחיילים רבים בצבא, חלקם בישראל וחלקם מחוצה לה, בחטיבת קשרי החוץ, בדובר צה"ל, בשגרירויות הפזורות בעולם באמצעות הנספחים הצבאיים ועוד. נחיצות הדיפלומטיה הצבאית בעת שגרה כה ברורה, עד כי בארצות הברית, למשל, מייחסים ללובשי המדים העוסקים בתחום את תפקיד "העין והאוזן הלאומית בחוץ לארץ".⁶

הודות לשימוש מושכל ורציף בדיפלומטיה הצבאית, יכול הצבא לפעול ליצירת שפה משותפת עם גורמי חוץ ועם צבאות זרים, לקדם דרישות ובקשות צבאיות, למנף שיתוף פעולה, לחזק לגיטימציה, להרחיב את חופש התפקוד המבצעי ועוד משימות נוספות - הכול בכדי לשמור על הרגיעה, לחזק את ההרתעה ולאפשר לצבא לעמוד במשימתו המרכזית ברוב המוחלט של הזמן - הגנת המדינה בהיעדר מלחמה

³ Babcock, Sandy (2005), "A framework for integrating civil-military responses to conflict: Network enabled operations in support of defence, diplomacy and development", *Cornwallis X: Analysis for New and Emerging Societal Conflicts* 10, 92-107.

⁴ Yang, Aimee, Anna Klyueva & Maureen Taylor (2012), "Beyond a dyadic approach to public diplomacy: Understanding relationships in multipolar world." *Public Relations Review* 38(5), 652-664. doi:10.1016/j.pubrev.2012.07.005

⁵ Shea, Timothy C. (2005), "Transforming Military Diplomacy". *JFQ* 38, 49-52

⁶ Swistek, Göran (2012), "The Nexus Between Public Diplomacy and Military Diplomacy in Foreign Affairs and Defense Policy". *Connections* 11(2), 79-86. doi:http://dx.doi.org/10.11610/Connections.11.2.06

כוללת או מצב חירום לאומי.

כל ארגון, גוף, חברה או מדינה, עוסקים באופן ההתמודדות הצפוי בעת חירום ומשבר, מתוך הבנה שכדי להיות מוכנים למצב זה, צריכים להתכונן אליו בשגרה. משבר יכול להיות מוסבר באופנים רבים, כאשר ההגדרה הרווחת והפשוטה ביותר, מתארת את זה כתקופת חירום, שבה העיסוק בהישרדות ובתפקוד הבסיסי הוא המרכזי, ולא ההשקעה בפיתוח, בקידום, ברווחיות ובשגשוג. הדבר נכון בחברה למטרות רווח, בארגון מתנדבים, בגוף לאומי ובמדינות בכלל. בישראל, למשל, זה עשוי לקרות בעת התרחשות של מבצע צבאי, של מלחמה כוללת או נקודתית, של אסון טבע, של אירוע חברתי קיצוני (רצח ראש ממשלה, לדוגמה) או של כל התרחשות אחרת שתניע את אמות הסיפים של החברה.

היעדים של הדיפלומטיה הצבאית נגזרים, כמו בכל גוף צבאי, מיעדי של הצבא שאותו הם משרתים. תפקידו של צה"ל הוא לנצח במלחמה, ועליו לעשות ככול הנדרש מבלי לחסוך במשאבים ובאמצעים כדי להבטיח זאת ביעילות הגדולה ביותר ובאפקטיביות הנדרשת. נראה, אפוא, שכדי לעמוד בדרישה המובנית הזו, על הצבא למצות גם את כישורי הדיפלומטיה הצבאית לצורך השגת משאבים וסיוע בכל התחומים – רפואה, לוגיסטיקה, אחזקה, כוח אדם ועוד – הכול כדי להתמודד עם מציאות חריפה ומסוכנת בצורה הטובה ביותר האפשרית.

בהמשך לאמור, יש לחתור לנצל קשרי חוץ צבאיים בעת משבר, גם ככוח נוסף לחיזוק יחסי החוץ בכלל, וגם כדי להביא לקבלת סיוע, תגבורת ותמיכה ממדינות אחרות בהיבטים מדיניים, שאינם צבאיים מובהקים, כמו סיוע בשיקום מבנים אזרחיים והשגת תרומות לארגונים אזרחיים ולאזרחים עצמם.⁷

במאמר זה ארצה למקד את אלומת האור על תפקידי הדיפלומטיה הצבאית בלחימה, בעת משבר קיצוני או בהתרחש אסון משמעותי. מאז 1973 לא נבחנה ישראל במלחמה או במצב חירום אחר שיצר סיכון של ממש לקיומה, אך האם בשל כך נכון לזנוח את הנושא ולא לעסוק במוכנות הצבא למלחמה? האם הפסקנו את הגיוס של הלוחמים לחטיבות השריון רק משום שהכול מניחים שכמויות הטנקים שנדרשו במלחמת יום הכיפורים לא יידרשו עוד בהיקפים ההם בלחימה הבאה?⁸ האם חדלנו מלהצניח לוחמים ממטוסים במהלך הכשרתם על אף שדרך פעולה זו כבר מזמן נמצאה כפחות פרקטית משימוש במסוקים?⁹ האם חדלנו מלחנך את הפרמדיקים כיצד לנהל פצוע רב מערכתי מורכב לאורך שעות מבלי להתחיל פינוי לבית החולים, על אף שכיום ידוע שניהול פצוע בצורה כזו בשטח לרוב תביא

⁷ Willard, James E. (2006), *Military Diplomacy: An Essential Tool of Foreign Policy at the Theater Strategic Level*, United States Army: Fort Leavenworth.

⁸ Ramsey, Syed (2016), *Tools of War: History of Weapons in Modern Times*. VIJ Books (India) PVT Ltd.

⁹ Tanase, Mircea (2018), "Do We Still Need Paratroopers?" *Gandirea Militara Romaneasca* 1/2.

למותו:¹⁰ התשובה לכל השאלות הללו היא "לא". והנימוק ל"לא" הנחרץ הזה, הוא שיתכנו סיטואציות קיצוניות, הגם שהן פחות שכיחות או סבירות, שבהן הידע והיכולות המתוארים לעיל אכן יידרשו.

במידה זהה, אם לא יותר, תיתכן סיטואציה קיצונית של משבר או של מלחמה, שעל מנת להתמודד עימה כנדרש ולמטב את יכולות ההתמודדות של הצבא ושל המדינה, יידרש צבאה של מדינת ישראל למצות את ערוצי הדיפלומטיה הצבאית. במאמר זה יוסבר מהי הדיפלומטיה הצבאית בעת משבר, אסון או מצב קיצון לאומי, ויפורטו דוגמאות אחדות המתארות את תפקיד הדיפלומטיה הצבאית במהלך אסונות ומשברים שחוותה המדינה.

בית שנהרס בהר הזיתים ברעידת אדמה ב-11.7.1927 (צילום: אמריקן קולוני)¹¹

רקע על אסונות ועל משברים בישראל וכיוון כללי לעתיד

שטחה הגאוגרפי של מדינת ישראל חווה בעבר, עוד בטרם הוגדרה בו מדינת היהודים, אסונות ומשברים קיצוניים, שמומחים סבורים שצפויים לחזור על עצמם בעתיד הנראה לעין. כך למשל, באחד בינואר 1837 התרחשה רעידת אדמה, שבה המוקד העיקרי היה בצפת ובטבריה, מאורע שלפי ההערכות, הביא למותם של מעל

¹⁰ Taher, A. Khaled et.al. (2018), "LO11: Improving patient access, care and transportation by paramedics (IMPACT): a novel curriculum toward redefining paramedic services in Ontario", *Canadian Journal of Emergency Medicine* 20.

¹¹ https://en.wikipedia.org/wiki/1927_Jericho_earthquake#/media/File:1927_Earthquake_OliveMount.jpg

5,000 בני אדם ולרבות שנתרו מחוסרי דיוור.¹² המרחב הגאוגרפי של מדינת ישראל המודרנית ידע אף הוא רעידת אדמה שהתרחשה ב־11.07.1927, שגם בה התוצאות היו הרסניות: מאות נהרגו, אלפים נפצעו ורבות נותרו ללא קורת גג.

בשנים האחרונות העיסוק בנושא המוכנות לרעידת אדמה בישראל ובתוצאות הצפויות שלה הוא רב, ומבוצע בידי גורמים מדיניים רבים, ובהם מבקר המדינה, שמציין בדו"ח שפרסם כי יש להיערך ל־7,000 חללים, 8,600 פצועים קשה, 37,000 פצועים קל, 9,500 לכודים בהריסות בניינים ו־170,000 חסרי קורת גג. כמויות אלה מוגדרות באופן מפורש על ידי המבקר, משום שהתרחשותה של רעידת אדמה חזקה, על כל השלכותיה הקשות, היא כמעט ודאית.¹³ דו"ח זה של המבקר מציג תמונה מצב עגומה, שתאלץ את מדינת ישראל לעשות כל שביכולתה כדי להתמודד בצורה הטובה ביותר עם האתגרים הנלווים למצב חריג זה.

מבחינת תרחישי המלחמה הצפויים בעתיד, מסתמנת מציאות מורכבת במיוחד לאזרחי מדינת ישראל. מפקד פיקוד העורף, האלוף תמיר ידעי, אמר בכנס משרד הפנים שנערך באשקלון בנובמבר 2018: "באירועים הבאים כבר לא יהיה מצב שבו נלחמים בצפון או בעזה ובתל אביב ישתו קפה, זו נחלת העבר",¹⁴ באמירותיו אלה מייחס האלוף חשיבות ניכרת ועולה ליכולות הירי תלול המסלול (רקטות ואף טילים) של החזבאללה בצפון.

מדינת ישראל, הממוקמת במקום ה־101 בעולם מבחינת גודל האוכלוסייה, ובכך מהווה 0.11 אחוז מכלל התושבים בכדור הארץ,¹⁵ מוגבלת מאוד בעצמאותה בעת משבר ממושך, ולכן זקוקה לדיפלומטיה צבאית פעילה כל העת, ובעיקר בעת משבר, על מנת לאפשר למערכות צה"ל לעמוד ביעדי הדרג המדיני כנגד אויביה או כנגד איתני הטבע.

ישראל עשויה להזדקק לסיוע בכוח אדם, בדמות חיילים לוחמים, סגלי רפואה, גורמי לוגיסטיקה, בנייה ותכנון, וכן אנשי מקצוע בתחומים רבים נוספים בזמן קצר ובכמות גדולה. אין חולק שמשימה מסוג זה, דווקא בעת משבר קיצוני במיוחד, מחייבת הסתמכות על צבאות סמוכים, אשר גובלים בישראל, או שנמצאים במרחק קטן מגבולותיה. רתימת צבאות אלה בזמן משבר אפשרית רק אם יבוצע חיבור יציב המבוסס על הפריה הדדית ועל שיתוף פעולה בעת שגרה. כיום, במהלכים גלויים

¹² ענבר, משה (2008), "אסונות טבע בישראל – האם צפויה החמרה?" בתוך, ענבר מ' ופורת, י' (עורכים), **אסונות טבע בישראל**, חיפה: החוג לגאוגרפיה ולימודי סביבה אוניברסיטת חיפה. 22–28, 13–22, 35–61, 78–88, 107–114, https://geo.hevra.haifa.ac.il/~inh/book/files/assets/common/downloads/107-114_78-88_publication.pdf

¹³ מבקר המדינה, **מוכנות המדינה לרעידות אדמה – תשתיות לאומיות ומבנים**, 2018. http://www.mevaker.gov.il/he/Reports/Report_638/e1ea63d3-548a-40da-825c-9b6f7b045571/earth.pdf

¹⁴ גוטמן, ניקי, "מפקד פיקוד העורף הזהיר: "בסבב הלחימה הבא לא ישבו וישתו קפה בתל אביב"", **ישראל היום**, 28.11.2018. <https://www.israelhayom.co.il/article/611569>. נבדק לאחרונה ב־07.03.2019.

¹⁵ Worldometers, *Countries in the world by population (2018)*, <http://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/>.

וסמויים כאחד, מטרה זו בת השגה (פירוט מופיע בהמשך, בתיאור הסיוע שהתקבל בישראל באירוע ה שרפה בכרמל).

עם זאת, יציבותן של מדינות ערב דינמית וה"אביב הערבי" הוא העונה השולטת בהן. לכן, לא כדאי לה, למדינת ישראל, להסתמך על סיוע בעת משבר או אסון משמעותי רק מהמדינות בעלות הגבול הישיר עימה ואשר איתן יש לה הסכמי שלום, ומכאן שברורה נחיצות הדיפלומטיה הצבאית מול צבאות בנות ברית מרוחקות כפתרון מחויב המציאות, במקביל לשימור קשרי דיפלומטיה צבאיים כל העת גם עם מצרים וירדן.

אין דיפלומטיה צבאית בעת משבר בלי דיפלומטיה צבאית בעיתות שגרה

דיפלומטיה צבאית לא יכולה להיבנות או להיווסד לראשונה דווקא בעת שנוצר המשבר, ולענות על הדרישות ממנה בצורה ממצה. מדובר במקצוע עשיר ברבדים רבים, וההכשרה לעיסוק בו דורשת יכולות וכישורים ייחודיים.¹⁶ מכאן, שבלי עיסוק מקדים באיתור, במיון ובהכשרה ראויים לעוסקים במשימה, תתקשה הדיפלומטיה הצבאית להיווצר "יש מאין" בעת חירום.

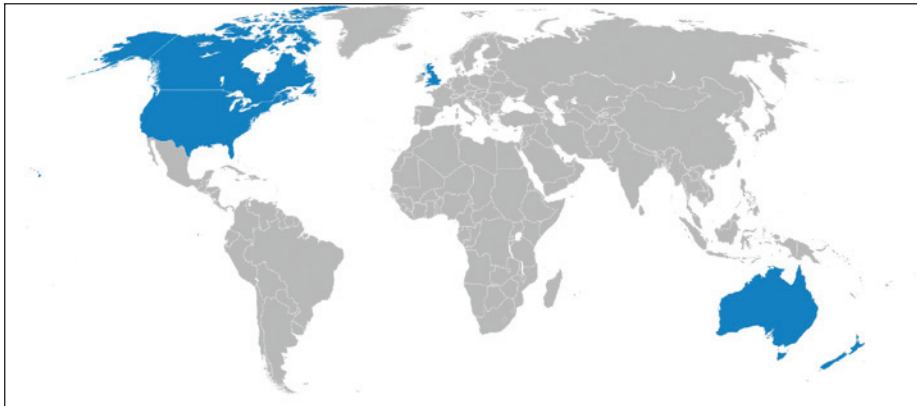
אחת מבריתות הדיפלומטיה העולמית הגדולות והמשמעותיות, שבתוכה פן העוסק בדיפלומטיה הצבאית בצורה בלתי נפרדת ואף גלויה, היא ברית UKUSA, ברית של דיפלומטיה המושתתת על שיתוף מודיעין צבאי בין קהילות המודיעין של צבאות ארצות הברית, בריטניה, קנדה, אוסטרליה וניו זילנד. במסגרתה חולקים הצבאות סוכנים סמויים במדינות שליטות, משתפים זה עם זה צילומי לוויין ופיענוחים שלהם, מפעילים את המזל"טים זה של זה בזירות משתנות על פני כדור הארץ ומקיימים מבצעים ופעולות מודיעיניות משותפות ברמה האינטימית ביותר.¹⁷ הנחת היסודות התשתיתיים והחיבורים בין מערכות המודיעין בעת שגרה, תביא לכך שדיפלומטיה צבאית מהסוג הזה תשרת ללא כל עוררין כל אחת מהמדינות החברות בה גם בעת משבר או מלחמה, והודות לה, ניתנת לכל אחד מהצבאות החברים בברית האפשרות להסתמך גם על אמצעים שממומנים בידי מדינות אחרות, והלכה למעשה לקיים מערכת צבאית מודיעינית אפקטיבית יותר, חסכונית, נוחה, מקצועית ומקורית.

על פי פרסומים חדשותיים, לרוב זרים, מקיימת מדינת ישראל קשרים דיפלומטיים צבאיים עם מדינות שלא מקיימות עימה קשרים דיפלומטיים פומביים. בשנת 2011, רשת "אל מנאר" של חזבאללה פרסמה שקטאר, מדינה שאוכלוסייתה מורכבת

¹⁶ Sun, Jing (2017), "Growing diplomacy, retreating diplomats - How the Chinese foreign ministry has been marginalized in foreign policymaking", *Journal of Contemporary China* 26(105).

¹⁷ Dittmer, Jason (2015), "Everyday Diplomacy: UKUSA Intelligence Cooperation and Geopolitical Assemblages", *Annals of the Association of American Geographers* 105(3).

מכ־70 אחוז מוסלמים, מקיימת קשרים ביטחוניים הדוקים עם ישראל.¹⁸ אמנם, לפי הדיווח החדשותי נראה כי מדובר בדיפלומטיה מדינית בלבד, אך הדעת מניחה שאלמלא אינטרסים ביטחוניים חד־משמעיים, אין לשתי מדינות אלה סיבה לקיים קשרים כלשהם.

המדינות שמתתפות בהסכם UKUSA לשיתוף פעולה מודיעיני (Applysense)¹⁹

על פי אותם פרסומים, קשרים דיפלומטיים צבאיים מסוג זה קיימים במקומות רבים נוספים בעולם, ומשתלמים במיוחד למדינת ישראל, שכן באמצעותם היא מגייסת בקלות רבה יותר תמיכה אזורית ובין־לאומית ומצליחה טוב יותר במשימתה להבין את המתרחש בתוך ארגוני הטרור הפועלים כנגדה, בשטח ישראל ומחוצה לו, כאשר הדוגמה הבולטת לארגון שכזה, היא ארגון "חמאס".²⁰

מערכת היחסים הדיפלומטית המקובלת בעולם מאופיינת בהדדיות, ולכן, כמדינה שמבקשת לקבל עזרה ומענה בעת משבר או אסון, חלה על מדינת ישראל החובה, כל עוד הדבר ביכולתה, להעניק סיוע בעת משבר למדינות שזקוקות לכך. בישראל קיים נוהג בלתי רשמי, שכבר מומש כמה פעמים בהיסטוריה, לפיו מציעה המדינה עזרה בעת משבר או אסון גם למדינות שעימן אין היא מקיימת קשרים דיפלומטיים או אחרים. דוגמה משמעותית ביותר לסיוע מסוג זה, ניתן למצוא בפעילות הצבא בפרויקט "שכנות טובה", פרויקט שהחל ביוני 2016, ובמסגרתו הוקם בית חולים שדה של חיל הרפואה הישראלי בגבול ישראל-סוריה. בבית חולים זה הוענק טיפול רפואי מתקדם לסורים שנפגעו בקרבות שהתחוללו במדינתם.

פרויקט זה החל כסוד כמוס, ותחילתו אופיינה באקראיות ובתכנון חלקי בלבד, אך בהמשך הוא התפתח, עד כדי טיפול בפצועים בצורה שיטתית וסדורה, ובהמשך

¹⁸ "US Rabbi Says Gulf States Compete over Ties with 'Israel'", *Al Manar*, 19.11.2018 <http://english.almanar.com.lb/625286>.

¹⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/UKUSA_Agreement#/media/File:UKUSA_Map.svg
²⁰ Chehab, Zaki (2007), *Inside Hamas The Untold Story of Militants, Martyrs and Spies*, London & New York: I.B. Tauris. p.175.

אף בסיוע הומניטרי של ממש לאזרחים הסורים - הועברו מעל 360 טון של מזון וקמח למאפיות, 55 טון של ביגוד חם, 450,000 ליטר דלק המשמש לחימום וציוד נוסף לשיפור המחיה.²¹

הדיפלומטיה הצבאית ככלי לבניין הכוח ולהפעלתו

בכל חילות הצבא מתקיימים מפגשים עם נציגי צבאות של מדינות זרות. באופן תכוף, וכמעט סביב השעון, מתנהלים בצבא קורסים בין-לאומיים בתחומי הרפואה, הלוגיסטיקה, הטכנולוגיה, המודיעין, הלחימה ועוד רבים נוספים. כמו-כן, מגיעות ארצה משלחות המשתתפות בתרגילים ובאימונים של הצבא, באוויר,²² ביבשה ובים. המשלחות לעיתים מתועדות, מתוקשרות וזוכות לתשומת לב ציבורית ולעיתים הן משלחות חשאיות, שאין איש יודע על קיומן מחוץ למסגרת המעורבת בקליטתן. מפגשים אלו שייכים באופן חלקי ומצומצם יחסית לדיפלומטיה הצבאית, משום שבפועל הם מאופיינים בהבניית רקע מקצועי ומבצעי משותף. תרומתם היא בעיקר למוכנות פרקטית ומבצעית (בניין הכוח) ופחות בכל הקשור להעברת מסרים ולסיוע מבצעי בעת שגרה ובעת חירום²³ (הפעלת הכוח).

בצורה שונה מהאימונים המשותפים ומהשיח המקצועי הבין-לאומי, יכולה הדיפלומטיה הצבאית להיות כלי משפיע מאוד להפעלת הכוח בעת משבר ולאפשר העברת מסרים חשובים, אף ברמה לאומית. דוגמה מובהקת לכך היא השימוש בדיפלומטיה הצבאית הרפואית בעת לחימה. צבא ארצות הברית השקיע רבות, במהלך לחימתו בעיראק, בהפעלת כוחות רפואה מתקדמים, שהעניקו מענה רפואי בשלל תחומים למטופלים עיראקים, שחלקם אף טרוריסטים שנפצעו.²⁴ בעצם הפרסום, ההפצה בתקשורת, השיח והעיסוק בטיפול הרפואי המתקדם שניתן בשטח העיראקי בידי הצבא האמריקאי, השיג הגוף הדיפלומטי הצבאי האמריקאי לגיטימציה רבה לפעולות האמריקאיות, השפיע על דעת ההמונים בתקשורת וכן על דעתם של מפקדים בצבאות רבים בעולם, שנחשפו לנתונים מזירות הטיפול והאירוע. הניסיון הרב ביותר בדיפלומטיה צבאית בישראל נצבר מול בת הברית הגדולה ביותר של המדינה - ארצות הברית. מדובר בדיפלומטיה משופשפת, פעילה ומתמשכת מזה זמן רב, ואת התוצאות שלה אפשר לראות באסונות ובמשברים רבים. חשיבות דיפלומטיה זו באה לידי ביטוי רב, למשל, בהגשמת השאיפה האמריקאית לשלום

²¹ מערכת אתר צה"ל. "מנהלת" שכנות טובה" נחשפת לראשונה: כך מסייע צה"ל לנפגעי מלחמת האזרחים בסוריה, "אתר צה"ל. <https://www.idf.il>. 19.07.2017. אתרים/שכנות-טובה/מנהלת-שכנות-טובה-נחשפת-לראשונה/. נבדק לאחרונה ב-7 במרץ, 2019.

²² שחם נדב, "קורס כטמ"ם בינלאומי נערך בחיל-האוויר", אתר חיל האוויר, 2016. <http://www.iaf.org.il/4448-46747-he/IAF.aspx>

²³ Pollpeter, Kevin L. (2004), *U.S.-China Security Management: Assessing the Military-to-Military Relationship*, Santa Monica CA: RAND Corporation.

²⁴ Baker, Jay B. (Oct. 2007), "Medical Diplomacy in full spectrum operations," *Military Review* 87(5), 67-74.

במזרח התיכון. נשיא ארצות הברית טראמפ, אמר כי בכל תוכנית שלום עתידית שתוצע בידי ארצות הברית, יובאו בחשבון בפני מקבלי ההחלטות האמריקאים דבריו המקצועיים של צה"ל, כפי שהועברו בצינורות הדיפלומטיה לנציגים האמריקאים בישראל, וכפי שהועברו מהנציגים הישראלים שמוצבים בארצות הברית למארחיהם.²⁵

הקשר הדיפלומטי בעת שגרה מאפשר, אם כן, מניעה וסיכול של אירועים מבצעיים מורכבים שהיו עשויים להיגרם אלמלא היה מקיים צה"ל שיח עם צבא ארה"ב, שאליו יכול הוא להתריע עוד בטרם מתקבלות ההחלטות. זוהי המחשה לחשיבות הדיפלומטיה הצבאית לצמצום משבר, למניעתו ולהכלתו עוד לפני שהוא בכלל נוצר. בכל הקשור להפעלת הכוח, סייע צבא ארצות הברית לצה"ל במסגרת הצידוד שנצרך במבצע "צוק איתן" - באספקת ציוד רפואי, ציוד לחימה קרבי, מידע מודיעיני, ציוד ארטילריה ועוד, במלחמת לבנון השנייה נפרסו סוללות פטרויט בצפון שסייעו בהגנת שמי הארץ והיוו נקיטת עמדה ברורה מצד הממשל האמריקאי של תמיכה בלתי מסויגת בישראל.

בבניין הכוח, מבוצעים שיתופי פעולה מודיעיניים, שיתופי פעולה באימונים מקצועיים, בתרגולים רפואיים ובהכשרות בין-לאומיות שונות כפי שפורט לעיל - שיתוף פעולה זה משתלם לכל הצדדים, שכן מושג באמצעותו ידע מקצועי רב, משתפרת המוכנות לחירום, מתהדקים היחסים והבסיס לתפקוד בחירום קורם עור וגידים.

הדיפלומטיה הצבאית הישראלית, כפי שהחיללים והחיללות בצה"ל מסוגלים ליישמה בזמן משבר, צפויה להניב תוצאות והישגים שאין דרך אחרת להשיגן. אמירה זו מגובה בפקודות מגירה, שמגדירות את אופן ההסתייעות במדינות המקיימות קשרים דיפלומטיים צבאיים עם צה"ל בשגרה, בתחומים צבאיים רבים - מלוגיסטיקה, דרך מודיעין וטכנולוגיות וכלה בסיוע מבצעי ממשי עם כוחות הקרקע, הים והאוויר. פקודות צבאיות אלה מאושרות להפעלה בעת חירום כבר כיום, כבסיס איתן למימוש הצרכים הצבאיים בעת מלחמה כוללת או משבר קיצוני.

כך למשל, במידה ותפתח מלחמה כוללת שתסכן את מדינת ישראל, בדומה למלחמת יום הכיפורים, לדוגמה, יופעלו פקודות שנכתבו, שתואמו, שהוגדרו מראש ושסוכמו בין צבא ארצות הברית לצבא ההגנה לישראל. פקודות אלה, שבהן מוגדרים "שותפים" שונים (כאשר המושג "שותף" מתייחס למדינה בת ברית) מאפשרות לצה"ל יכולות וכוח רבים יותר מאשר הקיימים בו ממילא. ההישג הגדול ביותר של הדיפלומטיה הצבאית, שבפועל מהווה את היעד המרכזי שלה - הוא רתימת מדינה זרה שתבוא, שתסייע ושתאפשר למדינת ישראל לשרוד במידה ויש ספק ביכולתה העצמאית לעשות זאת במחיר "סביר".

²⁵ Indyk Martin (2009), "Innocent Abroad: An Intimate Account of American Peace Diplomacy in the Middle East. *Middle East Policy*. 16(2):164-166.

השימוש בדיפלומטיה הצבאית במלחמת יום הכיפורים

בשנת 1973, עת פרצה מלחמת יום הכיפורים, הייתה מדינת ישראל על סף אובדן כאשר במתקפה משולבת ומתואמת של צבאות ערב כנגד ישראל בהובלת סוריה ומצרים בערו גבולות הארץ. במלחמה זו, שנמשכה באופן רשמי 19 ימים, נהרגו בישראל 2,222 בני אדם, נפצעו 7,251 חיילים ואזרחים, נשבו 294 חיילים, יצאו משימוש 800 טנקים, מתוכם מעל 400 הוגדרו "אבודים", אבדו 102 מטוסים, 25 תותחים וסוללת טילי קרקע-אוויר שלמה.²⁶

מעבר ללחימה המבצעית, הדרמטית והנועזת, על כל ההיבטים והמחירים שבה, עסק צבא ההגנה לישראל בהעברת מסרים, בקשות ודרישות מבצעיות רבות בהליכים דיפלומטיים ממושכים ובלתי פוסקים מול צבא ארצות הברית.²⁷

היעד של הדיפלומטיה הצבאית בצה"ל בעת מלחמת יום הכיפורים היה להביא ללחץ אמריקאי על צבאות ערב לחדול מהמתקפות ומההתקדמות הצבאית כנגד צה"ל ומדינת ישראל, ובמקביל לחזק באופן משמעותי את הצבא הישראלי ולהשלים את פעריו המבצעיים במטוסים, בטנקים ועוד, כדי לאפשר את התמודדותו בקרבות העזים שהתחוללו. יעד זה הושג הודות להבאת תחמושת, כלי לחימה, כוחות אמריקאים רבים ותמיכה ציבורית של הצבא האמריקאי בצבא ההגנה לישראל.

המאמץ הדיפלומטי הצבאי במלחמת יום הכיפורים היה מאתגר במיוחד, בעיקר משום שלא היו הכנות מוקדמות כדי לאפשר אותו. בחטיבת המחקר של חיל המודיעין העריכו ש"הסבירות שהמצרים מתכוונים לחדש את הלחימה היא נמוכה" – כך נכתב במסמך סודי ביותר, שבינתיים הותר לפרסום, מה-5 באוקטובר 1973 – זמן קצר ביותר בטרם פרצה המלחמה.²⁸

מאחר וההיערכות ללחימה הייתה נמוכה, כך גם תהליך הכנת התשתית הדיפלומטית לסיוע במהלכה. הדרך המרתקת, ויש שיאמרו הגאונית, שבה רתם צה"ל את צבא ארצות הברית לסייע לו בלא הכנה מוקדמת, נשענה בעיקרה על ניצול המלחמה הקרה שהייתה בשיאה בין ברית המועצות ואמריקה.

אגף המודיעין הצה"לי העביר ליחידות המודיעין בארצות הברית רשמים רבים, שבהם מפורטים כל המהלכים הידועים לישראל, שבהם נוקטת ברית המועצות כדי לחזק את מדינות ערב באזור: האויבת הגדולה של ארצות הברית סיפקה כמויות אדירות של נשק לשכנותיה של ישראל, למשל, טילי נ"ט מדגם סאגר ורקטות נ"ט מדגם RPG-7, וכן טילי ים-ים מתקדמים מדגם סטיקס. נוסף על כך, בצה"ל

Shlaim, Avi. (1976), "Failures in National Intelligence Estimates: The Case of the Yom Kippur War", *World Politics* 28(3).

Karsh Ephraim (2000), *Israeli History, Politics and Society: REVISITING THE YOM KIPPUR WAR*. 2nd ed (KUMARASWAMY PR, ed). LONDON, PORTLAND, OR: Harry S. Truman Research Institute for the Advancement of Peace, The Hebrew University of Jerusalem.

²⁸ ארגמן, יוסף, "ראש אמ"ן והמוח היהודי", *YNet*, 19.11.2010, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3984526,00.html>

השיגו הוכחות לפיהן ברית המועצות אף מתכוונת לשגר חיל משלוח מיוחד על מנת להעביר כמויות אדירות של אמצעי תחמושת ולחימה לסוריה ולמצרים תוך שימוש בלמעלה מ-200 מטוסים ובאוויות שנשלחו מנמל אודסה לנמל לטקיה שבסוריה, ומנמל ספליט ביוגוסלביה לנמל אלכסנדריה במצרים. יתר על כן, הוצגו לאמריקאים עדויות לפיהן במצרים קיימת חטיבת טילי סקאד שלמה, שמאוישת בידי צוותים סובייטיים.²⁹

העברת המידע המודיעיני רב הערך והמדויק, תוך זיהוי "הנקודה הרגישה" בממשלו של ניקסון (ההתערבות לטובת מדינות ערב ובכך החלטתם של הסובייטים להלהיט את המלחמה הקרה) סייעו לפתוח צוהר לתמיכה אמריקאית חזקה ומיידית. נוסף על מרכזיות חיל המודיעין ברתימת האמריקאים לסייע, תרם אמ"ן לדיפלומטיה הצבאית בין צה"ל לצבא ארצות הברית בכך שמפקד אגף המודיעין בעת הלחימה, האלוף אלי זעירא, הנחה את נספחיו בחיל הנחתים האמריקאי (Marines) ובשאר אגפי הצבא האמריקאי להעביר את כל המידע שהצטבר במערכות הביון הישראליות על כוונות, יכולות, עוצמות ומשמעות האש שהופעלה כנגד ישראל על גורלה. האלוף זעירא הבין את חשיבות הדיפלומטיה הצבאית ככלי להדיפת האויב ממדינת ישראל בעת המלחמה הקשה, בעיקר בשל הרקע הצבאי שלו כנספח צה"ל בארצות הברית ובקנדה, תפקיד שמילא בטרם מונה להיות ראש אמ"ן ושבמהלכו נחשף לדיפלומטיה הצבאית, לאופן השימוש בה ולרווחים שניתן לגרוף באמצעותה.³⁰ הודות למאמץ המודיעיני הדיפלומטי בין שני הצבאות, בהמשך למאמצי התיאום הדיפלומטי בצבא, צבאה של המעצמה הגדולה בעולם פצח במבצע ניקל גראס.³¹ מבצע זה כלל 567 טיסות מארצות הברית לישראל, שבמסגרתן הועברו לישראל 22 אלף טון ציוד - כלי טיס, תחמושת, אמצעי לחימה חדישים ועוד ציוד רב נוסף. עם תום הלחימה, נמשך התגבור האמריקאי והגיעו לישראל עוד 36 מטוסי פנטום, 60 מטוסי סקייהוק וכן מסוקים ומטוסי הרקולס. תקציב הסיוע האמריקאי כולו עמד על כ-2.2 מיליארד דולר, ונחשב למבצע היקר ביותר בתולדות ארצות הברית שמטרתו חיזוק וסיוע למדינה זרה.

במלחמת יום הכיפורים, הייתה מדינת ישראל באחת מנקודות השפל הקשות ביותר בהיסטוריה שלה.³² נראה כי מה שהושג על ידי צה"ל בעת המלחמה, באמצעים דיפלומטיים צבאיים מובהקים רבים, נותן את אותותיו עד ימינו אנו. כל חייל שעבר טירונות בצבא, מכיר את הרישום המוטבע בג'ריקנים החומים - property of the

Aker, Frank (1985), *October 1973 The Arab Israeli War*, Hamden, Connecticut: The Shoe String Press Inc..²⁹

Bar-Joseph, Uri (2008), "The Intelligence Chief who went Fishing in the Cold: How Maj. Gen. (res.) Eli Zeira Exposed the Identity of Israel's Best Source Ever", *Intelligence and National Security* 23(2).³⁰

Boyne, Walter J. (Dec. 1998), "Nickel Grass", *Air Force Magazine*.³¹

Bar-Joseph, Uri & Kruglanski Arie W. (2003), "Intelligence Failure and Need for Cognitive Closure: On the Psychology of the Yom Kippur Surprise", *Political Psychology* 24(1).³²

U.S government, רישום שקיים גם על רובי הסער מסוג M16 ועל רכוש צבאי רב נוסף - רכוש שכמעט כולו התקבל במסגרת מבצע "ניקל גראס". המאמץ הדיפלומטי הצבאי במלחמת יום הכיפורים חרג מהציפיות במידת הצלחתו הרבה, והביא, בסופו של דבר, וכחלק ממאמצים נוספים, לניצחונה של מדינת ישראל ולהישרדותה ברגע הקשה ביותר בהיסטוריה שלה כאומה. הדרגים המדיניים והצבאיים בישראל הביעו את הערכתם העצומה לארצות הברית על הסיוע המשמעותי שהעבירה, סיוע שהתאפשר, בין השאר, הודות למאמץ הדיפלומטי הצבאי יוצא הדופן שתואר לעיל.

השימוש בדיפלומטיה הצבאית במלחמת לבנון השנייה

במלחמת לבנון השנייה, שפרצה ביולי 2006, לחם צה"ל במשך 34 ימים, הדיפלומטיה הצבאית שליוותה את התקופה התמקדה בהשגת שני יעדים שונים - היעד הראשון - העברת מסרים לצבאות העולם ובהם הסברה, דוברות וגיבוי ללחימה הצבאית בשטחה של מדינה ריבונית - דרום לבנון, וכן הגדרת תנאים שמתאימים לאינטרס הישראלי להפסקת האש בסופה, היעד השני - השגת סיוע צבאי קרבי למהלכי המתקפה וההגנה של צה"ל.

את תהליך העברת המסרים לצבאות העולם ביצע צה"ל בעיקר באמצעות חיל האוויר ובשיתוף פעולה עם חיל המודיעין וחיל הרגלים. מפקדי צה"ל שנלחמו התבקשו להעביר תיעודים של שדות הקרב, של מקומות המחבוא של לוחמי החזבאללה, של השימוש בבתים תמימים, במסגדים, בבתי ספר ובבתי חולים כעמדות שיגור של רקטות לעבר ישראל. עוד הוסיף צה"ל לעשות, כששיבץ ביחידות קרביות שונות חיילים שתפקידם הוגדר "מתעד צבאי". חיילים אלה נעו יחד עם הכוחות הלוחמים והמתמרנים, תוך צילום וידאו וסטילס עקבי ורציף, שתיעד את ההתנהלות המנוגדת לחוק הבין-לאומי של ארגון הטרור חזבאללה, לצד מתן הוכחות להתנהלות הסבלנית, המכילה וההוגנת של כוחות הצבא הישראלי. במסגרת הדיפלומטיה הצבאית של הכוחות הלוחמים, הועברו צילומי לוויין, צילומים ממטוסים זעירים ללא טייס, וחומרי לחימה ומודיעין של האויב שנתפסו תוך כדי הלחימה, תורגמו, פוענחו ופורסמו לצבאות זרים, ובעיקר למפקדים הבכירים בצבאות ארצות הברית ורוסיה, על מנת שיוסיפו וימליצו לגורמים המדיניים לתמוך בלחימה.

הסיוע הצבאי הקרבי שהתקיים בתקופת מלחמת לבנון השנייה הוא חסוי בחלקו ולא ניתן לפירוט במאמר בלתי מסווג. עם זאת, ניתן להצביע על דיווחים, שפורסמו באמצעי המדיה השונים, וממחישים את הקשר החזק בין הדיפלומטיה הצבאית בעת תקופת המלחמה לבין תמיכת צבאות זרים במאמצי ההגנה של צה"ל על מדינת ישראל. דוגמה אחת היא פריסת סוללות הפטריוט האמריקאיות

בצפון הארץ בחודש יולי,³³ שהוסיפה לביטחון התושבים וליכולות הישראליות כנגד סיכונים אוויריים באותה העת. מפקד חיל האוויר במלחמה, האלוף אליעזר שקדי, אישר העברת מסרים דיפלומטיים לגורמים אמריקאים בכדי שאלה יסייעו בפריסת סוללות פטריוט. דוגמאות נוספות ניתן לקשור בשיח הרציף עם גורמים צבאיים של האו"ם, לגבי הרחקת בלתי מעורבים מאזורים שבהם צפוי צה"ל לתקוף או בהעברת המסרים לממשלת לבנון באמצעות צבא לבנון, שהיווה מתווך בקשר הדיפלומטי בין מדינת ישראל וצה"ל לממשלתו.

סוללת טילי קרקע-אוויר "פטריוט" מהסוג שנפרס בצפון ישראל במלחמת לבנון השנייה (צילום: US Army)³⁴

בהקשר הדיפלומטי הצבאי, יכולה מלחמת לבנון השנייה לשמש כמקרה בוחן חיובי: היעדים הדיפלומטיים הצבאיים הושגו - ארצות הברית תמכה לאורך כל הדרך במאמץ הצבאי הישראלי, גינתה את פעולות חזבאללה וגיבתה את רוב המהלכים הצבאיים שביצעה ישראל.³⁵ יתרה מכך, תוכנית הפסקת האש בין חזבאללה לצה"ל בסופה של המלחמה נחתמה לאחר שמועצת הביטחון של האו"ם קיבלה את החלטה 1701, שלמעשה אוסרת הימצאות נשק כלשהו בדרומה של מדינת לבנון. ההישגים

³³ גרינברג, חנון (15.07.06), "בצה"ל נערכים: 3 סוללות "פטריוט" הוצבו בחיפה", *YNet* <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3276073,00.html> נבדק לאחרונה ב-6 באפריל, 2019.

³⁴ https://he.wikipedia.org/wiki/MIM-104_%D7%A4%D7%98%D7%A8%D7%99%D7%95%D7%98#/media/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:Patriot_missile_launch_b.jpg

³⁵ Achcar, Gilbert & Michel Warschawski (2007), *The 33 day war - Israel's War on Hezbollah in Lebanon and Its Consequences*, New York: Routledge.

הדיפלומטיים, בדמות ההחלטה באו"ם וכן הגיבוי הצבאי והמדיני המלא היו תוצר של עבודה סיוזיפית וממושכת מאחורי הקלעים ולאורך זמן בין צה"ל ומשרד החוץ הישראלי לצבא ארצות הברית ולבית הלבן.³⁶

השימוש בדיפלומטיה הצבאית במבצע "צוק איתן"

במבצע "צוק איתן" שהתחיל ביולי 2014 ונמשך באופן רשמי 50 יום, נהרגו 68 חיילים, חמישה אזרחים ופועל תאילנדי זר אחד. מבצע זה היה המהלך הקרבי הצבאי המשמעותי ביותר מאז מלחמת לבנון השנייה ב-2006, והשתתפו בו כוחות צבא יבשתיים, אוויריים וימיים במספר מבצעי משנה ושיתופי פעולה, שתכליתם הייתה סיכול מערך המנהרות התת-קרקעיות של חמאס ופגיעה ביכולות ארגון הטרור בהקשרי הירי תלול המסלול לעבר שטחי מדינת ישראל.³⁷

העיסוק המשמעותי בדיפלומטיה של מדינת ישראל בעת המבצע היה שמור בעיקר לגורמי משרד החוץ, שעשו מאמץ מיוחד להביא לישראל את שרי החוץ של מדינות שונות ובהן גרמניה, איטליה, צרפת, נורבגיה, ארצות הברית, בריטניה ועוד משלחות פרלמנטריות ממדינות נוספות – הכול בכדי להשיג לגיטימציה בין-לאומית לקיומו של המבצע ולהשגת תכליתו.³⁸

ברמה הצבאית, נותרו יעדי הדיפלומטיה כפי שהיו במלחמת לבנון השנייה. חשוב לציין, כי היה ברור לכל שמדובר במערכה צבאית מוגבלת, שאיננה מסכנת את ביטחון ישראל או את קיומה במידה משמעותית. מכאן, שהיעדים הדיפלומטיים שונים מאוד מהיעדים הדיפלומטיים שאפיינו, למשל, את מלחמת יום הכיפורים, עת הייתה מדינת ישראל בסכנת אבדון מוחלט. היעדים הצבאיים של הדיפלומטיה הצבאית היו בעיקרם – התיעוד משדה הקרב וחיזוק הלגיטימציה הצבאית לפעולה ברצועת עזה, לצד השגת תמיכה באינטרסים הישראליים ממדינות בנות ברית, שבאמצעות צבאותיהן נחשפו למתרחש בעזה ברמה המודיעינית, הטקטית וההומניטרית.

אחד מהמסרים המרכזיים שעברו לצבא גרמניה, לצבא צרפת ולצבא ארצות הברית, שהביא אותם להזדהות עמוקה ותמיכה בצבא הישראלי, היה השימוש של מחבלי חמאס במדי ב' צה"ליים, עת תקפו את מטרותיהם בשטח ישראל.³⁹ הוכחות לכך סיפקו גורמי קש"ח (קשרי החוץ) של צה"ל שעסקו רבות בהפצת סרטונים ותמונות. התנהלות זו של מחבלי החמאס, בין השאר, הפכה אותם למוקצים

³⁶ Glenn, Russell W. (2012), *All Glory Is Fleeting Insights from the Second Lebanon War*, Santa Monica, CA: RAND Corporation.

³⁷ Siboni, Gabi, "Operations Cast Lead, Pillar of Defense, and Protective Edge: A Comparative Review", in Kurz, A. & Brom, S. (eds) *The Lessons of Operation Protective Edge*. Tel Aviv: INSS (2014).

³⁸ Lindenstrauss, Galia, "Operation Protective Edge : Deepening the Rift between Israel and Turkey", in Kurz, A. & Brom, S. (eds) *The Lessons of Operation Protective Edge*. Tel Aviv: INSS (2014).

³⁹ דבורי, ניר (19.07.2014), "תחקיר צה"ל: המחבלים לבשו מדי ב'", <https://www.mako.co.il/news-military/security-tzuk-eitan/Article-204d421b0ef4741004.htm>

ולעבריינים כלפי החוק הבין-לאומי במידה שאפשרה תמיכה רחבה יותר בכוחות הישראליים.

תמיכה זו באה לידי ביטוי בעצרות ובכנסים ציבוריים במקומות רבים בעולם; בכיכר "טיימס" בניו-יורק התאגדו מעל 4,000 בני אדם בחופשת יום ראשון, על מנת להביע תמיכה בישראל ובצבאה ולהביע התנגדות נחרצת לאלימות ולהתנהלות הפושעת של החמאס,⁴⁰ ברחוב קנסינגטון היי בלונדון התייצבו מעל 5,000 בריטים, לבושים בצבעי כחול ולבן, כאות הזדהות עם הדגל הישראלי, שרו בקולי קולות "עם ישראל חי" ואת ההמנון הלאומי - "התקווה", תוך שהם תוקפים את מחבלי החמאס ואת תומכיהם, באומרם שאם הם היו רוצים שלום, הם היו מתייצבים בהפגנות בעד השלום ונגד הלחימה. הרב שלמה פרחי, יהודי בריטי שנאם בעצרת בלונדון התייחס לחמאס כארגון ששם את נתיניו בקו האש ומסב להם נזק רב.⁴¹

התמיכה הרחבה הוצגה גם בכלי התקשורת הרשמיים, כפי שבאה לידי ביטוי במאמרו "מדוע אני תומך בישראל" של העיתונאי האמריקאי דיוויד דריימן,⁴² שבחר להתייחס לכל המתרחש בקרבות בין החמאס לישראל תוך הדגשת צדקת הדרך הישראלית. העיתונאי נתן דוגמאות רבות לתמיכתו הבלתי מסויגת בצד הישראלי - הוא הסביר את ירי הרקטות לעבר אזרחים חפים מפשע בידי מחבלי החמאס, ציין כי אין הבדל בין אנטישמיות לאנטי ציונות, ציטט מתוך הפגנות החמאס: "מוות לציונים וליהודים" והסביר שאין לישראלים כל פתרון אחר מלבד לחימה - שכן החמאס רוצה בעזיבתם את המדינה ולא יסתפק בשום פתרון אחר.

מסרים מרכזיים נוספים שהועברו לצבאות זרים בידי גורמי הדיפלומטיה הצה"ליים, היו מסרים יזומים, שתכליתם להסביר התרחשויות צבאיות שעשויות להתפרש כמתקפה לא חוקית או לא מוצדקת. דוגמה חשובה לכך ניתן למצוא בתקיפת צה"ל את בית החולים "וופא" שבשכונת סג'עיה. על פניו, מתקפה מסוג זה מצטיירת אוטומטית כפשע מלחמה בלתי מוסבר, אולם, צה"ל סיפק הוכחות מודיעיניות, בדמות תצלומי אוויר, לווין, ממצאים שנתפסו, שפוענחו, תורגמו והועברו, ולפיהם מדובר היה בקן טרור של ממש - צה"ל הציג כי מבית החולים נורתה אש תופת במשך ימים ארוכים, כולל ירי נגד טנקים, וכי בבית החולים פעלו חדרי פיקוד ומלחמה של הזרוע הצבאית של חמאס ושל הג'יהאד האיסלאמי.⁴³ עיסוקו זה של צה"ל בדיפלומטיה הצבאית מול צבאות זרים בעולם אפשרו המשך

⁴⁰ TOI Staff (21.7.2014), "New Yorkers rally in support of Israel", *Times of Israel*. <https://www.timesofisrael.com/new-yorkers-rally-in-support-of-israel/>

⁴¹ Rashty, Sandy (20.7.2014), "Thousands turn out to support Israel in London rally", *Jewish Chronicle*. <https://www.thejc.com/news/uk-news/thousands-turn-out-to-support-israel-in-london-rally-1.55814>

⁴² Draiman, David (18.8.2014), "Why I Support Israel", *Gatestone Institute*. <https://www.gatestoneinstitute.org/4614/why-i-support-israel>.

⁴³ זיתון, יואב ואליאור לוי (23.07.2014), "צה"ל תקף בבית החולים וופא: "מחבלים ירו עלינו מהחלונות"" *ynet*. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4548741,00.html>

בית חולים שדה של צה"ל במעבר ארז במהלך מבצע "צוק איתן" (דובר צה"ל)⁴⁴

הצדקה ותמיכה מדיניים, שכן ראשי המדינות תודרכו בידי הגנרלים שלהם בדבר ההסברים הצבאיים להחלטות צה"ל בשדה הקרב.

דיפלומטיה צבאית יוזמת נוספת באה לידי ביטוי בסיוע ההומניטרי בעת המבצע – קיומן של הפסקות אש רבות מהצד הישראלי תוך העברת מסרים ברורים לעולם שהנימוק לקיומן הוא הומניטרי, וכן הקמת בית חולים צבאי במעבר "ארז" – בית החולים כלל שירותי מרפאה בסיסיים, העניק טיפול במקרים דחופים, הפעיל חדר לידה מתקדם ופתח אפשרות לאשפוז של חולים ונפגעים מרצועת עזה לפי הצורך. בית החולים אויש על ידי רופאים, אחיות, טכנאי רנטגן, מעבדה ושאר סגלי הרפואה הנדרשים. המתקן הוקם במבנה מוגן ופעל במשך ימים ארוכים.⁴⁵ הסיוע ההומניטרי היה מאמץ דיפלומטי מכוון, על אף שמטרתו העליונה הייתה אנושית וערכית – הצלת חיי אדם. מהלכיו ההומניטריים של צה"ל תרמו לתפיסה העולמית לפיה צה"ל פועל בהתאם לאמנות הבינ-לאומיות, נמנע מביצוע עבירות על חוקים בין-לאומיים ועל כללי הלחימה ויתרה מכך – יוזם ופועל לטובת המענה ההומניטרי ברצועה.

נקודה ייחודית חשובה שבאה לידי ביטוי במבצע "צוק איתן" הייתה התרחשות התפנית בין הדיפלומטיה של העולם "הישן" לזה של העולם המודרני, שבו קבוצות

⁴⁴ <https://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Peace/Humanitarian/Pages/IDF-field-hospital-treats-Gaza-civilians-12-August-2014.aspx>

⁴⁵ חדשות 2 (20.07.2014), "צה"ל מקים בית חולים הומניטרי במעבר ארז", <https://www.mako.co.il/news-military/security-tzuk-eitan/Article-b4534c3d8135741004.htm>

הוּוטסאפ, הפייסבוק ושאר הרשתות החברתיות היוו זירת דיפלומטיה לכל דבר ועניין.⁴⁶ למשל, התארגנויות שונות בפייסבוק מנסות לקבץ דיווחים ופועלות להסרה של עמודים שיוצאים נגד ישראל, כחלק ממאמצי ההסברה, ואף הועברה הצעה לציבור הרחב להעביר דיווחים על דפים מסוג זה.⁴⁷ בצה"ל הבינו את זה במהלך המבצע, ועשו שימוש רב בדפי הפייסבוק של צה"ל בעברית, באנגלית ובערבית, כאשר הכתובת שאליה פנו הייתה אזרחים משני צדי הלחימה וממדינות נוספות בעולם וכן גורמי מודיעין צבאיים בכל העולם, שבאמצעות איסוף המודיעין מהמרשתת נחשפו לשיח רב ופור. זירה זו היוותה אז ומהווה עד היום מוקד עיסוק משמעותי לדובר צה"ל ולגורמי העשייה הדיפלומטית הנוספים בצבא, ומסתמן שגם בעת חירום יהיה לה מקום של ממש בציבור.

גורמי צה"ל העבירו תיעוד רב משדה הקרב, שמוכיח שהחמאס משתמש במסגדים, בבנייני אום, בבתי חולים ובבתי ספר כמקום מחבוא לתחמושת, וכי הוא משגר משם רקטות. עוד הציגו גורמי הצבא, כי מחבלי החמאס מתחבאים מאחורי נשים וילדים, בדרכם למנהרות הטרור ומהן, ובהגיעם לנקודות ולאתרי שיגור. הוכחות אלה היו משמעותיות מאוד לתמונת המצב הבין-לאומית, משום שהחמאס מצידו שיגר לעולם תמונות רבות של ילדים, נשים ואזרחים שנפגעו בהפצצות הצה"ליות.⁴⁸ הנושא ליווה את המערכה כולה במה שהוגדר "מלחמת תעמולה מרתקת",⁴⁹ כאשר העיתון הבריטי "אינדיפנדנט", שנקט קו נגד ישראל, ניסה לנפץ את טענות ישראל על שימוש בילדים ונשים בידי חמאס – ומולו עמדו ישראלים רבים, באופן עצמאי או כחלק מארגונים והפיצו סרטונים שבהם נראים רעולי פנים גוררים ילדים ברחובות עזה. מבצע "צוק איתן" לא נחשב כאסון או כמשבר בקנה מידה שמצדיק סיוע בין-לאומי נוסף מלבד תמיכה מדינית ציבורית, אך לעיתים תמיכה זו חשובה ואף קריטית לא פחות מהעברת ציוד לחימה ולוחמים לסיוע בקרבות.

השימוש בדיפלומטיה הצבאית באסון השרפה בכרמל

באירוע השרפה בכרמל (דצמבר 2010), נהרגו 44 בני אדם, פונו מבתיהם 17,000 בני אדם ונשרפו מיליוני עצים.⁵⁰ אירוע זה נחשב, בפרספקטיבה בין-לאומית, כמצומצם יחסית בקנה מידה לאומי של מדינה, ועל אף זאת, נאלצה מדינת ישראל לבקש סיוע

⁴⁶ Yarchi, Moran, Tal Samuel-Azran & Lidor Bar-David (2017), "Facebook users' engagement with Israel's public diplomacy messages during the 2012 and 2014 military operations in Gaza", *Place Branding and Public Diplomacy* 13(4).

⁴⁷ מערכת (24.07.2014), "צוק איתן: מלחמות הדיווחים בפייסבוק", *ynet*. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4549145,00.html>

⁴⁸ Joronen, Mikko. (2016), "'Death comes knocking on the roof': Thanatopolitics of Ethical Killing During Operation Protective Edge in Gaza", *Antipode* 48(2).

⁴⁹ גלובס שירות (23.07.2014), "צפן: מלחמת תעמולה מרתקת בין תומכי ישראל לתומכי חמאס", גלובס. <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000957512>

⁵⁰ ראב"ד, אחיה (5.12.2017), "זוכרים את חללי אסון הכרמל: 'החיים לא יחזרו להיות כמו שהיו'". *ynet*. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5052140,00.html>

בצינורות דיפלומטיים, ובעיקר צבאיים, על מנת להתמודד עם היקף הנזק, לעצור את התקדמותו ולאפשר שיקום במרחב.

היעד המרכזי של הדיפלומטיה הצבאית באסון הכרמל היה לאפשר שיתוף פעולה בין-לאומי ותיאום מבצעי עם חילות אוויר ממדינות רבות, שפועלות בשפות שונות, בשיטות עבודה מגוונות ובאופן ייחודי עד כדי איחודם למימוש מטרת כיבוי האש באפקטיביות המקסימלית.

הסיוע הגדול ביותר שהובא היה מטוס ה"סופרטאנקר" האמריקאי המפורסם, שביעפים ספורים תרם דרמטית ליכולת להתמודדות של צוותי הכיבוי על פני הקרקע. תת אלוף עדן אטיאס, מפקד בסיס נבטים בעת האסון, הצטרף לצוות ה"סופרטאנקר" האמריקאי, בכדי לאפשר את השימוש בשפה המשותפת, ובכדי להביא לידי הפעלת כוח אידיאלית ומהירה בזמן שהלהבות עדיין פעילות.⁵¹

מטוס הכיבוי "סופרטאנקר" האמריקאי נלחם בשריפת הכרמל ב-2010 (צילום: ShacharLA)⁵²

נוסף על הסיוע האמריקאי, סייעו לישראל באירוע זה גם מדינות נוספות, המחזיקות בקשרים דיפלומטיים צבאיים הדדיים עימה – איטליה, בולגריה, גרמניה, הולנד, בריטניה, טורקיה, יוון, ירדן, מצרים, ספרד, צרפת, קנדה, קפריסין, קרואטיה, רומניה, רוסיה, שווייץ ואף הרשות הפלסטינית – בסדר כוחות כולל של 34 מטוסי

⁵¹ אלטמן, יאיר ואחיה ראב"ד (2.12.2010), "ה"סופרטאנקר" שפך מים בצפון: "סגרו חלונות", Ynet. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3994396,00.html>

⁵² https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%90%D7%95%D7%95%D7%A8%D7%92%D7%A8%D7%99%D7%9F_747_%D7%A1%D7%95%D7%A4%D7%A8%D7%98%D7%A0%D7%A7%D7%A8#/media/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:U.S_Supertanker_during_the_Carmel_forest_fires_in_Israel.jpg

כיבוי, 18 מסוקי כיבוי, ארבעה מטוסי אספקה עמוסים בחומרים מעכבי בעירה, שלושה מומחים לכיבוי אווירי, 141 כבאים, 22 פסיכולוגים ושלוש כבאיות.⁵³ מפקד חיל האוויר, האלוף עידו נחשתן, שפגש את כוחות האוויר הזרים שהגיעו ארצה כדי לסייע, אמר: "בשעות הלילה נערך צה"ל בקריה כדי לתכנן את פעילות מטוסי הכיבוי הזרים, הכנו תוכנית אווירית על מנת לשלוט על מאמצי הכיבוי, יש לנו גם נציג כיבוי בכיר בחפ"ק", והוסיף כי יש עדיפות עליונה למטוסי הכיבוי לפעול בשמיים כדי לבצע את עבודתם.⁵⁴

חשוב להדגיש, שבאירוע השרפה בכרמל, לא היה אויב כנגד מדינת ישראל. לא מדובר היה במבצע כנגד חמאס, בקרב כנגד חזבאללה או במלחמה כנגד סוריה. מדובר היה באסון שמערב שרפה משתוללת וקיצונית. ברמה הדיפלומטית, יהיה זה נכון להניח, כי פשוט הרבה יותר לבקש, לתאם, לקבל ולהוציא לפועל סיוע צבאי מכל סוג שהוא, כאשר אין צד נגדי לקונפליקט, יש רק מנצחים – אלה שמצילים חיים ומכבים את האש.

באירוע השרפה בכרמל באה לידי ביטוי במלוא עוצמתה הדיפלומטיה הצבאית בעת משבר.⁴⁹ ראשית, בעצם איסוף הדרישות והתיאום הפנימי המקצועי – בתוך גופי המשק השונים בישראל, עת לוחמי החילוץ וההצלה של כיבוי והצלה, חיל האוויר של צה"ל, משטרת ישראל ועוד גופים רבים נוספים, התכנסו והגדירו מהם הפערים. בהמשך, הועברו הבקשות והדגשים למדינות שעימן קיימים הקשרים הדיפלומטיים הצבאיים, תוך שימת דגש מיוחד על מהירות ההגעה והזמינות הנחוצים. לאחר השלמת שלב זה, הוחל בשלב הקליטה של הכוחות, התפעול הלוגיסטי המורכב שלהם, התיאום בינם לבין עצמם ובין הכוחות הישראליים, וכל זאת אכן עשה את העבודה – השרפה כובתה בתום חמשת ימי המבצע הבין-לאומי המשותף.

השימוש בדיפלומטיה הצבאית במבצע "אש חמה"

מבצע "אש חמה" הוא האירוע העדכני ביותר מבין כלל הדוגמאות המובאות במאמר זה להוכחת החשיבות של הדיפלומטיה בכלל, וזו הצבאית בפרט. מבצע זה נמשך 41 שעות רצופות בסוף חודש מאי 2019. במסגרת המבצע טופלו 1,023 שרפות בשטחים פתוחים, נשרפו כ-9000 דונם של שטחי הקרן הקיימת לישראל ורשות הטבע והגנים על ידי האש האימתנית, ונהרסו 40 בתים ביישוב מבוא מודיעים ו-10 בקיבוץ הראל.⁵⁰

אירוע טבע חריג זה, שהיה קצר מועד, וארך פחות מיומיים, הביא את מערך כיבוי האש הישראלי למשבר של ממש ולאתגר קיצוני. על אף שבוטלו חופשות הכבאים, גויסו כל אנשי הצוות הזמינים והופעלו כל הכלים, המערכות וכלי התחבורה

⁵³ מערכת (3.12.2010), "משרד החוץ: כלי טייס ממדינות נוספות יסייעו בכיבוי", וואלה. <https://news.walla.co.il/item/1763227>

⁵⁴ גרינברג, חנן (3.12.2010), "המטוסים הזרים מעל הכרמל: "כאן כדי לעזור לכם"", [Ynet. https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3993610,00.html](https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3993610,00.html)

הקרקעיים והאווריים של מדינת ישראל ושל צבאה, שניתן היה להקצות למען השגת שליטה והצלת רכוש – עדיין נדמה היה שהמשימה בלתי אפשרית. בלתי אפשרית ללא סיוע בין-לאומי.

במהירות רבה, ותוך שעות בודדות, הנחה ראש הממשלה, בשיתוף השר לביטחון הפנים, על קליטת סיוע אווירי ממדינות העולם, על מנת שאלה יתרמו לבלמת התפשטות האש והכלתה. במבצע השתתפו תשעה כלי טיס שונים, מחמש מדינות בעלות קרבה גאוגרפית יחסית לישראל – מצרים, קפריסין, יוון, קרואטיה ואיטליה.⁵¹ היעד הדיפלומטי המדיני והצבאי באירוע מסוג זה הוא ייחודי וחרגי – הזעקת כוחות לסיוע במהירות האפשרית, בטווח של דקות ארוכות עד שעות קצרות להגעה, הקדשת פרק זמן מצומצם להגדרת מטרות ומשימות לכוחות החברים, קיום תדרוכים בטיחותיים ומתן דגשים מקצועיים רלוונטיים ומיידי הזנקה והפעלה של הגורמים המצטרפים, בכדי שאלה יביאו לדעיכת הלהבות וימלאו את משימותיהם. במאמץ הדיפלומטי הספציפי הזה, מיוחדת היא עובדת היות הסיוע והתמיכה מוגבלים מאוד בזמן – כלומר, הכוחות שיצטרפו ישרתו את המדינה המזמינה לטווח של שעות ספורות בלבד, לכל היותר יממה או שתיים.

מטוס כיבוי בפעולה באזור מבוא מודיעין, במהלך מבצע "אש חמה" (צילום: Shayshal2)⁵⁵

https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:Fire_in_Mevo_Modim_May_2019.jpg⁵⁵

ליעד דיפלומטי מסוג זה יש אלמנטים בלעדיים רק לו, שמאפשרים את המהירות ואת הזמינות הרבה הנדרשים. ראשית, סיוע מסוג זה יתקבל ממדינות סמוכות ואף צמודות - כך שמהירות הגעתן תהיה מקסימלית. שנית, העיסוק בלוגיסטיקה הינו מינימלי - יש צורך מועט, אם בכלל, בתדלוקים, בהטענות חומרי כיבוי ומעכבי בעירה ובתיאומים מורכבים. מפקד בסיס חיל האוויר תל נוף, תא"ל פלג ניאגו, נרתם למשימה מטעם צה"ל, ובאמצעות יחידתו ויחידות נוספות של חיל האוויר, התאפשר שילובם, בצורה הדיפלומטית האידיאלית והאפקטיבית ביותר האפשרית, של הכוחות הבין-לאומיים לצד אלה הישראלים להשלמת ההתמודדות עם האתגר. חובה להדגיש - משבר טבע קצרצר שנגמר בפחות מיומיים, יכול היה גם להתפתח עד כדי אסון מהדהד בעל השלכות טראגיות. אפשר להסיק זאת בנקל מההיסטוריה הגלובאלית, ולהיזכר בשרפה שהשתוללה בלונדון במשך שלושה ימים בלבד ב-1666, ובמהלכה נשרפו כמעט 15,000 בתים ונהרגו עשרות תושבי העיר,⁵² או בשרפה שהשתוללה בעיקר למשך לילה אחד בלבד בשיקגו שבארצות הברית, בשנת 1871, ואשר נהרגו בה מאות בני אדם.⁵³ בשורה התחתונה - אם לא נוסף לזהות משבר בעת היווצרותו, לדרוש מייד סיוע בין-לאומי ולהפעיל את כל הכלים הדיפלומטיים האפשריים לצורך השגתו - ייתכן שנמצא עצמנו משלמים מחיר כבד ביותר.

על מנת לייצר דיפלומטיית בָּזָק כמו זו שהופעלה במסגרת מבצע "אש חמה" בצורה מעוררת הערכה, ראשית יש "לזהות" את ההשלכות האפשריות של האסון עוד בטרם הן מתממשות, להניף דגל לבן ולהודות במצוקה המקומית בהתמודדות מול מצב הקיצון, ובכך להניע את גלגלי התהליך הדיפלומטי שבזכותו יובאו כוחות הסיוע. חשוב גם התכנון המקדים, התיאום מבעוד מועד ואף התרגול העיתי של הפעלת הכוחות - מול המדינות, הארגונים, הגורמים והשותפים.

במשבר הנוכחי, קצר ככל שהיה, נגרם נזק דרמטי לשטחים רבים ולעשרות בתים, אך באורח נס לא שולם מחיר בנפש. על מנת לוודא שכך יהיה גם באירוע דומה בעתיד, חשוב לא לקחת סיכונים - בכל התפתחות של אירוע שתוצאותיו הוות גורל בפורטנציה, יש להפנות בקשה מיידית לסיוע, להוסיף ולתרגל, להשקיע בתכנון ובתיאום ולשלוט בזמינות ובמיקום הכוחות הרלוונטיים לתגבור בשטח ישראל.

סיכום

הדיפלומטיה הצבאית לא משתנה בחשיבותה בין השגרה, החירום או עת המשבר, זה העולם הצבאי כולו שחשיבותו מורגשת כמשתנה במעבר בין מצבים אלה, ומשכך משתנה גם היא. אין ספק שהצבא עוסק כל העת בהכשרה, בלמידה ובהתכוננות למלחמה הבאה, הכול בכדי לנצח בעימות או למלא את משימתו בעת אסון, ממש כמו שהדיפלומטיה הצבאית בעת שגרה בונה את כל המהלכים, היחסים והטקטיקות כך שבעת חירום היא "תספק את הסחורה".

ישראל היא מדינה צעירה, שעל אף גילה, חוותה אסונות ואירועים קיצוניים רבים,

מלחמות משמעותיות מול מספר אויבים רב וגדול ממנה, ובאמתחתה היסטוריה גאולוגית מטרידה מאוד. צבא ההגנה לישראל, כגוף שאמון על שלמות המדינה ועל הגנתה, חייב להיערך ולהכין עצמו כל העת למקרי בוחן. אירועים מורכבים שמתממשים בישראל יאתגרו את משאביה העצמאיים של המדינה, ולכן, אם אפשר לקבל סיוע, הצדקה בין-לאומית, תמיכה ציבורית או חשאית – מחובתנו לעשות מה שנדרש כדי לאפשר זאת!

לישראל יתרונות ייחודיים בתחום הדיפלומטיה הצבאית על פני מדינות רבות – כמדינה מנוסה מאוד, מלאת אנשי מקצוע מוכשרים וותיקים, הנאבקות כל העת על תדמיתה הציבורית, המדינית והצבאית ומשתפרת ממשבר אחד למשנהו. יכולות הלמידה והמוטיבציה הצבאית להיות ראשונים, כי אין ברירה וכי אפשר, מהווים כר פורה להתמחות בתחום הדיפלומטיה הצבאית ברמה בין-לאומית.

החסרונות של ישראל בתחום הדיפלומטיה הצבאית נובעים בעיקר ממדיניות ה"דחוף" על פני ה"חשוב". העומס הרב, העיסוק בביטחון השוטף, החובה לכשירות, לכוננות, למוכנות ולחוסן כל העת – כל אלה מפריעים לעיסוק הנדרש בבניין הכוח של תחום זה. ניכר, כי היעדרה של תפיסה צה"לית בתחום, משפיע מאוד על דרך ההתנהלות. ישנה תחושה, לפיה הדיפלומטיה הצבאית "מאלתרת" את עצמה לפי הצורך, תוך כתיבת התפיסה הבלתי רשמית לניהולה תוך כדי עבודה. הדוגמה המתאימה ביותר לכך היא מעורבותם של קצינים בכירים כל כך בכל התהליכים הכרוכים בנושא – מראש אמ"ן במלחמות, דרך טייסים בכירים מאוד באסון הכרמל – אם צריך טייס בדרגת תת אלוף שיתלווה לסופרטאנקר, אולי לא הגדרנו נכון מה עושים במצב כזה מראש?

ההפסד מהיעדר תפיסה הוא היעדר מיצוי, פער בפיתוח יכולת שיפור וחוסר בעמוד שדרה לאורך התהליך כולו. הדיפלומטיה הצבאית בעת משבר היא תורה שלמה שמבוססת על הדיפלומטיה בשגרה. ההחלטה באם לנקוט דיפלומטיה נעימה ומסבירת פנים או דיפלומטיה אלימה, תוקפנית ומאיימת היא החלטה לא מובנת מאליה, שיש לה פנים רבות ואלמנטים משתנים מורכבים ורב גוניים שיש להתייחס אליהם ביסודיות בטרם תתקבל החלטה לכאן או לכאן.

העקרונות המומלצים להגדרת התפיסה של הדיפלומטיה הצבאית הם **שקיפות** – לדוגמה, בין מערך דובר צה"ל לחטיבת הקש"ח – כך שהנתונים של האחד יהיו גם בידי השני. **תיאום** – למשל, בין כל מערכי הצבא והחילות השונים – כך שאפשר יהיה להרכיב תמונה שלמה של הצרכים והדרישות. **מקצועיות** – של המפקדים ושל החיילים שתכלית קיומם ועיסוקם הוא נושא הדיפלומטיה הצבאית ושהוכשרו למטרה זו ברגישות ובחכמה. הפגנת **צניעות** – הבנה כי אנו לא יודעים מספיק, וכי יש לנו מה ללמוד. וכן **אסרטיביות** – המפתח ליחסי החוץ של מדינת ישראל ואזרחיה. בשורה התחתונה, הדבר הנדרש ביותר לתפיסת הדיפלומטיה הצבאית בצה"ל הוא **ארגון** – הגדרת גבולות, תחומי עיסוק, יעדי עבודה וחזון.

ההיסטוריה מוכיחה שמדינת ישראל עושה את זה שוב ושוב - מתמודדת עם אסונות, עם משברים, עם מלחמות, עם קרבות ועם אירועי קיצון. כל פעם מחדש מצטיין צה"ל בחלק גדול מהמשימות שכרוכות בהתמודדויות שנכפות עליו בנסיבות השונות, עד כדי כך שמגיעים מכל העולם ללמוד כיצד בצה"ל מצילים פצועים קשים ביותר, איך בצה"ל מיירטים רקטות עם מערכות מתקדמות ועוד.

אם כן, יש להביא את סוגיית הדיפלומטיה הצבאית למרכז החדר, להציבה מאחורי הפודיום ולתת בידה את מיקרופון ההובלה. הגיע הזמן שצה"ל יראה את יכולותיו להצטיין בהסברה, בדיפלומטיה, ביחסי חוץ ובייצוגיות צבאית. מתחילים בשגרה וזה קורה גם בחירום. כדי להגיע לשם צריכים קברניטי צה"ל לקבל החלטה אחת ברורה ובלתי מתפשרת - מתעסקים בזה. כי כשצה"ל מתעסק במשהו - צה"ל מצטיין בו.

רשימת מקורות

- אלטמן, יאיר ואחיה ראב"ד. ה"סופרטאנקר" שפך מים בצפון: "סגרו חלונות". *Ynet*. 2.12.2010. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3994396,00.html>. נבדק לאחרונה ב־6.4.2019.
- ארגמן, יוסף. "ראש אמ"ן והמוח היהודי". *Ynet*. 19.11.2010. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3984526,00.html>. נבדק לאחרונה ב־16.4.2019.
- גוטמן, ניקי. "מפקד פיקוד העורף הזהיר: "בסבב הלחימה הבא לא ישבו וישתו קפה בתל אביב"". **ישראל היום**. 28.11.2018.
- גלובס שירות. "צפו: מלחמת תעמולה מרתקת בין תומכי ישראל לתומכי המאס". **גלובס**. 23.4.2014. <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000957512>. נבדק לאחרונה ב־6.4.2019.
- גרינברג, חנן. "בצה"ל נערכים: 3 סוללות "פטריוט" הוצבו בחיפה". *Ynet*. 15.07.2006. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3276073,00.html>. נבדק לאחרונה ב־6.4.2019.
- גרינברג, חנן. "המטוסים הזרים מעל הכרמל: "כאן כדי לעזור לכם"". *Ynet*. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3993610,00.html>. נבדק לאחרונה ב־6.4.2019.
- דבורי, ניר. "תחקיר צה"ל: המחבלים לבשו מדי ב". *Mako*. 19.07.2014. <https://www.mako.co.il/news-military/security-tzuk-eitan/Article-204d421b0ef4741004.htm>. נבדק לאחרונה ב־6.4.2019.
- זיתון, יואב ואליאור לוי. "צה"ל תקף בבית החולים ופא: "מחבלים ירו עלינו מהחלונות"". *Ynet*. 23.07.2014. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4548741,00.html>. נבדק לאחרונה ב־6.4.2019.
- חדשות 2. "צה"ל מקים בית חולים הומניטרי במעבר ארז". 20.07.2014. <https://www.mako.co.il/news-military/security-tzuk-eitan/Article-b4534c3d8135741004.htm>. נבדק לאחרונה ב־6.4.2019.
- מבקר המדינה. **מוכנות המדינה לרעידות אדמה - תשתיות לאומיות ומבנים**. 2018. http://www.mevaker.gov.il/he/Reports/Report_638/e1ea63d3-548a-40da-825c-9b6f7b045571/earth.pdf
- מערכת. "משרד החוץ: כלי טייס ממדינות נוספות יסייעו בכיבוי". **וואלה**. 3.12.2010. <https://news.walla.co.il/item/1763227>. נבדק לאחרונה ב־3.7.2019.
- מערכת. "צוק איתן: מלחמות הדיווחים בפייסבוק". *Ynet*. 24.07.2019. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4549145,00.html>. נבדק לאחרונה ב־6.4.2019.
- מערכת אתר צה"ל. "מנהלת "שכנות טובה" נחשפת לראשונה: כך מסייע צה"ל לנפגעי מלחמת האזרחים בסוריה". **אתר צה"ל**. 19.07.2017. <https://www.idf.il/19.07.2017/https://www.idf.il/19.07.2017/https://www.idf.il/19.07.2017/https://www.idf.il/19.07.2017/> מנהלת-שכנות-טובה-נחשפת-לראשונה/.
- ענבר, משה. "אסונות טבע בישראל - האם צפויה החמרה?" בתוך משה ענבר ויוסף פורת (עורכים). **אסונות טבע בישראל**. חיפה: החוג לגאוגרפיה ולימודי סביבה אוניברסיטת חיפה, 2008. <https://geo.hevra.haifa.ac.il/~inh/book/files/assets/common/downloads/publication.pdf>
- ראב"י, אחיה. "זוכרים את חללי אסון הכרמל: "החיים לא יחזרו להיות כמו שהיו"". *Ynet*. 5.12.2017. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5052140,00.html>. נבדק לאחרונה ב־7.3.2019.

• שחם, נדב. "קורס כטמ"ם בינלאומי נערך בחיל-האוויר". **חיל האוויר**. <http://www.iaf.org.il/4448-46747-he/IAF.aspx>

- Achcar, Gilbert. & Michel Warschawski. *The 33 day war - Israel's War on Hezbollah in Lebanon and Its Consequences*. New York: Routledge, 2007.
- Aker, Frank. *October 1973 The Arab Israeli War*. Hamden, Connecticut: The Shoe String Press Inc., 1985.
- Babcock, Sandy. "A framework for integrating civil-military responses to conflict: Network enabled operations in support of defence, diplomacy and development". *Cornwallis X: Analysis for New and Emerging Societal Conflicts* 10. 92-107. 2006.
- Baker, Jay B. "Medical Diplomacy in full spectrum operations". *Military Review* 87(5). Oct. 2007: pp.67-74.
- Bar-Joseph, Uri. "The Intelligence Chief who went Fishing in the Cold: How Maj. Gen. (res.) Eli Zeira Exposed the Identity of Israel's Best Source Ever". *Intelligence and National Security* 23(2). 2011: pp.226-248. doi:10.1080/02684520801977378
- Boyne, Walter J. "Nickel Grass". *Air Force Magazine*. Dec. 1998: pp.54-X9.
- Chehab, Zaki. *Inside Hamas The Untold Story of Militants, Martyrs and Spies*. London & New York: I.B. Tauris, 2007.
- Dittmer, Jason. "Everyday Diplomacy: UKUSA Intelligence Cooperation and Geopolitical Assemblages". *Annals of the Association of American Geographers* 105(3). 2015. pp.604-619. doi:10.1080/00045608.2015.1015098
- Draiman, David. "Why I Support Israel". *Gatestone Institute*. 18.8.2014. <https://www.gatestoneinstitute.org/4614/why-i-support-israel>. Retrieved on 16.4.2019.
- Glenn, Russell W. *All Glory Is Fleeting Insights from the Second Lebanon War*. Santa Monica: RAND Corporation, 2012.
- Joronen, Mikko. "'Death comes knocking on the roof': Thanatopolitics of Ethical Killing During Operation Protective Edge in Gaza". *Antipode* 48(2). 2016: pp.336-354.
- Kruglanski, Arie W. & Uri Bar-Joseph. "Intelligence Failure and Need for Cognitive Closure: On the Psychology of the Yom Kippur Surprise". *Political Psychology* 24(1). 2003: pp.75-99.
- Lindenstrauss, Galia. "Operation Protective Edge : Deepening the Rift between Israel and Turkey", in in Kurz, Anat. & Shlomo Brom. (eds) *The Lessons of Operation Protective Edge*. Tel Aviv: INSS (2014).
- Pollpeter, Kevin L. *U.S.-China Security Management: Assessing the Military-to-Military Relationship*. Santa Monica CA: RAND Corporation; 2004.
- Ramsey, Syed. *Tools of War: History of Weapons in Modern Times*. VIJ Books (India) PVT Ltd. 2016.
- Rashty, Sandy. "Thousands turn out to support Israel in London rally". *Jewish Chronicle*. 20.7.2014. <https://www.thejc.com/news/uk-news/thousands-turn-out-to-support-israel-in-london-rally-1.55814>. Retrieved on 16.4.2019.
- Shea, Timothy C. "Transforming Military Diplomacy". *Joint Force Quarterly* 38.

- 49-52. 2005.
- Shlaim, Avi. "Failures in National Intelligence Estimates: The Case of the Yom Kippur War". *World Politics* 28(3). 1976: pp.348-380.
 - Siboni, Gabi. "Operations Cast Lead, Pillar of Defense, and Protective Edge: A Comparative Review", in Kurz, Anat. & Shlomo Brom. (eds) *The Lessons of Operation Protective Edge*. Tel Aviv: INSS (2014).
 - Sun, Jing. "Growing diplomacy, retreating diplomats - How the Chinese foreign ministry has been marginalized in foreign policymaking", *Journal of Contemporary China* 26(105), 2017. pp.419-433. doi:10.1080/10670564.2016.1245895
 - Swistek, Göran. "The Nexus Between Public Diplomacy and Military Diplomacy in Foreign Affairs and Defense Policy". *Connections* 11(2). 79-86. 2012. doi:http://dx.doi.org/10.11610/Connections.11.2.06
 - Taher, A. Khaled et. al. "LO11: Improving patient access, care and transportation by paramedics (IMPACT): a novel curriculum toward redefining paramedic services in Ontario". *Canadian Journal of Emergency medicine* 20. 2018.
 - Tanase, Mircea. "Do We Still Need Paratroopers?" *Gandirea Militara Romaneasca* 1/2: 140-157. 2018.
 - TOI Staff. "New Yorkers rally in support of Israel". *Times of Israel*. 21.7.2014. <https://www.timesofisrael.com/new-yorkers-rally-in-support-of-israel/> Retrieved on 16.4.2019.
 - Willard, James E., *Military Diplomacy: An Essential Tool of Foreign Policy at the Theater Strategic Level*. 2006.
 - Worldometers. *Countries in the world by population (2018)*. <http://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/> last checked on 15.1.2019.
 - Yang, Aimee, Anna Klyueva & Maureen Taylor. "Public Relations Review Beyond a dyadic approach to public diplomacy: Understanding relationships in multipolar world." *Public Relations Review* 38(5). 652-664. 2012. doi:10.1016/j.pubrev.2012.07.005
 - Yarchi, Moran, Tal Samuel-Azran & Lidor Bar-David. "Facebook users' engagement with Israel's public diplomacy messages during the 2012 and 2014 military operations in Gaza". *Place Branding and Public Diplomacy* 13(4). 2017: pp.360-375.
 - Yegar, Moshe. "Moshe Sharett and the Origins of Israel's Diplomacy". *Israel Studies* 15(3): 1-26. 2010. <http://link.galegroup.com/apps/doc/A14374449/BIC?u=bengurion&sid=BIC&xid=d8755a11>
 - "US Rabbi Says Gulf States Compete over Ties with 'Israel'". *Al Manar*. 19.11.2018. <http://english.almanar.com.lb/625286>.

האיש מאחורי גבולות 1967

ביקורת ספר

ד"ר ענת שטרן¹

המתווך

ראלף באנץ' והסכסוך הערבי-ישראלי 1947-1949²

בדברי הפרידה שלו ממשרת שליח נשיא ארה"ב למזרח התיכון כתב עו"ד ג'ייסון גרינבלט: "כולי תקווה שהחזון שיצרנו יאפשר לישראלים ולפלסטינים את הנדרש כדי להתחיל לצעוד בדרך הקשה של המשא ומתן להסכם שלום ושהשלום יתרחב אל מעבר למדינות השכנות ירדן ומצרים לעבר המרחב כולו".³ לעת עתה, גרינבלט הינו האחרון בשורה ארוכה של מתווכים שניסו לממש את החזון ולקדם את השלום במזרח התיכון. קדמו לו רבים וטובים: הנרי קיסינג'ר, טוני בלייר, גונאר יארינג, ג'וזף ג'ונסון ואריק ג'ונסטון, הם רק כמה מהם. לאורך שנים פעלו שליחים במסעות דיפלומטיים בין הבירות, בפיתוח מגעים ישירים

ועקיפים, בהצהרות, במסמכים ולעיתים אף בהסכמים בין ישראל לשכנותיה. אך מן הזיכרון הישראלי נשטט מי שהיה המתווך המוצלח ביותר שקם לסכסוך המזרח התיכוני בן שבעים השנים, האיש שהוביל ביד בוטחת את השיחות להסכמי שביתת הנשק בין ישראל לשכנותיה בתום מלחמת העצמאות, ואשר, למעשה, שרטט במו

¹ ד"ר ענת שטרן היא מדריכה אקדמית במכללה לביטחון לאומי.

² אלעד בן-דרור, המתווך: ראלף באנץ' והסכסוך הערבי-ישראלי 1947-1949, מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 2012.

³ <https://edition.cnn.com/2019/09/20/opinions/trump-mideast-envoy-bittersweet-goodbye-jason-greenblatt/index.html>

ידיו את מה שלימים יכונה הקו הירוק או גבולות 1967 - מתווך האו"ם ד"ר ראלף באנץ'.

ד"ר באנץ', יליד 1903, גדל בארה"ב בתקופה שבה עדיין הייתה נהוגה אפליה גזעית, ואף על פי כן השלים דוקטורט בהרווארד והיה לאפריקאי-אמריקאי הראשון שקיבל תואר ד"ר במדעי המדינה בארה"ב. במלחמת העולם השנייה גויס למשרד לשירותים אסטרטגיים כיועץ לענייני אפריקה וב-1944 עבר למחלקת המדינה. הפוטנציאל של ארגון האומות המאוחדות לחיסול הקולוניאליזם באפריקה קסם לבאנץ' והוא הצטרף לארגון באפריל 1946. לאחר שנה כראש מחלקת הנאמנויות (לשעבר מחלקת המנדטים של חבר הלאומים) מונה לתפקיד הראשון שהביא אותו לעסוק בשאלת ארץ ישראל - סוגייה שלימים מילא בה תפקיד משמעותי כמתווך האו"ם בשיחות שביתת הנשק של ישראל עם שכנותיה, והיא אף זיכתה אותו בפרס נובל לשלום בשנת 1950.

ספרו של ד"ר אלעד בן דרור, **המתווך: ראלף באנץ' והסכסוך הערבי-ישראלי 1947-1949**, מספר את סיפורו של באנץ' ובאמצעותו את קורותיה של המערכה הדיפלומטית הראשונה שהתנהלה בין ישראל לשכנותיה וכן את האופן שבו התמודד ארגון האומות המאוחדות לראשונה בתולדותיו עם משימת שמירת שלום. בספר חמישה פרקים המלווים את באנץ' בתפקידיו השונים באו"ם; החל בחברותו בוועדה המכינה שסייעה לאו"ם בטיפול הראשוני לקראת החלטת החלוקה, עבור בשירותו לצד מתווך האו"ם הרוזן פולקה ברנדוט וכלה בתפקידו כאדריכל הראשי של הסכמי שביתת הנשק בין ישראל לשכנותיה. הספר נגיש ומזמין לקריאה ומומלץ בעבור מי שמבקש להבין את האופן שבו פעלו גורמים בין-לאומיים באזורנו בתקופה שבה התעצבו גבולותיה של ישראל.

הודעתה של בריטניה בפברואר 1947 כי היא מעבירה את העיסוק בשאלת ארץ ישראל לאו"ם "ללא המלצות"⁴ הייתה האתגר המשמעותי הראשון שהונח בפני הארגון שהוקם במטרה לשמור על השלום העולמי אחרי מלחמת העולם השנייה. על מנת לטפל בסוגייה הוקמה באו"ם ועדה מיוחדת ואליה מונה באנץ' כחבר. בתוך זמן קצר העמיד הצוות לרשות האו"ם חמישה כרכים שסקרו את הנתונים ואת הפתרונות שנבחנו לשאלת ארץ ישראל. בהמשך מונה באנץ' כמזכיר לוועדת אונסקו"פ. בעת ביקורו בארץ ישראל כתב ביומנו: "דבר אחד בטוח, הבעיה הזו לא יכולה להיפתר על בסיס של צדק מופשט או על [סמך טיעון] היסטורי. המציאות היא שנמצאים כאן גם ערבים וגם יהודים והם מתכוונים להישאר".⁵ גישה מפוכחת זו ליוותה את באנץ' לאורך כל תפקידיו ובהמשך סייעה לו להיתפס כמתווך הוגן על ידי כל הצדדים. כמזכיר ועדת אונסקו"פ היה זה באנץ' שניסח את שתי ההצעות שעליהן דנה הוועדה ולמעשה הוא היה האחראי לנוסח הצעת החלוקה שעליה הצביע האו"ם ב-29 בנובמבר 1947.

⁴ הבריטים ביקשו להצטייר כשחקן ניטרלי ועל כן לא המליצו על פתרון לטובת אחד מן הצדדים.

⁵ יומן באנץ' מיום 4.7.1947 אצל בן דרור, **המתווך**, עמ' 24.

לאחר החלטת עצרת האומות המאוחדות על החלוקה התבקש באנץ' לשמש כראש מזכירות ועדת ארץ ישראל, תפקיד ביצועי שתכליתו להוציא לפועל את ההחלטה הרשמית של העצרת. הבריטים הקשו על עבודת ועדת הביצוע, הם נמנעו מלשתף את האו"ם בתוכניות הפיננציות הצבאיות שלהם והודיעו שחברי הוועדה יורשו להיכנס לא"י רק זמן קצר לפני תום מועד המנדט ב-15 במאי. חברי הוועדה הבינו במהרה כי ההתנגדות הערבית להחלטת החלוקה לא תאפשר הקמת מדינה ערבית ולכן ריכזו את עבודת המטה שלהם בהקמת המדינה היהודית ובהבטחת שרידותה (באמצעות הקמה מהירה של מועצה זמנית ושל מיליציה חמושה) מתוך כוונה להעביר את הטיפול בהקמת המדינה הערבית לידי מועצת הביטחון. ההתנגשויות האלימות בין היהודים לערבים בא"י ולאחר מכן פלישת מדינות ערב, הובילו את האו"ם למינוי מתווך מטעמו.

ב-19 במאי מונה הרוזן השבדי פולקה ברנדוט למתווך מטעם האו"ם, ומזכיר האו"ם ביקש מבאנץ' ללוותו לארץ. החלטת המינוי הגדירה את תפקיד המתווך כמי "שיפעל לאבטחת האתרים הקדושים, רווחת האוכלוסייה בארץ ישראל ולקידום הסדר בדרכי שלום של המצב העתידי בארץ ישראל".⁶ משימתם הראשונה של ברנדוט ובאנץ' הייתה להשיג הפוגה בקרבות שהתחוללו מצפון עד דרום בכל שטחי ארץ ישראל. לשם כך הם פתחו במסע דילוגים בין תל-אביב, קהיר, עמאן וביירות. לאחר מאמצים רבים הושגה הסכמת הצדדים להפוגה הראשונה שנכנסה לתוקפה ב-11 ביוני 1948.

למעשה, כחלק מתפקידו, היה באנץ' האיש שיצק תוכן אל תוך הרעיון המופשט של 'שמירת שלום', לראשונה בתולדותיו של האו"ם. כמזכיר הראשי של אונטס"ו (UNTSO: United Nations Truce Supervision Operation) קבע באנץ' את עקרונות שמירת השלום הנשמרים עד היום, בעבור כל אנשי האו"ם המתמייצבים למשימות שונות כמשקיפים: הסכמת הצדדים, אובייקטיביות מוחלטת ואי חינוש של המשקיפים.⁷ הנחת היסוד שהתווה באנץ' הייתה שהמשקיפים הם מעל הסכסוך וכי חינושם עלול להוביל לסכנה לשלום האיש. כמו-כן קבע באנץ' את הכללים ואת אופן הפעולה הטכני של המשקיפים החל במדים שילבשו ועד לאופן הפיקוח על נמלי הים והאוויר לשמירת האמברגו.

לאחר כניסת ההפוגה הראשונה לתוקף פנה ברנדוט לניסיונות תיווך והחל בסבב

⁶ בני מוריס, 1948: **תולדות המלחמה הערבית הישראלית הראשונה** (תל-אביב, 2010), עמ' 291; הרוזן השוודי ברנדוט שימש סגן נשיא הצלב האדום השוודי במהלך מלחמת העולם השנייה. במסגרת תפקידו זה תיווך בעסקת חילופי שבויים בין גרמניה לבריטניה וב-1946 מונה לנשיא הארגון. צבי צמרת, 'פרשת התיווך של הרוזן פולקה ברנדוט', מרדכי נאור (עורך), **שנה ראשונה לעצמאות 1948-1949** (ירושלים, תשמ"ח), עמ' 143-144.

⁷ על אודות עקרונות שמירת השלום של האו"ם ראו באתר האו"ם <https://peacekeeping.un.org/en/principles-of-peacekeeping-our-history> לפעילות אונטס"ו בארץ ישראל ראו <https://peacekeeping.un.org/en/>

פגישות כדי לנסות ולמצוא פתרון להסדר בין הצדדים.⁸ הצעת ברנדוט הראשונה, שנוסחה ברובה על ידי באנץ', הועברה לצדדים ב-27 ביוני 1948. ההצעה ניסתה לעקוף את החלטת החלוקה של האו"ם מ-29 בנובמבר 1947, שחייבה הקמת שתי מדינות שיש ביניהן אחדות כלכלית. ההצעה כללה איחוד קונפדרטיבי בין ישראל לירדן, שיורכב מישות יהודית וישות ערבית שינהלו את ענייני החוץ והפנים שלהן בנפרד. הקו המנחה את צוות המתווך היה ניסיון להציג מתווה מדיני שיזכה להסכמת הערבים ובראשם המלך עבדאללה. על פי התוכנית, בעוד שישראל תשמור על עצמאותה המדינה הערבית תסופח למדינת ירדן.⁹

הצעתו של ברנדוט נדחתה בתוקף על ידי כל הצדדים המעורבים, אם כי בראשית הדרך הביעה ישראל נכונות לדון בפרטי ההצעה כדי לא להצטייר כסרבנית. ישראל לא הייתה מוכנה לוותר על ירושלים ועל הנגב ומדינות ערב המשיכו לאחוז בגישה המקסימליסטית ששללה את ההכרה בזכויות היהודים בארץ. בניגוד לכוננות המתווך וצוותו, הצגת התוכנית לא הובילה למשא ומתן אלא דווקא לחידוש הקרבות שהתלקחו ראשית בחזית המצרית ב-8 ביולי, יממה לפני מועד סיומה הרשמי של ההפוגה. במובן זה פעילותם המדינית של ברנדוט ובאנץ' שביקשה לעבור לאישור הסדר מדיני חלופי להחלטת החלוקה ולא רק להארכת ההפוגה וליישום ההחלטה – הייתה כישלון. הדיפלומטים לא העריכו נכון את חשיבות ירושלים והנגב בעבור היהודים ולא את היריבות הפנימית בין מדינות ערב שבראשן רצונו של המלך המצרי למנוע מהמלך הירדני לשלוט בשטחי המדינה הערבית בא"י.

בקיץ 1948, לאחר קרבות עשרת הימים והחלת ההפוגה השנייה ב-19 ביולי, השתנו הגבולות באזור לבלי היכר: צה"ל כבש את לוד ורמלה, הדף את התקדמות הצבא המצרי והשתלט על חלקים נרחבים מהגליל. מאמציו של ברנדוט להשיג הסדר מדיני נמשכו אך הפעם תיאם עמדות עם הבריטים ועם האמריקאים בתקווה שאם יסמכו ידם על ההסדר הדבר יתרום להצלחתו היכן שהאו"ם נכשל.¹⁰ בעיה נוספת שהתווספה כעת לשולחן העמוס של המתווך הייתה בעיית הפליטים. המנהיגים הערביים הדגישו את מצבם הקשה בכל הזדמנות ואילו ישראל התעקשה שעד שלא תסתיים המלחמה היא לא תאפשר לפליטים לחזור. ב-16 בספטמבר חתם ברנדוט

⁸ המתווך פעל מכוח החלטה (1948) 50 של מועצת הביטחון של האו"ם, 29.5.1948. ההחלטה קראה לכל הצדדים לציית לכללי ההפוגה ולשתף פעולה עם המתווך. ראו ההחלטה באתר האינטרנט של UNTSO: ([http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/50\(1948\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/50(1948)))

⁹ מבחינה טריטוריאלית הציעה התוכנית שינוי בהקצאת שטחי הארץ: הנגב שהיה אמור להיות חלק מן המדינה היהודית יועבר למדינה הערבית ואילו הגליל המערבי שהיה אמור להיות חלק מן המדינה הערבית יוכלל בישות היהודית. ירושלים תשתייך לישות הערבית וחלקיה היהודיים יזכו לאוטונומיה מוניציפלית, נמל התעופה לוד ונמל חיפה יוגדרו נמלים חופשיים.

¹⁰ בכך חרגו ברנדוט ובאנץ' במידה מסוימת מעיקרון הניטרליות של האו"ם כיוון שאפשרו לבריטניה ולארה"ב להשפיע על ניסוח ההצעה על מנת לממש את האינטרסים שלהן במרחב. ראו, **המתווך**, עמ' 122.

על תוכניתו השנייה, שהתחשבה במידה מסוימת בשינויים שהתרחשו בשטח. על פי התוכנית יחולק שטח המריבה בין המדינה היהודית לירדן, ללא האיחוד שהוזכר בתוכנית הראשונה. המדינה היהודית תכלול את רצועת החוף ואת כל הגליל. ירדן תקבל את הגדה המערבית, כולל לוד ורמלה, וכן את הנגב מקו פלוג'ה (היום קרית גת) דרומה. ירושלים תוגדר בין-לאומית, תועמד לפיקוח האו"ם ותהיה בה אוטונומיה מוניציפלית נפרדת לבני הקהילות השונות. גם לפי תוכנית זו הוגדרו נמלי לוד וחיפה נמלים חופשיים, ונוספה סוגיית הפליטים הפלסטינים: לפליטים תותר זכות שיבה או זכות פיצוי בעבור נכסיהם שאבדו. למחרת היום, ב-17 בספטמבר, עוד בטרם הובאה התוכנית לאישור, נרצח ברנדוט בירושלים בידי מתנקשים יוצאי ארגון לח"י.¹¹ באנץ' היה אמור לשבת ליד ברנדוט אך בשל כמה צירופי מקרים התעכב בדרכו מרודוס והחמיץ את השיירה, עד סוף ימיו היה משוכנע שחיינו ניצלו בשל אותו איחור אם כי לימים התברר שההתנקשות כוונה למתווך בלבד ולא לצוותו.

שני המתווכים למזרח התיכון: הרזן ברנדוט ומי שהחליפו
לאחר הרצחו, ראלף באנץ'¹²

ב-20 בספטמבר מונה באנץ' למחליפו של ברנדוט, בו ביום גם פורסמה תוכנית ברנדוט השנייה. הערבים הודיעו מייד שהם מתנגדים לה ואילו ישראל פרסמה הודעה מתונה שבה היא מברכת על הכרה בהכרזת המדינה אך דוחה את הוצאת הנגב מתחומי המדינה. מאמציו של באנץ' להעביר באו"ם את תוכנית ברנדוט השנייה כשלו בשל חוסר שיתוף פעולה של הצדדים עם התוכנית. יחד עם הניסיונות לאישור

¹¹ על הרצח בידי אנשי ארגון "חזית המולדת" ועל האופן שבו הוביל לכתבת הפקודה למניעת טרור במדינת ישראל ראו ענת שטרן, "מפלגה בצל משפט: מפלגת הלוחמים בבחירות לאסיפה המכוננת" בתוך מרדכי בר און ומאיר חזן (עורכים) **פוליטיקה במלחמה** (יד בן צבי, 2014).

¹² https://he.m.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:Count_Bernadotte_Ralph_Bunche.jpg

התוכנית השנייה של ברנדוט, העלה באנץ' את הרעיון למו"מ ישיר בין הצדדים על שביתת נשק קבועה. בנובמבר קראה מועצת האו"ם לצדדים לפתוח במשא ומתן על שביתת נשק קבועה במטרה שתהפוך בסופו של דבר לשלום של קבע. באנץ', הוגה הרעיון, היה זה שהופקד על התיווך.

שיחות שביתת הנשק כוונו למישור הצבאי בלבד, מטרתן הייתה להביא להפסקת הקרבות וליצירת יציבות בשטח שתוביל להסכמי שלום קבועים שיושגו על ידי ועדת פיוס שהקים האו"ם. חלקו האחרון של הספר מנתח את המהלכים שסבבו סביב השיחות. המשא ומתן הראשון התנהל מול מצרים (בין השאר לאור סירובה העיקש של דמשק לנהל מגעים). מצוקתם של החיילים המצרים שנלכדו בכיס פאלוג'ה בעקבות מבצע יואב הייתה הנושא הראשון שהועלה על סדר היום. השיחות עסקו לכאורה בהיבטים צבאיים אך ישראל שלחה יחד עם הצוות הצבאי בראשותו של האלוף יגאל ידין, צוות ממשד החוץ בראשותו של מנכ"ל המשרד ולטר איתן. בפתח הפגישות שערך באנץ' עם המשלחות במטה המתווך ששכן במלון השושנים ברודוס ציין "שביתת נשק היא חיסול המלחמה בתחום הצבאי לעומת שלום שהוא חיסול המלחמה בתחום הפוליטי".¹³ על מנת לשמור על הגינות ועל ניטראליות הקפיד להציג את שני הצדדים כשווים ולא כמנצח ומנוצח דבר שסייע לקבלת פשרות. לאו"ם לא היו מנגנונים ונהלים לניהול שיחות מסוג זה ובאנץ' היה זה שהחליט על נוהלי המפגשים ועל קבלת ההחלטות מתוך הבנה עמוקה של תולדות הסכסוך ומורכבות היריבות בין הצדדים. ראשית, הוא התעקש שצניגי הצדדים ישוחחו ישירות זה עם זה ויישבו באותו החדר. שנית הוא פיתח מנגנון לפגישות: בתחילה נפגשו הצדדים בנפרד עם באנץ' או עם צוותו, אחר כך נערך מפגש לא פורמאלי של שני הצדדים יחד ולבסוף מפגש פורמלי של צוות המתווך עם שתי המשלחות. כמו־כן עודד באנץ' הפעלה של ערוץ לא פורמלי של מפגשים בין הצדדים ללא נוכחות אנשי האו"ם שהקל על קבלת ההחלטות.

שיחות שביתת הנשק היו, כאמור, הפעם הראשונה שבה התנהלו מגעים מסוג זה בחסות האו"ם. החשש הישראלי לגורלו של הנגב, במיוחד לאור הפעילות הצבאית הבריטית באזור¹⁴ הוביל את ממשלת ישראל ליזום פעולה צבאית שתסייע להדק את אחיזתה בנגב ולהשפיע בכך על תוצאות המשא ומתן. תוך כדי השיחות השלים צה"ל את השתלטותו על הנגב במבצע חורב שנמשך עד ה־7 בינואר. באנץ' לא הופתע מן המבצע. בדצמבר 1948 ציין ביומנו "כי במערכת השיקולים של ממשלת ישראל האופציה הצבאית היא בעלת משמעות רבה מן האופציה הפוליטית".¹⁵ בסופו של דבר, ב־24 בפברואר 1949 חתמו המדינות על הסכם. בהקדמה להסכם, שאחר כך אומץ בהסכמים עם שאר המדינות, הסכימו ישראל ומצרים לקבל את צו מועצת

¹³ המתווך, עמ' 192.

¹⁴ בעקבות הלחימה בחזית הדרומית איימו הבריטים להפעיל את חוזה ההגנה שלהם עם מצרים ולפלוש לנגב, כולל העברת כוחות לעקבה.

¹⁵ המתווך עמ' 177.

הביטחון האוסר שימוש בכוח צבאי ונכונות ליצור מציאות שבה הצדדים יוכלו לחיות בשגרה בתחושת ביטחון. שטחי המריבה באזור ניצנה (עוג'ה-ביר עסלוג') פורזו והכוח המצרי נסוג בהותירו את הנגב בידי ישראל.

ההסכם עם מצרים שבר את הטאבו שהטילו מדינות ערב על שיחות עם ישראל ופרץ את הדרך לשיחות עם שאר המדינות. התבנית הטכנית של ההסכם, אופן ניהול המגעים ואבני הדרך של הובלת התהליך עוצבו בידי באנץ' וצוותו. בתחילת מרץ החלו שיחות מקבילות עם לבנון בראש הנקרה ועם ירדן ברודוס. השיחות מול לבנון נתקלו בהתחלה בקשיים בשל התעקשות הצדדים לקשור את הזירה הלבנונית עם הזירה הסורית אך בסופו של דבר נחתם ההסכם ב־23 במרץ, וכלל את הסכמת ישראל לפנות את ארבעה עשר הכפרים שכבשה וכן תיקוני גבול קלים באיזור משגב עם ובמלכיה.

יצחק רבין, יגאל ידין, אריה סימון, יהושפט הרכבי במהלך הסכמי שביתת הנשק ברודוס (לע"ם)

המשא ומתן עם ירדן נתקל בקשיים אחרים. הגבול הפתלתל, נוכחות כוחות עיראקיים וירושלים המחולקת העמידו קשיים בפני הצדדים. התעקשותו של המלך עבדאללה לקבל לידיו את הנגב הדרומי האיצו גם הפעם את פעולתה של ישראל לקבוע עובדות בשטח. במבצע עובדה שהחל ב־5 במרץ והסתיים חמישה

ימים מאוחר יותר, התקדם צה"ל בשני צירים לעבר מפרץ ים סוף. המאמץ העיקרי (חטיבת הנגב) נע בחשאי בלב הר הנגב והמאמץ המשני (חטיבות גולני ואלכסנדרוני) נע דרך הערבה. הכוחות הונחו שלא לפתוח באש על הירדנים כדי לא לפגוע במאמץ המדיני. חיילי הלגיון נסוגו על פי פקודה בלילה שבין ה-9 ל-10 במרץ ומפרץ ים סוף נפל בידי צה"ל ללא קרב. אחד החידושים בספר מראה כי בניגוד להערכתו של באנץ', הירדנים כלל לא מחו על המאמץ הצבאי שהתנהל במקביל לשיחות הדיפלומטיות שהובילו להשתלטות הישראלית על דרום הנגב ומיקדו את דרישותיהם בירושלים. לאחר מאמצים רבים התקבלה ההסכמה העיראקית לייפות את כוחה של ירדן, דבר שאפשר את התקדמות הדיונים הישירים בין הצדדים וההסכם נחתם ב-4 באפריל 1949. ההסכם העניק לישראל את דרום הנגב ואת המשולש ואילו ירדן קיבלה את השליטה על הגדה המערבית. ירושלים חולקה על בסיס השיחות שהתנהלו בין משה דיין ועבדאללה תל בנובמבר 1948 דבר אשר מנע את בינאום העיר.

השיחות המורכבות ביותר התנהלו מול סוריה שהייתה היחידה שאחזה בהישג טריטוריאלי ממשי צבאי מול ישראל ושהביעה עמדה נוקשה של התנגדות עזה לכל פעולה שעלולה להתפרש כהכרה במדינת ישראל. השיחות נפתחו לבסוף לאחר לחצים ממושכים של באנץ' באוהל שהוצב בשטח ההפקר בין מחניים למשמר הירדן כשאת הצד הישראלי ייצג מרדכי מקלף. גם בגזרה הזאת הכינה ישראל בחשאי מבצע צבאי שיסייע בידה לייצב את השטח (מבצע אורן לכיבוש דרום הגולן) אך בסופו של דבר לא היה בו צורך. לאחר עליות ומורדות קיבלו הצדדים את ההצעה שניסח באנץ' לפיה "[בשלושה] אזורים שנויים במחלוקת יתבסס קו שביתת הנשק על קו ההפוגה ובשטח שבין קו ההפוגה לקו הבין-לאומי לא ימוקמו כוחות צבאיים למעט אפשרות לעמדות מוגדרות שישמשו כוחות הגנה בלבד"¹⁶ וחתמו על ההסכם ב-20 ביולי 1949. לימים יהפכו השטחים המפורזים לשטחי מריבה שיציתו את הגזרה שוב ושוב עד יוני 1967. נזילותו של המצב הביטחוני הובילה לכך שישראל פעלה במקביל גם בזירה הצבאית וגם בזירה המדינית והוציאה לפועל כמה מהלכים צבאיים תוך כדי המהלך המדיני בכדי להשיג הישגים שישפיעו על תוצאותיו. מבצעי יואב וחורב בגזרת מצרים, ומבצע חירם בגליל יצאו אל הפועל וכאמור, ישראל אף העמידה תכנון מבצעי לכיבוש דרום הגולן (מבצע אורן, שלא יצא אל הפועל) במהלך השיחות עם סוריה.

מחקרו של בן דרור המתמקד בפועלו של באנץ' מזכיר את המבצעים אך ממעט לנתח את אופן הפעולה ההיברידי שפיתחה ישראל במהלך השלבים האחרונים של מלחמת העצמאות. אופן פעולה גמיש זה התאפשר דווקא בשל ראשוניותו של התהליך ועצמאותו של מנגנון התיווך שאפשרו את הכלתן של הפעולות הצבאיות ובסופו של דבר להצלחת השיחות והחתימה על ההסכמים. ישראל המשיכה ליזום מבצעים צבאיים התקפיים למרות השיחות הדיפלומטיות שהתנהלו במקביל ובמובן זה תורגמו המהלכים הצבאיים להישגים דיפלומטיים.

¹⁶ בן דרור, המתווך, עמ' 266.

ההסכם בין ישראל לסוריה חתם למעשה את מלחמת העצמאות. מועצת הביטחון אישרה את הדו"ח שהציג באנץ' לאו"ם ב-11 באוגוסט והסירה את האמברגו שהוטל על האזור. המאמצים הופנו לפעולת ועדת הפיוס של האו"ם להשגת הסדרים מדיניים והסכמי שלום בין הצדדים. באנץ' לא היה מעורב בוועדה שהתכנסה בלואן שבה העיבו סכסוכי גבולות וסוגיית הפליטים על ההתקדמות לקראת השגת הסכמי שלום. הצלחתן של שיחות שביתת הנשק אפשרו גם למדינות ערב וגם לישראל לסיים את המלחמה ובמקביל לא להיראות מתפשרות על היעדים המדיניים שלהן, וכך, ההסכמים שהיו הסכמי ביניים לטווח קצר נותרו על כנם.

מהספר אנו למדים כי כבר מראשית המדינה תוכננו מהלכים צבאיים כמכפיל כוח בתהליכי משא ומתן דיפלומטיים ושלקציני הצבא היה ערך משמעותי בניהול המגעים הביטחוניים-מדיניים. הפעלת מאמץ צבאי תוך כדי ניהול משא ומתן דיפלומטי נדמה לעיתים כניסיון לחבל במאמץ המדיני וכשגיאה שעלולה לגרום לנפגעים מיותרים. בישראל, זכורה לרבים החלטת ממשלת אולמרט להפעיל את פקודת שינוי כיוון 11 בימים האחרונים של מלחמת לבנון השנייה בניסיון להשפיע על תוצאותיה, כהחלטה מסוג זה. אולם, עיון לעומק בכוונות הפוליטיות שעמדו ביסוד ההחלטה ובראשן הצורך להשיג תמונת ניצחון ומאבקים פוליטיים פנימיים בממשלה¹⁷ מעלה שהביקורת על החלטה זו אכן מוצדקת. בניגוד ליוזמי המבצעים ההתקפיים במהלך שיחות שביתת הנשק ב-1949, המהלך הצבאי ב-2006 ששאף לערוך איגוף עמוק שיעמיד את צה"ל על גדות הליטאני היה ניסיון כושל להשיג מעט מדי מאוחר מדי. מורכבות הקונפליקט ב-2006 לא עלתה על זו של 1948 אולם מבצעי צה"ל במלחמת העצמאות השיגו הישגים טריטוריאליים מוחשיים והיוזמה הצבאית שננקטה הובילה להישגים מדיניים משמעותיים. מאפיין נוסף שתרם להצלחת השיחות היה הגדרתן כשיחות על הרכיבים הצבאיים בלבד, דבר שאפשר להניח בצד מחלוקות מדיניות ולהתמקד בשביתת הנשק. נוסף על כך, מעורבותם של אנשי הצבא בשני הצדדים לצד הדיפלומטים אפשרה מתן מענה מהיר לסוגיות שעלו במהלך השיחות. לימים כתב באנץ' על בעיית ארץ ישראל: "זו אחת מהבעיות המסובכות והטעונות ביותר מבחינה רגשית בעת החדשה. מכלול של יריבות דתית וגזעית, סכסוך פוליטי וכלכלי, מעורבות חיצונית ובין-לאומית, ומאבק חמוש"¹⁸. בספטמבר 1950 זכה באנץ' בפרס נובל לשלום בגין עבודתו כמתווך בשיחות שביתת הנשק. ספרו של בן דרור מומלץ לקריאה לכל מי שמבקש להבין את צעדיו הראשונים של האו"ם באזורנו וכיצד הושגה פריצת דרך באחד הסכסוכים המורכבים של העת המודרנית, שעדיין עומד לפתחנו.

¹⁷ להעמקה ראו עמוס הראל ואבי יששכרוף, קורי עכביש: סיפורה של מלחמת לבנון השנייה (ת"א: ידיעות אחרונות, 2008) עמ' 387-411.

¹⁸ בן דרור, המתווך, עמ' 305.

על הכותבים

- **תת אלוף ארז דוד מייזל** - שירת כראש חטיבת קשרי החוץ (קש"ח) בצה"ל בשנים 2016-2019, האמון על היחסים הבינ"ל והאזורים של צה"ל. במסגרת זו, פעל למיסוד מערך הקש"ח ויוזם, בין היתר, את פרויקט מורשת קשרי החוץ של צה"ל "חץ הדורות" (Generation Arrow). נוסף על כך, שירת במגוון תפקידים באגף המודיעין, באגף התכנון ובחטיבת הצנחנים. איש הצפון.
- **אלוף מיכאל (מיקי) אדלשטיין** - עד לאחרונה נספח צה"ל בארצות הברית. בתפקידו הקודמים היה מפקד עוצבת סיני, מפקד מל"י, מפקד אוגדת עזה, קצין צנחנים ראשי ומפקד חטיבת הנח"ל. בעל תואר ראשון במשפטים ומנהל עסקים מהמרכז הבינתחומי הרצליה, ותואר שני בניהול משאבים לאומיים מהאוניברסיטה לביטחון לאומי בושינגטון.
- **תת אלוף עלא אברורוכן** - המזכיר הצבאי לנשיא המדינה. בתפקידו הקודם היה נספח ההגנה בסין ובמונגוליה. בעברו, לוחם ומפקד בצנחנים ובאמ"ן. בין יתר התפקידים, כיהן גם כמפקד "חוות השומר" בחיל החינוך והנוער. עלא הוא בעל תואר דוקטור בהיסטוריה של המזרח התיכון מטעם אוניברסיטת בראילן.
- **אלוף משנה עמוס נחמני** - נספח ההגנה בקנדה. בתפקידו הקודמים היה מפקד מחלקת שיתוף פעולה בין-לאומי באגף המודיעין (2014-2017) מפקד יחידה (מערך המבצעים) (2011-2014), וכן שירת בשורת תפקידים ביחידות המבצעיות באמ"ן. בעל תואר ראשון ותואר שני במשפטים מהאוניברסיטה העברית בירושלים.
- **סגן אלוף (מיל') הראל צ'רניס** - בתפקידו האחרון פיקד על יחידת הקישור לכוחות זרים של אג"ת בפיקוד הצפון (מרכז קישור צפון - מרק"ץ). שירת במגוון תפקידים באגף התכנון ובאגף המודיעין.
- **מייג'ור איתן ארווין** - קצין הקישור לישראל ולירדן של פיקוד התורה וההכשרה של צבא היבשה האמריקני (TRADOC). הוסמך לקצונה על ידי המכללה הצבאית האמריקאית ב־West Point. הוא בעל תארים בהיסטוריה צבאית, בהיסטוריה מודרנית ובלימודי מלחמה, ועבר קורסי הכשרה כקצין מודיעין ובמבצעים תודעתיים. הוא שירת באפגניסטן ובעיראק, וזכה למדליות ולעיטורים שונים במהלך שירותו הצבאי.

- **תת אלוף (מיל') ד"ר מאיר פינקל** - ראש תחום מחקר במרכז דדו לחשיבה צבאית בין-תחומית ולשעבר מפקד המרכז. מילא מגוון תפקידי פיקוד והדרכה בחיל השריון. פיקד על עוצבת "מרכבות הפלדה" במלחמת לבנון השנייה. במשך שבע שנים שימש כראש מחלקת התפיסות ותורת הלחימה בזרוע היבשה. בעל תואר שלישי בביולוגיה אבולוציונית ותואר שלישי נוסף במדעי המדינה.

- **אל"ם (מיל') ד"ר יגאל אייל** - רמ"ח היסטוריה.

- **ד"ר שמואל כהן-שני** - חוקר היסטוריה של הדיפלומטיה הצבאית הישראלית. מרצה לשעבר בחוג ללימודי ביטחון באוניברסיטת תל-אביב ובאוניברסיטת חיפה. חוקר לשעבר במכון 'גלילי לחקר כוחות המגן', וביחידה להיסטוריה במשרד הביטחון. בוגר החוג למדע המדינה באוניברסיטת תל-אביב. פרסם ספרים אחדים בנושא הדיפלומטיה הצבאית והחשאית הישראלית בקום המדינה.

- **רב סרון שלי חורש-סגל** - ראש תחום בין-לאומי באגף הביטחון-מדיני במשרד הביטחון. במהלך שירותה הצבאי עסקה ביחסים הבילטרליים עם צבאות אירופה ונאט"ו, והובילה תהליכי תכנון מדיניות ביחס לזירה הבין-לאומית באגף התכנון. בעלת תואר שני ביחסים בין-לאומיים מהאוניברסיטה העברית בירושלים.

- **רב סרון אורית אלון** - בעלת תואר שני בלימודי ביטחון מאוניברסיטת תל-אביב. עוסקת בפיתוח קשרי החוץ הצבאיים מזה כעשור בחיל האוויר ובמטה הכללי וקודם לכן במגזר הפרטי בתחום. כיום ראשת מדור צפון אירופה בחטיבת קשרי החוץ באגף התכנון.

- **אלוף משנה (מיל') בני מיכלסון** - שירת כ-30 שנה בצה"ל. שירת בתפקיד מ"פ טנקים במלחמת יום הכיפורים, ובתפקידי מודיעין שדה רבים כולל קמ"ן אוגדה סדירה בתוך לבנון. היה רמ"ח היסטוריה בצה"ל במהלך תקופת האינתיפאדה ומלחמת המפרץ (6 שנים). כיום יו"ר העמותה הישראלית להיסטוריה צבאית יחד עם שירות מילואים פעיל ב-25 השנים האחרונות. היסטוריון של חיל השריון, של חיל התקשוב, ושל מוזיאון הלוחם היהודי במלחמת העולם השנייה. בעל תואר שני ודוקטורט בהיסטוריה צבאית.

- **סגן אלוף דובי רז** - ראש ענף פלטפורמות במחלקת אמל"ח בזרוע הים. בתפקידו הקודם שירת כראש ענף עליונות ואש במחלקת מבצעים בזרוע הים, לפני כן היה ראש ענף אופרטיבי וראש מדור במחלקה. בוגר קורס חובלים, שירת בכמה

תפקידי פיקוד : מפקד סטיל בשייטת 3, מפקד דבורה בפלוגה 914 ומפקד קורס בבסיס ההדרכה בבית הספר לפיקוד ימי מתקדם. בעל תואר ראשון במדעי המדינה עם התמחות באסטרטגיה ובביטחון לאומי מאוניברסיטת בר אילן. כיום סטודנט לתואר שני בביטחון לאומי ובאסטרטגיה ימית באוניברסיטת חיפה, בה בעת משמש כעמית מחקר במרכז חיפה למחקרי מדיניות ואסטרטגיה ימית.

- **רב סרן נירית לנג** - ראש מדור שת"פ יכולות בינ"ל בענף תכנון בינ"ל בצה"ל. שירתה במגוון תפקידים בלשכת רמ"ט זרוע הים, בדוברות הזרוע, בלשכת מח"י ובתפקידים שונים בתחום תכנון המדיניות הבינ"ל. בעלת תואר ראשון מבי"ס לאודר לממשל בדיפלומטיה ובאסטרטגיה עם התמחות בביטחון ובטרור במרכז הבינתחומי הרצליה ותואר שני במדעי המדינה ובביטחון לאומי מאוניברסיטת חיפה.

- **סגן אלוף שי שול** - קצין קישור זרוע יבשה ואט"ל לפיקוד הסיוע הביטחוני (יבשה) בצבא ארצות הברית. לפני כן שירת כראש ענף הפעלה במפקדת קצין הרפואה הראשי, כמפקד המרכז לציוד רפואי ולפני כן רע"ן ארגון וכ"א וסגן מפקד המרכז לשירותי הרפואה של צה"ל. בוגר התוכנית ללימודי מנהיגות ואסטרטגיה של חיל הרפואה האמריקאי. בעל תואר ראשון בכלכלה ובלוגיסטיקה מאוניברסיטת בר אילן ותואר שני במנהל מערכות בריאות מאוניברסיטת באר שבע.

- **רב סרן דניאל אלבו** - המדריך הראשי של בית הספר לרפואה צבאית. קודם לכן שירת כסגן קצין הרפואה של עוצבת אדום והוסמך לקצונה כקא"ר בחיל הרפואה. בעת מבצע "צוק איתן" שירת כסמג"ד הרפואה של אוגדה 98, קרפ"ח דרומית. במסגרת שירותו הצבאי השתתף בשלוש משלחות בין-לאומיות מטעם דובר צה"ל וחיל הרפואה. פרמדיק במקצועו ובוגר תואר ראשון ברפואת חירום באוניברסיטת בן גוריון שבנגב. כיום דוקטורנט במסלול הישיר לדוקטורט ברפואת חירום.

- **ד"ר ענת שטרן** - מדריכה אקדמית במכללה לביטחון לאומי והעורכת של כתב העת של מרכז המחקר של המכללה. ענת היא היסטוריונית צבאית העוסקת במשפט ובצבא, ביחסי צבא-חברה ובביטחון לאומי. את הדוקטורט בנושא מערכת השיפוט של צה"ל במלחמת העצמאות השלימה באוניברסיטה העברית והוא עתיד להתפרסם כספר בהוצאת יד בן צבי במהלך 2020.

מאמרים זוכי פרסים שפורסמו ב"בין הקטבים"

מבוכו של המיניטאור (גיליון 3) מאת **ליאור בר לב**, מקום שני בתחרות פרס הרמטכ"ל לכתובה צבאית, שנת 2015.

קץ להדחקה - עידן שישי בלוחמת יבשה (גיליון 6) מאת **ערן אורטל**, מקום ראשון בתחרות פרס הרמטכ"ל לכתובה צבאית, שנת 2016.

כך נהגנו תמיד (גיליון 8) מאת **דניאל ברן**, מקום שני בתחרות פרס הרמטכ"ל לכתובה צבאית, שנת 2016.

במקום בו אין אנשים - האתגרים הצפויים לצה"ל מהשימוש הגובר בכלי נשק בלתי מאוישים (גיליון 9) מאת **סמואל בומנדיל**, מקום שלישי בתחרות פרס הרמטכ"ל לכתובה צבאית, שנת 2017.

לראות את הנולד - שילוב יכולות בינה מלאכותית לשיפור העוצמה האווירית (גיליון 11-12) מאת **נורית כהן-אינגר וליאור זכרון**, מקום ראשון בתחרות פרס הרמטכ"ל לכתובה צבאית, שנת 2017.

אסטרטגיה בעידן הבינה המלאכותית - תהליך תכנון אסטרטגי למגמות טכנולוגיות משבשות (גיליון 18) מאת **דוד שורש**, מקום ראשון בתחרות פרס הרמטכ"ל לכתובה צבאית, שנת 2018.

מכיפת ברזל ל"תקרת זכוכית" (גיליון 16-17) מאת **שלומית רודניצקי**, מקום שני בתחרות פרס הרמטכ"ל לכתובה צבאית, שנת 2018.

גיליונות קודמים

ספר - עיון בהתהוות האתגר בגבולות	גיליון 1
שינוי והשתנות - על גמישות צבאית במציאות מתהווה	גיליון 2
סייבר - אתגר והזדמנויות במרחבים חדשים	גיליון 3
עורף והגנה - עיון מחודש	גיליון 4
רשתיות וחשיבה רשתית - על עולמות שטוחים ומה שביניהם	גיליון 5
בניין הכוח - חלק א'	גיליון 6
בניין הכוח - חלק ב'	גיליון 7
המטה הכללי - חלק א'	גיליון 8
בניין הכוח - חלק ג'	גיליון 9
המטה הכללי - חלק ב'	גיליון 10
עוצמה אווירית - יובל למבצע מוקד	גיליון 11-12
משחקי מלחמה	גיליון 13
המטה הכללי - חלק ג'	גיליון 14
ביטחון שוטף - חלק א'	גיליון 15
יבשה - 70 שנה לצה"ל	גיליון 16-17
דיגיטל 2.0	גיליון 18
ביטחון שוטף - חלק ב'	גיליון 19
בדרך לטרנספורמציה צבאית	גיליון 20-21
ביטחון שוטף - חלק ג'	גיליון 22-23

הגיליונות הבאים

עליונות ותר"ש תנופה

בניין כוח אדם

יבשה ג'

קוראים המעוניינים להצטרף לשורת הכותבים של "בין הקטבים"

מוזמנים לשלוח אלינו הצעות למאמרים

Dado_Journal@mail.idf.il

תא"ל ארז דויד מייזל
דיפלומטים לובשי מדים

מיכאל (מיקי) אדלשטיין
תפקיד שיתוף הפעולה הצבאי בדיפלומטיה המדינתית

עלא אבורוכן
דיפלומטיה צבאית במרחב פעולה מוגבל:
סין כמקרה בוחן

עמוס נחמני
חשיבותה של הדיפלומטיה הצבאית כמכפיל־כוח ביטחוני

הראל צ'רניס
דיפלומטיה צבאית וקישור מבצעי בגבול לבנון

איתן אורווין
למידה משותפת של צבאות:
לקחים משיתוף הפעולה של צה"ל וצבא היבשה של ארה"ב 1973-1982

מאיר פינקל ויגאל אייל
מי יאזן את ישראל? מדיניות הביטחון האמריקאית הנוכחית
והסיכון של הקצנה בפעולות צה"ל

שמואל כהן שני
בין הכומתה לצילינדר:
ראשיתה של 'דיפלומטיית המדים' במלחמת העצמאות

שלי חורש־סגל
דיפלומטיה צבאית - תפיסה, עקרונות והמלצות

אורית אלון
דמות איש הקש"ח בצה"ל

בני מיכלסון
שיתוף פעולה בין צבאות שלא במסגרת ברית

דובי רז ונירית לנג
דיפלומטיה ימית

שי שול
בית חולים שדה של חיל הרפואה - מענה רפואי הומניטרי
בשירות הדיפלומטיה הצבאית

דניאל אלבו
חשיבות הדיפלומטיה הצבאית בעת משבר

ד"ר ענת שטרן
האיש מאחורי גבולות 1967 - ביקורת ספר